84
7.60

Donated
to the

St. Nerses Shnorhali Library
of
The Armenian Prelacy

by

MR. AND MRS. KARL SOGHOIAN
of

DETROIT, MICHIGAN

890.43
S 1

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՏԻՒՄԱ

ԿՈՄՍ
ՄՕՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ

ՖՐԱՆՍԵՐԷՆԷ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԱԾ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐ

Թիւ 9
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
Ց. Մ. ՍԻԹԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ
1927

ՏՊԱՐԱՆ, ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ ԵՒ ԹՂԹԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑ
Ց. Մ. ՍԷԹԵԱՆ
Թիւ 30, Չաքմաքճըլար Եօգուշու, Կ. Պոլիս
Nº 94

ԿՈՄՍ
ՄՕՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ

Ա. ԳԼՈՒԽ

ԼԵՄՈՆԻ ՕՇԱՐԱԿԸ

Սուտցիւ, Մորէլ երջանիկ էր։

Պ. Նուարթիէ զայն կանչելու համար իր ծառան ղրկած էր, երիտասարդը այնչափ կ'աճապարէր կանչուելուն պատճառը հասկնալու համար որ վարձուած ձիու մը չորս սրունքներէն աւելի իր երկու սրունքներուն վրայ վստահ ըլլալով՝ կառք իսկ չէր վարձած և աճապարանքով Մէսլէ փողոցէն մեկնելով՝ Սէնթ-Օնորէ արուարձանը կ'երթար։

Մորէլ մեծ արագութեամբ կը յառաջանար, և խեղճ Պարուան անոր ետեւէն հասնելու կը ջանար կրցածին չափ։

Մորէլ երեսունըվեց տարեկան էր, իսկ Պարուա՝ վաթսուն։

Մորէլի սիրտը սէրով բորբոքած էր, իսկ Պարուա՝ օդին չափազանց տաքութենէն կը նեղուէր։

Այսպէս գործով և տարիքով իրարմէ տարբեր եղող այդ երկու անձերը եռանկիւնի մը կազմող երկու գիծերուն կը նմանէին, որոնք խարխափով իրարմէ հեռացած՝ իրարու կը մօտենան գագաթով։

Եռանկիւնին գագաթը Նուարթիէն էր, որ կը հրամայէր Մորէլին փութով իր քովը գալու. Մորէլ այդ հրամանը այնքան ճշդիւ կը կատարէր որ Պարուա անոր ետեւէն հասնել չկարենալուն՝ յուսահատութեան կը մատնուէր։

Մորէլ Նուարթիէի տունը հասած ատեն չհեւաց անգամ. սէրը

թեւեր կուտայ մարդուս. սակայն Պարուա, որուն սիրահարութեան ժամանակը անցած էր, քրտինքի մէջ կը լողար։

Ծերունի ծառան Մորէլը մասնաւոր դռնէն ներս մտցուց, սրահին դուռը գոցեց, և շատ չանցած՝ բակին մէջ շրջազգեստի շրջիւն մը Վալանթինի գալուստը իմացուց։

Վալանթին իր սուգի զգեստներուն մէջ հիանալիօրէն գեղեցիկ կ'երեւէր։

Մորէլ զայն տեսնելուն՝ մոռցած էր թէ Նուարթիէի հետ խօսելու կ'երթար. բայց ծերունիին թիկնաթոռը անուակներու վրայ դառնալով իր սենեակը եկաւ։

Նուարթիէ յուսահատութենէ սքանչելապէս ազատած էր Մորէլը և Վալանթինը։ Ատոր համար երիտասարդին յայտնած շնորհակալութիւնները սիրալիր նայուածքով մը ընդունեց Նուարթիէ։

Այն ատեն Մորէլ նորատի աղջկան ակնարկութիւն մը ընելով կը հարցնէր թէ ի՛նչ էր զինքը կանչելնուն պատճառը. Վալանթին, որ Մորէլէն հեռու նստած էր, կը սպասէր որ իրեն հրաման տրուի խօսելու։

Նուարթիէ անոր երեսը նայեցաւ։

—Կ'ուզես որ ինծի պատուիրածներդ ըսե՞մ անոր, հարցուց Վալանթին։

—Այո՛, ըսաւ Նուարթիէ։

—Պ. Մորէլ, ըսաւ այն ատեն Վալանթին, խօսքը երիտասարդին ուղղելով, որուն աչքերը անոր վրայ յառած էին, սիրելի Նուարթիէ մեծ հայրս քեզի ըսելիք շատ բաներ ունի, զորս երեք օրէ ի վեր ինծի ըսած է։ Այս օր քեզ հոս բերել տուաւ որ զանոնք կրկնեմ. ուստի և ես իբր թարգման, առանց իր ըսածներէն բառ մը փոխելու, քեզի պիտի հաղորդեմ զանոնք։

—Ո՛հ, անհամբերութեամբ մտիկ կ'ընեմ, պատասխանեց երիտասարդը. խօսէ, օրիորդ, խօսէ։

Վալանթին աչքերը խոնարհեցուց, որով երիտասարդը քաղցր գուշակութիւն մը ըրաւ. Վալանթին միայն երջանկութեան մէջ կը տկարանար։

—Հայրս կ'ուզէ այս տունէն հեռանալ, ըսաւ։ Պարուա վայելուչ տուն մը գտնել կ'աշխատի։

—Բայց դո՞ւն, օրիորդ, ըսաւ Մորէլ, դուն որ այնչափ սիրելի և օգտակար ես Պ. Նուարթիէին։

—Արդէն որոշած ենք, յարեց նորատի աղջիկը. ես իմ մեծ հօրմէս բնաւ պիտի չբաժնուիմ. Իմ սենեակս անոր սենեակին քով պիտի ըլլայ։ Պ. տը Վիլֆոր կամ պիտի հաւանի որ Նուարթիէ մեծ հօրս հետ մէկտեղ մէկ տուն բնակիմ և կամ պիտի մերժէ. եթէ հաւանի՝ այսօր պիտի մեկնիմ, իսկ եթէ մերժէ՝ տարիքիս օրինական չափահասութեան պիտի սպասեմ, ուր տասը ամսէն պիտի թեւակոխեմ։ Այն ատեն անկախ հարստութիւն մը պիտի ունենամ, և...։

—Շարունակէ, կ'աղաչեմ, ըսաւ Մորէլ։

—Ու մեծ հօրս հրամանով քեզի տուած խոստումս պիտի կատարեմ։

Վալանթին այս վերջին խօսքերը այնքան ցած ձայնով արտասանեց որ եթէ Մորէլ անհամբերութեամբ չսպասէր անոնց, պիտի չկարենար լսել։

--Ըսածներս քու կամքիդ համաձայն չե՞ն, սիրելի մեծ հայրս, յարեց Վալանթին։

—Այո՛, ըսաւ ծերունին։

—Մեծ հօրս տունը երթալուս պէս, շարունակեց Վալանթին, Պ. Մորէլ մեր բարի և ազնիւ պաշտպանին ներկայութեամբը պիտի կարենայ զիս տեսնելու գալ։ Եթէ այս միութեան կապը, զոր մեր սրտերը թերեւս անգիտութեամբ կամ քմահաճոյքով մը յօղելու սկսան, պատշաճ թուի և ապագայ երջանկութեան երաշխիքները ցոյց տայ, (ափսո՛ս, կ'ըսեն թէ դիմադրութեան մէջ սիրավառ սրտերը ապահովութեան մէջ կը ցրտանան), ան ատեն Պ. Մորէլ կրնայ զիս խնդրել, և ես կը սպասեմ անոր։

—Ո՛հ. գոչեց Մորէլ, ծերունիին առջեւ իբր Աստուծոյ և Վալանթինի առջեւ իբր հրեշտակի մը ծնրադրել ուզելով, ո՛հ, արդեօք կեանքիս մէջ ի՞նչ բարիք ըրած եմ որ այսքան երջանկութեան արժանանամ։

—Մինչեւ մեր նպատակին հասնիլը, շարունակեց նորատի աղջիկը, իր պարզ և խիստ ձայնովը, պատշաճութիւնները և մեր ծնողքին կամքն իսկ պիտի յարգենք, միայն թէ անոնց կամքը

մեզ բաժնել չուզէ․ մէկ խօսքով, կը կրկնեմ սա խօսքը․ քանի որ ամէն բան անոր մէջ պարունակուած է՝ պիտի սպասենք։

—Այդ բանին համար պէտք եղած զոհողութիւնները, պարոն, ըսաւ Մորէլ, ոչ թէ հնազանդութեամբ այլ ուրախութեամբ ընելու կ՚երդնում։

—Ուստի, շարունակեց Վալանթին քաղցր նայուածքով մը, այսուհետեւ անխոհեմութիւն չընենք, բարեկամ, վտանգի մէջ մի՛ դներ այն անձը, որ այսօրուընէ սկսեալ պարզապէս և արժանաւորապէս քու անունդ կրելու սահմանուած կը համարի ինքզինքը։

Մորէլ սրտին վրայ դրաւ ձեռքը:

Բայց Նուարթիէ անոնց կը նայէր գորովանքով։

Պարուա, որ սենեակին ներքին կողմը կեցած, մտիկ կ՚ընէր, քանի որ անկէ ոչ մէկ բան գաղտնի չէին պահեր, իր ճաղատ ճակատէն վազած քրտինքի խոշոր կաթիլները սրբելով կը ժպտէր։

—Ո՜հ, ո՛րչափ տաքցած է մեր բարի Պարուան, ըսաւ Վալանթին։

—Շատ վազելուս համար է, ըսաւ Պարուա․ բայց ճիշդը ըսելով՝ պարոն Մորէլ աւելի շուտ կը վազէր ինէ.

Նուարթիէ աչքերովը ափսէ մը ցուցուց, որուն վրայ շիշ մը լեմոնի օշարակ և բաժակ մը կային։

Նուարթիէ արդէն այդ օշարակին մէկ մասը կէս ժամ առաջ խմած էր:

—Ա՛ռ սա օշարակը և խմէ՛, բարի Պարուա, ըսաւ Վալանթին. որովհետեւ կը տեսնեմ որ մեծ փափաքով մը կը նայիս այդ կիսատ շիշին։

—Արդարեւ ծարաւէս կը պապակիմ, և ես սիրայօժար, բաժակ մը պիտի խմեմ կենացդ։

—Խմէ՛․ ըսաւ Վալանթին, և շուտով եկո՛ւր։

Պարուա ափսէն դուրս տարաւ և սկսաւ գաւաթին մէջ պարպել այն բաժակը, զոր Վալանթին իր ձեռքովը լեցուցած էր։

Վալանթին և Մորէլ իրարու ժպտեցան Նուարթիէի առջեւ, երբ Վիլֆորի սանդուխին վրայ զանգակին հնչիւնը լսեցին:

Այցելութեան մը նշանն էր ան։

Վալանթին ժամացոյցը նայեցաւ։

—Կէս օր է, ըսաւ․ այսօր շաբաթ է, սիրելի մեծ հայրս, անշուշտ բժիշկը ըլլալու է։

Նուարթիէ նշան ըրաւ թէ ան պիտի ըլլար։

—Հիմա հոս կուգայ, պէտք է որ Պ. Մորէլ մեկնի, այնպէս չէ՞, սիրելի մեծ հայրս։

—Այո՛․ պատասխանեց ծերունին։

—Պարուա, գոչեց Վալանթին, Պարուա. եկո՛ւր։

Ծերունի ծառային ձայնը լսուեցաւ որ կ՚ըսէր․

—Եկայ, օրիորդ։

—Պարուա հիմա մինչեւ դուռը կը տանի քեզ, ըսաւ Վալանթին Մորէլին․ հիմա մեծ հայրս պատուէր մը ունի քեզի, պարոն պաշտօնատար։ այդ պատուէրը սա է որ մեր երջանկութիւնը վտանգի մէջ ձգող ո՛ր և է գործ չընես։

—Խօսք տուի որ պիտի սպասեմ, ըսաւ Մորէլ, և խօսքս պիտի յարգեմ։

Այդ միջոցին Պարուա ներս մտաւ:

—Ո՞վ է զանգակը հնչեցնողը, հարցուց Վալանթին։

—Պ. տ՚Ավրինեի բժիշկն է, ըսաւ Պարուա, իր ոտքերուն վրայ դանդաչելով։

—Ի՞նչ ունիս, Պարուա հարցուց Վալանթին։

Խեղճ ծառան այլայլած աչքերով տիրոջ երեսը կը նայէր, մինչ պրկուած ձեռքերովը կռթընելու տեղ մը կը փնտռէր որ ոտքի վրայ կանգնի։

—Բայց հիմա գետինը պիտի իյնայ, գոչեց Մորէլ։

Իրօք, Պարուայի անդամները կը դողդղային և աստիճանաբար կ՚աւելնար դողը։

Անոր դէմքի գնդերներուն ջղաձգական շարժումներէն զունափոխուած դէմքը ցոյց կուտար թէ ջղային խիստ ուժգին յանկարծական նոպայի մը ենթարկուած էր։

Նուարթիէ այդպէս Պարուան այլայլած տեսնելով, մարդուս սիրտը շարժող անձկութիւններով լեցուն նայուածք մը կ՚ուղղէր անոր։

Պարուա քանի մը քայլ մօտեցաւ իր տիրոջ։

—Բայց, ո՜վ Աստուած, ի՞նչ ունիմ արդեօք ըսաւ ծառան...։ Հիւանդ եմ...։ Աչքերս կը մթագնին։ Գանկս կրակներու մէջ է։ Ո՛հ, մի՛ դպչիք ինծի, մի՛ դպչիք ինծի։

Արդարեւ, ծերունիին աչքերը դուրս ցցուած էին և դաժան կ'երեւէին. գլուխը ետին կախուած էր, և մարմինը կարկամած էր։

Վալանթին սոսկումի ձայն մը հանեց։

Մորէլ իր թեւերուն մէջ առաւ զայն, անծանօթ վտանգէ մը պաշտպանելու համար։

—Պ. տ'Ավրինեի, Պ. տ'Ավրինեի, գոչեց Վալանթին հեղձամղձուկ ձայնով մը, օգնութեան հասէք։

Պարուա իր չուրջը դարձաւ, և երեք քայլ դէպ ի ետեւ գնաց, սահեցաւ Նուարթիէի ոտքերուն առջեւ ինկաւ, և իր ձեռքը անոր ծունկին կռթընցընելով գոչեց.

—Տէր իմ, բարի տէր իմ։

Այդ միջոցին Պ. տը Վիլֆոր ձայներ լսելով՝ հօրը դրան առջեւ եկաւ։

Մորէլ Վալանթինը կէս նուաղած թողուց զայն, և դէպ ի ետեւ քաշուելով՝ սեղանին անկիւնը գնաց և վարագոյրի մը ետին գրեթէ աներեւոյթ եղաւ։

Իր առջեւ օձ մը տեսնելու պէս գոյնը նետելով խեղճ հոգեվարքին վրայ սառած նայուածք մը ձգեց։

Նուարթիէ անհամբերութենէն և սոսկումէն կ'եռեւեփէր, իր հոգիով օգնութեան հասնիլ կ'ուզէր այն խեղճ ծերունիին, որ աւելի իր բարեկամն էր քան թէ ծառան։ Իր ճակտին վրայ կեանքի և մահուան սոսկալի պայքարը կ'երեւէր. իր աչքերուն չուրջը կենդանի մնացած դնդերներուն կարկամութենէն և երակներուն այտումէն կը յայտնուէր այդ բանը։

Պարուա յուզուած դէմքով, արիւնալի աչքերով և վիզը դէպի ետեւ հակած, գետինը կը տապլտըկէր, սրունքները կարծես խորտակուելու աստիճան կը պրկուէին։

Շրթունքներէն թեթեւ փրփուր մը դուրս կ'ելլէր և հեծեծագին կը հեւար։

Վիլֆոր սենեակը մտնելուն պէս՝ այդ սոսկալի տեսարանին առջեւ ապշահար մնաց մէկ ակնթարթի մէջ։

Մորէլը չէր տեսած։

Գունատած և մազերը քստմնած, պահ մը անձայն դիտելէն ե տոյ,

—Պ, բժիշկ, Պ. բժիշկ, պոռաց դէպ ի դուռը ցատկելով, եկէք, եկէք։

—Տիկին, տիկին, գոչեց Վալանթին իր մօրուն կանչելով և սանդուխին բազրիքին զարնուելով. եկէք, եկէք շուտով, և ձեր եթերի սրուակը բերէք։

—Ի՞նչ կայ, հարցուց տիկին տը Վիլֆոր հնչական և հանգարտ ձայնով:

—Ո՛հ, եկէք, եկէք։

—Բայց ո՛ւր է բժիշկը, կը գոչէր Վիլֆոր, ո՞ւր գնաց։

Տիկին տը Վիլֆոր յամրաքայլ վար իջաւ. մէկ ձեռքը թաշկինակը բռնած էր, որով իր երեսը կը սրբէր, իսկ միւս ձեռքը՝ անգլիական թթուուտի սրուակը։

Դրան առջեւ հասնելով՝ նախ Նուարթիէի նայեցաւ, որուն դէմքը այդպիսի պարագայի մէջ զգացած բնական յուզումէն զատ տկարութիւն մը չէր յայտներ. յետոյ գետինը փռուած տեսաւ ծերունին, օրհասական վիճակի մէջ։

Այն ատեն իր գոյնը նետեց, և աչքերը մերթ ծառային և մերթ անոր տիրոջը վրայ դարձուց։

—Աստուծոյ սիրոյն համար ըլլայ, ըսէք, տիկին, բժիշկը ո՞ւր է, ըսաւ Վիլֆոր՝ քիչ մը առաջ ձեր սենեակը մտաւ։ Կը տեսնէք որ Պարուա կաթուածահար եղած է. արիւն առնելով կրնանք ազատել զայն։

—Այս առտու ի՞նչ կերաւ, հարցուց տիկին տը Վիլֆոր, իրեն եղած հարցումէն խուսափելով։

—Տիկին, ըսաւ Վալանթին, դեռ ճաշը չըրաւ, բայց մեծ հօրս մէկ հրամանը կատարելու համար այս առտու վազելով յոգնեցաւ. դարձին գաւաթ մը լիմոնի օշարակ խմեց։

—Ա՛հ, ինչո՞ւ լիմոնի օշարակին տեղ գինի չխմեց, ըսաւ տիկին տը Վիլֆոր։

—Լեմոնի օշարակը մեծ հօրս շիշին մէջ պատրաստ կը գըտնուէր. Պարուա ծարաւցած էր և գաւաթը խմեց։

—Տիկին տը Վիլֆոր սարսռաց. Նուարթիէ իր խորունկ նայուածքը անոր ուղղեց։

—Խեղճին վիզը խիստ կարճ է, ըսաւ,

—Տիկին, ըսաւ Վիլֆոր, Պ. տ'Ավրինեին ո՞ւր է, յանուն երկնից պատասխան տուր։

—Էտուարտս քիչ մը անհանգիստ է, անոր քով կը գտնուի, ըսաւ տիկին տը Վիլֆոր. որ չէր կրցած պատասխանը աւելի երկարել։

Վիլֆոր դուրս վազեց. անձամբ բժիշկը կանչելու համար.

—Առ այս սրուակը, ըսաւ մանկամարդ կինը, սրուակը Վալանթինի տալով, անտարակոյս արիւն պիտի առնեն հիմա. ես իմ սենեակս կ'երթամ, որովհետեւ չեմ կրնար արեան հոսիլը տեսնել։ Ու իր ամուսնոյն ետեւէն դուրս ելաւ.

Մորէլ իր պահուըտած տեղէն դուրս ելաւ, ուր մէկը չէր տեսած զինքը։

Վալանթինի ձեռքը սրտին վրայ սեղմեց և գաղտնի բակէն դուրս ելաւ։

Նոյն միջոցին Վիլֆոր և բժիշկը անոր դիմացը գտնուող դըռնէն ներս մտան։

Պարուա կը սկսէր սթափիլ. իր նոպան անցած էր, իր խօսքերը հեծեծանքի կը նմանէին և մէկ ծնկան վրայ կռնգնելու փորձ կ'ընէր։

Տ'Ավրինեի և Վիլֆոր Պարուան վերցնելով բազմոցակի մը վրայ տարին։

—Ի՞նչ հրաման ունիք Պ. բժիշկ, հարցուց Վիլֆոր։

—Քիչ մը ջուր և եթէր բերել տուէք. տան մէջ եթէր ունի՞ք.

—Այո՛։

—Շուտով երթան բեւերնիի խկութիւն և մաղձադեղ բերեն.

—Գնա՛ ուզածները բեր, ըսաւ Վիլֆոր իր ծառաներէն մէկուն։

—Հիմա ամէն մարդ թող դուրս ելլէ։

—Ե՞ս ալ, հարցուց Վալանթին երկչոտութեամբ։

—Այո՛, օրիորդ, մանաւանդ դուք. ըսաւ բժիշկը խստութեամբ։

Վալանթին զարմանքով նայեցաւ Պ. տ'Ավրինեիին երեսը. Պ. Նուարթիէի ճակատը համբուրեց և դուրս ելաւ։

Բժիշկը անոր ետեւէն դուռը գոցեց տխրութեամբ.

—Տեսէք, տեսէք, ըսաւ Վիլֆոր. ահա հանգստացաւ. թեթեւ հիւանդութիւն մըն է.

Պ. տ'Ավրինեի տխրօրէն ժպտեցաւ.

—Ի՞նչպէս ես Պարուա, հարցուց բժիշկը։

—Քիչ մը աւելի աղէկ եմ, պարոն։

—Սա եթէրախառն ջուրը կրնա՛ս խմել.

—Կը փորձեմ. բայց մի՛ դպչիք ինծի։

—Ինչո՞ւ։

—Որովհետեւ եթէ մատին ծայրովը անգամ դպչիք, ինծի այնպէս կ'երեւի թէ նորէն պիտի գայ նոպան։

—Խմէ՛։

Պարուա գաւաթը առաւ, իր մանիշակագոյն շրթունքներուն մօտեցուց և գրեթէ անոր կէսը պարպեց։

—Ո՞ւր տեղդ կը ցաւի, հարցուց բժիշկը։

—Ամէն կողմս. բոլոր ջիղերուս մէջ կարկամութիւն մը կը զգամ։

—Աչքերդ կը մթագնի՞ն։

—Այո՛.

—Ականջներդ կը խօսի՛ն։

—Սոսկալի կերպով.

—Ե՞րբ սկսաւ ատ։

—Հիմա։

—Յանկա՛րծ։

—Կայծակի պէս։

—Երէկ, առջի օր բան մը ունէի՞ր։

—Երբեք։

—Քնէութիւն կամ գլխի ծանրութիւն ունէի՞ր։

—Ոչ։

—Ի՞նչ կերար այսօր։

—Բան մը չկերայ․ տիրոջս լեմոնի օշարակէն խմեցի միայն։

Ու Պարուա գլխովը նշան ըրաւ Պ. Նուարթիէի, հասկցնելու համար որ թինաթոռին վրայ անշարժ նստած՝ առանց շարժում մը կամ խօսք մը փախցնելու, այդ սոսկալի տեսարանը կը դիտէր։

—Ո՞ւր է այդ լեմոնի օշարակը, հարցուց բժիշկը։

—Վարը շիշին մէջն է։

—Վարը ո՞ւր տեղն է։

—Խոհանոցը։

—Կ՚ուզէ՞ք որ երթամ բերեմ զայն, Պ. բժիշկ, հարցուց Վիլֆոր։

—Ոչ, դուք հոս կեցէք, և աշխատեցէք այս ջուրին մնացորդը հիւանդին խմցընելու։

—Բայց լեմոնի օշարակը ո՞վ...։

—Ես անձամբ կ՚երթամ բերելու։

Տ՚Ավրինեի մէկ ոստումով դուռը բացաւ, դէպ ի սանդուխը ցատկեց և քիչ մնաց տիկին տը Վիլֆորը վար պիտի գլորէր, որ նոյնպէս խոհանոց կ՚իջնէր.

Տիկինը ճիչ մը արձակեց։

Տ՚Ավրինեի իր մտադրած միակ նպատակէն մղուած, անոր ուշադրութիւն անգամ չըրաւ. սանդուխին վերջին երեք չորս աստիճանները ցատկեց, խոհանոց վազեց, և ափսէին վրայ դըրուած շիշը տեսաւ, որուն երեք մասը պարպուած էր։

Արծիւ մը իր որսին վրայ յարձակելուն պէս՝ յափշտակեց զայն, և շնչասպառ վեր ելլելով, սենեակը մտաւ։

Տիկին տը Վիլֆոր դէպ ի իր սենեակը տանող սանդուխէն վեր կ՚ելլէր յամրաքայլ,

—Հոս եղած շիշը ա՞ս է, հարցուց տ՚Ավրինեի։

—Այո՛, պարոն բժիշկ։

—Այս լեմոնի օշարակէ՞ն խմեցիր։

--Կարծեմ։ էր։ահամԴառն—

—Ի՞նչ համ ունէր։

Բժիշկը իր ափին խոռոչին մէջ քանի մը կաթիլ լեմոնի օշարակ դրաւ, շրթունքով բերանը առաւ, և լաւ մը ողողելէն յետոյ, ինչպէս գինիին համը նայելու համար կ՚ընենք, վառարանին մէջ թքաւ։

—Ճիշդ աս է, ըսաւ. դուք ալ խմեցի՞ք ասկէ, պարոն Նուարթիէ։

—Այո՛, ըսաւ ծերունին։

—Դուք ալ դառն համը առի՞ք։

—Այո՛։

—Ո՜հ, պարոն բժիշկ, գոչեց Պարուա, ահա նորէն կը սկսի. Տէր Աստուած, գթա՛ ինծի։

Բժիշկը հիւանդին քով վազեց։

—Նայեցէք, Պ. Վիլֆոր, մաղձադեղը բերէ՞ն։

Վիլֆոր դուրս վազեց պոռալով.

—Մաղձադեղը, մաղձադեղը չբերի՞ն։

Մարդ պատասխան չտուաւ։

Տան մէջ խորին սարսափ մը տիրած էր։

—Եթէ թոքին մէջ փչելու միջոց մը ունենայի, ըսաւ տ՚Ավրինեի, իր չուրջը նայելով, անոր շնչառութիւնը արգիլուելուն առաջքը առնելու գուցէ հնար ըլլար։ Բայց ոչ, բան մը չկայ, ժան մը չկայ։

—Ո՜հ, պարոն, կը գոչէր Պարուա, առանց օգնութեան պիտի թողո՛ւք զիս որ մեռնիմ. Ո՜հ, Տէր Աստուած, կը մեռնիմ կոր, կը մեռնիմ կոր։

—Գրիչ մը, գրիչ մը տուէք ինծի ըսաւ բժիշկը։

Սեղանին վրայ գրիչ մը տեսաւ, ու զայն առնելով՝ հիւանդին բերանին մէջ խօթելու փորձեց, որ իր ջղաձգութեանց մէջ փսխելու համար զուր ջանքեր կ՚ընէր. բայց ծնօտը այնչափ սեղմած էր որ գրիչը բերնին մէջ չմտաւ։

Պարուայի վրայ առաջինէն աւելի ուժգին ջղային նոպայ մը եկած էր։

Բազմոցակին վրայէն գետին ինկաւ, և տախտակամածին վրայ մնաց պրկուած։

Բժիշկը չկարենալով օգնութիւն մը հասցնել, թողուց զայն և Նուարթիէին մօտեցաւ։

—Ի՞նչպէս է ձեր առողջական վիճակը, հարցուց իսկոյն ցած ձայնով. աղէ՞կ էք։

—Այո՛։

—Ստամոքսնիդ թեթե՞ւ է թէ ծանր. թեթե՞ւ է։

—Այո՛։

—Ամէն կիրակի դեղահատը առած ատեն եղածնո՞ւդ պէս։

—Այո՛։

—Ձեր լեմոնի օշարակը Պարուա՞ն շինեց։

—Այո՛։

—Դո՞ւք առաջարկեցիք անոր որ խմէ անկէ։

—Ոչ։

—Պ. տը Վիլֆո՞ր առաջարկեց.

—Ոչ։

—Տիկի՞նը։

—Ոչ։

—Ուրեմն Վալանթի՞ն։

—Այո՛։

Այդ միջոցին Պարուայի մէկ հառաչանքը և իր ակռաները կրճտող յօրանջումը տ'Ավրինիին ուշադրութիւնը գրաւեցին.

Նուարթիէի քովէն բաժնուելով հիւանդին մօտ վազեց։

—Պարուա, ըսաւ բժիշկը, կրնա՞ս խօսիլ։

Պարուա քանի մը անհասկնալի խօսքեր կակազեց։

—Արիութիւն, սիրելիս։

Պարուա իր արիւնալեց աչքերը բացաւ։

—Օշարակը ո՞վ շինեց։

—Ես։

—Շինելուդ պէս տիրոջդ բերի՞ր։

—Ոչ։

—Ուրեմն տեղ մը ձգեցիր հարկաւ։

—Խոհանոցին մէջ. այդ միջոցին զիս գործի մը համար կանչեցին։

—Ո՞վ բերաւ հոս։

—Օրիորդ Վալանթին։

Տ'Ավրինիի ձեռքը ճակտին տարաւ։

—Ո՛վ Աստուած իմ մրմնջեց։

—Պարոն բժիշկ, պարոն բժիշկ, գոչեց Պարուա, որ երրորդ նոպային գալը կը զգար։

—Բայց մաղձադեղը ո՞ւր մնաց, գոչեց բժիշկը։

—Ահա՛ մաղձադեղը, ըսաւ Վիլֆոր ներս մտնելով։

—Ո՞վ պատրաստեց զայն։

—Նոյն ինքն դեղագործը, որ հետս եկած է։

—Խմէ՛, ըսաւ բժիշկը Պարուային։

—Անկարելի է, պարոն բժիշկ, շատ ուշ է. կոկորդս կը սեղմուի, ու կարծեմ թէ կը խեղդուիմ։ Ո՛հ, սիրտս... գլո՛ւխս...։ Ո՛հ, այս ի՛նչ դժոխք է...։ Արդեօք աւելի երկար պիտի տեւե՞ն այս տառապանքներս։

—Ոչ, ոչ, բարեկամ, ըսաւ բժիշկը, հիմա պիտի դադրին։

—Ո՛հ, կը հասկնամ, գոչեց խեղճը. ո՛վ Աստուած իմ, գթա՛ ինծի։

Ու ձայն մը հանելով՝ կռնակին վրայ ինկաւ կայծակնահար մարդու մը պէս։

Տ'Ավրինիի ձեռքը անոր սրտին վրայ դրաւ, և հայելի մը մօտեցուց անոր շրթունքներուն։

—Ի՞նչպէս եղաւ հարցուց Վիլֆոր։

—Գացէք խոհանոցը ըսէք որ շուտով մանիշակի օշարակ բերեն։

Վիլֆոր իսկոյն վար իջաւ։

—Մի՛ վախնաք, պարոն Նուարթիէ, ըսաւ տ'Ավրինի, հիւանդը ուրիշ սենեակ մը պիտի տանիմ՝ արիւն առնելու համար. ստուգիւ այս կարգի հիւանդութիւնները սոսկում կը պատճառեն տեսնողին։

Ու Պարուային թեւերուն տակէն բռնեց ու քաշելով մօտակայ սենեակ մը տարաւ զայն. բայց գրեթէ անմիջապէս ետքը Նուարթիէի սենեակը դարձաւ, լեմոնի օշարակին մնացորդը առնելու համար։

Նուարթիէ իր աջ աչքը կը գոցէր։

—Վալանթինը կ'ուզէք, այնպէս չէ՞, հիմա ձեզի կը ղրկեմ զայն։

Վիլֆոր այդ միջոցին վեր կ'ելլէր։

Տ'Ավրինիի բակին մէջ անոր հանդիպեցաւ։

—Ի՞նչպէս եղաւ, հարցուց Վիլֆոր։

—Եկէք, ըսաւ տ'Ավրինի, և խեղճ մարդուն սենեակը տարաւ զայն։

—Միշտ մարա՞ծ է, հարցուց ընդհ. դատախազը։

—Մեռաւ, պատասխանեց բժիշկը։

Վիլֆոր երեք քայլ ետ քաշուեցաւ. ձեռքը միացուցած վեր բարձրացուց, և ակներեւ կարեկցութեամբ մը դիակին նայելով՝ ըսաւ.

—Ա՜յսպէս շուտով մեռաւ։

—Այո՛, խիստ շուտով, այնպէս չէ՞, ըսաւ տ'Ավրինի. բայց զարմանալի չէ. Պ. և տիկին տը Սէն-Մէրաններն ալ նոյնքան շուտով մեռան։ Ո՛հ, ձեր տան մէջ շատ շուտ կը մեռնին, պարոն տը Վիլֆոր։

—Ի՞նչ կ'ըսէք, պարոն, գոչեց դատաւորը երկիւղալի շեշտով մը, նոյն սոսկալի կարծիքները կը կրկնէք։

—Միշտ նոյնը կը կրկնեմ, պարոն, այո՛, ըսաւ տ'Ավրինի վսեմութեամբ մը. որովհետեւ այդ կարծիքները վայրկեան մը մտքէս չեն ելլեր. և որպէս զի լաւ համոզուիք որ այս անգամ սխալած չեմ, աղէկ մտիկ ըրէք, պարոն տը Վիլֆոր։

Վիլֆոր սոսկումէն կը դողար։

—Թոյն մը կայ որ առանց հետք մը ձգելու կը սպաննէ։ Այդ թոյնը կը ճանչնամ ես, քանի որ անկէ առաջ եկած վտանգները ու նշանները քննած և ուսումնասիրած եմ։ Այդ թոյնը արդէն տիկին տը Սէն-Մէրանին վրայ դիտած էի, հիմա ալ խեղճ Պարուային վրայ դիտեցի։ Միայն մէկ միջոց կայ զայն ճանչնալու, թթուածինով կարմրած կապոյտ թուղթին իր բուն գոյնը կու տայ և մանիշակի օշարակը կանաչ կը ներկէ։ Բովերնիս կապոյտ թուղթ չունինք. բայց մանիշակի օշարակը ահա կը բերեն։

Արդարեւ, բակին մէջ ոտնաձայներ լսուեցան. բժիշկը դուռը կիսով չափ բացաւ, սենեկապանուհիին ձեռքէն աման մը առաւ, որուն մէջ երկու-երեք դգալ օշարակ կար, և դուռը նորէն գոցեց։

—Նայեցէք հիմա, ըսաւ բժիշկը ընդհ. դատախազին որուն

սրտին բաբախիւնը այնքան ուժգին էր որ գրեթէ կը լսուէր. ահա այս ամանին մէջ մանիշակի օշարակ կայ, և այս շիշին մէջ լէմոնի օշարակին մնացորդը, որուն մէկ մասը պարոն Նուարթիէ և Պարուա խմեցին։ Եթէ լէմոնի օշարակը անարատ և անվնաս է, մանիշակի օշարակը իր գոյնը պիտի պահէ. իսկ եթէ թունաւորուած է՝ մանիշակի օշարակը կանանչ պիտի դառնայ. նայեցէք։

Բժիշկը շիշին լեմոնի օշարակէն քանի մը կաթիլ ամանին մէջ դրաւ. անմիջապէս ամանին տակ գոյնը փոխուեցաւ, նախ կապոյտի դարձաւ, ետքը շափիղայի, արեւակնի ու վերջապէս՝ զմրուխտի։

Վերջին գոյնը հաստատ մնաց. փորձը տարակոյս չէր թողուր բնաւ։

—Հէգ Պարուան թունաւորուած է, ըսաւ տ'Ավրինի. հիմա մարդոց և Աստուծոյ առջեւ պիտի ստուգեմ զայն։

Վիլֆոր չպատասխանեց, ձեռքերը և ապուշ նայուածքը դէպի երկինք ուղղեց, և թիկնաթոռին վրայ ինկաւ, կարծես շանթահար եղած։

Բ. ԳԼՈՒԽ

ԱՄԲԱՍՏԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Պարոն տ'Ավրինի շուտով դատաւորը սթափեցուց, որ այդ տխուր սենեակին մէջ երկրորդ դիակի մը կը նմանէր։

—Ո՛հ, մահը իմ տանս մէջ կը գտնուի, գոչեց Վիլֆոր։

—Մեղքը չէ՞ք ըսեր, պատասխանեց բժիշկը։

—Պարոն տ'Ավրինի, գոչեց Վիլֆոր, չեմ կրնար այս պահուս զգացածս ձեզի յայտնել. վախը, սարսափը և խենթութիւնը գլխս պատած են բոլորովին։

—Այո՛, ըսաւ Պ. տ'Ավրինի կատարեալ հանդարտութեամբ մը. բայց կարծեմ՝ ա՛լ ժամանակը հասած է գործելու, և այս

մահուան հեղեղին առջև թումբ մը դնելու։ Ես կը զգամ որ պիտի չկարենամ աւելի երկար ատեն այսպիսի գաղտնիքներ պահել, առանց թէ՛ մարդկային ընկերութեան և թէ զոհերուն համար վրէժխնդիր ըլլալու։

Վիլֆոր տխուր նայուածքով մը իր չուրջը պտտցուց աչքերը։

—Ո՛հ, իմ տանս մէջ, իմ տանս մէջ, մրմնջեց դատաւորը։

—Աւա՜ղ դատաւոր, ըսաւ տ'Ավրինի, իբրև մարդ վարուեցէք, և իբրև օրէնքի թարգմանը՝ կատարեալ զոհողութիւն ըրէք։

—Ինծի սարսափ կը պատճառէք, պարոն, զոհողութի՛ւն մը ըսիք։

—Այո՛, զոհողութիւն մը։

—Մէկուն վրայ կը կասկածի՞ք ուրեմն։

—Մէկուն վրայ չեմ կասկածիր բնա՛ւ. մահը ձեր դուռը կը զարնէ, ներս կը մտնէ ոչ թէ կոյրի մը պէս, այլ ապահով քայլերով մէկ սենեակէն միւսը կ'անցնի. ես անոր ընթացքը կը դիտեմ, անոր քայլերը կը տեսնեմ, և նախնեաց բրածին համեմատ խարխափելով կը փնտռեմ. քանի որ ձեր ընտանիքին վրայ ունեցած սէրս և ձեզի համար ունեցած յարգանքս աչքերս գոցած են. ուստի...։

—Ո՜հ, խօսեցէք, խօսեցէք, պարոն, մտիկ կ'ընեմ։

—Ուստի, պարոն, ձեր տունը կարելի է ձեր ընտանիքին մէջ այդ անօրէն հրէշներէն մէկը կը գտնուի, որոնցմէ ամէն դար հատ մը կ'ստեղծէ։ Լոքուստ և Ագրիպին, որոնք իրարու ժամանակակից էին, բացառութիւն են. անոնք Նախախնամութեան զայրոյթին գործիք եղան՝ Հռոմայ մեղքերով պղծուած կայսրութիւնը կործանելու համար։ Բրունո և Ֆրետէկոնտ քաղաքակրթութեան մանկութեան ատենի դժուար վաստակներուն արդիւնքներն են, այն քաղաքակրթութեան, որուն մէջ մարդս մտքերը զսպել կը սորվէր, և ասիկա դժոխքի արբանեակներու միջոցաւ։ Այդ կիները տակաւին նորատի և գեղանի էին. իրենց ճակտին վրայ տակաւին կը փայլէր անմեղութեան այն ծաղիկը, որ ձեր տունը գտնուող մեղապարտին ճակտին վրայ իսկ կը տեսնուի։

Վիլֆոր ճիչ մը հանեց, ձեռքերը իրարու միացուց, և պաղատագին շարժումով մը բժիշկին նայեցաւ։

Բայց այս վերջինը իր խօսքը շարունակեց անգթօրէն։

—«Փնտռէ այն անձը, որ գործուած չարիքէն օգուտ կը ըսպասէ», կ'ըսէ իրաւագիտական առակ մը։

—Պարոն բժիշկ, գոչեց Վիլֆոր, ափսո՜ս, պարոն բժիշկ, որչափ անգամ մարդկային արդարութիւնը այդ աղետալի խօսքերով սխալած է։ Չեմ գիտեր, բայց կարծեմ թէ այս մեղքը...։

— Ա՜հ, ուրեմն կը խոստովանիք որ մեղք մը կայ։

— Այո՛, կ'ընդունիմ, բայց ի՞նչ ընելու է, համբերութիւն։ Բայց ձգեցէք որ խօսքս շարունակեմ, ինծի այնպէս կ'երևի կ'ըսեմ որ այս մեղքը իմ վրաս կ'իյնայ և ոչ զոհերուն. այդ բոլոր տարօրինակ աղէտներուն տակ ինծի համար աղէտ մը կը նշմարեմ։

— Ո՜հ, մարդս բոլոր կենդանիներուն մէջ ամէնէն եսասէրը և ամէն արարածներուն ամէնէն անձնասէրն է, մրմնջեց տ'Ավրինի, որ կը կարծէ թէ միայն իրեն համար աշխարհս կը դառնայ, արևը կը լուսաւորէ, և մահը կը հնձէ, մարդս խոտի շիւղի մը ծայրը Աստուած անիծող մրջիւն մըն է։ Ու անոնք որ իրենց կեանքը կորսնցուցին, ուրիշ բան մը չկորսնցուցի՞ն. Պ. տը Սէն-Մէրան, տիկին տը Սէն-Մէրան և Պ. Նուարթիէ...։

— Ի՜նչ, Պ. Նուարթիէ՛ կ'ըսէք։

— Է՛հ, այո՛, կը կարծէք որ այդ խեղճ ծառայի՞ն թշնամութի՞ւն մը ընել կ'ուզէին, ո՛չ, ամենևին. Շէքսփիրի Բոլոնիացիին պէս ուրիշի մը տեղ ինքը մեռաւ։ Լեմոնի օշարակը Նուարթիէի համար պատրաստուած էր, և Նուարթիէ իրերու բերմամբ, անկէ խմեց, իսկ միւսը դիպուածով միայն խմեց. թէպէտ Պարուա մեռաւ, բայց Նուարթիէի մահուան համար պատրաստուած էր ան։

— Ուրեմն ի՛նչպէս կ'ըլլայ որ հայրս չմեռաւ։

— Տիկին տը Սէն Մէրանի մահուան իրիկունը ձեր պարտէզին մէջ արդէն պատճառը ըսի ձեզի. որովհետև իր մարմինը այդ թոյնին վարժուած է. թոյնին այդ քանակութիւնը իրեն համար անվնաս, բայց ուրիշի համար մահացու էր. վերջապէս մէկը չգիտեր և ոչ իսկ մարդասպանը որ ես տարիէ մը ի վեր Պ. Նուարթիէի տուած դեղերուս մէջ բեւեկնիի թոյն կը գործա-

ծեմ․ սակայն մարդասպանը լաւ գիտէ և փորձով ալ տեսաւ որ բուժելնիի թոյնը սոսկալի է։

— Տէր Աստուած, տէր Աստուած, մրմնջեց Վիլֆոր թեւերը ծալլելով։

— Մեղապարտին հետքը փնտռեցէք, պարոն․ այդ մեղապարտը Պ. Տը Սէն-Մէրանը սպաննեց։

— Ո՛հ, ի՞նչ կ'ըսէք, Պ. բժիշկ։

— Կրնամ երդնուլ, պարոն․ մեռնելու ատեն ցուցուցած նըշանները որոնք ինծի պատմեցին՝ աչքերովս տեսածներուս հետ յար և նման են։

Վիլֆոր վիճաբանութիւնը դադրեցուց և հառաչանք մը արձակեց։

— Պ. տը Սէն-Մէրանը սպաննեց, յարեց բժիշկը, տիկին տը Սէն-Մէրանն ալ սպաննեց, որոնք կրկին ժառանգութիւն մը ձըգեցին։

Վիլֆոր ճակատէն վազած քրտինքը սրբեց։

— Աղէկ մտիկ ըրէք, ըսաւ բժիշկը։

— Ափսո՛ս, ըսաւ Վիլֆոր, մեծ ուշադրութեամբ մտիկ կընեմ ձեզի։

— Անկէ քիչ առաջ, յարեց Պ. տ'Ավրինի իր անողոք ձայնովը, Պ. Նուարթիէ ձեզի և ձեր ընտանիքին դէմ կտակ մը ըրաւ ու իր բոլոր հարստութիւնը աղքատներուն ձգեց․ Պ. Նուարթիէ ակնկալութիւն մը չէր ձգեր և իր ընտանիքը բան մը չէր սպասեր։ Բայց առաջին կտակը ջնջելով՝, երկրորդ կտակը չինելուն համար, կ'ուզեն սպաննել զայն, որպէս զի չըլլայ թէ երկրորդն ալ ջնջելով երրորդ մը չինէ․ կարծեմ կտակը երէկ չէ առջի օրը չինեց․ կը տեսնէք, ընողը ո՛վ որ է, ժամանակ կորսնցնել չուզեր։

— Ո՛հ. գթացէք, Պ. տ'Ավրինեի։

— Երբեք, պարոն․ բժիշկը երկրի վրայ նուիրական պաշտօն մը ունի, և զայն կատարելու համար մինչև կեանքի աղբիւրները բարձրացած և մահուան գաղտնի մթութեան մէջ իջած է։ Երբ մեղք մը կը գործուի, և Աստուած անտարակոյս զգուած, նայ-

դուն իմ աղջիկս սպաննեցիր․․»։ Եթէ ստուգիւ այսպէս պատահէր, պարոն տ'Ավրինի, ես քրիստոնեայ եմ․ բայց ինքզինքս կը սպաննէի։

— Լաւ, ըսաւ բժիշկը վայրկենական լռութենէ մը ետքը, կը սպասեմ։

Վիլֆոր իր ըսածներուն վրայ տարակուսողի մը պէս անոր երեսը նայեցաւ։

— Միայն թէ, շարունակեց Պ. տ'Ավրինի կամաց և հանդիսաւոր ձայնով մը, եթէ ձեր տանը մէջ մէկը հիւանդանայ, եթէ հիւանդացողը դուք իսկ ըլլաք, մի՛ կանչէք զիս, ա՛լ չեմ գար։ Այս սոսկալի գաղտնիքը մէկուն չյայտնելու կը հաւանիմ, բայց չեմ ուզեր որ աւելի ամօթապարտ մնամ և խիղճս աւելի ծանրաբեռնուի, քանի որ ձեր տան մէջ ոճիրն ու թշուառութիւնը պիտի մեծնան ու արդիւնաւորին։

— Ուրեմն զիս պիտի թողո՞ւք, Պ. բժիշկ։

— Այո՛, որովհետև չեմ կրնար աւելի երկար ժամանակ ձեր տունը յաճախել. եթէ ոչ՝ պէտք եմ կառափնատը ելլել։ Ուրիշ առիթ մը երեւան գալով այս սոսկալի ողբերուն վերջ պիտի տայ։ Մնա՛ք բարով։

— Պ. բժիշկ, կը պաղատիմ, կեցէ՛ք։

— Իմ միտքս պղծող բոլոր սոսկալի դէպքերը ձեր տունը ատելի և աղէտալի կ'ընեն ինծի։ Մնաք բարեաւ, պարոն։

— Խօսք մը ընեմ, մէկ խօսք մը, Պ. բժիշկ։ Զիս ահռելի կացութեան մը մէջ թողլով կը մեկնիք, այնպիսի կացութեան մը մէջ զոր ձեր յայտնութեամբը աւելի սոսկալի կ'ընէք։ Բայց խեղճ ծերունի ծառային այն յանկարծական մահուան համար հիմա ինչ պիտի ըսէ ամէն մարդ։

— Իրաւունք ունիք, ըսաւ տ'Ավրինի, եկէ՛ք ուրեմն։

Բժիշկը առջեւէն դուրս ելաւ և Պ. տը Վիլֆոր անոր ետեւէն գնաց։

Ծառաները բժշկին անցած անդաստակին և սանդուխին վրայ կը սպասէին մտահոգութեամբ։

— Պարոն, ըսաւ տ'Ավրինի, այնպիսի բարձր ձայնով խօսքը Վիլֆորին ուղղելով որ ամէն մարդ կարենայ լսել։ Հէգ Պարուան

քանի մը տարիէ ի վեր հանգիստ պաշտօն մը կը վարէր. ժամանակաւ իր տիրոջը հետ ձիով կամ կառքով Եւրոպայի չորս կողմը վազելու վարժուած ըլլալուն, Թիկնաթոռի մը չուրջ միօրինակ ծառայութեան մէջ կեանքին մեծ մասը պատճառեց, արիւնը ծանրացաւ, և խիստ գէր ու պարանոցը հաստ, կարճ ըլլալուն՝ յանկարծական կաթուած մը եկաւ վրան. շատ ուշ իմացուցին ինծի։ Աղէկ միտքս ինկաւ, աւելցուց բժիշկը ցած ձայնով, հոգ տարէք մանիշակի օշարակը մոխիրին մէջ թափելու։

Ու բժիշկը առանց Վիլֆորի ձեռքը սեղմելու և առանց իր խօսքին անդրադառնալու դուրս ելաւ, բոլոր տան մարդիկը արտասուքի և ողբի մէջ թողլով։

Նոյն իրիկունը, Վիլֆորի բոլոր ծառաները, որոնք խոհանոցը գումարուելով երկարօրէն խօսակցած էին, ամէնքնին միատեղ տիկին տը Վիլֆորի ներկայացան և հրաման խնդրեցին որ տունէն մեկնին։

Տիկինը որչափ ալ աղաչեց և անոնց ամսականները աւելցնելու խոստումներ ըրաւ, անոնք սապէս կը պատասխանէին իւրաքանչիւր խօսքին.

— Կ'ուզենք հեռանալ այս տունէն, որովհետև մահը անոր մէջ կը գտնուի։

Ուստի, առանց տիկնոջ աղաչանքին ականջ դնելու, մեկնեցան տունէն՝ յայտարարելով որ մեծ ցաւ կը զգային բարի տէրերէ բաժնուելնուն համար, մանաւանդ օրիորդ Վալանթինէն, որ այնչափ բարեսիրտ, բարեսէր ու քաղցր էր։

— Վիլֆոր այդ խօսքին վրայ Վալանթինի երեսը նայեցաւ։ Խեղճ աղջիկը կուլար։

Զարմանալի բան, Վիլֆոր անոր արցունքը տեսնելով՝ սրտի յուզմանը մէջ տիկին տը Վիլֆորի երեսը նայեցաւ, և իրեն այնպէս երեւցաւ թէ տխուր ու թեթեւ ժպիտ մը կը տեսնէր անոր նուրբ շրթունքներուն վրայ, այն օդերեւոյթներուն պէս, որոնք մրրկայոյզ երկնքի տակ երկու ամպերու միջեւ կը տեսնուին աղետալիօրէն։

Գ. ԳԼՈՒԽ

ԳՈՐԾԷ ՔԱՇՈՒԱԾ ՀԱՑԱԳՈՐԾԻՆ ՍԵՆԵԱԿԸ

Տանկլարի ցուրտ ընդունելութենէն Մորսէրֆ կոմսը վիրաւորուած, սեղանաւորին տունէն սրտմտութեամբ դուրս ելած իրիկունը՝ Պ. Անտրէա Գավալգանթին գանգուր և փայլուն մազերով, ոլորած պեխերով, եղունգներուն ձեւը յայտնող սպիտակ ձեռնոցներով, գրեթէ կառքին մէջ ոտքի վրայ կեցած, Շոսէ տ'Անթէն փողոցը սեղանաւորին բակը մտած էր։

Սրահ ելլելով տասը վայրկեան խօսելէ ետքը՝ Տանկլարը պատուհանի մը մօտ տանելու միջոցը գտաւ, ու իր ազնիւ հօրը մեկնելէն ի վեր իր ապրուստի նեղութիւնները ճարտար յառաջաբանով մը նկարագրեց։

Սեղանաւորին տունը իբրև զաւակ ընդունուելով կ'ըսէր, անոր ընտանիքին մէջ երջանկութեան այն երաշխաւորութիւնները գտած էր, զորս մարդ սիրոյ մտահաճութիւններէն առաջ պէտք է փնտռէ, և օրիորդ Տանկլարի գեղեցիկ աչքերուն մէջ ալ սէրը գտնելու բարեբախտութիւնն ունեցած էր։

Տանկլար խորին ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէր անոր:

Արդէն երկու-երեք օրէ ի վեր անոր սիրոյն յայտարարութեանը կը սպասէր, և երբ վերջապէս լսեց զայն, իր աչքերը այնչափ զուարթացան որչափ Մորսէրֆի հետ խօսած միջոցին տըխուր էին։

Սակայն առանց քանի մը դիտողութիւններ ընելու՝ երիտասարդին առաջարկը իսկոյն ընդունիլ չուզեց։

—Պ. Անտրէ, ըսաւ, ամուսնութեան վրայ խորհելու համար դեռ փոքր չէ՞ք։

—Երբեք, պարոն, յարեց Գավալգանթի, գոնէ ինծի այնպէս կ'երեւի. Իտալիոյ մէջ ազնուականները ընդհանրապէս շատ փոքր կ'ամուսնանան. լաւ խորհուած սովորութիւն է ատ։ Մարդկային կեանքը այնչափ փոփոխական է որ մեզի ներկայացած բարեբախտութիւն մը պէտք չէ փախցնենք։

—Ենթադրենք թէ, պարոն, ձեր առաջարկը, որ ինծի պատիւ կը բերէ, կինս և աղջիկս ընդունին, գործին վրայ որո՞ւ հետ պիտի խօսինք: Կարծեմ՝ ծանր խնդիր մըն է աս, զոր հայրերը միայն գիտեն իրենց զաւակներուն երջանկութեան համար պատշաճօրէն տնօրինել:

—Պարոն, հայրս խոհեմ, պատշաճութիւնները յարգող և հանճարեղ անձ մըն է։ Ֆրանսա հաստատուելու համար ունեցած բաղձանքս հաւանաբար գուշակելով՝ իմ ծննդեանս վերաբերեալ վկայագիրներուն հետ հաստատագիր մըն ալ թողուց ինծի, որով եթէ ըրած ընտրութիւնս իրեն հաճելի թուի, ամուսնացած օրուընէս սկսեալ հարիւր յիսուն հազար ֆրանք եկամուտ պիտի յատկացնէ ինծի։ Կարծեմ այդ գումարը հօրս ունեցած եկամուտին մէկ քառորդն է։

—Ես միշտ միտքս դրած էի աղջկանս ամուսնացած ատեն հինգ հարիւր հազար ֆրանք տալ, մանաւանդ որ իմ միակ ժառանգս ան է։

Ուրեմն, ըսաւ Անտրէա, ենթադրելով որ առաջարկս տիկին Տանկլարէն և օրիորդ Էօժէնիէն պիտի չմերժուի, գործը կատարուած ըսել է. անմիջապէս հարիւր եօթանասունհինգ հազար ֆրանքի եկամուտ պիտի ունենանք։ Ենթադրենք իսկ մարքիզ հայրս եկամուտը վճարելու տեղ՝ դրամագլուխը տայ (թէև գիտեմ որ դիւրին բան չէ, բայց վերջապէս կրնայ ըլլալ). այն ատեն երկու երեք միլիոն ֆրանքը փորձառու մարդու մը ձեռքին մէջ կրնայ հարիւրին տասը տոկոս բերել միշտ։

Չորսէն աւելի տոկոսով դրամ առած չեմ, ըսաւ սեղանաւորը. երեք ու կէսով անգամ առած եմ. բայց փեսայիս դրամը հարիւրին հինգով կ'առնեմ և շահը մեր մէջը կը բաժնենք։

Շատ լաւ, թող այնպէս ըլլայ, սիրելի աներս, ըսաւ Գաւալգանթի չկրնալով իր ռամիկ բնաւորութիւնը զսպել, որով մերթ ընդ մերթ իր կեղծ ազնուականութիւնը ակամայ կը յայտնէր, թէև գաղտնի պահելու համար մեծ ջանքեր ընէր։

Սակայն ինքզինքին գալով իսկոյն, ըսաւ.

— Ո՛հ, ներեցէք, պարոն, այս միութեան ակնկալութիւնը խելայեղ կը դարձնէ զիս. ըսէք՝ գործը ի՞նչպէս պիտի ըլլայ։

— Բայց, ըսաւ Տանկլար, որ այդ խօսակցութիւնը անտարբերութեամբ սկսելով, առանց զգալու, շահախնդրութեան դարձուցեր էր իսկոյն, ձեր հարստութեան մէջ անտարակոյս մաս մը կայ զոր ձեր հայրը պիտի չկարենայ մերժել ձեզի։

— Ո՞ր մասը։

— Ձեր մօրը կողմէ ձեզի ինկած մասը։

— Այո՛, անշուշտ Լէոնարտ Գորսինարի մօրս կողմէ ինծի ինկած բաժինը պիտի տայ։

— Ո՞րչափ գումար մը կը կազմէ այդ բաժինը:

— Ստուգիւ, պարոն, երբեք անոր վրայ խորհած չունէի. սակայն առնուազն երկու միլիոն ֆրանքի կը հասնի կարծեմ։

Տանկլար ուրախութենէն սրտի հեղձում կունենար, բան մը զոր կը զգան կորսուած գանձը գտնող ագահը կամ խեղդուելու վրայ եղող մարդը, որ ոտքերուն տակ բացուած անդունդին տեղ հաստատ գետնի մը կը հանդիպի։

— Ուրեմն, պարոն, ըսաւ Անտրէա, սիրալիր յարգանքով խոնարհութիւն մը ընելով սեղանաւորին, կրնամ յուսալ...։

— Պ. Անտրէա, ըսաւ Տանկլար, յուսացէք և հաւատացէք որ եթէ ձեր կողմէ գործին առջև արգելք մը չհանուի՝ կատարուած համարեցէք զայն։ Բայց, աւելցուց Տանկլար մտածելով, ի՞նչպէս եղաւ որ Պ. Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսը, որ բարիզեան ընկերութեանց մէջ ձեր պաշտպանն է, ձեզի հետ չեկաւ այս առաջարկութիւնը ընելու։

Անտրէա հազիւ նշմարելի ըլլալու աստիճան կարմրեցաւ։

— Հիմա կոմսին տունէն կու գամ, պարոն, ըսաւ. ստուգիւ ազնիւ բայց տարօրինակ բնաւորութեան տէր անձ մըն է. իմ դիտաւորութիւնս գովեց, և նոյնիսկ ըսաւ թէ կը կարծէ որ հայրս եկամուտին տեղը դրամագլուխը տալու համար քիչ մը պիտի վարանի. սակայն ինծի խոստացաւ իր ազդեցութիւնը ի գործ դնելու և օգնելու որ ուզածս ընդունիմ հօրմէս, սակայն յայտնեց թէ ամուսնութեան առաջարկ մը ընելու պատասխանատուութիւնը երբեք ստանձնած չէր և բնաւ պիտի չստանձնէր։ Սակայն աս ալ պէտք է խոստովանիլ որ բարեհաճեցաւ աւելցնել թէ այս խնդիրքս չընդունիլը իմ օգտիս համար է, քանի որ այնպէս կը

կարծէր թէ յապաղած միութիւն մը կրնար երջանիկ և պատշաճ ըլլալ։ Եթէ պաշտօնապէս գործ մը կատարել չուզեց, գոնէ ինծի ըսաւ որ իմ մասիս խօսուած ատեն պէտք եղածը պիտի ըսէ։

— Շա՛տ լաւ։

— Հիմա, ըսաւ Անտրէա իր զուարթ ժպիտովը, աներոջս հետ խօսքս վերջացնելով, սեղանաւորին պիտի ուղղեմ խօսքս։

— Ի՞նչ կ'ուզէք, ըսէք, յարեց Տանկլար, անոր պէս ուրախ ժպիտով մը։

— Վաղը չէ միւս օրը ձեր պանքայէն չորս հազար ֆրանքի չափ գումար մը ունիմ ստանալիք. բայց կոմսը գուշակելով որ առաջիկայ ամսուան մէջ ծախքս պիտի աւելնայ և ամուրիի չափաւոր եկամուտս պիտի չբաւէ, ահա սա քսան հազար ֆրանքնոց վճարատոմսը չեմ ըսեր տուաւ, այլ նուիրեց։ Ինչպէս կը տեսնէք վճարատոմսը իր ստորագրութիւնը կը կրէ. պիտի ընդունի՞ք զայն։

— Այս օրինակ վճարատոմսեր միլիոնի մը արժէքով ալ բերէք՝ կ'ընդունիմ, ըսաւ Տանկլար, վճարատոմսը գրպանը դնելով։ Հիմա ըսէք ինծի, վաղը ժամը քանի՞ին տունը կը գտնուիք, որպէսզի քսան հազար ֆրանքը ձեր տունը ղրկեմ։

— Եթէ կը հաճիք, առտուան ժամը տասնին, ո՛րչափ կանուխ ըլլայ այնչափ աղէկ է. կ'ուզէի վաղը գիւղ երթալ։

— Շատ լաւ, վաղը ժամը տասնին, Իշխանաց պանդոկը, այնպէս չէ՞:

— Այո՛։

Հետեւեալ առտու այնպիսի ճշդապահութեամբ մը, որ սեղանաւորին պատիւ կը բերէր, քսանըչորս հազար ֆրանքս երիտասարդին տունը ղրկուեցաւ. Անտրէա Գատրուսի համար երկու հարիւր ֆրանք ձգելէն յետոյ, իրօք դուրս կ'ելլէր։

Անտրէայի դուրս ելլելուն գլխաւոր նպատակն էր իր վտանգաւոր բարեկամին ներկայութենէն խուսափիլ. ուստի իրիկունն ալ խիստ ուշ վերադարձաւ։

Բայց հազիւ թէ ոտքը քարայատակին վրայ դրաւ, երբ պանդոկին դռնապանը. որ գլխարկը ձեռքը բռնած իրեն կը սպասէր, իր առջև ներկայացաւ։

— Պարոն, ըսաւ, այն մարդը եկաւ։

— Ո՞ր մարդը, հարցուց Անտրէա անտարբերութեամբ, իբր թէ մոռցած ըլլար այն անձը, զո՛ր ընդհակառակը շատ լաւ կը յիշէր։

— Այն մարդը, որուն Ձեր Վսեմութիւնը թոշակ մը կուտայ:

Անտրէա Վսեմութիւն կոչել կուտար ինքզինքը։

—Այո՛, մտքս եկաւ, հօրս հին ծառան. ի՞նչ ըրիր, անոր համար ձգած երկու հարիւր ֆրանքս տուի՞ր։

—Այո՛, տէր իմ. սակայն չընդունեց։

Անտրէայի գոյնը նետեց. բայց իրիկուն ըլլալուն՝ իր գունատութիւնը յայտնի չեղաւ։

—Ի՞նչպէս, ըսաւ, քիչ մը յուզուած ձայնով, չուզե՞ց ընդունիլ։

—Ոչ, կ'ուզէր Ձեր Վսեմութեան հետ խօսիլ. ըսի անոր թէ դուրս ելած էք, մտիկ չըրաւ. բայց վերջապէս համոզուեցաւ և այս կնքուած նամակը տուաւ զոր հետը բերած էր։

—Տեսնենք ի՞նչ գրեր է, ըսաւ Անտրէա, և իր կառքին լապտերին լոյսովը հետեւեալը կարդաց.

«Բնակած տեղս գիտես, վաղը առտու ժամու ինինին քեզի կը սպասեմ»։

Անտրէա կնիքը քննեց, որպէսզի տեսնէ թէ արդեօք բանալու փորձ ըրա՞ծ էին և անզգոյշ աչքեր կրցա՞ծ էին նամակին մէջ թափանցել, բայց այնպէս մը ծալլուած էր և այնպիսի շեղանկիւնի ձև մը ունէր որ նամակը կարդալու համար կնիքը պէտք էր քակել, կնիքը բոլորովին անեղծ մնացած էր։

—Շատ լաւ, ըսաւ. խե՛ղճ մարդ. ո՛րքան ազնիւ է եղեր։

—Դռնապանը այդ խօսքերէն գոհ՝ չէր գիտեր թէ որո՛ւ վրայ զմայլի, իր երիտասարդ տիրոջը թէ ծերուկ ծառային։

—Կառքին ձիերը շուտով քակէ և սենեակս եկո՛ւր, ըսաւ Անտրէա իր սպասաւորին։

Երիտասարդը երկու ոստումով իր սենեակը ելաւ և Գատրուսին նամակը այրեց, որուն մոխիրը անգամ աներեւոյթ ըրաւ։

Այդ գործը վերջացնելու վրայ էր, երբ ծառան ներս մտաւ։

—Բիէր, ըսաւ անոր, երկուքս ալ միեւնոյն հասակը ունինք։

—Այդ պատիւը ունիմ, տէր իմ, պատասխանեց ծառան։

—Երէկ ձեռք մը նոր զգեստ բերին քեզի, կարծեմ։

—Այո՛, պարոն։

—Սիրուհիի մը քով պիտի երթամ, որուն ո՛չ տիտղոսս իմացնել կ'ուզեմ և ոչ ալ աստիճանս։ Նոր զգեստներդ ինծի տո՛ւր. անցագիրներդ ալ բե՛ր, որպէս զի կարենամ ի հարկին պանդոկ մը պառկիլ։

Բիէր հնազանդեցաւ։

Հինգ վայրկեան ետքը՝ Անտրէա բոլորովին ծպտած՝ առանց ճանչցուելու պանդոկէն դուրս ելաւ, կառք մը վարձեց և Բիքբիւս՝ Շվալ-Րուժի պանդոկը գնաց։

Հետեւեալ առտու, Շըվալ-Րուժի պանդոկէն մեկնեցաւ Իշխանաց պանդոկէն մեկնածին պէս, այսինքն առանց ճանչցուելու, Սէնթ-Անթուանի արուարձանէն իջաւ, ծառուղին մտաւ, մինչև Մէնիլ-Մոնթանի փողոցը յառաջացաւ, և ձախ կողմի երրորդ տան դրան առջև կեցաւ, որուն դռնապանը հոն չտեսնելով՝ մէկը կը փնտռէր որ հարցափորձէ։

—Ո՞վ կը փնտռես, սիրուն տղաս, հարցուց դիմացի պտղավաճառուհին։

—Պ. Բայերթէնը ո՞ւր կը բնակի, մայրիկ, պատասխանեց Անտրէա։

—Գործէ քաշուած հացագո՞րծը կը հարցնես, յարեց կինը։

—Ճիշդ ան է փնտռածս։

—Երրորդ յարկի անդաստակին ծայրը ձախակողմը նայէ։

Անտրէա մատնանշուած կողմը ուղղուեցաւ և երրորդ յարկին ծայրի սենեակին առջեւ հասաւ, որուն զանգակի առասանը տհաճութեամբ քաշեց, ու անոր արագահնչիւն ձայնը լսուեցաւ իսկոյն։

Երկվայրկեան մը ետքը դրանը մէջ զետեղուած վանդակապատին առջև Քատրուսին դէմքը երեւցաւ։

—Ո՛հ, կը տեսնեմ որ ճշդապահ ես եղեր, ըսաւ անոր և վանդակապատին նիգերը բացաւ։

—Անշուշտ, ըսաւ Անտրէա, ներս մտնելով։

Ու իր առջեւ նետեց գլխանոցը, որ աթոռին չհասնելով գետինը ինկաւ, և իր շրջանակին վրայ գլորելով՝ սենեակին շուրջը դարձաւ։

— Օ՛հ, բարեկամ. մի՛ բարկանար, սիրելիս. տես քեզի համար ի՛նչ աղուոր ճաշ մը պատրաստեցի, ամէնքն ալ քու սիրածներդ են։

Անտրէա իրօք կերակուրի հոտեր առաւ, որոնց համեմները թէև անուշ չէին բուրեր, բայց անօթի մարդուն ախորժակը կը սրէին։

Ճարպին հոտին հետ սխտորին հոտը խառնուած էր, ինչ որ գաւառային ստորին կարգի խոհանոցի կերակուրներներ ըլլալը կը յայտնէր։

Այդ հոտերէն զատ հացի փշրանքով տապկուած ձուկի և ամէնէն աւելի՝ մշկահոտ ընկոյզի և մեխակի բարկ հոտերը սենեակին մէջ տարածուած էին։

Այդ հոտերը կը ծաւալէին երկու կրակարաններու վրայ զետեղուած երկու գոգաւոր և ծածկուած պնակներէ և սանէ մը, որ ձուլածոյ կրակարանի մը փուռին մէջ կը տաքնար։

Քովի սենեակին մէջ Անտրէա բաւական մաքուր սեղան մը տեսաւ, որ երկու հոգիի համար պատրաստուած էր. անոր վրայ կային գինիի երկու կնքուած շիշեր, որոնց մէկը կանանչ, միւսը դեղին գոյն ունէր, օղիով լեցուն փոքր շիշ մը, և չինական խեցիէ սկաւառակի մը մէջ ճարտարօրէն շտկուած կաղամբի մը լայն տերեւի մը վրայ պտուղներու խառնուրդ մը զետեղուած էր։

— Ի՞նչպէս կը գտնես, սիրելիս, ըսաւ Քատրուս. անուշ հոտեր չե՞ն։ Ա՛հ, գիտես որ լաւ խոհարարութիւն կ'ընէի հոն, չե՞ս յիշեր, եփած կերակուրներս ուտողը մատները կը լիզէր. դուն ամէնէն առաջ համեմներս ճաշակած ես և կարծեմ անախորժ չէիր գտներ զանոնք։

Ու Քատրուս սկսաւ սոխ մըն ալ ստկել։

— Աղէկ, աղէկ, ըսաւ Անտրէա տհաճութեամբ, բայց միատեղ ճաշելո՞ւ համար զիս այսպէս անհանգիստ ըրիր, ի՛նչ անտանելի բան է աս։

— Զաւակս, ըսաւ Քատրուս, ուտելու ատեն կը խօսակցինք. բայց ի՛նչ ապերախտ ես եղեր դուն. ուրեմն բարեկամդ տեսնելով հաճոյք չե՞ս զգար. ես ուրախութենէս կու լամ։

Ստուգիւ, Գատրուս կուլար։

Ցայտնի չէր թէ ուրախութի՞ւնը Բոն-տիւ-Կարի հին պանդոկապետին արցունք թափել կու տար թէ սխտորը։

—Լռէ՛, կեղծաւոր, ըսաւ Անտրէա. միթէ դուն կը սիրե՞ս զիս։

—Այո՛, կը սիրեմ քեզ, հաւատա ինծի. գիտեմ որ տկարութիւն է աս, ըսաւ Գատրուս, բայց այդ տկարութիւնը կը յաղթէ։

—Այսուհանդերձ, ապահով եմ որ նենգամտութեամբ հոս բերել տուիր զիս։

—Եթէ ես քեզ չսիրէի, ըսաւ Գատրուս, իր մեծ դանակը ղենջակին սրբելով, միթէ կը համբերէի՞ այդ խեղճ կեանքին, որուն զիս դատապարտած ես։ Տե՛ս անգամ մը. կռնակիդ վրայ ծառայիդ զգեստը կը կրես, ուրեմն դուն ծառայ մը ունիս, բայց ես չունիմ, և բանջարեղէններս իմ ձեռքովս սակելու ստիպուած եմ. դուն իմ կերակուրներուս չես հաւնիր, որովհետև Իշխանաց պանդոկը կամ Գաֆէ տը Բարին փառաւոր սեղաններ կը նստիս։ Ես ալ կրնայի ծառայ մը ունենալ, ես ալ կրնայի կառք մը պահել, ես ալ կրնայի վերջապէս ուզած տեղս ճաշել. ինչո՞ւ ուրեմն այդ ամէն բաներէն զրկուած եմ ես, եթէ ոչ՝ իմ փոքրիկ Պէնէտէթթոյիս նեղութիւն չպատճառելու համար։ Խոստովանէ՛ ուրեմն թէ այդ ամէնը ընելու կարող էի։

Գատրուսի նշանակալից նայուածքը հաստատեց անոր խօսքը։

—Շատ լաւ, ըսաւ Անտրէա, ենթադրենք թէ կը սիրես զիս, ինչո՞ւ կը պահանջես որ քու հետդ ճաշելու գամ։

—Քեզ տեսնելու համար, զաւակս։

—Ի՞նչ պիտի ընես զիս տեսնելով. միթէ մեր բոլոր պայմանները առաջուընէ դրած չէ՞նք։

—Է՛հ սիրելիս, ըսաւ Գատրուս, միթէ առանց յաւելուածի կտակ կ՚ըլլայ։ Բայց նախ ինծի հետ ճաշելու եկար այնպէս չէ՞. նստէ ուրեմն, պահածոյ ձուկերէն և թարմ կարագէն սկսինք, զոր որթի տերեւներու վրայ դրի, ուզածիդ պէս, սիրելիս։ Ո՛հ, այո՛, սենեա՞կս կը դիտես. չորս աթոռներ, երեք փրանքնոց պատկերներ ունիմ. է՛հ, ի՞նչ կ՚ուզէիր, Իշխանաց պանդոկը չենք գտնուիր։

—Շուտ մը տաղտկացած կ՚երեւիս. ուրախ չե՞ս, բարեկամ, դուն որ գործէ քաշուած հացագործ երեւելէն ուրիշ բան չէիր ուզեր։

Գատրուս հառաչանք մը արձակեց։

—Ի՞նչ ունիս ըսելիք, յարեց Անտրէա. տեսած երազդ իրագործուեցաւ։

—Ես կ՚ըսեմ թէ տակաւին երազ մըն է աս. գործէ քաշուած հացագործ մը, սիրելիդ իմ Պէնէտէթթօ, հարուստ կ՚ըլլայ, եկամուտներ կ՚ունենայ։

—Բայց դուն եկամուտ չունի՞ս միթէ։

—Ե՞ս։

—Այո՛, դուն, ահա երկու հարիւր փրանքդ բերած եմ։

—Գատրուս ուսերը ցնցեց։

—Նուաստութիւն է, ըսաւ, այսպէս ակամայ տրուած դրամը ընդունիլը, այնպիսի առօրեայ դրամ մը, որ կրնայ մէկ օրէն միւսը դադրիլ։ Ինչպէս կը տեսնես, ստիպուած եմ խնայողութիւններ ընել, մտածելով որ յաջողութիւնը կրնայ տեւական չըլլալ։ Է՛հ, բարեկամ, հարստութիւնը անկայուն է, ինչպէս կ՚ըսէր ողորմութիւն ժողվող մը. աղէկ գիտեմ որ քու հարստութիւնդ անբաւ է, անօրէն. Տանկլարին աղջկան հետ պիտի ամուսնանաս։

—Ինչպէ՞ս, Տանկլարի՞ն։

—Այո՛, Տանկլարին, կ՚ուզես որ պարոն Տանկլարին ըսեմ. ենթադրէ որ կոմս Պէնէտէթթօ ըսէի։ Տանկլար իմ բարեկամս է, և եթէ այնչափ գէշ յիշողութիւն՝ չունենար, անշուշտ քու հարսնիքիդ պիտի հրաւիրէր զիս... որովհետև ան իմ հարսանիքիս եկած է...։ Այո՛, այո՛, այո՛. զարմանալի բան. իմ հարսանիքիս միջոցին այնչափ գոռոզ չէր. բարի Պ. Մորէլին քով երկրորդական գրագիր մըն էր։ Շատ անգամ անոր և Մորսէրֆ կոմսին հետ ճաշած եմ...։ Կը տեսնես թէ ո՛րչափ տեղեկութիւններ ունիմ. եթէ ուզէի միտքս քիչ մը մշակել, միեւնոյն սրահներու մէջ իրարու պիտի հանդիպէինք։

— Նախանձոտութիւնդ ծիածաններ ցոյց կուտայ քեզի, Գատրուս։

— Լա՛ւ, Պէնէտէթթօ, ես ըսածս գիտեմ։ Գուցէ օր մը կիրակի օրուան զգեստը պիտի հագնինք, և փոքր դրան մօտենալով ըսենք. «Ջուան մը տուէք, եթէ կը հաճիք». սակայն նստէ, հաց ուտենք։

Թատրուս անկէ առաջ նստաւ և սկսաւ մեծ ախորժակով ուտել, իր հիւրին առջև դրած կերակուրները գովելով։

Իսկ Անտրէա չիչերուն խիցերը բացաւ և սխտորով ու իւղով տապկուած ձողաձուկէն սկսաւ ուտել։

— Ո՛հ. բարեկա՛մ, ըսաւ Թատրուս, կ'երեւի թէ նախկին պանդոկապետիդ հետ հաշտուեցար։

— Այո՛, պատասխանեց Անտրէա, որուն այդ միջոցին ունեցած ախորժակը ամէն բան կը գերազանցէր։

— Կերակուրներուս հաւնեցա՞ր, ստահա՛կ։

—Այնչափ աղուոր են որ չեմ հասկնար թէ այսպէս ընտիր կերակուրներ եփող և ուտող մարդը ինչպէս կրնայ կեանքէն տաղտուկ զգալ։

— Էհ, պատճառը սա է որ լոկ մտածում մը բոլոր երջանկութիւնս կ'աւրէ։

— Ի՞նչ մտածում։

— Ապրուստս միշտ արհուեստիս վաստկած ըլլալուս՝ բարեկամի մը ծախքովը ապրիլը ծանր կը թուի ինծի։

— Ո՛, եթէ այդ է մտածումդ, հոգ մի ըներ, բարեկամ, երկուքնուս համար ալ բաւական դրամ ունիմ։

—Ոչ, ստուգիւ հաւատա՛ ինծի. ամէն ամսու վերջը խիղճս կը նեղէ զիս։

—Բարի՛ Թատրուս։

—Այնպէս որ երէկ չուզեցի ընդունիլ երկու հարիւր ֆրանքը։

—Այո՛, հետս խօսիլ ուզած էիր. արդեօք խղճահարութիւնդ պիտի յայտնէի՞ր ինծի։

—Նախ առիկա պիտի յայտնէի. յետոյ ուրիշ գաղափար մըն ալ մտքէս կ'անցնէր։

Անտրէա սարսռաց. Թատրուսի գաղափարներէն միշտ կը սարսռար։

Ամէն ամսու վերջը սպասելը թշուառութիւն է ինծի համար, շարունակեց Թատրուս։

—Է՛հ, ըսաւ Անտրէա իր ընկերը խօսեցնել ուզելով, մարդուս կեանքն ալ սպասելով չանցնիր միթէ. ես ալ այդպէս ընելու ստիպուած չե՞մ արդեօք. բայց ի՞նչ պիտի ընեմ, համբերութիւն, այնպէս չէ՞։

—Այո՛, երկու հարիւր ֆրանքի փոխարէն հինգ-վեց, գուցէ տասը, գուցէ տասներկու հազար ֆրանքներու կը սպասեմ. որովհետև քու գործերդ գաղտնի են։ Հոն քսակներ և գանձանակներ ունէիր. զորս խեղճ Թատրուս բարեկամէդ գաղտնի պահելու կը ջանայիր. բարեբախտաբար յիշեալ Թատրուս բարեկամը խորամիտ էր։

—Բարեկա՛մ, ըսաւ Անտրէա, կը տեսնեմ որ միշտ անցեալին վրայ խօսելու և չաղակրատելու հակամէտ ես. ի՞նչ օգուտ կ'ունենաս չաղակրատելով, կը հարցնեմ քեզի։

—Ա՛հ, պատճառը սա է որ դուն քանիմէկ տարեկան ես և անցեալը կը մոռնաս, իսկ ես յիսուն տարեկան եմ և անցեալը յիշելու ստիպուած եմ. բայց թողունք այս խօսքերը և մեր գործին դառնանք։

—Այո՛։

—Ըսել կ'ուզեմ որ եթէ քու տեղդ ըլլայի...։

—Ի՞նչ կ'ընէիր։

—Հարստութիւն մը ձեռք կը բերէի։

Ի՞նչ կերպով։

—Կալուած մը գնելու պատրուակով վեց ամսականս կանխիկ կ'ուզէի, և դրամը առնելով կը փախչէի։

—Օհօ՛, գէշ խելք չէ ատ, ըսաւ Անտրէա։

—Սիրելի բարեկամ, ըսաւ Գատրուս, կերակուրներս կե՛ր և խրատներուս հետևէ. ֆիզիքապէս ու բարոյապէս աւելի գոհ պիտի ըլլաս։

—Բայց տուած խրատդ դուն ինչո՞ւ չես գործադրեր. ինչո՞ւ վեց ամսականդ, մէկ տարեկանդ իսկ ձեռք բերելով Պրիւսէլ չե՞ս քաշուիր։ Փոխանակ գործէ քաշուած հացագործ մը երևելու՝ կծիկը դնող սնանկացեալի մը պիտի նմանիս։

—Հազար երկու հարիւր ֆրանքը առնելով փախչիմ ի՞նչ ընեմ։

Ա՛հ, Թադրոս, ըսաւ Անդրէա, բնաւ գոհ չես ըլլար. երկու ամիս առաջ անօթութենէ կը մեռնէիր։

—Ուտելով մարդուս ախորժակը կը բացուի, ըսաւ Թադրոս, ծիծաղով կապիկի կամ մանչող վագրի պէս ակռաները ցոյց տալով։ Ուստի, աւելցուց. իր տարիքին հակառակ սպիտակ և սուր ակռաներովը հացի մեծ պատառ մը փրցնելով, ես իմ ծրագիրս չինած եմ։

Թադրոսի ծրագրերը անոր գաղափարներէն աւելի Անդրէան կը զարհուրեցնէին. իր ծրագիրն էր դրամ ձեռք բերելու միջոցը։

— Ըսէ նայինք, ի՞նչ ծրագիր է ատ, ըսաւ. անշուշտ լաւ խորհած ես:

— Անշուշտ. Պ. Շօզին հաստատութենէն փախչելու ծրագիրը ո՛վ յղացաւ. կարծեմ՝ ես. կը յուսամ թէ գոհ եղար, քանի որ հիմա հոս կը գտնուինք։

— Իրաւունք ունիս, պատասխանեց Անդրէա, երբեմն լաւ բաներ կը մտածես. բայց վերջապէս ըսէ, ծրագիրդ ի՞նչ է։

— Առանց գրպանէդ դրամ հանելու կրնա՞ս տասնըհինգ հազար ֆրանքի տէր ըլլալ գի..., շարունակեց Թադրոս։ Ոչ, տասնըհինգ հազարը բաւական չէ. գոնէ երեսուն հազար ֆրանք պէտք է ինծի՝ պարկեշտ մարդ մը ըլլալու համար։

— Ոչ, պատասխանեց Անդրէա խստութեամբ, ոչ, չեմ կրնար։

— Կ'երևի թէ ըսածս չհասկցար, պատասխանեց Թադրոս պաղարիւնութեամբ և հանդարտ դէմքով. առանց գրպանէդ դրամ հանելու ըսի։

— Կ'ուզես որ գողութի՞ւն ընեմ, որպէս զի իմ և քու գործըդ աւրեմ միևնոյն ատեն, որպէսզի նորէն հոն տանին մեզ։

— Ո՜հ, ինծի համար նոյն բանն է, եթէ գիս ձերբակալեն դարձեալ, ըսաւ Թադրոս. գիտես որ տարօրինակ մարդ եմ ես, շատ անգամ ընկերներէս ալ կը ձանձրանամ. ես քեզի պէս չեմ, ով վատասիրտ, որ չէիր ուզեր մէյ մըն ալ ընկերդ տեսնել։

Անդրէա այս անգամ սարսռալէն աւելի մեծ ազդեցութիւն կրեց. իր գոյնը նետեց։

—Ափսո՜ս, Թադրոս, խենթութիւն մի՛ ըներ, ըսաւ:

—Ոչ, անհոգ եղիր, պզտիկ Պէնէտէթթօս, բայց ինծի փոքրիկ միջոց մը ցուցուր որ առանց քու խառնուելուդ երեսուն հազար ֆրանք մը ձեռք բերեմ. միայն ցոյց տուր ինծի ու ես կը գործադրեմ, ուրիշ բան չեմ խնդրեր։

—Շատ լաւ, մտածեմ տեսնեմ, ըսաւ Անդրէա։

—Այսուհանդերձ, ամսականս հինգ հարիւր ֆրանքի պիտի բարձրացընես, այնպէս չէ՛։ Քմահաճոյք մը ունիմ, կ'ուզէի սենեկապանուհի մը բռնել։

—Շատ լաւ, հինգ հարիւր ֆրանք կու տամ, ըսաւ Անդրէա բայց ինծի համար ծանր է այդ գումարը վճարել... չափը անցուցիր, խեղճ Թադրոս...։

—Բէհ, դուն դրամը այնպիսի արկղներէ կը քաշես որ անոնք յատակ չունին։

Անդրէայի աչքերուն մէջ ոճրագործութեան վաղանցուկ նշոյլ մը անցնելով՝ յայտնի կ'երևէր որ իր ընկերը ոչնչացնել կ'ուզէր. սակայն այդ նշոյլը շուտով անհետացաւ։

—Ստոյգ է ատ, պատասխանեց Անդրէա, և պաշտպանս խիստ ազնիւ մէկն է։

—Ու այդ սիրելի պաշտպանդ ամիսը քանի՞ ֆրանք կը վճարէ քեզի։

—Հինգ հազար ֆրանք ըսաւ Անդրէա։

—Դուն քանի՞ հազար որ կ'առնես՝ ես նոյնչափ հարիւրկ'առնեմ, յարեց Թադրոս. ստուգիւ՝ միայն պոռնկորդիները երջանիկ կ'ըլլան։ Ամիսը հինգ հազար ֆրանք...։ Այսպիսի մեծ գումար մը ի՞նչ կրնայ ընել մարդ։

—Է՜հ, դրամը շուտով կը սպառի. ես ալ քեզի պէս դրամագլուխ մը կ'ուզէի ունենալ։

—Դրամագլուխ մը... այո... ամէն մարդ կ'ուզէ դրամագլուխ մը ունենալ։

—Եւ ես պիտի ունենամ։

—Ո՞վ պիտի տայ, իշխա՞նդ։

—Այո՛, իշխանս. դժբախտաբար սպասելու եմ։

—Ի՞նչ բանի սպասելու ես, հարցուց Թադրոս։

—Իր մահուան։

—Իշխանի՞դ մահուանը։

—Այո՛։

—Բայց ի՞նչ կերպով։

—Իր կտակին մէջ նշանակած է։

—Իրա՞ւ կ՚ըսես։

—Պատւոյս վրայ։

—Գումարը ո՞րչափ է։

—Հինգ հարիւր հազար ֆրանք։

—Ի՞նչ կ՚ըսես, այդպիսի մեծ գումար մը...։

—Ճիշդ է ըսածս։

—Կտակը ձգէ, անկարելի է։

—Թատրուս, բարեկա՞մս ես։

—Կը տարակուսի՞ս այդ մասին, ցկեանս, ցմահ։

—Ուրեմն մտիկ ըրէ, գաղտնիք մը պիտի ըսեմ քեզի։

—Ըսէ՛։

—Բայց, մտիկ ըրէ...։

—Չե՞ս տեսներ, ծածանի պէս կեցեր եմ։

—Կարծեմ թէ։

Անտրէա իր շուրջը նայելով խօսքը ընդմիջեց։

—Ի՞նչ կը կարծես...։ Մի վախնար, ընկեր, մինակ ենք։

—Կարծեմ թէ հայրս գտայ։

—Քու ճշմարի՞տ հայրդ։

—Այո՛։

Գավալգանթին չէ՞։

—Ո՛չ, քանի որ ան մեկնեցաւ, բայց ճշմարիտ հայրս գտայ, ինչպէս որ ըսիր։

—Ո՞վ է...

—Թատրուս, Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսը հայրս է։

—Կը հաւատա՞ս։

—Այո՛, ամէն բան յայտնի կը ցուցընէ, կ՚երեւայ թէ չի կրնար բացարձակ ինծի յայտնել, բայց Պ. Գավալգանթիին ճանչցուցած է, և յիսուն հազար ֆրանք տուած է անոր, որպէս զի զինքը հայր կոչէ ինծի։

—Հայրդ ըլլալու համար յիսուն հազար ֆրանք առեր է, եւ կէս գնով, քսան հազարով, տասնըհինգ հազարով անգամ կ՚ընդունէր։ Ի՞նչպէս միտքդ չբերիր ապերախտ։

—Միթէ ես գիտէի՞, այս ամէնը մեր հոն եղած ատենը տեղի ունեցեր է։

—Ուրեմն իր կտակին մէջ ո՛րչափ գումար թողուց կ՚ըսէիր։

—Հինգ հարիւր հազար ֆրանք։

—Ստուգապէս գիտե՞ս։

—Կտակը ինծի ցուցուց. բայց ասով չի լմննար։

—Ուրեմն ըսածիս պէս կտակը յաւելուա՞ծ մը ունի։

—Հաւանաբար։

—Ու այն յաւելուածով...։

—Իր զաւակը ըլլալս կը հաստատէ։

—Ո՛հ, այդ ի՛նչ բարի հայր է, ի՛նչ ընտիր և ինչ ազնուագոյն հայր է, ըսաւ Թատրուս օդին մէջ սկաւառակ մը դարձնելով, զոր իր երկու ձեռքերուն մէջ բռնեց։

—Հիմա, եթէ չի կրնաս, նորէն ըսէ թէ գաղտնիք կը պահեմ քենէ։

—Ո՛չ, վրաս ունեցած վստահութիւնդ պատուաբեր է ինծի համար. ուրեմն քու իշխան հայրդ խի՞ստ հարուստ է։

—Անշուշտ. իր հարստութեան չափը չի գիտեր։

—Միթէ կարելի՞ է։

—Ես որ ամէն ատեն անոր տունը կը մտնեմ կ՚ելլեմ, աչքերովս կը տեսնեմ։ Անցեալ օր սեղանաւորի սպասաւոր մը անձեռոցիդ չափ մեծութեամբ թղթակալով մը յիսուն հազար ֆր. կը բերէր իրեն. երէկ սեղանաւոր մը հարիւր հազար ֆրանք միայն ոսկի բերաւ։

Թատրուս ապշահար մնացած էր. իրեն այնպէս կը թուէր որ երիտասարդին խօսքերը մետաղի ձայն ունէին, և ոսկիներուն հնչիւնը կը լսէ։

—Դուն այդ տունը կ՚երթաս, հարցուց Թատրուս պարզօրէն։

—Երբ որ ուզեմ։

Թատրուս վայրկեան մը մտախոհ մնաց, դիւրին էր մակաբերել որ մտքէն ծանրակշիռ գաղափար մը կ՚անցնէր։

Յետոյ յանկարծ ըսաւ:

—Ո՛րչափ կը փափաքէի անոր բնակած տունը տեսնել, որքա՛ն գեղեցիկ է արդեօք։

—Ստուգիւ, չքեղ տուն է, ըսաւ Անտրէա։

—Շանզ-Էլիզէի առջի փողոցը չբնակի՞ր։

—Այո՛, 30 թիւը։

—Ա՛հ, 30 թի՞ւը կը բնակի, ըսաւ Բատրուս։

—Այո՛, բակի և պարտէզի մէջտեղը չինուած առանձին գեղեցիկ տուն մըն է. դուրսէն տեսնուածը աս է։

—Արտաքին երեւոյթը ի՛նչ պիտի ընեմ, ներքին կողմը տեսնել կ'ուզեմ. գեղեցիկ կարասիներ ունի, այնպէս չէ՞։

— Թիւյլըրիի պալատը տեսա՞ծ ես միթէ։

— Ոչ։

— Անոր տունը աւելի գեղեցիկ է։

— Ըսէ ինծի, Անտրէա, ո՜րչափ գոհ պիտի ըլլայ մէկը, երբ այդ ազնիւ Մօնթէ-Քրիսթոյին կորսնցուցած քսակը գտնէ։

— Ի՛նչ հարկ իյնալուն սպասել, ըսաւ Անտրէա, պտուղները մրգաստանին մէջ որքան առատ են, դրամն ալ անոր տան մէջ նոյնքան առատ է։

— Օր մը քու հետդ այդ տունը տանելու էիր զիս։

— Միթէ կարելի՞ բան է. ի՞նչ ըսելով տանիմ։

— Իրաւունք ունիս. բայց բերնիս ջուրերը վազցուցիր. պէտք է որ այդ տունը տեսնեմ. ես միջոց մը կը գտնեմ։

— Խենթութիւն պէտք չէ, Բատրուս։

— Իբր տախտակամածները չփող պիտի ներկայանամ անոր տունը։

— Ամէն կողմ օթոցներ փռուած են:

— Ո՛հ, ի՛նչ դժբախտութիւն, ուրեմն երեւակայութեանս մէջ միայն տեսնելով գոհ պիտի ըլլամ։

— Հաւատա՛ ինծի, ամենէն աղէկը աս է։

— Գոնէ անոր տունը քիչ մը նկարագրէ՛ ինծի։

— Ի՞նչպէս հասկըցընեմ։

— Շատ դիւրին կերպով, տունը մե՞ծ է։

— Ոչ խիստ մեծ և ոչ խիստ փոքր։

— Սենեակները ի՞նչպէս բաժնուած են:

— Ա՛հ, յատակագիծը չինելու համար մելան և թուղթ պէտք է։

— Ահա ուզածներդ, ըսաւ իսկոյն Բատրուս։

Ու գնաց հին գրասեղանի մը վրայէն թերթ մը, ճերմակ թուղթ, մելան և գրիչ բերաւ։

— Ահա, ըսաւ Բատրուս, գծէ՛ տեսնեմ սա թուղթին վրայ, զաւակս։

Անտրէա աննշմարելի ժպիտով մը գրիչը առաւ և սկսաւ գծել։

— Տունը, ինչպէս ըսի, բակին և պարտէզին մէջտեղը չինուած է. կը տեսնե՞ս, ահա այսպէս։

Ու Անտրէա պարտէզին, բակին և տան գծագրութիւնը ըրաւ։

— Պատերը բա՞րձր են։

— Ոչ, ութը կամ առաւելն տասը ոտնաչափ բարձրութի՞ւն ունին։

— Անխոհեմութիւն ըրեր են. ըսաւ Բատրուս։

— Բակին մէջ նարնջենիի թաղարներ, կարճ խոտեր և ծաղիկներու խիտ թուփեր կը գտնուին։

— Որոգայթներ չկա՞ն։

— Ոչ։

— Ախոռները ո՞ր կողմն են։

Վանդակապատին երկու կողմը, հոս, կը տեսնե՞ս

Ու Անտրէա գծագրութիւնը շարունակեց։

— Գետնայարկը գծագրէ՛ տեսնենք, ըսաւ Բատրուս։

— Գետնայարկը ունի սեղանատուն մը, երկու սրահներ, ջնտամուղի սրահ մը և երկու սանդուխներ՝ մէկը բակին մէջ, միւսը՝ գաղտնի։

Պատուհանները ի՞նչպէս են։

— Պատուհանները այնքան չքեղ, գեղեցիկ և լայն են որ ստուգիւ կարծեմ թէ քու հասակդ ունեցող մարդ մը ամէն մէկ ապակիին մէջէն կրնայ անցնիլ։

— Երբ այդպիսի պատուհաններ կան, ի՞նչ հարկ կայ սանդուխներ չինելու։

— Է՛հ, զարդի համար շինուած են։

— Պատուհանները փեղկեր ունի՞ն։

— Այո՛, ունին, սակայն երբեք չեն գործածեր։ Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսը տարօրինակ բնաւորութիւն մը ունենալուն՝ գիշեր ատեն անգամ երկինքը դիտել կը սիրէ։

— Ծառաները ո՞ւր կը պառկին։

— Անոնք մասնաւոր բնակարան մը ունին. աջ կողմը ընդարձակ մառան մը կայ, որուն վրայ ծառաներու համար զանազան սենեակներ կան ուրիշ սենեակներու հետ զանգակներով հաղորդակցութեան մէջ դրուած։

— Ա՛հ, սենեակները զանգակներ ունին։

— Ի՞նչ ըսիր...։

— Ոչինչ, կ՚ըսէի թէ այդ զանգակներուն համար շատ ծախք ըրած են, բայց ինչ բանի կը ծառայէ արդեօք, կը հարցնեմ։

— Ժամանակաւ շուն մը ունէին, որ գիշերները բակին մէջ կը պտըտէր, բայց Օթէօյլի տունը տարին զայն. գիտես այդ տունը, որուն դրան առջև ինծի հանդիպեցար։

— Այո՛։

— Երէկ պարոն կոմսին ըսի թէ անխոհեմութիւն է տունը մինակ թողուլ, երբ Օթէօյլ կ՚երթայ և ծառաները իր հետ կը տանի։

«— Ի՞նչ միտս ունի, հարցուց կոմսը։

«— Օր մը գողեր կը մտնեն ձեր տունը և կը կողոպտեն։»

— Ի՞նչ պատասխանեց։

«— Տունս գող մտնելը հո՞գս պիտի ընեմ, ըսաւ։»

— Անտրէա. մեքենական ճարտարութեամբ շինուած գրասեղան մը կայ, տեսա՞ծ ես։

— Ինչպէս։

— Այնպիսի գրասեղան մը, որուն գողը մտեցած ատեն վանդակներու մէջ կը բռնուի և եղանակ մը կը նուագէ։ Այսպիսի գրասեղան մը վերջին արուեստահանդէսին մէջ կայ եղեր։

— Կոմսը մահոգանիէ պարզ գրասեղան մը ունի, որուն բանալին միշտ վրան տեսած եմ։

— Անոր մէջէն բան մը չե՞ն գողնար։

— Ոչ, իր ծառաները մեծ անխրաւութեամբ կը ծառայեն։

— Այդ գրասեղանին մէջ անշուշտ դրամ կը պահէ, այնպէս չէ՞։

— Գուցէ... բայց անոր մէջ ինչ ըլլալը մարդ չգիտեր։

— Ո՞ր յարկին մէջ է։

— Առաջին։

— Գետնայարկին յատակագիծին պէս առաջին յարկի յատակագիծն ալ շինէ տեսնեմ։

— Շատ լաւ։

Անտրէա գրիչը ձեռք առաւ նորէն։

— Տես, առաջին յարկը նախասենեակ մը և սրահ մը կան, սրահին աջ կողմը գրադարան մը և աշխատութեան սենեակ մը կը գտնուին, ձախ կողմը՝ ննջարան մը և զարդախուց մը կայ և այս վերջին սենեակին մէջ կը գտնուի գրասեղանը։

— Զարդախուցը մէ՞կ պատուհան ունի։

— Երկու, մէկը՝ հոս, միւսը հոն։

Անտրէա սենեակին երկու պատուհանները գծեց. այս սենեակը յատակին անկիւնը քառակուսի մը կը ձեւացնէ, և քովի ննջարանէն աւելի փոքր է։

Բատրուս քիչ մը մտածելէն յետոյ, հարցուց.

— Կոմսը յաճախ Օթէօյլ կ՚երթա՞յ։

— Շաբաթը երկու-երեք անգամ. վաղը պիտի երթայ և ցերեկն ու գիշերը հոն պիտի մնայ։

— Աղէկ գիտե՞ս։

— Զիս հրաւիրեց որ հոն երթամ ճաշելու։

— Ո՛հ, այս ի՞նչ պատուական կեանք է, ըսաւ Բատրուս, քաղաքը տուն, գիւղը տուն։

— Հարուստ ըլլալը այսպէս է։

— Ճաշելու պիտի երթա՞ս։

— Հաւանաբար։

— Եթէ հոն ճաշես, հոն կը պառկի՞ս։

— Երբ որ ուզեմ. կոմսին տունը իմ տանս պէս եմ։

Բատրուս երիտասարդին երեսը նայեցաւ, որպէսզի ըսածին ճշմարտութիւնը ստուգէ։ Բայց Անտրէա իր գրպանէն սիկառ

տուփ մը հանեց, հատ մը առաւ, հանդարտօրէն վառեց զայն և սկսաւ ախորժով ծխել։

—Հինգ հարիւր ֆրանքը ե՞րբ կ'ուզես, հարցուց Բատրուսին:

—Հիմա, եթէ քովդ ունիս։

Անտրէա իր գրպանէն քսանըհինգ ոսկի հանեց։

—Ոսկի՞ պիտի տաս, ըսաւ Բատրուս, ո՛չ, շնորհակալ եմ։

—Ի՞նչ կ'ըսես, բարեկամ, ոսկին կատե՞ս դուն։

—Ընդհակառակը կը յարգեմ. բայց ոսկի չեմ ուզեր։

—Փոխելով կը շահիս, անմիտ. ոսկին արծաթէն հինգ սու աւելի կ'արժէ։

—Շնորհակալ եմ, ի՞նչ պիտի ընեմ, երբ ոսկին փոխողն ալ Բատրուս բարեկամը լրտեսէ և բռնել տայ. այն ատեն պէտք է խոստովանիլ թէ այս ոսկիները վճարող հասութատուն ո՞վ է։ խենթութիւն չընենք, պզտիկ. լոկ արծաթ դրամ կ'ուզեմ, որ և է թագաւորի կլոր արծաթ դրամ։ Ամէն մարդու ձեռքը հինգ ֆրանքնոց դրամ կրնայ անցնիլ։

—Բայց վրաս հինգ հարիւր ֆրանքի արծաթ դրամ չունիմ. քեզի արծաթ դրամ բերելու համար բեռնակիր մը բռնելու էր։

—Ուրեմն դռնապանիդ ձգէ՛. բարի մարդ է ան. ես կ'առնեմ անկէ։

—Ա՞յսօր։

—Ոչ, վաղը. այսօր ատեն չունիմ։

—Շատ լաւ. վաղը Օթէօյլ երթալու ատենս դռնապանէն կը թողում։

—Անպատճառ պիտի թողուս, այնպէս չէ՞։

—Անտարակոյս:

—Այսօր սենեկապանուհիին հետ գործ ունիմ։

—Բայց կարծեմ վերջին անգամն է. այսուհետև անհանգիստ պիտի չընես զիս։

—Բնա՛ւ։

Բատրուս խիստ տխուր կ'երեւէր. Անտրէա վախցաւ որ չըլլայ թէ իր բարեկամը դիտէ որ ինքը ստիպուած էր անոր վըրդովումը տեսնելու։

Ուստի իր զուարթութիւնը ու անտարբերութիւնը կրկնապատկեց։

—Որքա՜ն ուրախ ես, ըսաւ Բատրուս. կարծես թէ ժառանգութեանդ տիրացած ես արդէն։

—Դժբախտաբար դեռ չտիրացայ... բայց այդ բանը ըլլալուն պէս...:

—Ի՞նչ պիտի ընես։

—Բարեկամներս պիտի յիշեմ. այս խօսքը միշտ կը կրկնեմ քեզի։

—Այո՛, լաւ յիշողութիւն ունիս։

—Ի՛նչ ընեմ, ինծի այնպէս կը թուի որ ծանր պահանջումներ պիտի ընես։

—Ե՞ս, ոհ, ի՞նչ խելք. ընդհակառակը՝ բարեկամական խրատ մը ունիմ քեզի տալիք։

—Ի՞նչ խրատ։

—Մատդ դրած մատնիդ հոս ձգէ՛. բայց դուն մեզ բռնե՞լ տալ կ'ուզես, և միտք ունիս երկուքնիս ալ կորստեան մատնե՞լ որ այսպիսի անմտութիւններ կ'ընես։

—Ի՞նչ պատճառաւ, ըսաւ Անտրէա։

—Չե՞ս տեսներ, ծառայի զգեստ կը հագնիս, և մատդ չորս-հինգ հազար ֆրանքնոց ադամանդ մը կը կրես։

—Բատրուս, աղէկ գին կը կտրես. ինչո՞ւ ուրեմն գնահատուի գործակալ մը չես ըլլար։

—Ադամանդէ կը ճանչնամ. ատենօք ես ալ ունէի։

—Որչափ որ կրնաս գովէ ինքզինքդ, ըսաւ Անտրէա, առանց բարկանալու այս նոր յափշտակութեան վրայ, քանի որ Բատրուս վախցած էր. ուստի հաճութեամբ անոր յանձնեց մատնին։

Բատրուս այնչափ մօտէն կը զննէր որ յայտնի կ'երեւէր թէ ադամանդին անկիւններուն փայլը կը դիտէր։

—Այս ադամանդը կեղծ է, ըսաւ Բատրուս։

Ի՞նչ կ'ըսես, յարեց Անտրէա, կատակը ձգէ։

—Ո՛հ, մի՛ նեղանար, հիմա կը տեսնենք։

Ու Բատրուս պատուհանին մօտեցաւ, և ադամանդը ապակիին վրայ քսեց։

Ապակիին ճեղքուելու ձայնը լսուեցաւ։

—Մեղա՜յ. ըսաւ Քառբուս մատանին փոքր մատը անցնելով, սխալեցայ. գող ակնավաճառները հիմա ապակիները գոհարներուն այնչափ կը նմանցնեն որ ալ մարդ չի համարձակիր ակնավաճառի խանութէ գողութիւն ընելու. այս ալ հնարագիտութեան մէկ ճիւղն է։

—Ըսէ հիմա, ամէն բան լմնցուցի՞ր, ուզելիք բան չունի՞ս։ Բաճկոնս ալ կ'ուզե՞ս, գլխարկիս պէտք ունի՞ս։

—Ոչ, սրտանց ազնիւ ընկեր մըն ես. աւելի երկար ատեն հոս վար չեմ դներ քեզ և պիտի աշխատիմ իմ փառասիրութենէս ետ կենալու։

—Բայց զգուշացիր, այս աղամանդը ծախելու ատեն գլուխդ չգայ այն գժբախտութիւնը, զոր ոսկիին համար կը գուշակէիր վախով:

—Ջեմ ծախեր զայն, անհոգ եղիր։

—Գոնէ մինչև վաղը չէ միւս օրը սպասէ։

—Երջանիկ սրիկայ, ըսաւ Քառբուս. հիմա պիտի երթաս գտնելու սպասաւորներդ, ձիերդ, կառքդ և նշանածդ։

—Է՛հ այո՛, ըսաւ Անտրէա։

—Կը յուսամ թէ Տանկլար բարեկամիս աղջկան հետ ամուսնացած օրդ գեղեցիկ նուէր մը պիտի ընես ինծի։

—Արդէն քեզի ըսի թէ դուն մտքիս մէջն ես:

—Օժիտը ո՞րչափ պիտի ըլլայ:

—Բայց քեզի ըսի թէ...։

—Միլիո՞ն մը:

Անտրէա ուսերը ցնցեց։

—Երանի՛ թէ միլիոն մը ստանայիր, ըսաւ Քառբուս. բայց որչափ մեծ հարստութիւն ստանաս, քեզի համար փափաքածս անկէ աւելի է։

—Շնորհակալ եմ, ըսաւ երիտասարդը։

—Սրտանց կ'ըսեմ, աւելցուց Քառբուս իր բիրտ ծիծաղովը։ Կեցի՛ր մինչև դուռը ընկերանամ քեզի։

—Հարկ չէ։

—Ոչ, պէտք է որ գամ։

—Ի՞նչ պատճառով։

—Դրանս վրայ գաղտնի փական մը կայ, զոր զգուշութեան համար դնել յարմար դատեցի. թէև այդ փականքը Հիւրէ ու Ֆիշէ հնարած է. բայց Գասպար Քառբուսն ալ զայն քննած և ուղղած է։ Երբ դրամագլուխի տէր ըլլաս, ասոր նմանը կը շինեմ քեզի։

—Շնորհակալ եմ, ըսաւ Անտրէ. ութ օր առաջ քեզի կ'իմացնեմ:

Երկու բարեկամները իրարմէ բաժնուեցան:

Քառբուս սանդուխին վրայ գտնուող անդաստակին մէջ կեցաւ մինչև որ Անտրէայի ոչ միայն երեք յարկէն իջնալը, այլ և բակէն անցնիլը տեսաւ։

Այն ատեն աճապարանքով ներս մտաւ, զգուշութեամբ դուռը գոցեց. և Անտրէայի ձգած յատակագիծը սկսաւ քաջ ճարտարապետի պէս ուշադրութեամբ քննել։

—Սիրելի Պէնէտէթթօն, ըսաւ մտովի, կարծեմ թէ չատ ուրախ պիտի ըլլայ, երբ ժառանգութիւնը ստանայ. իսկ բարեկամները ուրախակից պիտի ըլլան հինգ հարիւր հազար ֆրանքը ձեռք բերելնուն համար։

Դ. ԳԼՈՒԽ

ԽՈՐՏԱԿՈՒՄԸ

Երկու բարեկամներուն տեսակցութեան հետևեալ օրը, առտուընէ, Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսը Ալիին և բազմաթիւ ծառաներու հետ, Օթէօյլ գացած էր, ուր քանի մը ձիեր պիտի փորձէր։

Այդ գիւղը երթալու որոշումը, որ մտքէն անգամ չէր անցըներ, և Անտրէա իսկ իրեն պէս չէր գիտեր, գլխաւորաբար Պէրթուչիոյի ժամանումովը հաստատուեցաւ, որ Նորմանտիայէն դառնալով՝ հոն պատրաստած տան և միայարկ նաւուն վրայ լուրեր կը բերէր։

Տունը պատրաստ էր, և նաւը ութը օր առաջ հոն հասնելով փոքր ծովախորշի մը մէջ խարսխած էր իր վեց նաւաստիներովը. օրինական ամէն պայմանները կատարուած ըլլալով՝ ճամբայ ելլելու պատրաստ կը գտնուէր:

Կոմսը Պէրթուչիոյի կատարած աշխատութիւնները գովեց և հրաւիրեց զայն որ պատրաստուի շուտով մեկնելու, քանի որ Ֆրանսայի մէջ ամսէ մը աւելի մնալու միտք չունէր։

— Հիմա, ըսաւ կոմսը, գիշերուան մը մէջ Բարիզէն Թրէբոր երթալու պէտք ունիմ. ճամբուն վրայ ձի փոխելու ութը կայան կ՚ուզեմ, որպէս զի յիսուն մղոն տեղը տասը ժամուան մէջ առնելու կարող ըլլամ:

—Ձեր վսեմութիւնը արդէն այդ փափաքը յայտնած էր ինծի, պատասխանեց Պէրթուչիօ, ուստի ձիերը պատրաստուած են։ Ես անձամբ գնեցի ու ամէնէն յարմար տեղերը դրի զանոնք, այսինքն այնպիսի գիւղերու մէջ, ուր սովորաբար մարդ չօթեւանիր։

— Շատ լաւ, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ, մէկ երկու օր ալ մնալու եմ հոս, պէտք եղածը կարգադրէ։

Պէրթուչիօ իր տիրոջ հրամանները կատարելու համար դուրս ելլելու միջոցին՝ Պաթիսթէն դուռը բացաւ և արծաթազօծ ափսէի մը վրայ դրուած նամակ մը բերաւ։

— Ի՞նչ ընելու եկար, հարցուց կոմսը, տեսնելով որ փոշիով ծածկուած էր ան, քեզ չուզեցի կարծեմ։

Պաթիսթէն, առանց պատասխանելու, կոմսին մօտեցաւ եւ նամակը ներկայացուց։

— Այս նամակը խիստ կարեւոր և ստիպողական է, ըսաւ։

Կոմսը նամակը բացաւ և կարդաց.

«Պ. Մոնթէ-Քրիսթօ կոմսին կը ծանուցուի որ այս գիշեր մարդ մը Շանզ-Էլիզէի իր տունը պիտի մտնէ՝ զարդախուցի գրասեղանին մէջ պահուած թուղթերը գողնալու համար։

«Մոնթէ-Քրիսթօ կոմսը քաջասիրտ մէկը ճանչցուած ըլլալուն՝ կը յուսացուի որ ոստիկանութեան միջամտութեանը չի դիմեր, միջամտութիւն մը. որ կրնայ մեծ վտանգի մէջ դնել այս ազդարարութիւնը ընողը։

«Պ. կոմսը կա՛մ սրահին մէջ նայող ննջարանի պատուհանէն և կամ նոյն սրահին մէջ պահուըտելով կրնայ իր աչքերովը տեսնել։

«Տան մէջ գտնուող ծառաներու բազմութիւնը և ակներեւ զգուշութիւնները կրնան այդ չարագործը հեռացնել և Պ. Մոնթէ-Քրիսթոյին կորսնցնել տալ իր մէկ թշնամին ճանչնալու առիթը, զոր այդ լուրը կոմսին հաղորդող անձը զիպուածով երեւան հանեց. եթէ չարագործին այդ առաջին ձեռնարկը չը յաջողի և ուրիշ անգամ զայն նորոգել ուզէ, այս լուրը տուողը գուցէ առիթ չունենայ նորէն իմաց տալու»։

Կոմսը սկզբան կարծեց թէ գողերը անխորհուրդ որոգայթ մը կը լարէին իր առջեւ, խորամանկութեամբ մեծ վտանգի մը մէջ ձգելու համար զինքը։

Ուստի եղած յանձնարարութեան հակառակ և այդ յանձնարարութիւնը անանուն բարեկամի մը կողմանէ ըլլալուն գուցէ, նամակը ոստիկանութեան ղրկելու վրայ էր, երբ միտքը եկաւ թէ այդ գողը կրնար իր մասնաւոր թշնամիներէն մէկը ըլլալ, զոր ինքը միայն կրնար ճանչնալ. և իր վրէժը լուծել, ինչպէս որ Մաւրիտանիոյ Ֆիէսքը ըրաւ՝ իր թշնամին սպաննել ուզելով։

Կոմսը կը ճանչնանք։

Հարկ չկայ ըսելու թէ անվախ և արիասիրտ անձ մըն էր ան. անկարելիութեան դէմ այնպիսի ուժգնութեամբ կը պայքարէր որով մարդ գերազանց կը դառնայ։

Բանէ մը չխորշելու համար ունեցած հաստատ առաջադրութեանը և իր անցուցած կեանքին մէջ կոմսը անծանօթ հաճոյք մը կը զգար բնութեան դէմ պայքարելով, որ է Աստուած, եւ աշխարհի դէմ, որ կրնայ սատանան համարուիլ:

—Անոնք թուղթերս գողնալ չեն ուզեր, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ, այլ զիս սպաննել կը փափաքին. գող չեն անոնք, այլ մարդասպան։ Չեմ ուզեր որ ոստիկանութիւնը իմ մասնաւոր գործերուս խառնուի։ Տէրութեան բեռը թեթեւցնելու համար բաւական հարուստ եմ։

Կոմսը դարձեալ ներս կանչեց Պաթիսթէնը, որ նամակը յանձնելէն ետքը դուրս ելած էր:

—Բարիզ վերադարձիր, ըսաւ, ու տունը մնացած բոլոր ծառաները հոս բեր. կ'ուզեմ ամէնքն ալ հոս տեսնել։

—Բայց տունը մարդ պիտի չմնա՞յ, պարոն կոմս, հարցուց Պաթիսթէն։

—Այո՛, դռնապանը միայն։

—Պարոն կոմսը կրնայ խորհիլ որ անոր սենեակէն մինչև տունը ո՛րչափ հեռու է։

—Ի՞նչ վնաս ունի։

—Եթէ տունը վերէն վար պարպեն, իր սենեակէն ձայն մը անգամ չկրնար առնել։

—Ո՞վ պիտի պարպէ տունը։

—Գողերը։

—Անմիտ մէկն ես եղեր, պարոն Պաթիսթէն. գողերը եթէ բոլոր տունն ալ պարպեն՝ այնչափ դժգոհութիւն պիտի չպատճառեն ինծի որչափ երբ հրամաններէս մէկը լաւ չկատարուի։

Պաթիսթէն խոնարհութիւն մը ըրաւ։

—Լսեցի՞ր, ըսաւ կոմսը, բոլոր ընկերներդ մեծ ու պզտիկ հոս պիտի բերես. բայց տունը իր սովորական վիճակին մէջ պիտի մնայ. միայն գետնայարկին փեղկերը կը գոցես. ուրիշ բան պէտք չէ ընել։

—Առաջին յարկին փեղկերը չգոցե՞մ։

—Գիտես որ անոնք միշտ բաց կը մնան. գնա՛։

Կոմսը հրամայեց որ իր կերակուրը սենեակ բերեն։ Յետոյ Ալիէն զատ մարդ չընդունեց։

Իր սովորական հանդարտութեամբն ու չափաւորութեամբը ճաշէն ետքը՝ նշան մը ըրաւ Ալիին որ իր ետեւէն երթայ. փոքր դուռնէն դուրս ելաւ, պտտելով Պուլոնիի անտառը հասաւ, առանց բան մը յայտնելու Բարիզի ճամբան բռնեց և գիշերը Շանզ-Էլիզէի տանը առջեւ հասաւ։

Ամէն կողմ մթութիւն կը տիրէր։

Տկար լոյս մը կար միայն դռնապանին սենեակին մէջ, որ ինչպէս Պաթիսթէն ըսած էր, տունէն քառասուն քայլ անդին հեռու կը գտնուէր։

Մոնթէ-Քրիսթօ կռնակը ծառի մը կռթնցուց, և իր գրեթէ

անվրիպելի նայուածքը ծառուղիին մէջ ուղղեց, անցնողները զննեց, և մօտակայ փողոցները դիտեց, տեսնելու համար թէ մէկը պահուըտա՞ծ է արդեօք։

Տասը վայրկեան հոն կենալէ յետոյ համոզուեցաւ որ զինքը լրտեսող չկայ։

Ուստի անմիջապէս Ալիին հետ դէպի փոքր դուռը գնաց, իսկոյն ներս մտաւ, և գաղտնի սանդուխէ մը, որուն բանալին քովն էր, ննջարանը մտաւ՝ առանց վարագոյր մը բանալու կամ շարժելու, և առանց դռնապանին կասկած ներշնչելու թէ իր դատարկ կարծած տանը մէջ տէրը կը գտնուի։

Ննջարանը հասնելով՝ կոմսը Ալիին նշան ըրաւ որ հոն կենայ, ու ինքը սրահը մտաւ և աչքէ անցուց զայն։

Ամէն բան իր սովորական վիճակին մէջ կը գտնուէր։

Թանկագին գրասեղանը իր տեղը կը գտնուէր և բանալին անոր վրայ կախուած էր։

Փականքը կրկին անգամ դարձընելով կղպեց զայն ու բանալին վրայէն առաւ. ննջարանին դրան մօտեցաւ, անոր փականքին կրկնակի ագոյցը տեղէն հանեց ու հեռացաւ։

Այդ միջոցին Ալի, կոմսին հրամանանով, զէնքերը բերաւ ու սեղանի մը վրայ դրաւ, որոնք էին լայնաբերան հրացան մը և զոյգ մը երկփող ատրճանակներ, որոնց փողերը՝ իրարու վրայ զետեղուած ըլլալուն՝ նշան առնելու շատ յարմար էին։

Այդ զէնքերով կոմսը հինգ հոգիի կեանքը իր ձեռքին մէջ ունէր։

Ժամը գրեթէ ինննուկէս էր։

Կոմսը ու Ալի աճապարանքով պատառ մը հաց կերան եւ Սպանիոյ գաւաթ մը գինի խմեցին. յետոյ Մոնթէ-Քրիսթօ ննջարանի դրան այն շարժական տախտակներէն մէկը հանեց, ուրկից մէկ սենեակէն միւսը կը տեսնուէր։

Ատրճանակները ու լայնաբերան հրացանը իր ձեռքին մօտ դրուած էին, և Ալի անոր քով կանգնած արաբական կացին մը բռնած էր, որուն ձեւը խաչակիրներու ժամանակէն ի վեր փոխուած չէր։

Սրահին պատուհանին ուղղագիծ շինուած ննջարանի պատուհաններէն մէկէն կոմսը կրնար փողոցը տեսնել։

Երկու ժամեր սահեցան այսպէս:

Գիշերը խիստ մութ էր, սակայն Ալի իր վայրենի բնաւորութեամբը և կոմսը անտարակոյս իր ունակութեամբը կը զանազանէին բակին ծառերուն ամենաթեթև տատանումները մթութեան մէջ։

Դռնապանին սենեակին լոյսը երկար ատենէ ի վեր մարած էր արդէն։

Այնպէս կը կարծուէր որ յարձակումը, եթէ իրօք յարձակում մը պիտի ըլլար, գետնայարկին սանդուխին կողմէն պիտի կատարուէր ու թէ պատուհանէ մը։

Մոնթէ-Քրիսթոյի ենթադրութեան համեմատ՝ չարագործները իր կեանքին թշնամի էին և ոչ իր դրամին։

Ուստի անոնք կամ գաղտնի սանդուխին կողմէն և կամ սրահին պատուհանէն ննջարանին վրայ պիտի յարձակէին։

Ալին սանդուխին դրան առջև կեցուց, և ինքը չարունակ սրահին մէջ կը դիտէր։

Էնվալիտի ժամացոյցը ժամը տասներմէկ եւ երեք քառորդ կը հնչէր։

Արեւմտեան հովը իր խոնաւ շունչին հետ այդ երեք հարուածներուն տխուր հնչիւնը մինչեւ իրենց կը բերէր։

Վերջին հարուածին ձայնը դեռ մարած չէր, երբ կոմսը սրահին կողմէն թեթև չչուկ մը լսել կարծեց։

Այդ առաջին չչուկէն. կամ լաւ եւս է ըսել, այդ առաջին ճռնչիւնէն ետքը՝ երկրորդ մըն ալ լսուեցաւ, յետոյ՝ երրորդ մը։

Չորրորդին՝ կոմսը ի՛նչ ըլլալը հասկցաւ։

Անվախ եւ վարժ ձեռք մը ապակիին չորս կողմը կտրելու զբաղած էր աղամանդով։

Կոմսին սիրտը աւելի ուժգնօրէն սկսաւ բաբախել։

Մարդոց սիրտը որչափ ալ կարծրացած ըլլան իրենց անցուցած վտանգներէն, որչափ ալ առջեւնին եղած վտանգին ի՛նչ ըլլալը գիտնան, իրենց սրտի բաբախումէն և մարմնոյ սարսուռէն միշտ կը հասկնան թէ երազին ու իրողութեան, գաղափարին ու գործադրութեան միջեւ ինչ ահագին տարբերութիւն կայ։

Այսու հանդերձ, Մոնթէ-Քրիսթօ նշան մը ըրաւ Ալիին, հա-

ւատարիմ ծառան վտանգը սրահին կողմէն ըլլալը հասկնալով՝ մէկ քայլով մօտեցաւ տիրոջը։

Մոնթէ-Քրիսթօ մեծ անհամբերութեամբ կ՚ուզէր գիտնալ թէ ինչ կարգի և քանի՛ թշնամիներու հետ է գործը։

Գողին աշխատած պատուհանը ճիշդ այն պատուհանին դիմացը կը գտնուէր, ուրկէց կոմսը սրահին մէջ կը դիտէր:

Ուստի իր նայուածքը դէպի այդ պատուհանը յառեց։

Մթութեան մէջ թանձր ստուեր մը նշմարեց։

Յետոյ ապակիներէն մէկը բոլորովին անթափանց դարձաւ, դուրսէն թերթ մը թուղթ անոր փակցուածի պէս, և առանց կոտրելու ճռնչեց։

Բացուած ծակէն ձեռք մը ներս մտաւ, որ պատուհանին նիգը կը փնտռէր։

Րոպէ մը ետքը՝ պատուհանը իր ծխնիներուն վրայ դարձաւ և մարդ մը ներս մտաւ։

Մարդը առանձին էր:

— Ահա անվախ սրիկայ մը, մրմնջեց կոմսը։

Այդ միջոցին զգաց որ Ալի յուշիկ կերպով մը իր ուսին կը դպչէր։

Երեսը անոր կողմը դարձուց։

Ալի փողոցին վրայ նայող ննջարանին պատուհանը ցոյց տուաւ։

Մոնթէ-Քրիսթօ այդ պատուհանին մօտեցաւ երեք քայլ յառաջանալով։

Իր հաւատարիմ ծառային ազնիւ զգացումները կը ճանչնար։

Ստուգիւ, ուրիշ մարդ մը տեսաւ որ դրան մը քովէն զատուելով և բարձր քարի մը վրայ ելլելով՝ կոմսին տան մէջ եղածները տեսնել կը ջանար։

—Լաւ, ըսաւ, երկու հոգի են եղեր. մէկը կը գործէ, միւսը կը հսկէ։

Նշան ըրաւ Ալիին որ աչքը փողոցին մարդուն վրայէն չհեռացնէ և ինքը սրահին մարդուն դարձաւ։

Ապակի կտրողը ներս մտած ու թեւերը դէպի առաջ երկարելով՝ չորս կողմը զննելու վրայ էր։

Վերջապէս ամէն բան աչքէ անցուց։

Սրահին մէջ երկու դուռ կար, երկուքին նիգերն ալ դրաւ։

Երբ ննջարանին դրան մօտեցաւ, Մոնթէ-Քրիսթօ կարծեց թէ ներս պիտի մտնէ, ուստի իր ատրճանակներէն մէկը պատրաստեց. բայց միայն նիգերուն իրենց պղնձէ օղակին մէջ մտնելուն ձայնը լսեց։

Յայտնի էր որ զգուշութեան համար կ'ըլլար այդ բանը։

Գիշերային այցելուն չնչմարելով որ կոմսը դրան ակոյցները հանելու նախազգուշութիւնը ի գործ դրած էր, կրնար ինքզինքը իր տան մէջ կարծել և բոլորովին հանգիստ գործ տեսնել։

Իր աշխատութեանը մէջ առանձին և ազատ ըլլալուն, մարդը մեծ գրպանէն բան մը հանեց, որուն ինչ ըլլալը կոմսը չկրցաւ որոշել, սեղանի մը վրայ դրաւ և ուղղակի գրասեղանին մօտեցաւ, փականքին տեղը չօշափեց, և նոյնեցաւ որ իր ակնկալութեան հակառակ, բանալին վրան չէր։

Սակայն ապակեհատը կանխահոգ մարդ մըն էր և ամէն բան առաջուընէ գուշակած էր։

Շատ չանցած կոմսը երկաթներու ընդհարում մը լսեց, որ տրձակ մը տձև բանալիներու շարժումէն առաջ կուգար, զորս երկաթագործները հետերնին կը տանին, երբ դուռ մը բանալու համար զիրենք կանչեն, և որոնց՝ դեղձանիկ անունը կուտան գողերը անշուշտ պարզունակին և նիգին միջև դարձած ատեն անոնց հանած ձայնէն զուարճութիւն մը զգալնուն համար։

— Ա՜հ, մրմնջեց Մոնթէ-Քրիսթօ անհաճոյ ժպիտով մը, ուրեմն գող մըն է աս։

Սակայն մարդը մթութեան մէջ չկրցաւ յարմար գործին գտնել։

Այն ատեն սեղանին վրայ դրած առարկային դիմեց։

Զսպալար մը սեղմեց. անմիջապէս տկար լոյս մը ելաւ ու անոր ցոլացումը մարդուն ձեռքին և դէմքին զարկաւ։

— Ի՜նչ կը տեսնեմ, ըսաւ յանկարծ Մոնթէ-Քրիսթօ զարմացական շարժումով մը ետ քաշուելով, մեր...։

Ալի իր կացինը վերցուց։

Տեղէդ մի՛ շարժիր, ըսաւ անոր Մոնթէ-Քրիսթօ ցած ձայնով և կացինդ վար ա՛ռ. զէնքի պէտք չունինք ա՛լ։

Յետոյ աւելի ցած ձայնով քանի մը խօսք ըրաւ, որովհետև կոմսին զարմացական ձայնը՝ թէև տկար՝ բայց բաւական եղած էր աշխատողին սարսուռ պատճառելու, որ ծերուկ յեսանիչի դիրքի մը մէջ անշարժ մնաց։

Կոմսը հրաման մը ըրած էր Ալիին։ Նուպիացին ոտքին ծայրերուն վրայ քալելով հեռացաւ և պատին խորշին մէջէն սև զգեստ մը ու եռանկիւնի գլխարկ մը հանեց։

Նոյն միջոցին՝ Մոնթէ-Քրիսթօ իր վերարկուն, բաճկոնը ու գլխարկը աճապարանքով հանեց ու պատուհանին ծակէն ներս թափանցեց լոյսովը կոմսին կուրծքին վրայ տեսնուեցաւ պողպատէ օղակներով հիւսուած դիւրաթեք և բարակ զգեստը, որուն վերջինը Ֆրանսայի մէջ, ուր ա՛լ դաշոյնէ չի վախցուիր, գուցէ Լուի ԺԶ թագաւորը կրեց, այս վերջինը կուրծքին դաշոյնի հարուած մը ընդունելէ կը վախնար, բայց գլխին տրուած կացինի հարուածով մը զարնուեցաւ։

Այդ պողպատէ զգեստը կրօնաւորի երկար վերարկուին տակ աներևոյթ եղաւ, ինչպէս նաև կոմսին մազերը՝ կեղծամին տակը։

Եռանկիւնի գլխարկը կեղծամին վրայ դրուելով կոմսը աբբայի փոխուեցաւ։

Այսու հանդերձ, մարդը ուրիշ ձայն չլսելով նորէն ոտքի ելաւ, և Մոնթէ-Քրիսթոյի ծպտելու միջոցին՝ ուղղակի դէպի գրասեղանը գնաց, որուն նիգը իր դեղձանիկին տակ ճռնչելու սկսած էր։

— Լա՛ւ, մրմնջեց կոմսը, անտարակոյս վստահ ըլլալով փականքին մէկ գաղտնիքին վրայ, որ անծանօթ էր դուռնիքը խառնող վարպետ գողին. լաւ, դեռ քանի մը վայրկեան պիտի աշխատիս։

Ու պատուհանին մօտեցաւ։

Բարձր քարին վրայ ելլող մարդը վար իջած էր, և միշտ փողոցին մէջ կը շրջէր. բայց զարմանալի՛ բան, փոխանակ թէ՛ Շանզ-Էլիզէի և թէ Սէնթ-Օնորէ արուարձանին կողմէն եկողները դիտելու, կոմսին տան մէջ պատահածները միայն դիտելու զբաղած կ'երևէր, և իր բոլոր շարժումները յայտնի կը ցուցնէին որ սրահին մէջ եղածները տեսնել կ'ուզէր։

Մոնթէ-Քրիսթօ յանկարծ ձեռքը ճակատին զարկաւ և լռիկ ծիծաղ մը սահեցաւ կիսաբաց շրթունքներուն վրայ։

Յետոյ Ալիին մօտենալով, ըսաւ մեղմաձայն։

—Դուն հոս կեցիր ու մութին մէջ պահուըտէ. ինչ ձայն որ ալ լսես և ի՛նչ որ ալ պատահի, երբեք ներս չի մտնես և ինքզինքդ չը ցուցընես մինչև որ քու անունովդ չկանչեմ քեզ:

Ալի գլխովը նշան ըրաւ թէ իր տիրոջ ըսածը հասկցած էր և պիտի հնազանդէր անոր։

Այն ատեն Մոնթէ-Քրիսթօ դարանի մը մէջէն վառուած մոմ մը հանեց, և փականքը բանալու համար գողին խիստ զբաղած միջոցին, կամաց մը դուռը բացաւ ու ձեռքի մոմը այնպէս բռնեց որ դէմքը բոլորովին լուսաւորեց։

Դուռը իր ծխնիներուն վրայ այնպէս կամաց դարձաւ որ գողը անոր ձայնը չլսեց. սակայն մեծ զարմանքի մատնուեցաւ երբ սենեակը յանկարծ լուսաւորուած տեսաւ։

Այն ատեն գլուխը ետին դարձուց։

—Բարի իրիկուն, սիրելի պարոն Քատրուս, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ, այս ժամուս ի՞նչ գործ ունիս հոս։

—Աբբայ Պիւզո՛նին, գոչեց Քատրուս։

Ու չկրնալով հասկնալ թէ այդ կրօնաւոր ի՛նչպէս մինչև հոն եկած էր, քանի որ ինքը դռները գոցած էր, կեղծ բանալիներուն տրցակը ձեռքէն ձգեց և անշարժ ու ապշահար մնաց։

Կոմսը գնաց Քատրուսին և պատուհանին միջև կեցաւ, այնպէս որ սարսափահար գողին փախչելու միակ ճամբան կտրեց։

—Աբբայ Պիւզո՛նին, կրկնեց Քատրուս, ապուշ նայուածք մը ուղղելով կոմսին։

—Այո՛, նոյն ինքն աբբայ Պիւզոնին եմ, յարեց Մոնթէ-Քրիսթօ, և շատ ուրախ եմ որ ճանչցար զիս, սիրելի պարոն Քատրուս. ասիկա յայտնապէս կը ցուցընէ որ լաւ յիշողութիւն մը ունինք. եթէ չեմ սխալիր՝ գրեթէ տասը տարի է որ զիրար տեսած չէինք։

Կոմսին ցոյց տուած հանդարտութիւնը, հեգնանքը և զօրութիւնը սարսափով պատեցին Քատրուսի սիրտը։

—Աբբա՛ն, աբբան, մրմնջեց գողը, բռունցքը սեղմելով և ակռաները կրճտելով։

—Ուրեմն Մոնթէ-Քրիսթօ կոմսը կողոպտելու եկած ենք, ըսաւ կեղծ աբբան։

—Պարոն աբբայ, մրմնջեց Քատրուս պատուհանին մօտենալու ջանալով, որուն յառաջակողմը կոմսին կողմէ գրաւուած էր անգթօրէն, պարոն աբբայ, չեմ գիտեր... կ'աղաչեմ հաւատացէք ինծի... կ'երդնում...։

—Սակայն խորտակուած ապակի մը, շարունակեց կոմսը, գողի լապտեր մը, դեղձանիկներու տրցակ մը, բռնութեամբ կէս բացուած գրասեղանը յայտնի ապացոյցներ են։

Քատրուս իր շունչը կը խեղդուէր. պահուըտելու անկիւն մը և աներեւութանալու ծակ մը կը փնտռէր։

—Է՛հ, պարոն մարդասպան, ըսաւ կոմսը, կը տեսնեմ որ չես փոխուեր բնաւ։

—Պարոն աբբայ, քանի որ ամէն բան իմացաք, պէտք է գիտնաք որ մարդասպանը ես չեմ, այլ լա Գարգոնթ. դատավարութեան մէջ յայտնուեցաւ ասիկա, և ես թիապարտութեան միայն դատապարտուեցայ։

—Ուրեմն թիապարտութեանդ շրջանը լրացուցի՞ր, ուր դարձեալ զրկուելու վիճակի մէջ կը տեսնեմ քեզ։

—Ոչ, պարոն աբբայ, մէկը անկէ ազատեց զիս։

—Այդ մէկը մարդկային ընկերութեան լաւ ծառայութիւն մը մատուցեր է։

—Ա՜հ, ըսաւ Քատրուս, թէև խոստացած էի...։

—Ուրեմն աքսորէն ազատեցա՞ր, ընդմիջեց Մոնթէ-Քրիսթօ։

—Ափսո՜ս, այո՛, ըսաւ Քատրուս տխրութեամբ։

—Բայց նոյն յանցանքնե՞րը կը գործես նորէն... եթէ չեմ սխալիր՝ ըրածդ Կրէվի հրապարակը պիտի տանի քեզ։ Է՛հ, աւելի լաւ, ինչպէս կ'ըսեն իմ երկրիս աշխարհականները։

—Պարոն աբբայ, այս մեղքը ակամայ գործելու ստիպուեցայ։

—Բոլոր դատապարտեալները այդպէս կ'ըսեն։

—Չքաւորութիւնը...։

—Լռէ՛, ըսաւ Պիւզոնի արհամարհանքով. չքաւորութիւնը կրնայ մղել մարդս՝ ողորմութիւն խնդրելու, հացագործի մը դռնէն հաց մը գողնալու, բայց ոչ թէ գալ գրասեղան մը բռ-

նութեամբ խորտակել այնպիսի տան մը մէջ, ուր կը կարծէիր թէ մարդ չկայ։ Երբ ժան ակնավաճառը քեզի ձգած ադամանդիս համար քառասունըհինգ հազար ֆրանք համրեց. չքաւորութեա՞նդ համար էր որ սպաննեցիր զայն, որպէս զի թէ՛ ադամանդը և թէ դրամը գրաւես։

—Ներեցէք ինծի, պարոն աբբայ, ըսաւ Գատրուս. արդէն անգամ մը ազատեցիք զիս, այս անգամ ալ ազատեցէք։

—Ի՞նչ սրտով։

—Առանձի՞ն էք, պարոն աբբայ, հարցուց Գատրուս ձեռքերը իրարու միացընելով, թէ զիս բռնել տալու համար պահուըտած զինուորներ ունի՞ք։

—Բոլորովին առանձին եմ, ըսաւ աբբան. նորէն կը մեղքընամ քեզ, ու կը թողում որ մեկնիս հոսկէ՝ իմ տկարութեամբս քու գլխուդ գալիք դժբախտութեանց թողլով քեզ, միայն թէ ճշմարտութիւնը խոստովանելու ես ինծի։

—Ա՜հ, պարոն աբբայ, գոչեց Գատրուս ձեռքերը միացընելով և քայլ մը Մօնթէ-Քրիսթոյին մօտենալով, ստուգիւ կրնամ ըսել որ իմ ազատիչս էք դուք։

—Ուրեմն կը հաստատես որ թիապարտութենէ ազատեցին քեզ։

—Ո՛հ. հաւատքիս վրայ կ'երդնում այդ մասին, պարոն աբբայ։

—Ո՞վ ազատեց քեզ։

—Անգլիացի մը։

—Անունը ի՞նչ էր։

—Լորտ Վիլմոր։

—Կը ճանչնամ զայն. կրնամ անկէ իմանալ, եթէ սուտ է ըսածդ։

—Պարոն աբբայ, բոլորովին ճշմարիտ է ըսածս։

—Այն Անգլիացին ուրեմն կը պաշտպանէ՞ր քեզ։

—Ոչ, զիս չէր պաշտպաներ, այլ երիտասարդ Քորսիքացի մը, որ իմ շղթայակից ընկերս էր։

—Այդ երիտասարդ Քորսիքացիին անունը ի՞նչ էր։

—Պէնէտէթթօ։

—Մկրտութեան անունն է ատ։

— Ուրիշ անուն չունէր. որովհետեւ մանկութեան ատեն գտնուած է։

— Ուրեմն այդ երիտասարդը հե՞տդ փախաւ։

— Այո՛։

— Ի՞նչպէս։

— Թուլոնի մօտ՝ Սէն-Մանտրիէ կ'աշխատէինք. Սէն-Մանտրիէն կը ճանչնա՞ք։

— Այո՛։

— Կէս օրէն մինչև ժամը մէկ ամէն մարդու քնացած միջոցին...։

— Թիապարտները կէս օրին կը քնանա՞ն. ուրեմն ի՛նչպէս մեղքընաս այդ սրիկաները, ըսաւ աբբան։

— Ի՛նչ, ըսաւ Գատրուս, միթէ շարունակ կրնա՞յ աշխատիլ մարդս. շո՞ւն է միթէ։

— Բարեբախտաբար շուները չեն աշխատիր, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ։

— Երբ ամէն մարդ միջօրեայ քունի մէջ ընկղմած էր, մենք քիչ մը հեռացանք, Անգլիացիին տուած խարտոցովը սղոցեցինք մեր շղթաները և լողալով փախանք։

— Ի՞նչ եղաւ Պէնէտէթթօն։

— Չեմ գիտեր։

— Սակայն գիտնալու ես։

— Ոչ, ստուգիւ չեմ գիտեր. Հիէր իրարմէ զատուեցանք։

Գատրուս, ըսածին ստուգութիւնը հաստատելու համար, քայլ մը աւելի մօտեցաւ աբբային, որ միշտ հանդարտ և հետազօտիչ, անշարժ մնաց իր տեղը։

— Սո՛ւտ կը խօսիս, ըսաւ աբբա Պիւզոնին, իշխանական անդիմադրելի ձայնով մը։

— Պարոն աբբայ...։

— Սո՛ւտ կը խօսիս. այդ երիտասարդը քու բարեկամդ է դեռ, և գուցէ քեզի մեղսակից ըրած ես զայն։

— Ո՛հ, պարոն աբբայ...։

— Թուլոնէն մեկնելէդ յետոյ ի՞նչպէս ապրեցար, պատասխան տո՛ւր։

— Ինչպէս որ կրցայ։

— Սո՛ւտ կը խօսիս, յարեց երրորդ անգամ աբբան, աւելի հրամայական ձայնով։

Բատրուս կոմսին երեսը նայեցաւ անհաբեկած։

— Անոր տուած հրամանովը ապրեցար, յարեց աբբան։

— Ստոյգ է, ըսաւ Բատրուս. Պէնէտէթթօ մեծ իշխանի մը զաւակն է եղեր։

— Ի՞նչպէս կրնայ մեծ իշխանի մը զաւակը ըլլալ։

— Այո՛, մեծ իշխանի մը ապօրինի զաւակը։

— Այդ մեծ իշխանին անունը ի՞նչ է։

— Կոմս Մօնթէ-Քրիսթօ, այն անձը որուն տունը կը գտնուինք հիմա։

— Պէնէտէթթօն Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսին զաւա՞կն է կ'ըսես հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ նոյնպէս ապշահար։

— Անշուշտ, ինչո՞ւ կը զարմանաք. կոմսը կեղծ հայր մը գտեր է անոր. կոմսը ամիսը չորս հազար ֆրանք կուտայ եւ իր կտակին մէջ հինգ հարիւր հազար ֆրանք կը ձգէ անոր։

— Օ՜հո, այդ երիտասարդին անունը ի՞նչ է, ըսաւ կեղծ աբբան, որ սկսած էր գործը հասկընալ։

— Անտրէա Գավալգանթի կը կոչուի։

— Ուրեմն Մօնթէ-Քրիսթօ բարեկամիս տունը եկող երիտասարդն է ըսածդ, որ օրիորդ Տանկլարի հետ պիտի ամուսնանայ։

— Նոյն ինքն է։

— Դուն ի՞նչպէս կը համբերես, թշուառական, դուն որ անոր կեանքն ու գէշ համբաւը կը ճանչնաս։

— Ինչո՞ւ ընկերոջս յաջողութեանը արգելք ըլլամ, ըսաւ Բատրուս։

— Իրաւունք ունիս. Պ. Տանկլարին իմացընելը քեզի չիյնար, այլ ինծի։

— Մի՛ ընէք այդ բանը, պարոն աբբայ...։

— Ինչո՞ւ։

—Որովհետեւ մեր հացին պատճառ պիտի ըլլաք։

—Դուք կը կարծէք որ ձեզի պէս թշուառականներու հացը կորսընցնել չտալու համար ձեր նենգութեանց պաշտպանը եւ ձեր ոճիրներուն մեղսակի՞ցը պիտի ըլլամ։

—Պարո՛ն աբբայ, ըսաւ Բատրուս, աւելի մօտենալով։

—Ամէն բան պիտի ըսեմ։

—Որո՞ւ։

—Պ. Տանկլարին։

—Ո՛հ, գոչեց Բատրուս, իր բաճկոնին տակէն մերկ դաշոյն մը հանելով եւ կոմսին կուրծքին մէջտեղը մխրճելով. ո՛չ, պիտի չըսէք, աբբայ։

Որչա՜փ մեծ եղաւ Բատրուսի զարմանքը, եւ դաշոյնը փոխանակ կոմսին կուրծքին մէջ մխրուելու՝ ետ դարձաւ բթացած։

Կոմսը ձախ ձեռքովը մարդասպանին դաստակը բռնեց իսկոյն եւ այնքան ուժգնօրէն պրկեց զայն որ դաշոյնը անոր պիրկ մատներուն մէջէն գետինը ինկաւ, Բատրուս թեւին ցաւէն ճիչ մը արձակեց։

Բայց կոմսը, առանց անոր ձայնին ականջ դնելու, շարունակ աւազակին դաստակը կը պրկէր մինչեւ որ թեւը ջախջախուելով՝ նախ ծնկան վրայ, յետոյ երեսն ի վար գլորեցաւ։

Կոմսը անոր գլխուն վրայ դնելով ոտքը, ըսաւ։

—Չեմ գիտեր թէ ինչո՞ւ ձեռքս առաջ չերթար գլուխդ ջախջախելու, դաւաճան։

—Ո՛հ, ներեցէք, գոչեց Բատրուս։

Կոմսը իր ոտքը քաշեց։

—Ոտքի ելիր, ըսաւ։

Բատրուս ոտքի ելաւ։

—Տէր Աստուած, այդ ի՛նչ դաստակ է, պարոն աբբայ, ըսաւ Բատրուս, մորմոքաղէն աքծանէն վիրաւորուած թեւը շոյելով. ի՛նչ դաստակ ունիք։

—Լռէ՛. քեզի պէս վայրենի գազան մը նուաճելու համար Աստուած ինծի ոյժ կուտայ, որուն անունովը հիմա կը գործեմ. թշուառական, գիտցիր որ այս միջոցիս քու կեանքիդ խնայելս անգամ Աստուծոյ կամքին ծառայել է։

—Ո՜ւֆ, գոչեց Բատրուս ցաւագին։

—Սա թուղթը եւ գրիչը ձեռքդ ա՛ռ եւ ըսելիքներս գրէ՛։

—Գիր գրել չեմ գիտեր, պարոն աբբայ։

—Սո՛ւտ կը խօսիս. ա՛ռ սա գրիչը եւ գրէ՛։

Բատրուս, կոմսին աննկուն զօրութենէն յաղթահարուած, նստաւ եւ գրեց։

«Պարոն, այն մարդը զոր ձեր տունը կ'ընդունիք և որուն ձեր աղջիկը պիտի տաք, ինծի հետ Թուլոնէն փախած թիապարտ կալանաւոր մըն է։

«59 թիւը կը կրէր ան և ես՝ 58։

«Անունը Պէնէտէթթօ էր. սակայն իր ծնողքը բնաւ չճանչնալուն՝ բուն անունն ալ չգիտեր»։

—Ստորագրէ՛, շարունակեց կոմսը։

—Ուրեմն կ'ուզէք կորստեան մատնել զիս։

—Եթէ քեզ կորստեան մատնել ուզէի, անմի՛տ, մինչև ամէնէն մօտ գտնուող պահակատունը քաշքշելով կը տանէի քեզ. ասկէ զատ՝ այս տոմսը իր տեղը գացած պահուն՝ հաւանական է որ դուն վախնալիք տեղ չունենաս. ստորագրէ՛ ուրեմն։

Քատրուս ստորագրեց։

—Հասցէն գրէ. Պարոն Տանկլար, սեղանաւոր, Շոսէ. տ'Անթէն փողոցը.

Քատրուս հասցէն ալ գրեց։

Աբբան տոմսը առաւ։

—Հիմա, ըսաւ, ազատ ես, գնա՛։

—Ո՞ւրկից։

—Ուրկից որ եկար։

—Ուրեմն այս պատուհանէ՞ն դուրս պիտի ելլեմ։

—Այս պատուհանէն ներս չմտա՞ր միթէ։

— Ինծի դէմ բան մը կը խորհի՞ք, պարոն աբբայ։

— Ապուշ, ի՞նչ պիտի խորհիմ։

— Ինչո՞ւ դուռը բանալ չէք տար։

— Ի՞նչ հարկ կայ դռնապանը արթնցընելու։

— Պարոն աբբայ, ապահովցուցէք զիս որ սպաննել չէք ուզեր։

— Աստուծոյ կամքը կը յարգեմ։

— Երդում ըրէք որ զիս պիտի չզարնէք վար իջած պահուս։

— Ցիմար եւ վատ մարդ մըն ես դուն։

— Ուրեմն ի՞նչ պիտի ընէք զիս։

— Քեզի կը հարցնեմ թէ ի՛նչ ընեմ. աշխատեցայ երջանիկ մարդ մը դարձնել քեզ, մինչ կը տեսնեմ որ մարդասպան մը կ'ըլլաս։

—Պարոն աբբայ, ըսաւ Քատրուս, վերջին փորձ մը ըրէք։

—Կը հաւանիմ, ըսաւ կոմսը. մտիկ ըրէ՛ ուրեմն, գիտես որ խօսքս յարգող մարդ եմ։

—Այո, ըսաւ Քատրուս։

—Եթէ ողջամբ տունդ վերադառնաս...։

—Եթէ հարուածը ձեր կողմէ չտրուի ինծի, վախնալու տեղ չունիմ բնաւ։

—Եթէ ողջամբ տունդ վերադառնաս, Բարիզէն մեկնէ՛, Ֆրանսայէն հեռացիր. ո՛ւր որ ըլլաս և որչափ ատեն որ պարկեշտ կեանք մը վարես՝ փոքր թոշակ մը կը հասցնեմ քեզի. եթէ ողջամբ տունդ վերադառնաս, այն ատեն...։

—Այն ատեն ի՞նչ, հարցուց Քատրուս, սարսռալով։

—Այն ատեն պիտի հաւատամ որ Աստուած թողութիւն շնորհած է քեզի և ես ալ կը ներեմ։

—Ստուգիւ, թոթովեց Քատրուս ետ քաշուելով, սարսափէն կը մեռցնէք զիս։

—Օ՛ն, գնա՛ հոսկէ, ըսաւ կոմսը մատով պատուհանը ցուցընելով Քատրուսին։

Քատրուս այդ խոստման ալ չվստահելով, սրունքը պատուհանէն անցուց և ոտքը սանդուխին վրայ դրաւ. բայց հոն կեցաւ դողահար։

—Իջի՛ր, ըսաւ աբբան, իր բազուկները կուրծքին վրայ ծալլելով։

Քատրուսի վախը փարատեցաւ քիչ քիչ. ան հասկցաւ որ այդ կողմէն վախնալու բան չունի, ու սկսաւ վար իջնել։

Այն ատեն կոմսը մոմով պատուհանին մօտեցաւ, որպէս զի Շանզ-Էլիզէէն ամէն մարդ տեսնէ թէ մարդ մը պատուհանէ մը վար կ'իջնէ և ուրիշ մէկը մոմ կը բռնէ։

—Ի՞նչ կ'ընէք, պարոն աբբայ, ըսաւ Քատրուս. եթէ հիմա գիշերապահ զինուորները ասկէ անցնին...։

Ու մոմը մարելով վայրէջքը շարունակեց. բայց մինչև որ պարտէզին հողը չկոխեց, իր սիրտը չհանդարտեցաւ։

Մօնթէ-Քրիսթօ իր ննջարանը մտաւ վերստին, և իր արագ նայուածքը պարտէզին վրայ շրջելով, նախ Քատրուսը տեսաւ որ վար իջնալէն ետքը՝ պարտէզին մէջ պտոյտ մը ըրաւ և գնաց իր սանդուղը պատին ծայրը կրթնցուց, որպէս զի իր մտած կողմէն դուրս չելլէ։

Յետոյ կոմսը փողոցը նայելով, մարդ մը տեսաւ, որ ուղղակի պատին քով վազեց և Քատրուսի իջնալու անկիւնին ետին պահուըտեցաւ։

Քատրուս կամաց կամաց սանդուխէն վեր ելաւ, և վերջաւորին աստիճանները հասնելով՝ գլուխը պատին քիւին վրայէն երկնցուց և միւս կողմը նայեցաւ, որպէս զի ապահով ըլլայ թէ փողոցը մարդ չկայ երբեք։

Փողոցին մէջ ո՛չ մարդ կար և ո՛չ ալ ձայն կը լսուէր։

Ինվալիտի ժամացոյցը ժամը մէկ հնչեց։

Այն ատեն Քատրուս պատին վրայ ելաւ, սանդուխը վեր քաշեց, պատին վրայէն անցուց, յետոյ անոր վրայէն սկսաւ իջնալ կամ լաւ ևս է ըսել, երկու սիւներուն վրայէն վար սահեցաւ այնպիսի ճարպիկութեամբ մը որ մարմնական այդ կրթութեան մէջ ունեցած վարժութիւնը կը յայտնէր։

Բայց անգամ մը զառիվայրին վրայ ինքզինքը ձգելէն յետոյ ա՛լ չկրցաւ կենալ. ի զուր՝ կէս ճամբան հասած միջոցին մարդ մը տեսաւ որ ստուերին մէջ իր վրայ կը յարձակէր, . ի զուր՝ իր ոտքը գետինը դրած միջոցին՝ տեսաւ որ թեւ մը բարձրացած էր իր վրայ, ինքզինքը պաշտպանելու համար շարժում ընելէն առաջ այդ թեւը այնպիսի կատաղութեամբ կռնակին մէջտեղին զարկաւ որ Քատրուս սանդուխը ձեռքէն ձգեց, պոռալով.

— Օգնութի՜ւն հասէք։

Գրեթէ անմիջապէս յետոյ երկրորդ հարուած մըն ալ կողին վրայ զգաց։ Քատրուս գետին ինկաւ պոռալով.

— Մարդասպանը բռնեցէք։

Վերջապէս գետին գլորած միջոցին, թշնամին մազերէն բռնեց եւ երրորդ հարուած մը իջեցուց կուրծքին։

Այս անգամ Քատրուս ուզեց նորէն պոռալ, բայց միայն հեծեծանք մը կրցաւ հանել. իր երեք վէրքերէն արեան երեք վտակներ կը հոսէին։

Մարդասպանը տեսնելով որ այնուհետեւ չէր պոռար դիմացինը, մազերէն բռնելով գլուխը վեր առաւ։

Քատրուսի աչքերը գոցուած էին և բերանը ծռած։

Մարդասպանը մեռած կարծեց զայն, գլուխը ձեռքէն ձգեց ու աներեւոյթ եղաւ։

Այն ատեն Քատրուս անոր հեռանալը զգալով՝ արմուկին վրայ ելաւ, և նուաղուն ձայնով մը պոռաց բոլոր ուժովը.

— Բռնեցէ՛ք մարդասպանը, կը մեռնիմ. օգնութեա՛ն հասէք ինծի, պարոն աբբայ, օգնութեան հասէք ինծի։

Այդ վշտագին ձայնը գիշերուան մթութեան մէջ արձագանգեց։

Գաղտնի սանդուխին դուռը, յետոյ պարտէզին դուռը բացուեցաւ. Ալի ու իր տէրը ճրագներով հասան։

Ե. ԳԼՈՒԽ

ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՁԵՌՔԸ

Քատրուս ողորմագին ձայնով կը պոռար չարունակ.

— Պարո՛ն աբբայ, օգնութեան հասէք, օգնութեան հասէք։

— Ի՞նչ եղար, հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ։

— Օգնութեան հասէք ինծի, կրկնեց Քատրուս. սպաննեցին զիս։

— Ահա հասանք, ինքզինքդ բռնէ՛։

— Ա՜հ, լմնցայ, շատ ուշ հասաք. իմ մեռնիլս միայն տեսնելու համար եկաք։ Ո՜հ, ի՜նչ հարուածներ ստացայ եւ ո՜րչափ արիւն կորսնցուցի։

Աս ըսելով նուաղեցաւ։

Ալի և իր տէրը վիրաւորը բռնեցին և սենեակ մը տարին, ուր Մօնթէ-Քրիսթօ նշան ըրաւ Ալիին որ հանուեցընէ զայն, կոմսը այն ատեն անոր ստացած երեք սոսկալի վէրքերը տեսաւ։

— Տէր Աստուած, ըսաւ, քու վրէժխնդրութիւնդ երբեմն կ'ուշանայ, բայց կարծեմ այն ատեն աւելի կատարեալ կ'իջնէ երկինքէն:

Ալի, ի՛նչ ընելիքը հարցընելու համար, տիրոջը երեսը նայեցաւ։

— Գնա՛ ընդհ. դատախազ Պ. Վիլֆօրը գտիր, որ Սէնթ-Օնօրէ արուարձանը կը բնակի և հո՛ս կանչէ։ Դռնապանին քովէն անցնելու ատենդ՝ արթնցուր զայն և ըսէ՛ որ երթայ բժիշկ մը կանչէ։

Ալի հնազանդեցաւ և կեղծ աբբան Գատրուսի հետ առանձին մնաց, որ միշտ նուաղած էր։ Երբ խեղճը աչքերը բացաւ, կոմսը իրմէ քանի մը քայլ անդին նստած՝ խանդաղատալից դէմքով մը անոր կը նայէր, և իր շրթունքները շարժելով կարծես աղօթք մը կը մրմնջէին։

—Վիրաբոյժ մը բերել տուէք, պարոն աբբայ, վիրաբոյժ մը, ըսաւ Գատրուս։

—Կանչելու համար մարդ ղրկեցի, պատասխանեց աբբան։

—Գիտեմ որ օգուտ մը պիտի չընէ կեանքիս, բայց կրնա գուցէ քիչ մը ոյժ տալ ինծի, որովհետև կ'ուզեմ յայտարարութիւնս ընելու ատեն ունենալ։

—Ի՞նչ բանի վրայ։

— Զիս սպաննողին վրայ։

—Ուրեմն կը ճանչնա՞ս զայն։

—Անշուշտ կը ճանչնամ. Պէնէտէթթօն էր։

—Երիտասարդ Քորսիքացի՞ն։

—Նոյնինքն։

Ընկե՞րդ։

—Այո՛, կոմսին տակ յատակագիծը տալէն յետոյ, անտարակոյս յուսալով որ պիտի սպաննեմ զայն և ինքը անոր ժառանգորդը պիտի ըլլայ, և կամ զիս սպաննելով՝ ինք պիտի ազատի, փողոցին մէջ ինծի սպասեց և սպաննեց զիս։

—Բժիշկը կանչելու ատեն ընդհ. դատախազն ալ պիտի կանչեն։

—Շատ ուշ պիտի հասնի, ըսաւ Գատրուս. կը զգամ որ բոլոր արիւնս երակներուս մէջէն կը պարպուի։

—Կեցիր քիչ մը, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ։

Կոմսը դուրս ելաւ և հինգ վայրկեան ետքը վերադարձաւ, սրուակ մը բերելով հետը։

Հոգեվարքը, որուն անթարթ նայուածքը սոսկալի կ'երևէր, աչքերը բնաւ վերցուցած չէր այն դրան վրայէն, ուրկից բնազդումով կը գուշակէր թէ օգնութիւն պիտի հասնի։

—Շո՛ւտ ըրէք, պարոն աբբայ, շո՛ւտ ըրէք, ըսաւ. նորէն նուաղում մը կը զգամ։

Մօնթէ-Քրիսթօ անոր մօտեցաւ և վիրաւորին մանիշակագոյն շրթունքներուն վրայ երեք-չորս կաթիլ սրուակին հեղուկէն կաթեցուց:

Գատրուս հառաչանք մը արձակեց։

—Ո՛հ, ըսաւ, այդ հեղուկը կենդանութիւն տուաւ ինծի. քիչ մըն ալ... քիչ մըն ալ կաթեցուր։

—Երկու կաթիլ ևս՝ մահ առաջ կը բերէ, պատասխանեց աբբան։

—Ո՛հ, ինչո՞ւ մէկը չգար որուն յանձնեմ այս թշուառականը։

—Կ'ուզե՞ս որ ըսածներդ գրեմ և դուն ստորագրես։

—Այո՛... այո՛..., ըսաւ Գատրուս, որուն աչքերը իր մահուընէն ետքը լուծելիք վրէժին գաղափարէն կը փայլէին։

Մօնթէ-Քրիսթօ գրեց.

«Թուլօնի մէջ ինծի շղթայակից 59 թիւը կրող Քորսիքացի Պէնէտէթթօյէն զարնուելով կը մեռնիմ»։

—Շո՛ւտ ըրէք, ըսաւ Գատրուս, ա՛լ պիտի չկրնամ ստորագրել։

Մօնթէ-Քրիսթօ գրիչը Գատրուսին ներկայացուց, որ իր ոյժը ամփոփելով ստորագրեց և նորէն անկողնոյն վրայ ինկաւ ըսելով.

—Մնացածը դուք պատմեցէք, պարոն աբբայ, ըսէք որ ինքզինքը Անտրէա Գավալգանթի կ'անուանէ, Իշխանաց պանդոկը կը բնակի, և... ո՛հ, տէր Աստուած, ահա կը մեռնիմ—։

Ու Գատրուս երկրորդ անգամ նուաղեցաւ։

Աբբան սրուակը անոր քթին բռնեց. վիրաւորեալը բացաւ աչքերը։

Նուաղման միջոցին վրէժխնդրութեան փափաքը մտքէն ելած չէր բնաւ։

—Այս ամէնը պիտի ըսէք, այնպէս չէ՞, պարոն աբբայ։

—Այո՛, ատոնցմէ զատ ուրիշ բաներ ալ ունիմ ըսելիք։

—Ի՞նչ բան։

—Պիտի ըսեմ թէ յուսալով որ կոմսը քեզ պիտի սպաննէր՝ այս տան յատակագիծը քեզի տուաւ: Պիտի ըսեմ թէ տոմսի մը միջոցաւ կոմսին առաջուընէ այդ բանը իմացուցեր է, և թէ կոմսը բացակայ ըլլալով, ես ստացայ այդ տոմսը, և քեզի սպասեցի։

—Պիտի գլխատուի, այնպէս չէ՞, ըսաւ Գադրուս. կը խոստանա՞ք որ պիտի գլխատուի ան։ Այս յուսով կը մեռնիմ ես, և այս յոյսը պիտի օգնէ ինծի մեռնելու։

—Պիտի ըսեմ, շարունակեց կոմսը. թէ ետեւէդ եկաւ, քեզ լրտեսեց, և երբ այս տունէն դուրս ելլելդ տեսաւ, պատին անկիւնին քով վազեց և պահուըտեցաւ։

—Ուրեմն այդ ամէնը տեսա՞ք դուք։

—Յիշէ քեզի ըրած խօսքերս. «Եթէ ողջամբ տունդ վերադառնաս, պիտի հաւատամ որ Աստուած ներողութիւն շնորհած է քեզ և ես ալ կը ներեմ»։

—Ինչո՞ւ չիմացուցիք ինծի, գոչեց Գադրուս իր արմունկին վրայ ելլելու ջանալով. ասկէ իջած ատենս սպաննուելիս գիտնալով հանդերձ, ինչո՞ւ չիմացուցիք։

—Որովհետև Աստուածային արդարութիւնը Պէնէտէթթոյի ձեռքերուն մէջ կը տեսնէի, և ես Նախախնամութեան կամքին հակառակելով, սրբապղծութիւն մը ըրած ըլլալ կը կարծէի։

—Աստուածային արդարութի՞ւն կ'ըսէք, պարոն աբբայ. եթէ Աստուածային արդարութիւն մը կայ, դուք ամէնէն լաւ գիտէք որ շատ մարդիկ պէտք է պատժուէին և պատժուած չեն։

—Համբերութի՛ւն, ըսաւ աբբան այնպիսի ձայնով մը որմէ օրհասականը դողաց. համբերութիւն։

Ու Գադրուս զարմանքով նայեցաւ անոր։

—Ասկէ զատ, ըսաւ աբբան, Աստուած ամէնուն կ'ողորմի, ինչպէս քեզի ողորմեցաւ. դատաւոր ըլլալէն առաջ հայր է։

—Ուրեմն Աստուծոյ կը հաւատա՞ք դուք, ըսաւ Գադրուս։

—Եթէ մինչև հիմա անոր չհաւատալու դժբախտութիւնը ունենայի, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, քեզ տեսնելով պիտի հաւատայի։

Գադրուս իր կծկած բռունցքը դէպ ի երկինք բարձրացուց։

—Մտիկ ըրէ, ըսաւ աբբան իր ձեռքերը վիրաւորին վրայ դնելով, հրամայելու համար որ հաւատքը յորդէ. պատմեմ հիմա այն Աստուծոյ քեզի ըրած բարիքը, զոր վերջին վայրկեաններդ մէջ չես ուզեր ճանչնալ. Աստուած քեզի առողջութիւն, ոյժ, ապահով գործ մը, բարեկամներ իսկ, վերջապէս այնպիսի կեանք մը պարգեւեց, որով մարդ մը խղճի հանդարտութեամբ ու բնական փափաքներու գոհացումով կրնայ երջանիկ ըլլալ՝ փոխանակ Աստուծոյ այս պարգեւները վայելելու, որոնք շատ քիչ անգամ այնչափ առատութեամբ կը շնորհուին, տես դուն ի՛նչ ըրիր, ինքզինքդ հեշտութեանց և արբեցութեան տուիր, ու արբեցութեանդ մէջ ամէնէն ընտիր բարեկամներէդ մէկը մատնեցիր։

—Օգնութեան հասէք, գոչեց Գադրուս. քահանայի պէտք չունիմ այլ բժիշկի. գուցէ մահացու կերպով վիրաւորուած չեմ, գուցէ դեռ չմեռնիմ և գուցէ կարենան ազատել զիս։

—Այնքան մահացու կերպով վիրաւորուած ես որ եթէ բերած հեղուկէս երեք կաթիլը չկաթեցնէի՝ մինչև հիմա մեռած էիր արդէն. Մտիկ ըրէ՛ ուրեմն։

—Ո՜հ, ի՛նչ տարօրինակ քահանայ էք դուք. փոխանակ մեռնողները մխիթարելու, կը յուսահատեցնէք։

—Մտիկ ըրէ՛, շարունակեց աբբան. բարեկամդ մատնելէդ ետքը՝ Աստուած սկսաւ ո՛չ թէ պատժել քեզ, այլ ազդարարել. չքաւորութեան մէջ ինկար և անօթեցար. ժամանակդ անցուցիր այնպիսի կեանքի մը տենչալով, զոր անկարելի էր ձեռք բերել, և կարօտութիւնդ պատրուակ բռնելով արդէն կը մտածէիր մեղք մը գործելու, երբ Աստուած հրաշք մը գործեց. թշուառութեանդ մէջ իմ ձեռքովս հարստութիւն մը ղրկեց քեզի, այնպիսի մեծ հարստութիւն մը զոր երբեք ձեռք անցուցած չէիր։ Բայց այս անակնկալ, անյուսալի և անլուր հարստութիւնը ստանալով իսկ չբաւականացար. ուզեցիր կրկնապատկել զայն. ի՛նչ միջոցաւ. սպաննութեամբ մը: Կրկնապատկեցիր զայն, և Աստուած քեզ մարդկային արդարութեան առջև հանելով՝ քենէ խլեց զայն։

—Հրեան մեռցընել ուզողը ես չէի, ըսաւ Քատրուս, այլ Լա Գարգոնթն էր։

— Այո՛, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, և Աստուած, որ միշտ ողորմած է, թոյլ տուաւ դատաւորներուդ որ խօսքերուդ հաւատան և կեանքդ ազատեն։

— Այո՛, ի՜նչ մեծ շնորք. ցկեանս թիապարտութեան պատիժը տուին:

— Սակայն, անիրաւ, այդ շնորհը քեզի եղած ատեն իբր շնորհ ընդունեցիր. քու վատ սիրտդ, որ մահուան առջև կը դողար, ցկեանս թիապարտութիւնը լսելով՝ ուրախութենէն կը խայտար, քանի որ բոլոր թիապարտներուն պէս դուն ալ ըսիր. «Գերեզմանը դուռ չունի, բայց թիարանը ունի»։ Իրաւունք ունէիր. որովհետև թիարանին այդ դուռը անյուսալի կերպով առջիդ բացուեցաւ. Անգլիացի մը, որ թիապարտութենէ երկու հոգի ազատելու ուխտ ըրած էր, Թուլոն այցելութեան կուգայ. դիպուածը այնպէս կը բերէ որ այդ երկու հոգին դուն ու քու ընկերդ ըլլաք. քեզի համար երկինքէն երկրորդ հարստութիւն մը կ՚իջնէ. միևնոյն ատեն դրամ և հանգստութիւն կը գտնես. դուն որ թիապարտի կեանք մը վարելու դատապարտուած էիր, ամէն մարդոց պէս կեանք մը վարելու կրնայիր սկսիլ. այն ատեն դուն, ո՛վ ապիրատ, երրորդ անգամ Աստուած փորձելու կ՚ելլես։ Ունեցածս բաւական չէ ինծի, ըսիր, մինչ ցայսօր ունեցածէդ շատ աւելի ունէիր, և առանց պատճառի ու առանց բարուրանքի երրորդ ոճիր մը գործեցիր։ Աստուած ձանձրացաւ քեզմէ և պատժեց։

Քատրուս յայտնապէս կը տկարանար։

— Քիչ մը ջուր, ըսաւ, ծարա՛ւ եմ, կը պապակիմ։

Մօնթէ-Քրիսթօ գաւաթ մը ջուր տուաւ անոր։

— Անօրէն Պէնէտէթթօ, ըսաւ Քատրուս, բաժակը տալով, դուն պիտի ազատիս։

— Մարդ պիտի չազատի, ես եմ քեզի ըսողը, Քատրուս... Պէնէտէթթօն պիտի պատժուի։

— Ուրեմն դուք ալ պիտի պատժուիք. ըսաւ Քատրուս,

քանի որ ձեր քահանայութեան պարտքը չկատարեցիք... ձգելու չէիք որ Պէնէտէթթօն զիս սպաննէր։

— Ե՞ս, ըսաւ կոմսը այնպիսի ժպիտով մը որ մեռնողը սոսկումէն սառեցուց, ես պէտք չէի ձգեր որ Պէնէտէթթօն քեզ սպաննէր այն ժամուն որ կուրծքս ծածկող զրահին դէմ դաշոյնդ ջախջախեցիր...։ Այո՛, եթէ քեզ խոնարհ և զղջացած գտնէի, գուցէ արգիլէի Պէնէտէթթօն քեզ սպաննելէ, բայց գոռոզ ու արհնախանձ տեսայ և թողուցի որ Աստուծոյ կամքը կատարուի,

— Ես չեմ հաւատար Աստուծոյ, գոչեց Քատրուս, և ոչ իսկ դուք կը հաւատաք... սուտ կը խօսիք... սուտ կը խօսիք...։

— Լռէ, ըսաւ աբբան. արեանդ վերջին կաթիլներն են որ կը թափես...։ Ո՛հ, Աստուծոյ չե՛ս հաւատար, և Աստուծոյ հարուածին ենթարկուելով կը մեռնիս...։ Ո՛հ, չե՞ս հաւատար այն Աստուծոյ, որ ներելու համար միայն աղօթք մը, խօսք մը եւ արտասուք մը կը խնդրէ... այն Աստուծոյ, որ կրնար մարդասպանին դաշոյնին այնպիսի ուղղութիւն մը տալ որ մէկ հարուածով քեզ սպաննէր, բայց Աստուած քառորդ մը ժամանակ տըւաւ՝ քեզի որ զղջաս...։ Արթնցի՛ր քունէդ, թշուառական եւ զղջա՛։

— Ոչ, ըսաւ Քատրուս, ոչ. չեմ զղջար. Աստուած չկայ, Նախախնամութիւն չկայ, այլ միայն դիպուած կայ աշխարհի մէջ.

— Նախախնամութիւն մը կայ, Աստուած մը կայ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ. ապացոյցը աս է որ դուն անկողնոյ մէջ պառկած և յուսահատ Աստուած կ՚ուրանաս, իսկ ես քու առջիդ կանգնած, հարուստ, երջանիկ, ողջ առողջ կը գտնուիմ. և ձեռքերս միացուցած եմ այն Աստուծոյ առջև։ որուն չհաւատալ կը ցուցընես, սակայն սրտիդ խորութեանը մէջ կը հաւատաս անոր։

— Բայց ո՞վ էք դուք, հարցուց Քատրուս իր կիսամեռ աչքերը կոմսին վրայ յառելով.

— Աղէկ նայէ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, մոմը առնելով և իր երեսին մօտեցնելով։

— Աբբա՛ն... աբբայ Պիւզոնին էք...։

Մօնթէ-Քրիսթօ իր դէմքը այլայլող կեղծամը գլխէն վերցուց, և իր սև գեղեցիկ մազերը վար առաւ, որոնք շնորհալի կերպով կը շրջանակէին իր գունատ դէմքը։

— Ո՛հ, ըսաւ Քատրուս ահաբեկ, եթէ այդ սև մազերը չունենայիք, պիտի ըսէի թէ դուք այն Անգլիացին էք, պիտի ըսէի թէ դուք լորտ Վիլմորն էք։

— Ես ո՛չ աբբայ Պիւզոնին եմ եւ ոչ լորտ Վիլմորը, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, աղէկ նայէ՛ ինծի, նայուածքդ աւելի հեռուները տար, անցեալ ժամանակները միտքդ բեր։

Կոմսին այդ խօսքերուն մէջ մագնիսական զօրութիւն մը կար, որով խեղճին մեռած զգացումները վերջին անգամ կենդանութիւն մը առին։

— Ո՛հ, իրօք ինծի այնպէս կ'երևի, ըսաւ Քատրուս, թէ ձեզ տեսած և ժամանակաւ ճանչցած եմ։

— Այո՛, Քատրուս, այո՛, դուն զիս տեսած ես, և ճանչցած իսկ։

— Բայց ո՞վ էք դուք, և ինչո՞ւ կը թողուք որ մեռնիմ, երբ տեսած և ճանչցած էք զիս։

— Որովհետև անկարելի է որ ազատիս, Քատրուս, ընդունած վէրքերդ մահացու են։ Եթէ կարենայիր ազատիլ, Աստուծոյ գթութիւնը պիտի համարէի զայն, և հօրս գերեզմանին վրայ կ'երդնում որ քեզ կեանքի և զղջումի դիրկը պիտի առաջնորդէի։

— Ձեր հօրը գերեզմանին վրայ կ'ըսէք. յարեց Քատրուս, վերջին ոյժերը ամփոփելով և քիչ մը վեր ելլելով, որպէսզի ամէն մարդոց նուիրական եղած այդ երդումը ընող անձը աւելի մօտէն տեսնէ.— Է՛հ, ո՞վ էք դուք ուրեմն։

Կոմսը անոր ճգնաժամին յառաջացումը կը զննէր ակնդէտ. հասկըցաւ որ կենդանութեան այդ ուժը վերջինն էր. ուստի հոգեվարքին մօտեցաւ, և հանդարտ ու միանգամայն տխուր նայուածքով մը անոր նայելով, ըսաւ ականջին։

— Ես..., եմ։

Եւ իր հազիւ բացուած շրթունքները այնպիսի ցած ձայնով անուն մը արտասանեցին, զոր կոմսը կ'երևէր թէ ինքն ալ լսելու կը վախնար։

Քատրուս, որ ծունգերուն վրայ ելած էր, թևերը երկընցուց, ետ քաշուելու փորձ մը ըրելէն ետքը՝ ձեռքերը միացուց և իր բոլոր ուժովը վեր բարձրացնելով, ըսաւ.

— Տէր Աստուած, Տէր Աստուած, ներէ՛ ինծի քեզ ուրանալուս համար. այո՛, դուն տիեզերքի Աստուածն ես, երկնքի մարդոց հայրը եւ երկրի մարդոց դատաւորը։ Աստուած իմ, ո՛վ Տէր, ո՛րչափ ժամանակ քեզ ուրացայ, Աստուած իմ և Տէր, ներէ՛ ինծի, Աստուած իմ և Տէր, ընդունէ զիս։

Քատրուս աչքերը գոցեց և կռնակին վրայ ինկաւ, վերջին ճիչ մը ու վերջին հառաչանք մը արձակելով։

Բերնէն և երեք մեծ վէրքերէն հոսած արիւնը դադրեցաւ իսկոյն։

Քատրուս մեռած էր։

— Մէկ —, ըսաւ կոմսը, աչքերը դիակին վրայ ուղղելով, որուն դէմքը արդէն այլագունած էր այդ սոսկալի մահուընէն:

Տասը վայրկեան յետոյ, բժիշկը և ընդհ. դատախազը եկան՝ մէկը դռնապանին և միւսը Ալիին հետ, ու աբբայ Պիւզոնին տեսան, որ մեռեալին քով կ'աղօթէր։

Զ. ԳԼՈՒԽ

ՊՈՇԱՆ

Տասնըհինգ օր ամբողջ, կոմսին տան մէջ կատարուած գողութեան յանդուգն փորձին խօսքը կ'ըլլար Բարիզի մէջ։ Պէնէտէթթօյի մարդասպան ըլլալը հաստատող թուղթի մը տակ՝ մեռեալը ստորագրած էր։ Ոստիկանութեան ուշադրութիւնը հրաւիրուեցաւ՝ մարդասպանը գտնելու համար ամէն միջոց ի գործ դնել։

Բատրուսի դաշոյնը, գողի լապտերը, բանալիներու տրցակը և զգեստները, բացի բաճկոնէն, զոր անկարելի եղաւ գտնել, ոստիկանութեան յանձնուեցան, ու մարմինը դիակնարան տարուեցաւ։

Կոմսը ամենուն կը պատասխանէր թէ իր Օթէօյլի տունը գտնուած ատեն այդ դէպքը պատահած է, հետեւաբար բոլոր գիտցածը աբբայ Պիւզոնիէն լսածն էր, որ խիստ մեծ բարեբախտութեամբ իրմէ խնդրած էր որ այդ իրիկունը իր տունը անցընէ, որպէսզի իր գրադարանը ունեցած քանի մը թանկագին գրքերուն մէջ հետազօտութիւններ ընէ։

Պէրթուչիօ միայն կը գունատէր ամէն անգամ որ Պէնէտէթթօյի անունը իր առջեւը կ'արտասանուէր, բայց բնաւ պատճառ մը չկար որ մէկը Պէրթուչիոյի գունատութիւնը նշմարէր։

Վիլֆօր, գործուած ոճիրը հաստատելու համար կանչուելով գործը իր վրայ առած էր և իրեն յանձնուած յանցաւորներու բոլոր դատերուն մէջ ի գործ դրածին պէս քննութիւն կը կատարէր մեծ եռանդով։

Բայց երեք շաբաթներ անցան և ամենէն մանրազնին հետազօտութիւնները յաջող ելք մը չունեցան. ամէն մարդ սկսած էր մոռնալ կոմսին տան մէջ տեղի ունեցած գողութեան փորձը և գողին իր մեղսակցէն սպաննուիլը, ու ամենուն ուշադրութիւնը օրիորդ Տանկլարի հետ Անտրէա Գավալգանթիի կոմսին մօտաւոր ամուսնութեան վրայ դարձաւ։

Այդ ամուսնութիւնը գրեթէ երեւան ելած էր։ Երիտասարդը սեղանաւորին տունը իբր նշանած կ'ընդունուէր։

Պ. Գավալգանթիի հօրը նամակ գրած էին, և ան ալ այդ ամուսնութիւնը խիստ յարմար գտած էր, բայց իր պաշտօնին պատճառաւ Բարմայէն չկարենալ բացակայելուն համար, վիշտերը կը յայտնէր և կ'իմացընէր որ հարիւր յիսուն հազար ֆրանք եկամուտին դրամագլուխը տալու կը հաւանի։

Որոշուած էր որ երեք միլիոն ֆրանքը Տանկլարի քով դրուի և սեղանաւորը զանոնք շահագործելով տոկոսը երիտասարդին տայ. քանի մը հոգի փորձած էին երիտասարդին կասկածներ ներշնչել ապագայ աներոջ կացութեան հաստատութեանը

վրայ, որ ատենէ մը ի վեր հետզհետէ դրամական մեծ կորուստներ կը կրէր. սակայն երիտասարդը անշահախնդրութեամբ եւ մեծ վստահութեամբ հերքեց այդ սնոտի խօսքերը և այդ մասին պարոնին խօսք մը անգամ չընելու ազնուութիւնը ունեցաւ։

Պարոնն ալ Անտրէա Գավալգանթի կոմսը չափազանց կը սիրէր։

Բայց օրիորդ Էօժէնի Տանկլար նոյն սէրը չունէր. ամուսնութեան մասին ունեցած իր բնազդական ատելութեանը մէջ Անտրէան ընդունած էր իբր միջոց մը Մորսէրֆը հեռացնելու. սակայն հիմա որ Անտրէա իրեն շատ կը մօտենար, օրիորդը սկսած էր յայտնի ատելութիւն մը զգալ Անտրէայի նկատմամբ։

Թերեւս պարոնը դիտած էր իր աղջկան այս պաղութիւնը, բայց աղջկան կողմէն քմահաճոյք մը համարելով, չտեսնել ձեւացուցած էր։

Ասով հանդերձ Պօշանին խնդրած պայմանաժամը գրեթէ անցած էր. սակայն Մորսէրֆ կրցած էր Մօնթէ-Քրիսթոյի տուած խրատին յարգը ճանչնալ. կոմսը յորդորած էր զինքը թողուլ որ գործը ինքնիրեն խափանուի, զօրապետին վրայ եղած հրատարակութիւնը նորոգուած չէր, և Եանինայի բերդը մատնող պաշտօնատարը՝ խորհրդարանին մէջ բազմող ազնիւ կոմսը ըլլալը յայտնուած չէր մէկուն կողմէ։

Ալպէր այդ գործին մէջ նուաստ նախատուած չէր, քանի որ իր սիրտը վիրաւորող այդ քանի մը տողերուն մէջ զինքը անպատուելու դիտաւորութիւն մը կար. անկէ զատ, Պօշանին խօսակցութեան վերջաւորութիւնը սրտին մէջ դառն յիշատակ մը ձգած էր։ Ուստի իր մտքին մէջ այդ մենամարտին գաղափարը կը պտուտքէր, որուն բուն պատճառը իր վկաներէն իսկ գաղտնի պահել կը յուսար, եթէ Պօշան մենամարտին առաջարկը ընդունէր։

Իսկ Պօշան, Ալպէրի տուած այցելութենէն ի վեր, աներեւոյթ եղած էր. հարցնողներուն կը պատասխանէին թէ քանի մը օրուան ճամբորդութիւն ընելու համար բացակայ կը գտնուի։

Բայց ո՞ւր կը գտնուէր. մէկը չէր գիտեր։

Առտու մը, Ալպէրի սենեկապանը զինքը արթնցնելով, Պոշանին գալուստը իմացուց։

Ալպէր աչքերը շփելով հրամայեց որ գետնայարկի ծխարան սրահին մէջ Պոշանը սպասցընեն, ու ինքը հագուեցաւ և վար իջաւ։

Պոշան սրահին երկայնութեամբը կը պտըտէր. Ալպէրը տեսնելուն պէս՝ կանգ առաւ։

—Առանց սպասելու ինծի, որ այսօր ձեզի այցելութիւն մը տալ կը յուսայի, անձամբ տունս ներկայանալու զիջումնիդ լաւ նշան մը կ'երեւի ինծի, պարոն, ըսաւ Ալպէր. ըսէք շուտով, երկընցընե՞մ ձեռքս բռնելով. Պոշան, յանցանքնիդ խոստովանեցէք և բարեկամնիդ մի՛ կորսնցընէք, թէ պարզապէս հարցնեմ. ո՞ր զէնքը կ'ընտրէք:

—Ալպէր, նախ նստինք և խօսինք, ըսաւ Պոշան այնպիսի տխրութեամբ մը, որ երիտասարդը ապշութեան մատնեց։

—Ընդհակառակը, պարոն, ինծի կը թուի թէ նստելէն առաջ պատասխան մը ունիք տալու։

—Ալպէր, ըսաւ լրագրապետը, այնպիսի պարագաներ կան որոնց դժուարութիւնը կը կայանայ պատասխանին մէջ:

—Հարցումս կրկնելով ձեր պատասխանը կը դիւրացնեմ, պարոն։ Յօդուածը ետ պիտի առնէ՞ք թէ ոչ։

—Մորսէրֆ, մարդս պէտք չէ բաւականանայ այո՛ կամ ոչ պատասխանելով այն հարցումներուն, որոնք զօրապետի և Ֆրանսայի խորհրդարանին անդամ Պ. Մորսէրֆ կոմսին պէս մարդու մը պատուոյն, ընկերային կացութեանը և կեանքին հետ առընչութիւն մը ունին։

—Ուրեմն ի՞նչ ընելու է։

—Ի՛նչ որ ես ըրի, Ալպէր. դրամը, ժամանակը և յոգնութիւնը բան մը չեն երեւիր մարդուս, երբ խնդիրը ամբողջ ընտանիքի մը համբաւին և շահերուն վրայ կը դառնայ. բարեկամի մը հետ մահացու մենամարտ մը ընդունելու համար հաւանականութիւններ պէտք չեն, այլ ստուգութիւններ. երբ սուրս կամ ատրճանակիս ըլթակը այնպիսի մարդու մը վրայ քաշեմ, որուն ձեռքը երեք տարիէ ի վեր սեղմած եմ, գոնէ պէտք է գիտնամ

թէ ի՛նչ պատճառաւ այսպիսի բան մը կ'ընեմ, որպէսզի հանդարտ սրտով և անխռով խիղճով ասպարէզին մէջ նետուիմ, որոնց մարդ պէտք ունի, երբ իր բազուկը պիտի ազատէ իր կեանքը։

—Յետո՞յ, յետո՞յ, հարցուց Մորսէրֆ անհամբերութեամբ, վերջապէս ի՞նչ ըսել կ'ուզէք:

—Ըսել կ'ուզեմ թէ Եանինայէն կուգամ։

—Դո՞ւք Եանինայէն կուգաք։

—Այո՛, ես։

—Անկարելի է այդ բանը:

—Սիրելի Ալպէր, ահա անցագիրս. քննեցէք Ճենովայի, Միլանի, Վենետիկի, Թրիէսթէի, Սելվինոյի և Եանինայի մէջ կատարուած կնքումները։ Հանրապետութեան և երկու միւս տէրութեանց կնիքներուն կը հաւատա՞ք—։

Ալպէր իր նայուածքը անցագրին վրայ ձգելէն ետքը՝ Պոշանին վրայ դարձուց զարմանքով։

—Եա՞նինա գացիք, ըսաւ։

—Ալպէր, եթէ դուք օտարական մը, անծանօթ մը կամ այն Անգլիացիին պէս պարզ լորտ մը ըլլայիք. որ երեք-չորս ամիս առաջ իրաւունքի համար դիմում ըրաւ, և ես ազատելու համար սպաննեցի զայն, կը հասկընա՞ք՝ այնչափ հոգս չէի ըներ. բայց ես տեսայ որ ակնածութեան պարտք մը ունէի կատարելիք. ուստի ութը օր ճամբորդեցի, երթալու և ութը օր ալ գալու համար. անկէ զատ՝ չորս օր քարանթինա կեցայ և քառասունը ութը ժամ Եանինա. ասով ճիշդ երեք շաբաթ կ'ընէ. այս գիշեր Բարիզ հասայ, և ահա հիմա ձեզի եկայ։

—Տէ՛ր Աստուած, այս ո՛րչափ շրջասացութիւններ կ'ընէք, Պոշան, և ո՛րչափ կ'ուշացնէք սպասած խօսքս։

—Որովհետև ստուգիւ, Ալպէր...։

—Կ'երեւի թէ կը վարանիք։

—Այո՛, կը վախնամ։

—Ձեր թղթակցին ձեզ խաբելը խոստովանելո՞ւ կը վախնաք. ո՛հ, անձնասիրութիւննիդ մէկդի թողուցէք, Պոշան, ձեր անվախութիւնը չկրնար կասկածելի ըլլալ։

—Ո՛հ, այդ չէ պատճառը, մրմնջեց լրագրապետը. ընդհակառակը...—։

Ալպէրի գոյնը սոսկալի կերպով նետեց. խօսելու փորձ ըրաւ, բայց ձայնը շրթունքներէն դուրս չկրցաւ ելլել։

—Բարեկամ, ըսաւ Պօշան խիստ խանդաղատալից ձայնով մը, հաւատացէք որ երջանիկ պիտի ըլլայի եթէ ձեր ներողութիւնը խնդրելու գայի, և այդ ներողութիւնը սիրայօժար պիտի խնդրէի. բայց, աւա՜ղ...։

—Ի՞նչ ըսել կ'ուզեմ թէ հրատարակութիւնը ստոյգ է, բարեկամ։

—Ի՛նչպէս, ուրեմն այն Ֆրանսացի պաշտօնատարը...։

—Այո՛։

– Այն Ֆէրնա՞նը։

—Այո՛։

— Իր տիրոջ բերդը մատնող այն նենգաւո՞րը...։

— Ներեցէք ինծի ըսելու, բարեկամ. թէ քու հայրդ էր ան։

Ալպէր սոսկալի շարժում մը ըրաւ Պօշանին վրայ յարձակելու համար. բայց լրագրապետը աւելի քաղցր նայուածքով մը քան թէ իր երկարած ձեռքովը արգիլեց զայն։

— Տեսէք, բարեկամ, ըսաւ գրպանէն թուղթ մը հանելով՝ ահա ապացոյցը։

Ալպէր թուղթը բացաւ. Եանինայի չորս անուանի բնակիչներուն կողմէ ստորագրուած վկայագիր մըն էր, որ կը հաստատէր թէ Թէպէ-Տէլէնիի Ալի փաշային ծառայութեանը մէջ գտնուող Ֆէրնան Մօնտէկօ մարզիչ հարիւրապետը երկու հազար քսակ դրամ ընդունելով մատնած էր Եանինայի բերդը։

Ստորագրութիւնները հիւպատոսին կողմէ վաւերացուած էին։

Ալպէր, դեդեւելով, թիկնաթոռի մը վրայ ինկաւ ուժասպառ։

Այս անգամ տարակոյս չէր վերցներ. կատարելապէս յիշուած էր ընտանիքին անունը։

Ուստի պահ մը տիրող անձայն և տխուր լռութենէ ետք՝ իր սիրտը ուռեցաւ, վիզին երակները ընդլայնեցան, և արտասուքի հեղեղ հոսեցաւ աչքերէն։

Պօշան, որ խորին կարեկցութեամբ մը երիտասարդին երեսը նայած էր, բուռն վշտակցութեամբ մը անոր մօտենալով, ըսաւ.

—Ալպէր, հիմա միտքս հասկըցաք, այնպէս չէ՞։ Ուզեցի ամէն բան անձամբ տեսնել և քննել, յուսալով որ ստանալիք տեղեկութիւններս ձեր հօրը համար նպաստաւոր պիտի ըլլան, և ես պիտի կարենամ անոր իրաւունքը պաշտպանել։ Բայց ընդհակառակը՝ առած տեղեկութիւններս կը հաստատեն որ այդ մարզիչ պաշտօնատարը, այդ Ֆէրնան Մօնտէկօն, որ Ալի փաշայէն ընդհանուր կառավարիչի տիտղոսը ընդունած է, բուն իսկ կոմս Ֆէրնան տը Մօրսէրֆն է. այն ատեն ձեր բարեկամներուն մէջ զիս ընդունելու համար ինծի ըրած պատիւնիդ յիշելով վերադարձայ և ձեր քովը վազեցի եկայ։

Ալպէր միշտ իր թիկնաթոռին վրայ ընկողմանած, երկու ձեռքերը աչքերուն վրայ բռնած էր, կարծես ուզելով արգիլել այն լոյսը որ մինչև իրեն կը հասնէր։

—Վազեցի եկայ, Ալպէր, շարունակեց Պօշան, որպէսզի ձեզի ըսեմ թէ մեր ծնողքին յանցանքը, գործելու և անգործութեան ժամանակներուն մէջ, իրենց զաւակներուն վրայ չեն կրնար իյնալ։ Ալպէր, շատ քիչ մարդիկ կան, որոնք առանց իրենց զինուորական համազգեստը կամ դատաւորի պատմուճանը տիղմի կամ արեան բիծով արատաւորելու՝ մեր մանկութեան ատեն պատահած յեղափոխութիւնները անցուցած ըլլան։ Ալպէր, հիմա որ ամէն ապացոյց ունիմ, հիմա որ ձեր գաղտնիքներուն տէրն եմ, մէկը զիս չկրնար բռնադատել այնպիսի կռիւ մը ընելու, որուն համար ապահով եմ թէ ձեր խիղճը մեղք մը գործածի պէս պիտի մեղադրէ ձեզ. բայց ես հիմա այնպիսի բան մը պիտի առաջարկեմ զոր դուք չէիք կրնար ինէ պահանջել։ Կ'ուզէ՞ք որ անհետացնեմ այն ապացոյցները, յայտարարութիւնները և վկայութիւնները, որոնք իմ ձեռքս միայն կը գտնուին. կ'ուզէ՞ք որ այդ քստմնելի գաղտնիքը իմ և ձեր միջև մնայ։ Պատուոյս վրայ կը խոստանամ որ երբեք բերանէս դուրս պիտի չհանեմ. կ'ուզէ՞ք, Ալպէր. կ'ուզէ՞ք բարեկամ։

Պօշանին վիզը նետուեցաւ Ալպէր։

—Ո՛հ, ազնի՛ւ սիրտ, գոչեց։

—Ահա առէք, ըսաւ Պոշան թուղթերը Ալպէրին ներկայացնելով։

Ալպէր դողդոջուն ձեռքերով յափշտակեց զանոնք, ճմրթկեց եւ խորհեցաւ պատռել. բայց վախնալով որ թուղթին մէկ փոքրագոյն մասնիկը հովէն տարուելով՝ օր մը պիտի վերադառնայ իր ճակտին զարնուելու. սիկառներու համար միշտ վառ կեցած մոմին մօտեցաւ, եւ ամէնէն փոքրիկ կտորն ալ այրեց։

—Սիրելի՛ բարեկամ, ազնի՛ւ բարեկամ, մրմնջեց Ալպէր, թուղթերը այրելու ատեն։

—Այդ ամէնը անհաճոյ երազի մը պէս թո՛ղ մոռցուի, սեւցուած թուղթին վրայ ընթացող վերջին կայծերուն պէս թո՛ղ մարի եւ այս լռիկ մոխիրներէն ելլող վերջին մուխին պէս անհետանայ։

—Այո՛, այո՛, ըսաւ Ալպէր, եւ միայն մշտնջենական բարեկամութիւն մը թող մնայ, զոր իմ ազատարարիս կ'ուխտեմ, այնպիսի բարեկամութիւն մը, զոր իմ զաւակներս ձեր զաւակներուն հաղորդեն, այնպիսի բարեկամութիւն մը, որ միշտ յիշեցնէ ինծի թէ երակներուս արիւնը, մարմնոյս կեանքը եւ անուանս պատիւը ձեզի պարտաւոր եմ. եթէ այսպիսի բան մը յայտնուէր, ո՛հ, Պոշան, ճշմարիտ կ'ըսեմ որ ուղեղս կը պայթեցնէի, եւ կամ, ո՛հ, խեղճ մայրս, եւ որովհետեւ պիտի չուզէի նոյն հարուածով մայրս ալ սպաննել, իմ հայրենի երկրէս պէտք էր հեռանալ։

—Սիրելի Ալպէր, ըսաւ Պոշան։

Բայց երիտասարդը այդ յեղակարծ եւ գուցէ կեղծ ուրախութիւնը շուտով թօթափելով, աւելի խորունկ տրտմութեան մը մէջ ինկաւ նորէն։

—Ի՞նչ կ'ըլլաք, բարեկամ, ըսաւ Պոշան, ուրիշ ի՞նչ ունիք։

—Սիրտս գրեթէ կտրած է, Պոշան. հօր մը անբիծ անուան ազդած յարգանքէն, վստահութենէն եւ հպարտութենէն բոլէ մը չի բաժնուիր զաւակ մը։ Ո՛հ, Պոշան, Պոշան, հիմա ես ի՞նչպէս իմ հօրս քով պիտի երթամ...։ Պիտի հեռացնե՞մ ճակատը, երբ իր շրթունքները մօտեցնէ անոր եւ երբ ձեռքս իր ձեռքին դպչի։ Ո՛հ, Պոշան, ի՜նչ թշուառ մարդ եմ եղեր. մա՛յր իմ,

հէգ մայր իմ, ըսաւ Ալպէր իր արտասուաթոր աչքերուն մէջէն իր մօրը կենդանագրին նայելով, որչափ վշտացած ըլլալու ես, եթէ այս բանը իմացած ես։

—Արիութիւն, բարեկամ, ըսաւ Պոշան, անոր երկու ձեռքէն բռնելով։

—Բայց ձեր լրագրին մէջ հրատարակուած առաջին գրութիւնը ուրկէ՞ց եկած է, գոչեց Ալպէր. այս ամէնուն ետին անծանօթ ատելութիւն մը եւ աներեւոյթ թշնամի մը կայ։

—Ատիկա աւելի մեծ պատճառ մըն է սիրտ առնելու, Ալպէր, ըսաւ Պոշան. ձեր դէմքին վրայ այլայլութեան հետք մի՛ թողուք. ձեր վիշտերը սրտերնուդ մէջ պահեցէք, ինչպէս ամպերը իրենց մէջ կը պահեն աւերն ու մահը, որոնց մահաբեր գաղտնիքը միայն փոթորիկը ծագած ատեն կը հասկցուի։ Ուստի, բարեկամ, ձեր ոյժը փոթորիկը պայթելու վայրկեանին պահեցէք։

—Բայց կը կարծէք որ աստոնց վերջը եկած չէ՞ տակաւին, ըսաւ Ալպէր ահաբեկ։

—Չեմ կարծեր, բարեկամ, բայց վերջապէս ամէն բան կարելի է։ Աղէկ միտքս ինկաւ։

—Ի՞նչ բան, հարցուց Ալպէր, տեսնելով որ Պոշան կը վարանէր։

—Օրիորդ Տանկլարի հետ պիտի ամուսնանաք հարկաւ։

—Ի՞նչու այդ բանը կը հարցնէք հիմա, Պոշան։

—Որովհետեւ իմ կարծիքովս, այդ ամուսնութեան լուծումը կամ կատարումը այս պահուս մեր միտքը զբաղեցնող խնդրին հետ առնչութիւն ունի։

—Ի՞նչպէս, ըսաւ Ալպէր, բարկութենէն իր ճակատը կարմրած, ուրեմն կը կարծէք որ Պ. Տանկլար...։

—Ձեր ամուսնութեան ինչ վիճակի մէջ ըլլալը միայն կը հարցնեմ. դուք իմ խօսքերս ուրիշ մտքով մի՛ առնէք, եւ մեծ կարեւորութիւն մը մի՛ տաք անոնց։

—Այն ամուսնութիւնը խզուեցաւ, ըսաւ Ալպէր։

—Աղէկ, ըսաւ Պոշան։

Յետոյ տեսնելով որ երիտասարդը իր տխրութեան մէջ պիտի իյնայ նորէն։

—Ստուգիւ, Ալպէր, ըսաւ, հաւատացէք որ զաղտնիքը իմանալու վրայ ենք. կառքով կամ ձիով անտառի պտոյտը կրնայ ձեր տխրութիւնը փարատել. յետոյ կ'երթանք տեղ մը ճաշելու, և դուք ձեր գործին կը դառնաք ու ես՝ իմ գործիս։

—Սիրայօժար, ըսաւ Ալպէր, հետիոտն կ'երթանք, կարծեմ քիչ մը յոգնութիւնը կրնայ օգտակար ըլլալ ինծի։

—Թո՛ղ այնպէս ըլլայ, ըսաւ Պոշան։

Ու երկու բարեկամները հետիոտն դուրս ելան, ու դէպի ծառուղին ուղղուեցան։ Մատլէնի առջև հասնելով, Պոշան ըսաւ։

—Կեցէք, քանի որ ճամբանուս վրան է, եկէք Պ. Մօնթէ-Քրիսթօն տեսնելու երթանք, ան կը զուարճացընէ մեզ, մտքերը հանդարտեցընող և տարօրինակ մարդ մըն է և երբեք հարցուփորձ չըներ. իմ կարծիքովս՝ հարցուփորձ չընող մարդիկ ամէնէն լաւ մխիթարիչներն են։

—Շատ լաւ, ըսաւ Ալպէր, երթանք. ես կը սիրեմ զայն։

Է. ԳԼՈՒԽ

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Մօնթէ-Քրիսթօ երկու երիտասարդները միատեղ տեսնելով ուրախութեան ճիչ մը արձակեց։

—Ա՛հ, ըսաւ, կը յուսամ թէ ամէն բան վերջացած, յայտնուած և կարգի դրուած է։

—Այո՛, ըսաւ, Պոշան. անտեղի տարաձայնութիւններ էին, որոնք ինքնին հերքուեցան և հիմա եթէ նորոգուին՝ առաջին հակառակորդը ես պիտի ըլլամ. ուստի գոցենք այդ խօսքերը։

—Ալպէր կրնայ հաստատել որ այդ խրատը տուի իրեն, ըսաւ կոմսը։ Տեսէք, պարոններ, կարծեմ այսքան անտանելի առտու մը անցուցած չէի երբեք։

—Ի՞նչ կ'ընէք, ըսաւ Ալպէր. կարծեմ ձեր թուղթերը կարգի կը դնէք։

—Ոչ, փա՛ռք Աստուծոյ թուղթերս հիանալի կարգի մը մէջ կը գտնուին միշտ, որովհետև թուղթեր չունիմ, այլ Պ. Գավալգանթիին թուղթերն են։

—Պ. Գավալգա՞նթիին թուղթերն են։

—Պ. Գավալգա՞նթիին, հարցուց Պոշան։

—Այո՛, չէք գիտեր այն երիտասարդը, զոր կոմսը ընկերութեանց մէջ կը մտցընէ, ըսաւ Մորսէրֆ։

—Կը սխալիք, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ. ես երբեք մէկը ընկերութեանց մէջ մտցուցած չեմ, ինչպէս նաև Պ. Գավալգանթին։

—Իմ տեղս օրիորդ Տանկլարի հետ պիտի ամուսնանայ. այդ բանը, շարունակեց Ալպէր, ժպտելու ջանալով, ինչպէս կրնանք կարծել, սիրելի Պոշան, չափազանց կը վշտացընէ զիս։

—Ի՞նչ, Գավալգանթին օրիորդ Տանկլարի՞ հետ պիտի ամուսնանայ, հարցուց Պոշան։

—Բարիզի մէջ եղածները չէ՞ք իմանար միթէ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, դուք որ լրագրապետ մըն էք և Ըղնօսէի ամուսինը։ Ամբողջ Բարիզի մէջ ուրիշ խօսք չեն ըներ:

—Այդ ամուսնութիւնը դո՞ւք կատարեցիք, կոմս, հարցուց Պոշան։

—Ե՞ս. ո՛հ, լռեցէ՛ք, պարոն խմբագիր, այդպիսի խօսքեր բերաննիդ մի՛ առնէք. ե՞ս ամուսնութիւն մը կատարեմ։ Ո՛չ, դուք չէք ճանչնար զիս. ընդհակառակը՝ բոլոր կարողութեամբս դէմ դրի, և մերժեցի առաջարկութիւնը անգամ ընել։

—Ո՛հ, կը հասկընամ, ըսաւ Պոշան, մեր Ալպէր բարեկամին համար, այնպէս չէ՞։

—Ինծի՞ համար, ըսաւ երիտասարդը, ոչ, չեմ հաւատար. կոմսը թող բարեհաճի հաստատել որ ընդհակառակը միշտ իրմէ խնդրեցի որ այդ ամուսնութիւնը լուծէ, ինչպէս բարեբախտաբար լուծուեցաւ։ Կոմսը չուզեր որ իրեն շնորհակալ ըլլամ, հոգ չէ, ես ալ նախնիքներուն պէս ամենազօր Աստուծոյ սեղան մը կը կանգնեմ:

—Մտիկ ըրէք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, այդ գործին բնաւ չեմ միջամտած, որովհետև թէ՛ աներոջ և թէ երիտասարդին

հետ լաւ չեմ. միայն օրիորդ Էօժէնիին, որ, չեմ կարծեր թէ բուռն հակում մը ունենայ այդ անձին նկատմամբ, տեսնելով որ իր սիրելի ազատութիւնը կորսնցնել տալու տրամադիր չեմ, համակրութիւն կը ցուցնէ ինծի։

—Ուրեմն այդ ամուսնութիւնը կատարուելու վրա՞յ է կ'ըսէք։

—Այո՛, հակառակ ըրած դիտողութիւններուս։ Ես այդ երիտասարդը չեմ ճանչնար, ամէն մարդ լաւ ընտանիքէ և հարուստ կը կարծէ զայն, բայց ես այս խօսքերը պարզ տարաձայնութիւններ կը համարիմ. այդ ամէնը մէկիկ մէկիկ Պ. Տանկլարին ըսի. սակայն սեղանաւորը իր Լուքքացիին յարիր է: Մինչև անգամ այնպիսի պարագայ մը պատմեցի, որ ըստ իս աւելի ծանր էր. երիտասարդը իր մանկութեան ատեն՝ շատ լաւ չեմ գիտեր՝ կամ Պոհեմիացիներէ գողցուեր կամ իր դաստիարակին ձեռքով աներեւոյթ եղեր է։ Սա միայն գիտեմ որ իր հայրը տասը տարի կորսնցուց զայն. ի՞նչ ըրաւ թափառական կեանքին այն տասը տարիներուն մէջ, Աստուած միայն գիտէ։ Այս դիտողութիւններէս և ոչ մէկը ազդեցութիւն չըրաւ։ Ինէ խնդրեցին որ գնդապետին գրեմ և անոր վերաբերեալ թուղթերը ուզեմ. ահա այդ թուղթերը անորն են, զորս իրենց տեղը կը ղրկեմ, բայց Պիղատոսի պէս ձեռքս լուալով։

—Օրիորդ տ'Արմիյլին ի՞նչ աչքով կը նայի ձեզի, հարցուց Պոշան, դուք որ իր աշակերտուհին կորսնցնել տալու պատճառ կ'ըլլաք։

—Շիտակը լաւ չեմ գիտեր. բայց կ'երեւի թէ Իտալիա կ'երթայ։ Տիկին Տանկլար անոր վրայ ինծի խօսեցաւ և թատրոնի տնօրէններու ուղղուած յանձնարարական նամակներ խնդրեց. ես քանի մը տող գրեցի Վալ թատրոնի տնօրէնին, որ քիչ մը երախտապարտ է ինծի։ Բայց դուք ի՞նչ ունիք, Ալպէր. բոլորովին տխուր կ'երեւաք. արդեօք օրիորդ Տանկլարին գաղտնապէս սիրահարուա՞ծ էք։

—Գուցէ առանց իմ գիտութեանս, ըսաւ Ալպէր տխուր ժպիտով մը։

Պոշան նկարները կը դիտէր։

—Բայց վերջապէս ամէն ատենուան պէս չէք, Ալպէր, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, ըսէք, ի՞նչ ունիք:

—Ձանձրախտ մը ունիմ, ըսաւ Ալպէր։

—Խիստ ընտիր դեղ մը պիտի առաջարկեմ ձեզի, սիրելի դերկոմս, այնպիսի դեղ մը որմէ օգտուած եմ ամէն անգամ որ ձանձրոյթ զգամ։

—Ի՞նչ դեղ է ատ, հարցուց երիտասարդը։

—Տեղափոխութիւնը։

—Իրա՞ւ կ'ըսէք, յարեց Ալպէր։

—Այո՛. ահա ճիշդ այդ միջոցին սաստիկ ձանձրոյթ մը զգալով, ճամբորդութիւն մը ընել կ'ուզեմ. կ'ուզէ՞ք միասին ճամբորդել։

—Ձանձրո՞յթ կը զգաք, կոմս, ըսաւ Պոշան, և ինչո՞ւ համար։

—Կը տեսնեմ որ ուզածնուդ պէս կը խօսիք. կը փափաքէի որ ձեր տան մէջ ալ դատական քննութիւն մը ըլլար:

—Ի՞նչ դատական քննութիւն։

—Պ. տը Վիլֆորի կատարած քննութիւնը, մեր սիրելի մարդասպանը գտնելու համար. կ'երեւի թէ թիապարտութենէ փախած սրիկայ մըն է։

—Այո՛, ստոյգ է, ըսաւ Պոշան, այդ եղելութիւնը լրագիրներու մէջ կարդացի։ Քատրուս ի՞նչ տեսակ մարդ է։

—Քատրուս... գաւառացի մէկը կ'երեւայ. Պ. տը Վիլֆոր Մարսիլիա գտնուած ատեն անոր վրայ խօսուիլը լսած է, և Պ. Տանկլար ալ կը յիշէ զայն տեսած ըլլալը։ Հետեւաբար ընդհ. դատախազը եռանդմամբ ստանձնած է գործը, և ոստիկանութեան քօմիսէրը մեծ ջանքեր կ'ընէ՝ չարագործը երեւան հանելու համար. այդ պատճառաւ տասնըհինգ օրէ ի վեր Բարիզի և շրջականերուն մէջ գտնուած բոլոր աւազակները հոս կը ղրկեն, որպէս զի Քատրուսի սպանիչը ճանչնամ։ Եթէ այսպէս շարունակէ՝ Ֆրանսայի մէջ գող մը կամ մարդասպան մը պիտի չգտնուի, որ տանս յատակագիծը իր մատին ծայրովը չճանչնայ. ուստի ես ալ որոշեցի տունս անոնց թողուլ բոլորովին և կարելի եղածին չափ հեռանալ հոսկէ: Հետս եկէք, դերկոմս. միասին երթանք։

—Սիրայօժար կու գամ։

—Ուրեմն որոշուած է։

—Այո՛, բայց ո՞ւր երթալու համար։

—Արդէն ըսի, ո՛ւր որ օդը մաքուր է, ձայները հանդարտած են, և ուր որչափ ալ հպարտ ըլլայ մարդ, իր նուաստութիւնը ու փոքրութիւնը կը զգայ: Այդ նուաստութիւնը սիրելի է ինծի, որ Օգոստոս կայսեր պէս տիեզերքի տէր կ'անուանեն զիս:

—Բայց վերջապէս ո՞ւր պիտի երթաք:

—Դէպի ծովը. զերկոմս, դէպի ծովը. ի՞նչ ընեմ՝ նաւաստի եմ. մանկութեանս մէջ ծերունի Ովկէանը իր թեւերուն մէջ և գեղանի Ամփիտրիտ իր կուրծքին վրայ զիս օրորած է. մէկին կանանչ վերարկուին և միւսին կապոյտ զգեստին հետ խաղացած եմ. տարփուհի մը սիրելու չափ ծովը կը սիրեմ, և երբ երկար ատեն անոր երեսը չտեսնեմ, կը ձանձրանամ:

—Շատ լաւ, երթանք, կոմս:

—Դէպ ծո՞վը:

—Այո՛:

—Կ'ընդունի՞ք:

—Կ'ընդունիմ:

—Ուրեմն, զերկոմս, այս իրիկուն տանս մէջ ճամբորդութեան այնպիսի կառք մը պիտի պատրաստուի, որուն մէջ անկողինի պէս կրնայ մարդ երկննալ: Այդ կառքը սուրհանդակի չորս ձիերէ լծուած պիտի ըլլայ: Պ. Պօշան, չորս հոգիի տեղ կայ, կ'ուզէ՞ք մեզի հետ գալ:

—Շնորհակալ եմ, դեռ նոր կը դառնամ ծովէն:

—Ի՛նչպէս, նոր կու գա՞ք ծովէն:

—Գրեթէ այո՛, Պորոմէ կղզիները փոքրիկ ճամբորդութիւն մը ըրի:

--Հոգ չէ, դուք ալ եկէք, ըսաւ Ալպէր:

—Ոչ, սիրելի Մորսէրֆ, պէտք է հասկնաք որ երբ կը մերժեմ, պատճառը սա է որ գալս անկարելի է: Ասկէ զատ, անհրաժեշտ պէտք է, աւելցուց Պօշան ձայնը ցածցնելով, որ ես Բարիզ մնամ, եթէ միայն լրագրի նամակատուփին վրայ հսկելու համար իսկ ըլլայ:

—Ո՛հ, բարի և ազնիւ բարեկամ, ըսաւ Ալպէր. այո, իրաւունք ունիք, դիտեցէք, հսկեցէք, Պօշան, և ջանացէք գտնել այն թշնամին, որ այդ յայտարարութիւնը հրատարակեց:

Ալպէր և Պօշան իրարմէ բաժնուեցան:

Իրարու ձեռքը սեղմած ատեննին իրարու զգացումներ կը յայտնէին լաւ, օտարականի մը առջև արտայայտել չուզելնուն համար:

— Ազնիւ երիտասարդ մըն է Պօշան, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, լրագրապետին մեկնելէն յետոյ, այնպէս չէ՞, Ալպէր:

— Ո՛հ, այո՛, արիասիրտ է, կը խոստովանիմ. ուստի ես ալ բոլոր սրտովս կը սիրեմ զայն: Բայց հիմա որ առանձին ենք, ըսէ՛ք, ո՞ւր պիտի երթանք, թէև ինծի համար նշանակութիւն չունի:

— Նորմանտիա, եթէ ուզէք:

— Շատ լաւ. բոլորովին գիւղը պիտի ապրինք, այնպէս չէ՞: Համախմբումներ, դրացիներ պիտի չունենանք:

— Միայն վազցնելու համար ձիեր, որսորդութեան համար շուներ, և ձուկ որսալու համար նաւակ մը պիտի ունենանք:

— Ինծի պէտք եղածներն ալ ատոնք են. երթամ մօրս իմացընեմ. ձեր հրամանին պատրաստ եմ:

— Բայց, պիտի ձգե՞ն, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ:

— Ի՞նչ բան:

— Նորմանտիա գալու:

— Ինծի՞. բայց միթէ ազատ չե՞մ:

— Գիտեմ, առանձինն ձեր ուզած տեղը երթալու համար ազատ էք, քանի որ Իտալիոյ մէջ ձեզ հանդիպեցայ:

— Ետո՞յ:

— Բայց կոմս Մօնթէ-Քրիսթօ կոչուած մարդո՛ւն հետ:

— Լաւ յիշողութիւն չունիք, կոմս:

— Ի՞նչպէս:

— Մօրս ձեր վրայ ունեցած համակրութիւնը չպատմեցի՞ ձեզի:

— Շատ անգամ կինը փոփոխամիտ է, ըսած է Ֆրանսուա Ա.: Կինը ծովու ալիք է, ըսած է Շէյքսփիր. մէկը մեծ թագաւոր մըն էր, իսկ միւսը՝ մեծ բանաստեղծ մը, և երկուքն ալ կինը լաւ ճանչցած էին:

--Կինը, այո. բայց իմ մայրս այն կինը չէ, այլ կին մըն է:

— Ներեցէք խեղճ օտարականի մը, որ ձեր լեզուին բոլոր նուրբ ասացուածքները կատարելապէս չի հասկնար։

— Ըսել կուզեմ թէ մայրս իր զգացումներուն մէջ ժլատ է, բայց երբ զանոնք կը շռայլէ, մշտնջենական կը դառնան։

— Իրա՞ւ կ'ըսէք, յարեց Մօնթէ-Քրիսթօ հառաչելով։ Կը կարծէք թէ ինծի հանդէպ կատարեալ անտարբերութենէ տարբե՞ր զգացում մը տածելու բարեհաճութիւնը կ'ունենայ։

— Մտիկ ըրէք, արդէն ըսի և դարձեալ կը կրկնեմ. ըսաւ Մորսէրֆ, ստուգիւ խիստ զարմանալի և գերազանց մարդ ըլլալու էք։

— Ինչո՞ւ կ'ըսէք։

— Այո՛, որովհետև մայրս ո՛չ թէ հետաքրքրութեամբ այլ համակրական զգացում մը ունի ձեզի համար։ Երբ առանձին մնանք, միայն ձեր խօսքը կ'ընենք։

— Ձեզ չզգուշացնե՞ր, որ Մանֆրէտի մը վրայ վստահութիւն չունենաք:

— Ընդհակառակը մայրս կ'ըսէ ինծի. «Մորսէրֆ, կոմսը ազնիւ մէկը կ'երեւի. աշխատէ որ անոր բարեկամութիւնը շահիս»։

Մօնթէ-Քրիսթօ աչքերը դարձուց և հառաչանք մը արձակեց։

— Ուստի կրնաք հասկընալ, շարունակեց Ալպէր, որ փոխանակ ընելիք ճամբորդութեանս հակառակելու ուրախութեամբ հաւանութիւն պիտի յայտնէ, քանի որ ամէն օր ինծի ըրած յանձնարարութիւններուն կատարումը պիտի տեսնէ։

— Գացէք ուրեմն, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, իրիկունը նորէն տեսնուինք. ժամը հինգին հոս գտնուեցէք, կէս գիշերին կամ ժամը մէկին հոն կը հասնինք։

— Ո՞ւր, Թրէբո՞ր:

— Թրէբոր կամ շրջակաները։

— Քառասունըութ մղոն տեղը ութ ժամուան մէջ պիտի հասնի՞նք։

— Դարձեալ շատ է, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ։

— Իրաւ որ, սքանչելիքներ կը գործէք. դուք պիտի կրնաք ոչ միայն երկաթուղիները անցնիլ, որ խիստ դժուարին բան չէ

մանաւանդ Ֆրանսայի մէջ, այլ և հեռագրէն ալ աւելի շուտ երթալ։

— Եւ որովհետև եօթը կամ ութը ժամ պէտք է հոն հասնելու համար, ճիշդ ատենին եկէք։

— Անհոգ եղէք, մինչև ժամը հինգ երթալու պատրաստութիւններէ զատ գործ չունիմ տեսնելիք։

— Ուրեմն ժամը հինգին հոս պիտի գտնուիք։

— Այո՛, ժամը հինգին։

Ալպէր մեկնեցաւ:

Մօնթէ-Քրիսթօ ժպիտով մը բարեւելէն ետքը գլխով պահ մը մտախոհ և խորին մտմտուքի մէջ ընկղմեցաւ։

Վերջապէս իր մտմտուքը ցրուելու համար, ձեռքը ճակատին տանելով, զանգակին մօտեցաւ և երկու անգամ հնչեցուց։

Երկրորդ հարուածին Պէրթուչիօ ներս մտաւ։

— Պ. Պէրթուչիօ, ըսաւ կոմսը, ո՛չ վաղը և ոչ միւս օրը, ինչպէս սկզբան մտածեր էի, այլ այս իրիկուն պիտի մեկնիմ դէպի Նորմանտիա. մինչև ժամը հինգը պէտք եղածէն աւելի ատեն ունիս, առաջին կայանին ձիապաններուն իմաց տուր որ Պ. Մորսէրֆն ալ ինծի պիտի ընկերանայ. գնա՛։

Պէրթուչիօ հնազանդեցաւ և ձիադարման սպասաւոր մը Բոնթուազ վազեց՝ իմացընելու համար որ ճիշդ ժամը վեցին սուրհանդակի կառքը անկէ պիտի անցնի։

Բոնթուազի ձիապանը յաջորդ կայանին սպասաւոր մը ղըրկեց, և վեց ժամ ետքը ճամբուն վրայ գտնուող բոլոր կայաններէն պատրաստ գտնուեցան։

Կոմսը մեկնելէն առաջ Հայտէի սենեակը գնաց, իր ուր երթալը իմացուց և տունը անոր հրամանին յանձնեց։

Ալպէր որոշուած ատենին եկաւ։

Ճամբորդութիւնը, որ սկզբան տխուր կ'երեւէր, քիչ մը ետքը արագընթացութեան պատճառած ֆիզիքական ազդեցութեան հետևանքով հաճոյալի դարձաւ։

Մորսէրֆ այդպիսի արագընթաց ճամբորդութեան մը վրայ գաղափար չունէր։

— Ստուգիւ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, դուք ուղածնուդ պէս

չէք կրնար համբուրել ձեր սուրհանդակներով, որոնք ժամուան մը մէջ երկու մղոն կ'առնեն և այնպիսի յիմարական օրէնք մը ունին, որով համբորդ մը առանց ներում խնդրելու ուրիշ համբորդէ մը առաջ չի կրնար անցնիլ. այս կերպով հիւանդ կամ գոռոզ համբորդ մը արտօնութիւն ունի իր ետին շղթայելու քաջառողջ և զուարթ ուղեւորներ. իսկ ես այդ անտեղութենէն ազատ եմ իմ սուրհանդակովս և ձիերովս համբորդելուս համար. այնպէս չէ՞, Ալի։

Ու կոմսը գլուխը դռնակէն դուրս հանելով՝ զրգռիչ ձայն մը հանեց, որով ձիերը թեւաւորեցան կարծես։

Այնուհետեւ չէին ընթանար այլ կը թռչէին։

Կառքը համբուն քարայատակին վրայէն կայծակի պէս կը սահէր, և ամէն մարդ այդ հրացայտ օդերեւոյթին անցնիլը տեսնելու համար կը կենային։

Ալի իր ուրոյն այդ ձայնը կրկնելու ատեն կը ժպտէր՝ իր սպիտակ ակռաները ցուցնելով, հուժկու ձեռքերուն մէջ փրփրապատ երասանակները սեղմելով, և ձիերը խթելով, որոնց գեղեցիկ բաշերը հովէն ցրուած էին. Ալի՝ անապատի զաւակը՝ իր տարրին մէջ կը գտնուէր, և սև դէմքովը, հրացայտ աչքերովը, ձիւնափայլ պուռնուզովը, իր հանած փոշիի մրրիկին մէջ՝ խաւարի ոգին և փոթորկի չաստուածը կ'երեւէր։

— Ահա զուարճութիւն մը զոր ես չէի գիտեր, ըսաւ Մորսէրֆ, այսինքն արագընթացութեան զուարճութիւնը:

Ու իր ճակտին վրայէն տխրութեան վերջին ամպերը ցրուեցան, կարծես թէ իրենց ճեղքած օդը իր հետը կը տանէր այդ ամպերը։

—Բայց ո՞ւր կը գտնէք այսպիսի ձիեր, հարցուց Ալպէր. յատուկ ձեզի՞ համար զուգաւորել կուտաք։

—Ճիշդ այդպէս է, ըսաւ կոմսը. վեց տարի առաջ Հունգարիոյ մէջ սրընթացութեամբը համբաւուած ձի մը գտայ, և չեմ գիտեր քանիի՛ գնեցի զայն. Պէրթուչչիօն վճարեց: Նոյն տարին երեսուներկու ձագ ունեցաւ. հիմա պիտի տեսնենք բոլոր այն ձիերը, որոնք միեւնոյն հօր սերունդն են. ամէնքն ալ ասանց կը նմանին, սև, առանց բիծ մը ունենալու, բացի ճակտին վրայ

աստղաձեւ նշանէն. որովհետեւ այդ առանձնաշնորհեալ ձիուն համար խիստ ընտիր մատակ ձիեր կ'ընտրուին, ինչպէս փաշայի մը սիրուհիները կ'ընտրեն։

—Խիստ հիանալի են... բայց ըսէք, կոմս, այս բոլոր ձիերը ի՞նչ կ'ընէք:

--Ինչպէս կը տեսնէք, համբորդութիւն կ'ընեմ:

—Բայց շարունակ պիտի՞ համբորդէք։

—Երբ ա՛լ պէտք չունենամ անոնց, Պէրթուչչիօն պիտի ծախէ զանոնք, որ կը պնդէ թէ երեսուն քառասուն հազար ֆրանք պիտի շահի անոնց վրայ։

—Բայց Եւրոպայի մէջ այնչափ հարուստ թագաւոր մը չկայ որ զանոնք գնէ։

—Այն ատեն արեւելեան ոեւէ պարզ եպարքոսի մը կը ծախէ, որ անոնց գինը վճարելու համար իր գանձը կը պարպէ և նորէն լեցնելու համար զայն հպատակներու ներբաններուն գաւազանի հարուածներ իջեցնել կու տայ:

—Կոմս, կ'ուզէ՞ք որ միտքէս անցածը ձեզի ըսեմ։

—Այո՛։

—Կը խորհիմ թէ ձենէ ետքը Պ. Պէրթուչչիօ Եւրոպայի ամէնէն հարուստ մարդը պիտի դառնայ։

—Կը սխալիք, դերկոմս. եթէ Պէրթուչչիօյի գրպանները դարձնէք, կէս ֆրանք արժողութիւն ունեցող դրամ մը պիտի չըգտնէք։

—Ի՞նչ պատճառաւ, հարցուց երիտասարդը. ուրեմն նորօրինակ մարդ մըն է Պ. Պէրթուչչիօն, ո՛հ, սիրելի կոմս, ձեր հրաշքները աւելի առաջ մի՛ տանիք, կանխաւ կ'իմացնեմ որ ա՛լ չպիտի հաւատամ։

—Հրաշքներ չեն ըրածներս, Ալպէր, այլ հաշիւներ և քիչ մը խելք։ Ըսէք ինծի գործակատար մը ինչո՞ւ կը գողնայ։

—Միթէ հարցնելու պէտք կա՞յ. իր բնաւորութիւնն է ատ, ըսաւ Ալպէր. գողնալու համար կը գողնայ։

—Ես ալ կ'ըսեմ որ դուք կը սխալիք. գործակատարը կը գողնայ, որովհետեւ կին մը, զաւակներ և իր ընտանիքին ու իրեն համար փառասիրական փափաքներ ունի. որովհետեւ հաստատ-

չգիտեր թէ միշտ իր տիրոջ քովը պիտի մնայ. ուստի իրեն ապագայ մը պատրաստել կ'ուզէ։ Գիտցէք ուրեմն որ Պ. Պէրթուչիօն առանձին է աշխարհիս մէջ. առանց հաշիւ տալու՝ ուզածին չափ դրամ կ'առնէ և ապահով է որ միշտ իմ քովս պիտի մնայ։

— Ի՞նչ պատճառաւ։

— Որովհետև անկէ աղէկը պիտի չկրնամ գտնել։

— Կը տեսնեմ որ հաւանականութեանց մէջ կը դեգերիք։

— Երբեք, ընդհակառակը՝ ստուգութեանց մէջ կը գտնուիմ. ինծի համար ան է բարի ծառան, որուն կեանքին և մահուան վրայ կ'իշխեմ։

— Պէրթուչիոյի կեանքին և մահուան վրայ կ'իշխէ՞ք միթէ հարցուց Ալպէր։

— Այո՛. պատասխանեց կոմսը ցուրտ շեշտով մը։

Այնպիսի բառեր կան, որոնք խօսակցութիւնը երկաթէ դուռով մը կը գոցեն կարծես, կոմսին այո՛ն այդ բառերէն մէկն էր։

Ճամբորդութեան մնացեալ ժամերը նոյն արագութեամբ սահեցան։

Ութը կայաններու բաժնուած երեսուներկու ձիերը ութը ժամուան մէջ քառասուներեօթը մղոն տեղ կտրեցին։

Կէս գիշերը անցած էր երբ գեղեցիկ պարտէզի մը առջեւ հասան։

Դռնապանը, ոտքի կանգնած, վանդակապատ դուռը բաց բռնած էր։

Վերջին կայանին ձիապանը կոմսին գալուստը անոր իմացուցած էր։

Առտուան ժամը երկուքուկէսն էր։

Մորսէրֆ իրեն յատկացուած սենեակները գնաց, ուր պատրաստ գտաւ ընթրիք մը և լուացուելու համար բոլոր պէտք եղածները։

Ճամբան կառքին ետին նստող սպասաւորը հիմա իրեն կը ծառայէր։

Իսկ Պաթիսթէն, որ կառքին առջեւի նստարանին վրայ նստած էր, կոմսին կը ծառայէր։

Ալպէր լուացուելէ ետքը ճաշեց ու պառկեցաւ։

Ամբողջ գիշերը՝ կառքին տխուր ձայնը և տատանումը պաշարած էին զինքը։

Անկողնէն ելած ատեն ուղղակի պատուհանին քով գնաց, բացաւ զայն և իր առջև փոքր պատշգամ մը տեսաւ, որուն դիմացը ծովը՝ այսինքն անհունութիւնը կը գտնուէր, և ետին՝ տառակի մը մօտ գեղեցիկ պարտէզ մը։

Բաւական մեծ ծովախորշի մը մէջ միայարկ փոքր նաւ մը կը տատանէր նեղ վզնափայտով, բարձր կայմերով և Մօնթէ-Քրիսթոյի զինանշանները կրող դրօշակով մը։ Այդ զինանշանները, որոնք կապոյտ ծովու մը վրայ ոսկի լեռ մը. և անոր ամէնէն ծայրը խաչ մը կը ներկայացնէին, միեւնոյն ատեն ակնարկութիւն մը կրնային համարուիլ թէ՛ իր անուան, որ Գողգոթան կը յիշեցնէր և Յիսուս իր չարչարանքներովը ոսկիէն աւելի թանկագին լեռ մը ըրաւ զայն, և թէ՛ այն անարգ խաչին, զոր իր աստուածային արիւնովը նուիրագործեց. մնաց որ՝ այդ զինանշանները յիշեալ խորհրդաւոր մարդուն անցեալին մթութեանց մէջ թաղուած տառապանքը և վերակենդանութիւնը կը յիշեցնէին։

Երկկայմ նաւուն մօտերը բնակող ձկնորսներու բազմաթիւ նաւակներ կային, որոնք իրենց թագուհիին հրամանները կատարելու սպասող խոնարհ հպատակներ կ'երեւէին։

Հոն, ինչպէս նաև Մօնթէ-Քրիսթոյի կեցած բոլոր տեղերը, եթէ երկու օր իսկ կենալ ուզէր ան, ամէն բան մեծ խնամքով, լաւ կարգադրուած և տնօրինուած էր, այնպէս որ կեանքը հաճելի կ'ըլլար հոն։

Ալպէր իր նախասենեակին մէջ երկու հրացան և որսորդութեան համար բոլոր պէտք եղածները գտաւ։

Գետնայարկին մէջ սենեակ մը յատկացուած էր այն ամէն հնարագիւտ գործիներուն, զորս երեւելի որսորդ Անգղիացիները, թէև համբերող և անգործ, չկրցան փորձով սորվող Ֆրանսացի որսորդներուն ընդունիլ տալ։

Բոլոր օրը այդ որսորդութեամբ անցաւ, ուր Մօնթէ-Քրիսթօ կը գերազանցէր դարձեալ։

Պարտէզին մէջ քանի չափ փասեան սպաննեցին, և վտակ-

ներուն մէջէն նոյնքան կարմրախայտ ձուկեր որսացին. ծովին վրայ նայող հովանոցակի մը մէջ ճաշեցին, և մատենադարանին մէջ թէյ խմեցին։

Երրորդ օրուան իրիկունը՝ Ալպէր այդ կեանքէն սաստիկ յոգնած, որ Մօնթէ-Քրիսթոյին խաղալիկ մը կ'երեւէր, պատուհանին մօտ թիկնաթոռի մը վրայ քնացաւ, մինչ կոմսը տանը մէջ շինուելիք ջերմանոցի մը յատակագիծը կը շինէր իր ճարտարապետին հետ. յանկարծ ճամբուն քարերը ջախջախող ձիու մը ոտնաձայնը քունէն արթնցուց երիտասարդը։

Ալպէր պատուհանէն նայեցաւ և խիստ անհաճոյ զարմանքով մը տան բակին մէջ տեսաւ իր սենեկապանը զոր հետը բերել չէր ուզած, Մօնթէ-Քրիսթոյին նեղութիւն չտալու համար։

—Ֆլօրանթէն, ինչո՞ւ եկար, գոչեց իր թիկնաթոռին վրայէն վար ցատկելով. արդեօք հիւա՞նդ է մայրս։

Ու դէպի սենեակին դուռը խոյացաւ։

Մօնթէ-Քրիսթօ անոր ետեւէն նայեցաւ, և տեսաւ որ Ալպէրի ծառան շնչասպառ եղած՝ կնքուած փոքր ծրար մը հանեց գրպանէն։

Այդ ծրարին մէջ լրագիր մը և նամակ մը կային։

—Որմէ՞ է նամակը, հարցուց Ալպէր իսկոյն։

— Պ. Պօշանէն, պատասխանեց Ֆլօրանթէն։

— Ուրեմն Պօշա՞ն հոս ղրկեց քեզ։

— Այո՛, պարոն, իր տունը կանչեց զիս, ճամբորդութեանս համար պէտք եղած դրամը տուաւ, սուրհանդակի ձի մը բերել տուաւ և խօսք առաւ ինէ որ ճամբան բնաւ չկենամ մինչև որ տիրոջս քով հասնիմ. տասնըհինգ ժամէն հոս եկայ։

Ալպէր սարսռալով բացաւ նամակը։

Առաջին տողերը կարդալով՝ ճիչ մը հանեց և լրագիրը յափշտակեց ակներև դողով մը։

Յանկարծ աչքերը մթագնեցան. ծունգերուն ույժը կտրեցաւ. և գետինը իյնալու ատեն Ֆլօրանթէնին կռթընեցաւ, որ իր բազուկը երկարելով բռնեց զայն։

— Խե՛ղճ երիտասարդ, մրմնջեց Մօնթէ-Քրիսթօ այնպիսի ցած ձայնով մը, որ հազիւ թէ ինքը կրցաւ լսել. ուրեմն ստոյգ

է այն խօսքը թէ հայրերուն յանցանքը զաւակներուն վրայ պիտի իյնայ մինչև երեք-չորս սերունդ։

Այդ միջոցին Ալպէր իր ույժը ամփոփելով նամակին ընթերցումը շարունակեց, քրտնաթոր մազերը վեր առաւ և նամակը ու լրագիրը ճմռթկելով, ըսաւ.

— Ֆլօրանթէն, ձիդ կրնա՞յ Բարիզ վերադառնալ նորէն։

— Սուրհանդակի հաշմոտ ձի մըն է, տէր իմ:

— Մեկնած ատենդ տունը ի՞նչ վիճակի մէջ էր։

— Տունը հանդարտ էր. բայց Պ. Պօշանին քովէն դարձած միջոցիս աւկինը արտասուաթոր գտայ, ձեր վերադարձը հարցնելու համար զիս կանչել տուած էր։ Այն ատեն ըսի թէ Պ. Պօշանին կողմէն ձեզ կանչելու կ'երթամ։ Իր առաջին շարժումը եղաւ արգիլել զիս. բայց վայրկեան մը մտածելէն յետոյ.

«Գնա՛, Ֆլօրանթէն, ըսաւ, թո՛ղ վերադառնայ։»

— Այո՛, մայր իմ, այո՛, ըսաւ Ալպէր, անհոգ եղիր, պիտի վերադառնամ, վա՛յ այն անօրէնին... Բայց ամէն բանէ առաջ պէտք է որ մեկնիմ։

Ու դէպի այն սենեակը վերադարձաւ, ուր Մօնթէ-Քրիսթօն ձգած էր։

Ալ միւնոյն մարդը չէր, հինգ վայրկեանը բաւական եղած էր Ալպէրին տխուր վրդովում մը պատճառելու։

Իր սովորական վիճակին մէջէն դուրս ելլելով այլայլած ձայնով կը վերադառնար. իր դէմքին վրայ տենդոտ կարմրութիւն մը կը տեսնուէր. կապուտցած արտեւանունքին տակ աչքերը կը փայլէին, և իր քալուածքը գինով մարդու մը քայլերուն պէս կը դեդեւէր։

— Կոմս, ըսաւ, շնորհակալ եմ ձեր հիւրասիրութենէն. կ'ուզէի աւելի երկար ատեն վայելել զայն, սակայն պէտք է Բարիզ վերադառնամ։

— Ի՞նչ պատահեցաւ։

— Մեծ դժբախտութիւն մը. բայց հրաման տուէք ինծի որ մեկնիմ, կեանքէս աւելի թանկագին գործի մը վրայ կը դառնայ խնդիրը: Բնաւ հարցափորձ մի՛ ընէք, կոմս, կ'աղաչեմ, բայց ձի մը կ'ուզեմ:

— Ախոռներս ձեր հրամանին տակ են, վիկոմս, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, բայց ձիով ճամբորդութիւնը սաստիկ պիտի յոգնեցնէ ձեզ, կառքերէս մէկը պատրաստել տուէք։

— Ո՛չ, շատ աւելի պիտի անցնի. ասկէ զատ՝ այդ յոգնութեան պէտք ունիմ, որովհետեւ օգտակար պիտի ըլլայ ինծի։

Ալպէր դնդակահար մարդու մը պէս իր շուրջը դառնալով քանի մը քայլափոխ առաւ եւ գնաց դրան մօտ աթոռի մը վրայ նստաւ։

Մօնթէ-Քրիսթօ Ալպէրի այս տկարութիւնը չտեսաւ, որովհետեւ պատուհանին առջեւն էր եւ կը ձայնէր.

— Ալի, շուտով ձի մը պատրաստել տուր Պ. տը Մորսէրֆի համար, որ կ'աճապարէ մեկնիլ։

Այդ խօսքերը կենդանութիւն տուին Ալպէրի։

Դանէն դուրս նետուեցաւ։ Կոմսը անոր ետեւէն գնաց։

—Շնորհակալ եմ մրմնջեց երիտասարդը, ձիուն թամբին վրայ ցատկելով։ Ֆլօրանթէն, կրցածիդ չափ շուտով ետեւէս եկո՛ւր։ Ճամբան ձիս փոխելու համար հրամանի մը պէտք ունի՞մ, կոմս։

—Երբեք. հեծած ձիդ յանձնելով, անմիջապէս ուրիշ ձի մը կը թամբեն։

Ալպէր ճամբայ ելլելու ատեն ըսաւ.

—Գուցէ այսպէս մեկնիլս տարօրինակ եւ յիմարական երեւի ձեզի, ըսաւ երիտասարդը. որովհետեւ չէք ըմբռներ թէ ինչպէս լրագրի մը մէջ հրատարակուած քանի մը տողեր կրնան մարդ մը յուսահատութեան մատնել։ Ահա՛, առէք սա լրագիրը եւ կարդացէք զայն, միայն թէ կը խնդրեմ որ մեկնելէս ետքը կարդաք, որպէս զի կարմրիլս չտեսնէք։

Կոմսը լրագիրը գետնէն առած միջոցին՝ Ալպէր իր կօշիկներուն կապել տուած խթանները ձիուն փորը մխեց. անասունը զարմանալով հեծեալին վրայ, որ կը կարծէր թէ իրեն հետ այդպէս վարուելու պէտք ունի, նետի պէս սուրաց։

Կոմսը կարեկցութեան խորին զգացումով մը իր նայուածքը երիտասարդին վրայէն չվերցուց եւ մինչեւ որ Ալպէր բոլորովին աներեւոյթ չեղաւ, իր աչքերը լրագրին վրայ չդարձուց։ Յետոյ անոր մէջ հետեւեալը կարդաց.

«Եանինայի կառավարիչ Ալի փաշայի ծառայութեան մէջ եղող այն Ֆրանսացի պաշտօնատարը, որուն վրայ ասկէ երեք շաբաթ առաջ Էնփարսիալ լրագիրը գրած էր, ոչ միայն Եանինայի բերդը յանձնած է այլ եւ իր բարերարը Թուրքերուն ծախած է. իրօք այդ միջոցին Ֆէրնան կը կոչուէր, ինչպէս ըսած է մեր յարգոյ պաշտօնակիցը. բայց այնուհետեւ իր մկրտութեան անուան վրայ ազնուականութեան տիտղոս մը եւ երկրի անուն մը աւելցուցած է։

«Այսօր Պ. կոմս տը Մորսէրֆ կ'անուանուի եւ Ծերակուտարանին մէջ կը բազմի»։

Ուրեմն այն սոսկալի գաղտնիքը, զոր Պօշան այնչափ ազնուօրէն ծածկել կ'աշխատէր, զինեալ ուրուականի մը պէս նորէն երեւան կ'ելնէր, եւ ուրիշ լրագիր մը անգթօրէն տեղեկութիւններ առնելով, Ալպէրին Նորմանտիա մեկնած օրուան հետեւեալ օրը այդ քանի մը տողերը հրատարակած էր, որոնք՝ քիչ մնացած էր՝ խեղճ երիտասարդին խենդենալուն պատճառ պիտի ըլլային։

Ը. ԳԼՈՒԽ

ԴԱՏԱՍՏԱՆԸ

Առտուան ժամը ութին, Ալպէր կայծակի պէս հասաւ Պօշանի տունը։

Սենեկապանին արդէն իմաց տրուած էր։ Մորսէրֆը. իր տիրոջ սենեակը տարաւ, որ լոգարանէն դեռ նոր ելած էր։

— Ի՞նչ լուր. ըսաւ Ալպէր։

Ի՞նչ լուր կ'ուզէք, խեղճ բարեկամ, պատասխանեց Պօշան. ձեզի կը սպասէի։

— Ահա եկայ. Պօշան, անկեղծ եւ ազնիւ անձ մը ճանչնալուս համար ձեզ, չեմ կրնար ըսել թէ դուք որ եւ է մէկուն բան մը յայտնեցիք. ո՛չ, բարեկամ, քանի որ ինծի ղրկած նամակնիդ ձեր սէրը կ'երաշխաւորէ։ Ուստի այսպիսի յառաջաբաններով ժամանակնիս չկորսնցնենք. նոր հարուածին որ կողմէն գալուն վրայ գաղափար մը ունի՞ք։

— Հիմա ձեզի երկու խօսք պիտի ընեմ այդ մասին։

— Այո՛, բարեկամ, բայց նախ պէտք է այդ գարշելի մատնութեան պատմութիւնը մանրամասնօրէն հաղորդել ինծի։

Պօշան ամօթահար և վշտակիր երիտասարդին պատմեց սա եղելութիւնները զորս լիակատար ճշդութեամբ հոս կը կրկնենք։

Նախընթաց օրուան առտուն՝ ուրիշ լրագրի մը մէջ հրատարակուած էր յօդուածը և գործը աւելի ծանրացնողը այնպիսի թերթի մը մէջ հրատարակուելին էր, որ խիստ ծանօթ ըլլալուն, պաշտօնական լրագիր մը կ'երեւէր։

Պօշան իր նախաճաշը կ'ընէր, երբ այդ յօդուածը աչքին զարկաւ:

Անմիջապէս կառք մը բերել տուաւ, և իր նախաճաշը չվերջացուցած, լրագրապետին մօտ փութաց։

Թէեւ ամբաստանեալ լրագրին տնօրէնին քաղաքական սկզբունքներուն բոլորովին հակառակ պաշտօն մը ստանձնած էր Պօշան, բայց ինչպէս կը պատահի երբեմն և գրեթէ շատ անգամ, խմբագիրը իր մտերիմ բարեկամն էր։

Անոր սենեակը մտած միջոցին լրագրին տնօրէնը իր թերթը ձեռքը բռնած էր և կ'երեւէր թէ հաճոյք կըզգար Բարիզի լուրերու առաջին էջին մէջ ճակնդեղի շաքարին վրայ գրուած յօդուածը կարդալով։

— Քանի որ լրագիրը ձեռքերնիդ բռնած էք, բարեկամ, ըսաւ Պօշան, պէտք չունիմ ըսելու թէ հոս գալուս պատճառը ի՛նչ է։

— Արդեօք եղէգի շաքար շինողներուն կողմնակի՞ց էք, հարցուց պաշտօնական լրագրին տնօրէնը։

— Ոչ, պատասխանեց Պօշան, այդ գործին վրայ տեղեկութիւն անգամ չունիմ. ես ուրիշ բանի մը համար եկած եմ։

— Ի՞նչ բանի համար եկած էք։

— Մորսէրֆի յօդուածին համար։

— Ո՜հ, այո՛, հետաքրքրական յօդուած մը չէ՞։

— Այնչափ հետաքրքրական որ կարծեմ թէ անուանարկութիւն մը ընելու վտանգին մէջ կ'իյնաք, և խիստ վտանգաւոր դատ մը կը հրաւիրէք ձեր վրայ։

— Երբեք. նոյն յօդուածին հետ պաշտպանութեան համար

պէտք եղած բոլոր գրութիւններն ալ ստացած ենք, և մենք կատարելապէս համոզուած ենք որ Պ. տը Մորսէրֆ հանդարտօրէն տեղը պիտի նստի. մենք աւելի մեր երկրին ծառայութիւն մը ընել ուզեցինք քան թէ անոր եղած անարժան պատիւը ամբաստանել։

Պօշան ապշահար մնաց։

—Բայց ձեզի այդքան լաւ տեղեկութիւններ տուողը ո՞վ է՝ հարցուց Պօշան, որովհետեւ իմ լրագիրս, որ ամէնէն առաջ ուշադրութիւն հրաւիրեց այդ մասին, ապացոյցներ չունենալուն համար ստիպուեցաւ լռել: Այսու հանդերձ, մենք ձենէ աւելի կ'ուզենք Պ. տը Մորսէրֆին գաղտնիքը երեւան հանել, քանի որ Ֆրանսայի խորհրդարանին անդամ է և մենք անոր հակառակ ենք։

—Մենք այդ գայթակղութիւնը հաղորդողը գտնելու համար հետամուտ չեղանք, այլ ան եկաւ մեզ գտաւ։ Երէկ մարդ մը Եանեայէն ժամանեց արձանագրութեան խոշոր տետրակ մը միասին բերելով. երբ մենք կը վարանէինք ամբաստանութիւնը հրատարակելու, մարդը յայտարարեց մեզ որ եթէ մերժենք յօդուածը ուրիշ լրագրի մը մէջ պիտի հրատարակուի։ Գիտէք, Պօշան, թէ ուշագրաւ լուր մը հաղորդել ի՛նչ ըսել է. ուստի մենք ալ չուզեցինք այդ առիթը կորսնցնել։ Իրօք հարուածը սոսկալի է, և մինչև Եւրոպայի ծայրը պիտի արձագանգէ։

Պօշան հասկցաւ որ գլուխը խոնարհեցնելէ զատ ուրիշ բան չէր կրնար ընել, և յուսահատօրէն դուրս ելաւ, Մորսէրֆին սուրհանդակ մը ղրկելու համար:

Բայց Պօշան չէր կրցած ամէն բան գրել, քանի որ մեր հիմա պատմելիք եղելութիւնները սուրհանդակին մեկնելէն ետքը պատահեցան. նոյն օրը՝ խորհրդարանին մէջ մեծ յուզում առաջ եկած էր և մեծ իրարանցում կը տիրէր հակառակ սովորական հանդարտութեան:

Ամէն ոք գրեթէ որոշեալ ժամանակէն առաջ եկած էր և այդ աղէտալի եղելութեան վրայ կը խօսակցէր, որ հանրային ուշադրութիւնը պիտի գրաւէր և իրենց պատկառելի ժողովին անդամներէն մէկուն վրայ պիտի դառնար։

Ոմանք ցած ձայնով այդ յօղուածը կը կարդային, ոմանք մեկնութիւններ կ'ընէին, ուրիշներ եղելութիւնները հաստատող պատմութիւններ կը պատմէին իրարու:

Մորսէրֆ կոմսը իր պաշտօնակիցներուն սիրելի չէր եղած։

Բախտին յաջողութեամբը բարձրացած մարդոց պէս՝ Մորսէրֆ իր աստիճանին մէջ հաստատ մնալու համար ստիպուած էր չափազանց գոռոզութիւն ցուցնել։

Բարձր ազնուապետականները անոր վրայ կը ծիծաղէին։

Տաղանդաւորները կ'ատէին զայն։

Բարձրաստիճան մարդիկ բնազդումով կը նախատէին զայն։

Կոմսը զոհ ըլլալու ցաւալի վիճակին հասած էր։

Երբ տիրոջ մատը որոշեց անոր զոհուելուն օրը, ամէն ոք անոր դէմ բողոքի ձայներ բարձրացուց։

Միայն տը Մորսէրֆ կոմսը բան մը իմացած չէր։

Անուանարկութեան յօղուածը պարունակող լրագիրը չէր ընդունած, ու նոյն առտուն նամակներ գրելով և ձի մը վարժեցնելով ատեն անցուցեր էր։

Ուստի սովորական ժամուն կառքը մտնելով, բարձրագլուխ, սեգ նայուածքով ու ամբարտաւան քալուածքով խորհրդարանին առջև կառքէն իջաւ, և առանց բարապաններուն վարանումին ու իր պաշտօնակիցներուն կէս բարևներուն ուշադրութիւն ընելու սրահ մտաւ։

Ատեանը արդէն կէս ժամէն ի վեր բացուած էր։

Կոմսը, ինչպէս ըսինք, եղածներէն տեղեկութիւն չունենալով, իր կերպարանքն ու քալուածքն բնաւ փոխած չէր. բայց իր կերպարանքն ու քալուածքը սովորականէն աւելի գոռոզ երևոյթ մը ունէին և այդ միջոցին իր ներկայութիւնը այնչափ ամբարտաւան երևցաւ իրենց պատւոյն նախանձախնդիր եղող այդ ժողովականներուն, որ ամէն ոք անոր անպատեհ շարժումները յայտնի տեսաւ. ոմանք իրենց դէմ յոխորտանք մը կարծեցին, իսկ ուրիշներ՝ նախատինք մը։

Յայտնի կ'երևէր որ ժողովը բանակռիւը սկսելու մեծ եռանդ մը կը ցուցնէր։

Ամենուն ձեռքը ամբաստանիչ լրագիրը կը տեսնուէր։

Բայց ամէն ոք յարձակման պատասխանատուութիւնը իր վրայ առնելու կը վարանէր։

Վերջապէս պատուաւոր ժողովականներէն մէկը, որ տը Մորսէրֆ կոմսին յայտնի թշնամին էր, բեմը ելաւ վսեմօրէն, որով կ'իմացնէր թէ սպասուած ժամը հասած է։

Սարսափելի լռութիւն մը տիրեց։

Մորսէրֆ միայն չէր գիտեր այն խորին ուշադրութեան պատճառը, զոր ամէն մարդ կ'ընծայէր այնպիսի ատենաբանի մը, որուն այնքան հաճութեամբ միտ դնելու սովորութիւն չունէին ընդհանրապէս։

Կոմսը սրտի հանդարտութեամբ մտիկ ըրաւ այդ յառաջաբանը։ Ատենաբանը կը յայտարարէր թէ ըսելիք խօսքերը ժողովին համար ա՛յնչափ ծանր, այնչափ նուիրական և այնչափ կարևոր էին որ իր պաշտօնակիցներուն բովանդակ ուշադրութիւնը կը հրաւիրէր։

Եանինայի և Ֆէրնան հարիւրապետին անունը արտասանուելուն պէս՝ կոմսը սոսկալի կերպով գունատեցաւ։ Ժողովին մէջ ընդհանուր շշուկ մը տիրեց և բոլոր նայուածքները կոմսին վրայ դարձան։

Բարոյական վէրքերը սա մասնայատկութիւնը ունին որ կը ծածկուին, բայց չեն գոցուիր. միշտ վշտալից են. դպչելուդ պէս արիւն կը հոսի անոնցմէ և սրտին մէջ բաց կը մնան զգալի կերպով:

Լռութիւնը ընդհանուր էր. յօղուածը ամբողջովին կարդացուեցաւ. յետոյ ընդհանուր շշուկ մը լսուեցաւ մինչև որ ատենաբանը նորէն իր խօսքը շարունակեց. ամբաստանելը իր խիղճը առաջ բերաւ և հաւաստեց թէ ո՛րքան դժուար կացութեան մը մէջ կը գտնուէր։ Պ. տը Մորսէրֆին և նոյն իսկ ժողովին պատիւը կը պահանջէր որ ինքզինքը պաշտպանէր այն բանավէճին մէջ որ իր անձնական պատւոյն վրայ կը յարձակէր։ Վերջապէս իր խօսքը վերջացուց, խնդրելով որ քննութիւն մը կատարուի առանց ժամանակ անցնելու, որպէս զի կարող ըլլան զրպարտութիւնը չծանրացած, երևան հանել, և զրպարտիչը պատժելէն ետքը

Գ. տը Մորսէրֆը իր այն կացութեան մէջ վերահաստատեն, որով այնչափ ատեն զինքը պատուած էին։

Մորսէրֆ այդ անսահման և անյուսալի աղէտին մէջ այն աստիճան յաղթահարուած և ահաբեկ էր որ ապուշ նայուածքով իր պաշտօնակիցներուն երեսը նայեցաւ և հազիւ կարող եղաւ քանի մը խօսք կակազելու։

Այդ երկչոտութիւնը, որ կրնար միեւնոյն ատեն անմեղին զարմանքէն կամ յանցաւորին ամչնալէն յառաջ գալ, ոմանց համակրութիւնը ստանալու պատճառ եղաւ։

Ճշմարտապէս ազնիւ մարդիկ միշտ պատրաստ են գթալու, երբ իրենց թշնամիին թշուառութիւնը իրենց ատելութեան սահմանները կ'անցնի։

Նախագահը քննութեան առաջարկը քուէարկութեան ենթարկեց. քուէարկութեամբ որոշուեցաւ որ քննութիւնը տեղի ունենայ։

Հարցուցին կոմսին թէ ո՛րչափ ատենի պէտք ունէր ինքզինքը արդարացնելու համար։

Սոսկալի հարուածէն ետքը եղած այդ թոյլտուութեան վրայ Մորսէրֆ շունչ առնելով՝ սկսաւ իր ոյժը ամփոփել։

—Ատենակալ պարոններ, պատասխանեց ամբաստանեալը, երկար ատենի հարկ չկայ այսպիսի յարձակում մը հերքելու համար, որ այս միջոցիս ինծի դէմ կ'ուղղուի անծանօթ և մութին մէջ պահուըտած աննշան թշնամիներէ, այլ պէտք է իսկոյն գործ տեսնել, կայծակի մը հարուածով պէտք է պատասխանեմ այն փայլակին որ վայրկեան մը շլացուց զիս. փոխանակ ինքզինքս այս կերպով արդարացնելու, ինչո՞ւ չհրամայուիր ինծի որ արիւնս թափեմ, որպէս զի փորձով ցոյց տամ իմ պաշտօնակիցներուս թէ ես արժանի եմ անոնց հաւասար քալելու։

Այդ խօսքերը ամբաստանեալին համար նպաստաւոր ազդեցութիւն մը առաջ բերին։

—Ուստի կը խնդրեմ, շարունակեց Մորսէրֆ, որ քննութիւնը կարելի եղածին չափ շուտով տեղի ունենայ, և ես պատրաստ եմ այդ քննութեան պէտք եղած բոլոր վկայագիրերը Ատեանին ներկայացնելու։

—Ի՞նչ օր կ'որոշէք, հարցուց նախագահը։

—Այսօր պատրաստ կը գտնուիմ Ատեանին ներկայանալու, պատասխանեց կոմսը։

Նախագահը զանգակը հնչեցուց։

—Ատեանը համամի՞տ է որ քննութիւնը այսօր տեղի ունենայ, ըսաւ:

Այո՛, պատասխանեցին միաբերան բոլոր ժողովականները։

Մորսէրֆի ներկայացնելիք վկայագիրերը քննելու համար տասներկու անդամներէ յանձնաժողով մը կազմեցին, և որոշեցին որ անոր առաջին նիստը իրիկուան ժամը ութին Ատեանին դիւանին մէջ տեղի ունենայ: Եթէ քանի մը նիստ ընել հարկ ըլլար, նոյն ատեն և նոյն դիւանին մէջ տեղի պիտի ունենար։

Այդ որոշումէն յետոյ, Մորսէրֆ մեկնելու հրաման խնդրեց. այն վկայագիրերը փնտռելու պիտի երթար, որոնք իր խորամանկ և աննկուն բնաւորութեամբ գուշակած այդ փոթորկին դիմադրելու համար երկար ատենէ ի վեր պատրաստած էր։

Մեր պատմած բոլոր այս եղելութիւնները Պօշան մէկիկ մէկիկ պատմեց Ալպէրի. միայն թէ իր պատմութիւնը մերինին վրայ սա առաւելութիւնը ունէր որ մեր պատմածը մեռեալ իրերու ցրտութիւնը ունէր, իսկ Պօշան կենդանի իրերը յուզումով կը տոգորէր։

Ալպէր սարսռալով մտիկ ըրաւ, մերթ յուսալով, մերթ սրտմտելով, և մերթ ամչնալով. Պօշանին մտերմական ազդարարութենէն հասկցած էր որ հայրը յանցաւոր էր, և իւրովի կը հարցնէր թէ ի՛նչպէս պիտի կարենայ իր անմեղութիւնը ապացուցանել, քանի որ յանցաւոր էր։

Մինչև այդ տեղը հասնելով Պօշան լռեց։

—Ետքը՞, հարցուց Ալպէր:

—Ե՞տքը, կը հարցնէք։

—Այո՛:

—Հետեւութի՞ւնը կ'ուզէք գիտնալ, բարեկամ. բայց ձեր այդ խնդիրքը կը բռնադատէ զիս որ անտանելի պարտք մը կատարեմ:

—Անտարակոյս հետեւութիւնը պէտք է որ գիտնամ, բարեկամ, և կը նախընտրեմ ձեր բերնէն իմանալ քան թէ ուրիշին բերանէն։

—Ուրեմն, յարգոյ Պոշան, ձեր ոյժը ամփոփեցէք, Ալպէր. երբէք այսքան ոյժի պէտք պիտի չունենաք։

Ալպէր իր ձեռքը ճակտին տարաւ որպէսզի ստուգէ թէ ոյժը տե՞ղն է, կեանքը պաշտպանելու պատրաստուող այնպիսի մարդու մը պէս, որ զրահը կը փորձէ և սուրին երկաթը կուրծքին վրայ կը ծռէ։

Կ՚զգար որ ոյժը տեղն էր. որովհետև տենդոտ վիճակը ուժգնութիւն կը կործէր։

—Շարունակէ, ըսաւ։

—Իրիկուն եղաւ, շարունակեց Պոշան, բոլոր Բարիզ ըլլալիք քննութեան կը սպասէր. շատերը կը պնդէին թէ ձեր հայրը ներկայանալուն պէս պիտի հերքէ ամբաստանութիւնը. շատերն ալ կ՚ըսէին թէ կոմսը պիտի չներկայանայ. հաւատողներ կային թէ անոր Բրիւսէլ մեկնիլը տեսած էին. ոմանք ոստիկանութեան գացին հարցնելու թէ արդեօք կոմսը իր անցագիրը առա՞ծ էր ստուգելու։

«Ճշմարիտ կ՚ըսեմ, շարունակեց Պոշան, կրցածս ըրի որպէսզի ձեր հօրը մասին կատարուած քննութեան գաղտնապէս ունկնդիր ըլլալու համար հրաման առնեմ յանձնաժողովին անդամներէն մէկէն, որ իմ բարեկամս էր։

«Ժամը եօթին, նոյն երիտասարդ ատենակալը եկաւ զիս առաւ ու հետը դիւանատուն տարաւ, ուր դեռ մեկը եկած չէր. Դռնապանի մը պատուիրեց որ օթեակի մը մէջ փակէ զիս, ուր սիւնի մը ետին և կատարեալ մթութեան մէջ պահուըտեցայ։

«Ապահով էի որ այդ օթեակին մէջէն պիտի տեսնէի բացուելիք սոսկալի տեսարանը, պիտի դիտէի և յանձնաժողովին ըրած քննութիւնը պիտի լսէի։

«Ճիշդ ժամը ութին բոլոր անդամները եկած էին։

«Պ. տը Մորսէրֆ ժամը ութը հնչած ատեն ներս մտաւ։

«Ձեռքը քանի մը թուղթեր բռնած էր եւ դէմքը հանդարտ կ՚երևէր։

Իր սովորութեան հակառակ՝ քալուածքը պարզ էր, հագուստը անպաճոյճ ու անզարդ, և հին զինուորականի մը պէս վարէն մինչև վեր կոճկուած թիկնոց մը հագած էր։

«Իր ներկայութիւնը խիստ լաւ ազդեցութիւն առաջ բերաւ։

«Յանձնաժողովին դիտաւորութիւնը անոր թշնամութիւն ընել չէր. անդամներէն շատերը կոմսին մօտ գացին և ձեռքը թօթուեցին։

Ալպէրի սիրտը այդ մանրամասն պատմութեան վրայ կը ճըմլուէր, սակայն իր վիշտերուն մէջ երախտագիտութեան զգացում մը կ՚ունենար։

«Եթէ կարելի ըլլար՝ իր հօրը պատւոյն անցուցած մեծ տագնապին մէջ՝ յորդանքի այդ նշանը ցոյց տուող անձերը կ՚ուզէր համբուրել։

«Այդ միջոցին՝ բարապան մը ներս մտաւ և նախագահին նամակ մը յանձնեց։

«—Խօսքը ձեզի տրուած է, Պ. տը Մորսէրֆ, ըսաւ նախագահը, նամակին կնիքը խզելով։

«Կոմսը սկսաւ ինքզինքը ջատագովել, և և ճշմարիտ կ՚ըսեմ Ալպէր, շարունակեց Պոշան, տարօրինակ պերճախօսութեամբ և ճարտարութեամբ խօսեցաւ։

«Այնպիսի վկայագրեր ունէր, որոնք կ՚ապացուցանէին թէ Եանինայի կուսակալը մինչև իր վերջին ժամը զինքը պատուած էր իր վստահութիւնը շնորհելով. քանի որ նոյն ինքն կայսեր հետ կատարուած կեանքի կամ մահուան բանակցութիւնը իրեն յանձնուած էր։

«Իբր նշան իր հրամանատարութեան, մատանին ցոյց տուաւ, որով Ալի փաշան սովորաբար իր նամակները կը կնքէր. իրեն յանձնած էր զայն, որպէսզի դարձին՝ օրուան կամ գիշերուան ո՛ր ժամն ալ ըլլար, եթէ ինքը կանանոցին մէջ ալ գտնուէր, անոր միջոցաւ կարենար մինչև իր քով գալ։

«Դժբաղդաբար, ըսաւ, բանակցութիւնը յաջող ելք մը չունեցաւ, և երբ ինքը իր բարերարը պաշտպանելու վերադարձաւ, արդէն մեռած էր ան։

«Սակայն, ըսաւ կոմսը, Ալի փաշային իր վրայ ունեցած

վստահութիւնը այնչափ մեծ էր որ մեռնելու ատեն իր սիրուհին ու աղջիկը իրեն յանձնած էր»։

Ալպեր այդ խօսքերէն սարսռաց. Պօշանին խօսած պահուն Հայտէի ըրած բոլոր պատմութիւնը միտքը կուգար. երիտասարդը լաւ կը յիշէր այդ պատգամաւորութեան և մատնիին վրայ գեղանի յոյն կնոջ ըսածները, և թէ ինչ կերպով Հայտէ ծախուելով գերի տարուած էր։

—Կոմսին ատենախօսութիւնը ի՞նչ ազդեցութիւն ըրաւ, հարցուց Ալպեր սրտի անձկութեամբ մը։

—Ճշմարիտ կ'ըսեմ որ իմ սիրտս և բոլոր յանձնաժողովին անդամներուն սիրտը շարժեց, ըսաւ Պօշան։

«Այսու հանդերձ, նախագահը իր աչքերը բերուած նամակին վրայ ուղղեց անփութօրէն. բայց առաջին տողերը իսկ իր ուշադրութիւնը գրաւեցին։

«Մինչև վերջը կարդաց զայն, երկրորդ անգամ աչքէ անցուց, և նայուածքը Պ. տը Մորսէրֆին վրայ դարձնելով, ըսաւ.

«—Պարոն կոմս, հիմա մեզի ըսիք թէ Եանինայի կառավարիչը իր կինն ու աղջիկը ձեզի յանձնեց:

—Այո՛, պարոն, պատասխանեց Մորսէրֆ, սակայն բախտը ինչպէս ամէն ատեն, այս անգամ ալ զիս կը հալածէր։ Դարձիս՝ Վասիլիքին և անոր Հայտէ աղջիկը աներևոյթ եղած էին։

«—Կը ճանչնայի՞ք զանոնք։

«—Փաշային հետ ունեցած մտերմութիւնս և հաւատարմութեանս վրայ անոր ունեցած վստահութիւնը թոյլատրեցին որ քսան անգամէն աւելի տեսնեմ զանոնք։

«—Անոնց ի՞նչ ըլլալը գիտէ՞ք։

«—Այո՛, պարոն, ինծի ըսին թէ իրենց վիշտէն և գուցէ իրենց թշուառութենէն մեռան։ Ես հարուստ չէի, ու կեանքս մեծ վտանգի մէջ ըլլալուն՝ չկրցայ զանոնք փնտռել, ինչ որ մեծ ցաւ պատճառեց սրտիս։

«Նախագահը աննշմարելի կերպով պռստեց յօնքերը։

«—Պարոններ, ըսաւ, Պ. տը Մորսէրֆ կոմսին եղած հարցումներուն պատասխանները լսեցիք և իմացաք։ Պ. կոմս, ձեր պատմածը ստուգելու համար վկայ մը կրնա՞ք ցոյց տալ։

«—Ափսոս, ոչ, պարոն, պատասխանեց կոմսը. փաշան շրջապատող և անոր պալատին մէջ զիս ճանչցող անձերը կամ մեռած են և կամ ցրուած. իմ հայրենակիցներէս կարծեմ միայն ես ազատեցայ այդ ահռելի պատերազմէն. միայն Ալի փաշայի նամակները ունիմ, զորս ձեր աչքերուն առջև դրի, միայն անոր մատնին որ իր առհաւատչեայն է՝ ահա իմ ձեռքս կը գտնուի։ Վերջապէս ամէնէն համոզիչ փաստս, զոր կրնամ առաջ բերել, իմ պատուոյս և զինուորական կեանքիս անբծութեանը դէմ եղած անանուն յարձակման մասին վկայութիւն մը չըլլալն է:

«Ժողովին մէջ հաճութեան ընդհանուր մրմունջ մը լսուեցաւ։

«Այդ միջոցին, Ալպեր, եթէ արգելք մը չպատահէր, ձեր հայրը դատը շահած պիտի ըլլար:

«Միայն կը մնար ձայներու առաւելութեան դիմել, երբ նախագահը սկսաւ խօսիլ.

«—Պարոննե՛ր, ըսաւ, և դուք, պարոն կոմս, կարծեմ թէ սիրայօժար ականջ պիտի դնէք վկայի մը, որ ինքնին եկած է, և իր խօսքին նայելով՝ խիստ մեծ ծառայութիւն մը պիտի մատուցանէ. կոմսին ըսածներուն վրայ տարակոյս չունինք և այդ վկան ալ մեր պաշտօնակցին կատարեալ անմեղութիւնը ապացուցանելու համար պիտի ներկայանայ։ Ահա այդ մասին ստացած նամակս. կը փափաքի՞ք որ կարդամ զայն թէ մէջտեղէն վերցնեմ, առանց բանի տեղ դնելու այդ արգելքը։

«Պ. տը Մորսէրֆ գունատեցաւ, ձեռքը կծկեց և բռնած թուղթերը ճմռթկեց։

«Յանձնաժողովին պատասխանը կը պահանջէր նամակին ընթերցումը։

«Իսկ կոմսը մտախոհ մնացած էր, որովհետև կարծիք մը չունէր յայտնելու։

«Հետևաբար նախագահը սա նամակը կարդաց.

«Պարոն Նախագահ,

«Զօրապետ Պ. տը Մորսէրֆ կոմսին Եպիրոսի և Մակեդոնիոյ մէջ ունեցած ընթացքը քննելու համար կազմուած քննիչ յանձնաժողովին կրնամ խիստ ստոյգ տեղեկութիւններ հաղորդել»։

«Նախագահը քիչ մը կեցաւ։
«Տը Մորսէրֆ կոմսին գոյնը նետեց։
«Նախագահը ունկնդիրներուն կամքը հարցուց նայուածքով մը։
«Շարունակեցէք, գոչեցին ամէն կողմէն։
«Նախագահը շարունակեց.

«Ալի փաշային մահուան ականատես եղած և անոր վերջին վայրկեաններուն՝ գտնուած եմ։
«Ես գիտեմ Վասիլիքին և Հայտէին ի՛նչ ըլլալը։
«Յանձնաժողովին հրամանին կը սպասեմ և կը խնդրեմ որ զիս լսէ։
«Այս նամակը ձեզի յանձնուած միջոցին Խորհրդարանին դուռին մէջ պիտի գտնուիմ։
«—Ո՞վ է այդ վկան, կամ գողցես այդ թշնամին, հարցուց կոմսը այնպիսի ձայնով մը, որուն մէջ իր խորին վրդովումը շատ դիւրաւ կը տեսնուէր։
«—Հիմա կ'իմանանք, պարոն, պատասխանեց նախագահը։ Յանձնաժողովը համամի՞տ է վկան լսելու։
«—Այո՛, այո՛, ըսին միաբերան ամէնքը։
«Բարապանը ներս կանչուեցաւ։
«—Բարապան, ըսաւ նախագահը, բակին մէջ սպասող կա՞յ։
«—Այո՛, պարոն նախագահ։
»—Ո՞վ է այդ անձը։
«—Ծառայի մը հետ գտնուող կին մըն է։
«—Ամէն ոք իրարու երես նայեցան։
«—Ներս մտցուր այդ կինը ըսաւ նախագահը։
«Հինգ վայրկեան յետոյ բարապանը վերադարձաւ։
«Ամէն մարդ դրան կողմը կը նայէր, և ես իսկ, ըսաւ Պօշան, ամենուն անհամբերութեան և անձկութեան մասնակից էի։
«Բարապանին ետևէն կին մը կը քալէր այնպիսի մեծ քօղով մը ծածկուած որ բոլորովին կը ծածկէր զայն։
«Քօղին վրայէն երևցած մարմնոյն ձևէն և անկէ բուրած

անուշահոտութենէն կը գուշակէր նորատի և շնորհալի կնոջ մը ներկայութիւնը։
«Նախագահը անծանօթ կնոջմէն խնդրեց որ իր քօղը վերցնէ, և այն ատեն տեսան որ կինը յոյնի զգեստ հագած էր ու հիանալի գեղեցկութիւն մը ունէր»։
—Ո՜հ, ըսաւ Ալպէր ան է։
—Ո՞վ, հարցուց Պօշան։
—Այո՛, Հայտէն է։
—Ո՞վ ըսաւ։
—Ափսո՛ս, այնպէս կը գուշակեմ։ Բայց շարունակեցէք, Պօշան, կ'աղաչեմ. կը տեսնէք որ հանդարտութեամբ և արիութեամբ մտիկ կ'ընեմ։ Կարծեմ թէ ա՛լ վերջին կը մօտենանք։
—Պ. տը Մորսէրֆ սոսկումով խառն զարմանքով մը այդ կնոջ երեսը կը նայէր, շարունակեց Պօշան։ Իրեն համար կեանքի կամ մահուան դատակնիքը պիտի ելլէր այդ հիանալի բերանէն, իսկ միւսներուն համար այդ դէպքը այնչափ տարօրինակ և հետաքրքրական կ'երևէր որ Պ. տը Մորսէրֆին ազատութիւնը կամ կորուստը երկրորդական խնդիր մը կը նկատէին։
«Նախագահը ձեռքովը աթոռ մը ցոյց տուաւ նորատի կնոջ, բայց կինը գլխով նշան ըրաւ թէ ոտքի վրայ կենալ կ'ուզէ։
«Իսկ կոմսը նորէն իր թիկնաթոռին մէջ նետուած էր. յայտնի կ'երևէր որ իր սրունքներուն վրայ չէր կրնար կենալ։
«—Տիկին, ըսաւ նախագահը, Եանինայի գործին վրայ տեղեկութիւններ տալու համար յանձնաժողովին յղած նամակնիդ կարդացինք. անոր մէջ կ'ըսէիք թէ այդ դէպքերուն ականատես վկայ եղած էք։
«—Ստուգիւ, ականատես եղած եմ, պատասխանեց անծանօթ կինը այնպիսի ձայնով մը որ հիանալի տխրութեամբ մը տոգորուած էր և արևելեան ձայներու յատուկ եղող քաղցր հնչիւն մը ունէր։
»—Սակայն, կրկնեց նախագահը, ներեցէք որ ըսեմ թէ դուք խիստ փոքր էիք այն ատեն։
«Չորս տարեկան էի. բայց որովհետև պատահած դէպքերը

ինծի համար մեծ կարեւորութիւն մը ունէին, անոնց ամենափոքր մանրամասնութիւնն իսկ մտքէն ելած չէ։

«— Բայց այդ դէպքերը ի՞նչ կարեւորութիւն կրնան ունենալ ձեզի համար, և դուք ո՞վ էք որ այդպիսի մեծ աղէտ մը խորին տպաւորութիւն մը կը գործէ ձեր վրայ։

«— Խնդիրը իմ հօրս կեանքին կամ մահուան վրայ էր, պատասխանեց նորատի աղջիկը, և ես Հայտէ կը կոչուիմ, Եանինայի կառավարիչ Ալի փաշային ու անոր խիստ սիրելի կնոջ Վասիլիքիին աղջիկը։

«Պարկեշտ ու հպարտ կարմրութիւնը, որ նորատի կնոջ այտերը ծիրանագոյն ներկեց, անոր նայուածքին հուրը ու գաղտնիքին վսեմութիւնը յանձնաժողովին անդամներուն վրայ անպատմելի ազդեցութիւն մը ներգործեցին,

«Եթէ կայծակը կոմսին առջև իյնալով ոտքերուն տակ անդունդ մը բանար, ամբաստանեալը այդ ատեն ինքզինքը պիտի չկորսնցընէր:

«— Տիկին, յարեց նախագահը յարգական խոնարհութիւն մը ընելէ յետոյ, ներեցէք որ վերջին պարզ հարցում մը ընեմ, բայց ո՛չ թէ տարակոյս մը ունենալուս համար. կրնա՞ք ձեր ըսածին ստուգութիւնը հաստատել:

«— Այո՛, պարոն, կրնամ, ըսաւ Հայտէ, իր քողին տակէն անուշաբոյր սնդուսէ ծրար մը հանելով. ահա իմ ծննդեանս վկայագիրը, զոր հայրս գրած է և իր գլխաւոր պաշտօնատարները ստորագրած են. իմ ծննդեանս վկայագրին հետ ահա մկրտութեանս վկայագիրն ալ. որովհետև հայրս հաւանութիւն տուած էր որ մօրս հաւատքին մէջ մեծնամ. իմ վկայագիրս Մակեդոնիոյ ու Եպիրոսի եպիսկոպոսապետին կնիքովը վաւերացուած է. ահա վերջապէս այն վաճառագիրը (անտարակոյս ասիկա ամենէն կարևորն է), որով ես և մայրս Էլ-Գոպիր անուն հայ վաճառականի մը ծախուեցանք այն ֆրանսացի պաշտօնատարէն, որ Դրան հետ իր անիրաւ սակարկութեանը մէջ՝ իբր բաժին իր աւարին բարերարին աղջիկն ու կինը վար դնելով, հազար քսակի ծախեց, այսինքն գրեթէ չորս հարիւր հազար ֆրանքի։

«Կանաչագոյն դունատութիւն մը տը Մորսէրֆ կոմսին այտերը պատեց, և աչքերը արիւնով լցուեցան այն ահռելի ոճրագործութիւնները լսելով, զորս ժողովին անդամները տխրագին լռութեամբ մտիկ կ՚ընէին։

«Հայտէ միշտ անխռով կ՚երևէր, բայց իր հանդարտութեան մէջ՝ բարկացած անձէ մը աւելի սպառնագին կ՚երևէր. արաբերէն լեզուով գրուած իր վաճառագիրը նախագահին ներկայացուց։

Թարգմանը վաճառագիրը բարձրաձայն կարդացած ատեն, ատենակալներէն մէկը, որ Եգիպտոսի փառաւոր պատերազմին ատեն արաբերէն լեզուն լաւ սորված էր, անոր ընթերցումը կը դիտէր մագաղաթէ վաճառագրին վրայ։

«Ստորագրեալս Էլ-Գոպիր, Նորին Բարձրութեան կանանոցին մատակարարը և ստրուկներու վաճառականը, ներկայ գրութեամբ կը հաստատեմ որ Վեհափառ կայսեր յանձնելու համար Մոնթէ-Քրիսթօ կոմս ֆրանսացի իշխանէն հազար քսակի արժողութեամբ զմրուխտ մը ստացայ ի փոխարէն տասնըմէկ տարեկան քրիստոնեայ նորատի աղախնի մը՝ Հայտէ անուն, որ Եանինայի կուսակալ Թէբէ-Տէլէնի հանգուցեալ Ալի-փաշային և անոր Վասիլիքի սիրուհիին աղջիկն է, և ես եօթը տարի առաջ անոր մօրը հետ, որ Կ. Պոլիս հասած օրը մեռաւ, Ալի-փաշային ծառայութեան մէջ գտնուող Ֆէրնան Մոնտէկօ անուն ֆրանսացի հարիւրապետէ մը գնեցի զայն։

«Կը հաստատեմ որ վերոյիշեալ վաճառումը հազար քսակով կատարուեցաւ Նորին Բարձրութեան հաշուոյն, որմէ հրաման առած էի։

«Կ. Պոլսոյ մէջ գրուած, Նորին Բարձրութեան հրամանաւ Թրքաց 1247 թուականին։

«Ստորագրեալ ԷԼ-ԳՈՊԻՐ»

«Ներկայ վաճառագրիս հաստատութեանը և ստուգութեանը համար կայսերական կնիքով պիտի վաւերացուի ան, զոր վաճառողը դնել տալու պարտաւոր է։»

«Վաճառականին ստորագրութեան քով կայսեր կնիքը կը տեսնուէր ստուգիւ։

«Այդ ընթերցման և տեսարանին յաջորդեց սոսկալի լռութիւն մը. կոմսը միայն նայուածք մը ունէր, և այդ նայուածքը ակամայ Հայտէի վրայ յառելով, բոցավառ և արիւնալի կ'երևէր։

«—Տիկին, ըսաւ նախագահը, միթէ կարելի՞ է Մոնթէ-Քրիստոյին հարցընելով տեղեկութիւն առնալ, որ կարծեմ Բարիզ է և ձեր մօտ կը գտնուի։

«—Պարոն, պատասխանեց Հայտէ, Մոնթէ-Քրիստօ կոմսը, որ իմ երկրորդ հայրս է, երեք օրէ ի վեր Նորմանտիա կը գտնուի։

«—Ուրեմն, տիկին, ըսաւ նախագահը, ձեզ ո՞վ խրատեց որ այս ընթացքը բռնէք, որուն համար ատեանս շնորհապարտ է ձեզի, և ձեր ծնունդն ու թշուառութիւնները աչքի առջև բերելով խիստ բնական կը գտնէ զայն։

—Պարոն, պատասխանեց Հայտէ, իմ պատիւս և վիշտերս խորհուրդ տուին ինծի որ այդ ընթացքը բռնեմ։ Թէև քրիստոնեայ եմ, թող Աստուած ինծի ներէ որ միշտ մտածեցի մեծանուն հօրս վրէժը լուծել։ Ուստի երբ Ֆրանսայի հողին վրայ ոտք կոխեցի և երբ իմացայ որ այդ՝ նենգաւորը Բարիզի մէջ կը բնակի, աչքերս ու ականջներս բացի։ Ես իմ ազնիւ պաշտպանիս տանը մէջ առանձնացած կ'ապրիմ, կը սիրեմ այդ կեանքը, որովհետև ստուերն ու լռութիւնը հաճելի են ինծի, որոնց մէջ միտքս ամփոփելով և խորհրդածութիւններ ընելով կ'ապրիմ։ Պ. Մոնթէ-Քրիստօ կոմսը հայրական հոգածութեամբ կը խնամէ զիս, և աշխարհիս մէջ պատահած անցքերը ինծի անծանօթ չեն, միայն թէ հեռուէն կ'իմանամ անոնց ձայնը։ Բոլոր լրագիրները կը կարդամ, ինչպէս նաև նոր հրատարակուած ամէն գրքերը ու երաժշտական երկասիրութիւնները կը ստանամ, և անտարբերութեամբ ուրիշներուն կեանքի պատմութիւնը կարդալու միջոցին Ժողովին մէջ այս առտու պատահածը և այս իրիկուն տեղի ունենալիքը իմացայ... ուստի այն նամակը գրեցի։

«—Ուրեմն Պ. Մոնթէ-Քրիստօ կոմսը ձեր ըրածէն տեղեկութիւն չունի՞ բնաւ, հարցուց նախագահը։

«—Երբեք, պարոն, և ես այդ գործին մէջ միայն մէկ բանէ

կը վախնամ, մի գուցէ կոմսը ըրածս լսելով դժկամակի։ Սակայն երջանիկ կը համարիմ ինքզինքս, չարունակեց նորատի աղջիկը, իր բոցավառ աչքերը դէպի երկինք ուղղելով, որ վերջապէս հօրս վրէժը լուծելու առիթը կը ներկայացնէ ինծի։

«Պ. տը Մորսէրֆ, նորատի աղջկան հանելէն ի վեր, խօսք մը չէր արտասանած։ Իր պաշտօնակիցները անոր երեսը կը նայէին և անտարակոյս կնոջ մը բերնովը կործանուած երջանկութեանը վրայ կը ցաւէին։ Իր դժբախտութիւնը իր դէմքին վրայ կը նկարուէր աղետալիօրէն։

«—Պ. տը Մորսէրֆ, ըսաւ նախագահը, կը վկայէ՞ք որ այս տիկինը Եանինայի կուսակալ Թէբէ-Տէլէնլի Ալի փաշայի աղջիկն է։

«—Ոչ ըսաւ Մորսէրֆ, ոտքի ելլել ջանալով, իմ թշնամիներէս լարուած որոգայթ մը կը համարեմ զայն։

«Հայտէ, որ դրան կողմէն մարդու մը ներս մտնալուն կը սպասէր, աչքերը այն կողմը յառած էր, յանկարծ գլուխը դարձուց, և կոմսը ոտքի կանգնած տեսնելով, սոսկումի ճիչ մը հանեց։

«—Զիս չե՞ս ճանչնար, ըսաւ, բայց ես կը ճանչնամ քեզ. դուն Ֆէրնան Մոնտէկօ անուն այն ֆրանսացի պաշտօնատարն ես, որ ազնիւ հօրս զօրքերը կը մարզէիր։ Դուն ես այն անձը որ Եանինայի բերդերը մատնեցիր. դուն ես այն անձը, որ կայսեր հետ բարերարիդ կեանքին կամ մահուան վրայ բանակցութիւն ընելու համար Կ. Պոլիս ղրկուեցար, և կեղծ հրովարտակ մը բերիր, որուն մէջ կայսրը կատարեալ ներում կը շնորհէր, դուն ես այն անձը, որ զիս ու մայրս Էլ-Գոպիր վաճառականին ծախեցիր, գաւա՛ճան, գաւաճան, գաւաճան, տիրոջդ արիւնը տակաւին ճակտիդ վրայ կը կրես. տեսէք ամէնքդ ալ։

«Այդ խօսքերը ճշմարիտ յուզումով մը արտասանուեցան որ ամենուն նայուածքները կոմսին ճակատին ուղղուեցան. Նոյն ինքն կոմսը Ալի փաշայի տակաւին գաղջ արիւնը իր ճակտին վրայ զգալով կարծես ձեռքը անոր վրայ տարաւ։

«—Ուրեմն Պ. տը Մորսէրֆին նոյն Ֆէրնան Մոնտէկօ պաշտօնատարը ըլլալը կը վկայէք հաստատապէս։

«—Ինչպէս չէ, գոչեց Հայտէ. ո՛հ, մայրս միշտ կ'ըսէր ինծի «Ազատ էիր, հայր մը ունէիր զոր կը սիրէիր, և գրեթէ թագուհի ըլլալու վիճակուած էիր, բայց լաւ նայէ սա մարդուն, ան է քեզի գերի ընողը, այս մարդն է որ հօրդ գլուխը ցիցի մը ծայրը անցուց, այս մարդն է որ մեզ ծախեց և մատնեց։ Աղէկ դիտէ անոր աջ ձեռքը, որ մեծ վէրք մը ունի. եթէ անոր դէմքին գծագրութիւնը մոռնաս, ձեռքէն կրնաս ճանչնալ, որուն մէջ Էլ-Գոպիր վաճառականին ոսկիները մէկիկ մէկիկ թափեցան» Զայն կը ճանչնա՛մ կ'ըսէք, ո՛հ, թող ըսէ հիմա թէ զիս չի ճանչնար։

«Հայտէի իւրաքանչիւր խօսքը դաշոյնի մէկ մէկ հարուածի պէս կ'իյնար Մորսէրֆի սրտին վրայ և իր ուժին մէկ մասը կը նուազեցնէր, վերջին խօսքերուն վրայ՝ յանկարծ և ակամայ՝ իր վիրաւոր ձեռքը կուրծքին մէջ պահեց, և տխուր յուսահատութեան մէջ ընկղմած, թիկնաթոռին վրայ ինկաւ։

«Հիւսիսային սաստիկ հովին հետևանքով ծառերէն ինկած տերևներուն պէս այդ տեսարանը ժողովականներուն մտքերը մեծապէս յուզեց։

«—Պ. կոմս տը Մորսէրֆ, ըսաւ նախագահը, մի՛ վհատիք, պատասխան տուէք, ժողովին դատաստանը բարձր է. և չի թողուր որ ձեր թշնամիներէն յաղթահարուիք, առանց անոնց հետ վիճելու միջոցներ ընծայելու։ Կ'ուզէ՞ք որ վերաքննիչ ժողով մը ըլլայ, կ'ուզէք որ ատեանին անդամներէն երկու հոգիի հրաման ընեմ որ դէպի Եանինա ճամբորդութիւն ընեն։ Խօսեցէք։

»Մորսէրֆ պատասխան չտուաւ երբէք։

«Այն ատեն յանձնաժողովին բոլոր անդամները իրարու երես նայեցան սոսկումով։

«Կոմսին ուժքին և բնաւորութիւնը յայտնի էր ամենուն։

«Այդ մարդուն պաշտպանութիւնը ջնջելու համար, աւելի նուաստացուցիչ միջոցի մը պէտք կար։

«Պէտք էր վերջապէս խորհիլ որ քունի նմանող այդ լռութեան այնպիսի զարթնում մը պիտի յաջորդէր որ կայծակի ազդեցութիւն պիտի ունենար։

«—Վերջապէս ըսէք, յարեց նախագահը, ի՞նչ պիտի ըսէք։

«—Ոչինչ, ըսաւ կոմսը մեղմաձայն, ոտքի ելլելով։

«—Ուրեմն Թէբէ-Տէլէնլի Ալիին աղջկանը պատմածները ստոյգ ճշմարտութիւննե՞ր են, հարցուց նախագահը. ուրեմն այդ կինը ստուգիւ այն սոսկալի վկան է, որուն շատ անգամ յանցաւորը չհամարձակիր ՈՉ պատասխանել։ Ուրեմն ձեր վրայ եղած բոլոր ամբաստանութիւններուն հեղինակն էք ստուգապէս։

«Կոմսը իր չուրջը այնպիսի նայուածք մը, ձգեց, որուն յուսահատ տպաւորութիւնը վագրերուն գութը անգամ կրնար շարժել, բայց դատաւորներուն սիրտը չկրցաւ շարժել։

«Յետոյ աչքերը դէպի գմբէթը ճեղքուելով երկնքի ատեանը բացուի, և երկնային դատաւորին առջև ելլէ։

«Այն ատեն կոճկուած զգեստ կոճակները բիրտ շարժումով մը քակեց և յիմարի մը պէս սրահէն դուրս ելաւ. վայրկեան մը իր քայլերուն արձագանգը ձայնատու կամարին տակ աղէտագին հնչեց։ անմիջապէս յետոյ կառքի մը անիւներու ձայնը լսուեցաւ, և կամարակապ սրահը դղրդեց։

«—Պարոններ, ըսաւ նախագահը, երբ սրահին մէջ լռութիւնը տիրեց, Պ. տը Մորսէրֆ կոմսը ուխտադրուժ, մատնիչ և անարժան ճանչցուած է։

«—Այո՛, պատասխանեցին միաբերան քննիչ յանձնաժողովին անդամները։

«Հայտէ նիստին մինչև վերջը ներկայ գտնուեցաւ, և առանց դէմքին գծերը ուրախութիւն կամ գթութիւն մը յայտնելու, կոմսին դատավճիռը լսեց։

«Այն ատեն քօղը իր դէմքին վրայ իջեցնելով, հանդիսաւոր կերպով բարեւեց խորհրդականները և Վիրգիլիոսի տեսած դիցուհիներուն քալուածքովը դուրս ելաւ։

Թ. ԳԼՈՒԽ

ՄԵՆԱՄԱՐՏԻ ՀՐԱՒԷՐԸ

Այն ատեն, շարունակեց Պօշան, առանձնութեան և մթութեան մէջ կարող եղայ անկէ մեկնելու, առանց տեսնուելու:

«Ինծի առաջնորդողը դրան առջև կը սպասէր. Նրբանցքներուն մէջ անցնելով՝ մինչև Վօժիրար փողոցին վրայ բացուող փոքր դուռը տարաւ զիս:

«Սիրտս կոտրած և միանգամայն սքանչացած դուրս ելայ: Ներեցէք այսպէս խօսելուս Ալպէր, քանի որ ձեր վրայ խորհելով սիրտս կոտրեցաւ, սակայն իր հօրը վրէժը լուծող այդ նորատի աղջկան ազնուութեան վրայ ալ սքանչացայ: Ալպէր, ճշմարիտ կ'ըսեմ որ ինչ կերպով որ այդ գաղտնիքը երևան ելած ըլլայ, ես կը հաստատեմ որ թշնամիի մը կողմէ յայտնուած է, բայց այդ թշնամին Նախախնամութեան գործակատարն է»:

Ալպէր գլուխը երկու ձեռքերուն մէջ բռնած էր. ամօթէն կարմրած և արցունքներով թրջուած դէմքը վեր առնելով և Պօշան թևը բռնելով, ըսաւ.

—Բարեկամ, իմ կեանքս վերջացած է. միայն ինծի գործ մը կը մնայ ընել, և այն ալ ոչ թէ ձեզի պէս ըսել թէ Նախախնամութեան կողմէ եկած է այս հարուածը, այլ փնտռել այն անձը որ այս թշնամութիւնը կ'ընէ ինծի, և երբ ճանչնամ զայն՝ պէտք է որ սպաննեմ և կամ այն մարդը պէտք է որ սպաննէ զիս: Ուստի ձեր բարեկամութեան վրայ կը վստահիմ, Պօշան, եթէ սակայն եղած նախատինքը բարեկամութիւն մը ձգեց ձեր սրտին մէջ:

—Նախատի՞նք կ'ըսէք, բարեկամ, և ի՞նչ բանի մէջ այս դժբախտութիւնը նախատինք մը կրնայ ըլլալ ձեզի համար. Երբեք. փառք Աստուծոյ, անցան այն ժամանակները, ուր մարդիկ առանց մտածելու, իրենց հայրերուն գործերուն պատասխանատու կ'ընէին զաւակները: Ցնցեցէք ձեր անցեալ կեանքը, Ալպէր, իրաւ որ դեռ երիտասարդ էք, բայց երբէք գեղեցիկ օրուան մը

արշալոյսը ձեր արևելքէն աւելի պայծառ եղած չէ, Ալպէր, հաւատացէք ինծի, երիտասարդ և հարուստ էք, քիչ մը ատեն հեռացէք Ֆրանսայէն, այս յուզումնալից և յարափոփոխ մեծ Բաբելոնին մէջ ամէն բան շուտով կը մոռցուի. Ռուս իշխանուհիի մը հետ ամուսնանալով երեք կամ չորս տարիէն կը վերադառնաք և բնաւ մէկուն մտքէն պիտի չանցնի թէ երէկ ի՞նչ պատահեցաւ մանաւանդ ասկէ տասնըվեց տարի առաջ պատահածը:

—Շնորհակալ եմ սիրելի Պօշան շնորհակալ եմ ձեր սրտի ազնուութեան համար, որ այդ խօսքերը ձեզի ըսել կուտայ, բայց ես այդպէս չպիտի ընեմ: Իմ փափաքս ըսի ձեզի, և հիմա եթէ պէտք ըլլայ, փափաք բառը կամք բառի պիտի փոխեմ: Այս գործը ինծի հետ առնչութիւն ունենալուն, անշուշտ ձենէ տարբեր աչքերով կը նայիմ անոր: Ինչ որ ձեզի երկնային աղբիւրէ մը բղխած կ'երևի. ինծի նուազ վճիտ աղբիւրէ մը բխած կը թուի: Ճշմարիտ կ'ըսեմ որ Նախախնամութիւնը բարեբախտաբար բոլոր պատահածներուն մէջ գործ չունի երկնային վարձքի և պատիժի անտեսանելի ու անշօշափելի պատգամաւորին տեղ՝ այնպիսի շօշափելի և տեսանելի էակ մը պիտի գտնեմ, որմէ, ո՛հ, այս կ'երդնում որ ամսէ մը ի վեր կրած նեղութեանցս վրէժը պիտի լուծեմ: Հիմա. Պօշան կը կրկնեմ թէ մարդկային և նիւթական կեանքի մէջ կ'ուզեմ մնալ, և միթէ դուք ձեր խօսքին համեմատ իմ բարեկամս էք տակաւին, օգնեցէք ինծի որ այդ հարուածը տուող ձեռքը գտնեմ:

—Շատ լաւ, ըսաւ Պօշան, դուք կ'ուզէք որ Նախախնամութեան գործը մարդոց ընծայեմ, թող այնպէս ըլլայ. Եթէ ձեր թշնամին գտնելու պիտի աշխատիք, ես ալ ձեզի հետ կ'աշխատիմ և ես պիտի գտնեմ զայն. ձեր պատուոյն չափ իմ պատիւս ալ կը պահանջէ որ գտնենք զայն:

—Ուրեմն, Պօշան, առանց ատեն անցընելու մեր հետազօտութեան սկսինք: Յապաղման ամէն մէկ վայրկեանին ինծի համար յաւիտենականութիւն մըն է. ամբաստանողը անպատիժ մնացած է, թերևս կը յուսայ իսկ թէ պիտի չպատժուի. պատուոյս վրայ կ'երդնում որ իր ակնկալութեանը մէջ կը սխալի:

—Մտիկ ըրէք ուրեմն, Մորսէրֆ:

—Ա՛հ, Պօշան. կը տեսնեմ որ դուք տեղեկութիւն ունիք եղածէն: Իրաւ որ կը կենդանացնէք զիս։

—Չեմ ըսեր թէ ստուգութիւն մըն է, Ալպէր, բայց գոնէ մթութեան մէջ լոյս մը կ'երեւի ինծի. այդ լոյսին հետեւելով մեր նպատակին հասնինք գուցէ։

—Ըսէք, քանի որ կը տեսնէք թէ անհամբերութենէս կ'եռամ։

—Յանինայէն դարձիս ձեզի պատմել չուզածս հիմա ըսեմ ձեզի։

—Ըսէք։

—Յանինա գտնուած ատենս տեղեկութիւններ առնալու համար քաղաքին առաջին սեղանաւորին գրասենեակը գացի բնականաբար. բերանէս ելած առաջին խօսքին, ձեր հօրը անունը տալէս իսկ առաջ, սեղանաւորը ըսաւ ինծի.

—Ո՛հ, հասկցայ թէ ինչ պատճառի համար եկած էք։

«—Ի՞նչպէս. ի՞նչ պատճառի համար։

«—Ասկէ հազիւ տասնըհինգ օր առաջ միեւնոյն խնդրին վրայ մէկը տեղեկութիւն խնդրեց ինէ։

«—Ո՞վ։

«—Բարիզցի սեղանաւոր մը, որ իմ թղթակիցս է։

«—Անոր անունը ի՞նչ է։

«—Պ. Տանկլար»:

—Պ. Տանկլա՛րը, գոչեց Ալպէր. ո՛հ, ստուգիւ ան է որ այսչափ երկար ատենէ ի վեր իր նախանձոտ ատելութեամբը խեղճ հօրս ետեւէն ինկած է, և ինքզինքը ժողովրդասէր կեղծելով՝ չի կրնար մարսել որ տը Մորսէրֆ կոմսը Ֆրանսայի Խորհրդարանին անդամ ըլլայ. ասոր մէկ ապացոյցը մեր ամուսնութեան առանց պատճառի ետ ըլլալն է. այո՛, անկէ ուրիշ բան չէ։

—Նախ տեղեկացէք, Ալպէր, չուտով մի գրգռուիք. նախ տեղեկացէք, կ'ըսեմ, և եթէ գործը ստուգուի...։

—Ո՛հ, այո՛, եթէ գործը ստուգուի, բոլոր կրած նեղութիւններուս փոխարէնը պիտի հանեմ, գոչեց երիտասարդը։

—Զգուշացէ՛ք, Մորսէրֆ, արդէն ծերացած է ան։

—Ընտանիքիս պատուոյն ակնածութիւն ըրածին չափ ես ալ իր տարիքին պիտի ընեմ. եթէ հօրս թշնամին էր, ինչո՞ւ չյայտնեց զայն։ Ո՛հ, մարդու մը դիմացը ելլելէն վախցաւ։

—Ալպէր, չեմ դատապարտեր ձեզ. բայց չեմ ուզեր որ անխորհուրդ գործ տեսնէք. Ալպէր, պէտք է խոհեմութեամբ վարուիլ։

—Ո՛հ, մի՛ վախնաք, Պօշան, մանաւանդ որ դուք հետս պիտի գաք. հանդիսաւոր գործերը պէտք է վկաներու առջեւ կատարել։ Եթէ գիշեր չեղած՝ Պ. Տանկլարի յանցաւոր ըլլա՛լը յայտնուի, պէտք է որ Պ. Տանկլար ապրելէ դադրի և կամ ես մեռնիմ։ Մի՛ զարմանաք, Պօշան, որովհետեւ իմ պատուոյս հանդիսաւոր յուղարկաւորութիւն մը ընել կ'ուզեմ։

—Եթէ այդպիսի դիտաւորութիւններ ունիք, Ալպէր, պէտք է որ իսկոյն ի գործ դնէք զանոնք։ Կ'ուզէ՞ք Պ. Տանկլարի տունը երթալ. քալեցէք երթանք։

Վարձու կառք մը բերել՛տուին իսկոյն, և սեղանաւորին տունը մտնելու ատեն՝ անոր դրան առջեւ Պ. Անտրէա Գավալգանթիի կառքն ու ծառան տեսան։

—Ա՛հ, բախտաւոր եմ եղեր, ըսաւ Ալպէր տխրագին ձայնով մը. եթէ Պ. Տանկլար հետս մենամարտիլ չուզէ, անոր փեսացուն կը սպաննեմ։ Գավալգանթի մը անշուշտ մենամարտելէ խոյս չի տար։

Երիտասարդին գալուստը իմաց տուին սեղանաւորին, որ առջի իրիկուն պատահածները իմացած ըլլալով, Ալպէրի անունը լսելուն պէս՝ հրամայեց որ ներս չընդունին։ Սակայն խիստ ուշ էր, որովհետեւ երիտասարդը, որ սպասաւորին ետեւէն կը յառաջանար, եղած հրամանը լսելով, դուռը ուժգնօրէն հրեց և Պօշանին հետ մինչեւ սեղանաւորին դահլիճը մտաւ։

—Բայց, պարոն, գոչեց Տանկլար, միթէ մարդ իր տանը մէջ տէր չէ՞ իր ուզած անձը ընդունելու կամ չուզածը մերժելու, կ'երեւի թէ ինքզինքնիդ բոլորովին մոռցած էք։

—Ոչ, պարոն, ըսաւ Ալպէր ցուրտ շեշտով մը, այնպիսի պարագաներ կան, և դուք այն պարագաներէն մէկուն մէջ կը գտնուիք, ուր մարդս առանց վատ երեւելու (ազատ էք այդ կերպով ինքզինքնիդ պաշտպանելու), չի կրնար իր տանը մէջ գտնուիլը պահել գոնէ քանի մը անձերէ։

—Բայց ի՞նչ կ'ուզէք ինէ, պարոն։

—Ժամադրութիւն մը, ըսաւ Մորսէրֆ, առանց ուշադրութիւն ընել ձեւացընելու Գավալգանթիին, որ կրակարանին կռթընած էր. ձեզի ժամադրութիւն մը կ'առաջարկեմ առանձնացած անկիւն մը, ուր տասը վայրկեան ազատ ըլլալ կենալու, ուրիշ բան չեմ խնդրեր. մեր երկուքէն մէկը տերեւներուն մէջ պէտք է գլորի:

Տանկլարի գոյնը նետեց:

Գավալգանթի շարժում մը ըրաւ, և Ալպէր երիտասարդին կողմը դարձաւ:

—Ո՛հ, դուք եկէք, եթէ կ'ուզէք, պարոն կոմս, դուք գրեթէ ընտանիքէն կը սեպուիք և իրաւունք ունիք գալու, և ես պատրաստ եմ այս կերպ ժամադրութիւններ տալու, եթէ ընդունողներ ըլլան:

Գավալգանթի ապուշ նայուածքով Տանկլարի երեսը նայեցաւ, որ իր ոյժը ամփոփելով՝ ոտքի ելաւ և երկու երիտասարդներուն մէջտեղը մտաւ:

Անտրէայի վրայ Ալպէրի գործած յարձակումը սեղանաւորին կարծիքը փոխած էր, և կը յուսար թէ Ալպէրի այցելութիւնը սկզբան յուսացածէն տարբեր պատճառ մը ունէր:

Պարոնը ձեզմէ նախամեծար համարելուս համար է որ անոր հետ մենամարտելու եկած էք, ըսաւ Տանկլար Ալպէրին. կ'իմացընեմ որ ընդհ. դատախազին առջեւ տեսնուելիք գործ մըն է ատ:

—Կը սխալիք, պարոն, ըսաւ Մորսէրֆ տխուր ժպիտով մը. ես ամուսնութեան խօսք չըրի և եթէ Պ. Գավալգանթիին ուղղեցի խօսքս պատճառը սա է որ ինծի այնպէս երեւցաւ թէ վայրկեան մը մեր վիճաբանութեան միջամտելու դիտաւորութիւն ունի: Ստուգիւ, այսօր ամէնուն հետ կռիւ կը փնտռեմ, բայց անհոգ եղէք, Պ. Տանկլար, առաջնութիւնը ձերն է:

—Պարոն, պատասխանեց Տանկլար, բարկութենէն և վախէն գունատած, ձեզի կ'իմացնեմ որ երբ ճամբուս վրայ կատաղի դամփռի մը պատահիմ, կը սպաննեմ զայն: այս կերպով յանցանք մը չգործելէ զատ՝ մարդոց ծառայութիւն մը մատուցած ըլլալ կը յուսամ: Արդ եթէ դուք կատղած էք, և զիս խածնել կը ջանաք, կ'իմացնեմ որ անգթօրէն կը սպաննեմ զձեզ: Զարմանալի՞ բան, յանցանքը ի՞մս է երբ ձեր հայրը կ'անպատուուի:

— Այո՛, թշուառական, գոչեց Մորսէրֆ յանցանքը քուկդ է:

Տանկլար քայլ մը ետ քաշուեցաւ:

—Յանցանքը ի՛մս է, կ'ըսէք, խենդեցած էք դուք: Միթէ Յունաց պատմութիւնը գիտե՞մ ես. բոլոր այդ քաղաքները ճամբորդողը ե՞ս եմ. միթէ ե՞ս էի հօրդ խրատ տուողը որ Եանինայի բերդերը ծախէ ու մատնէ զանոնք:

—Լռեցէ՛ք ըսաւ Ալպէր կամաց ձայնով. ո՛չ, ուղղակի կերպով դուք չէք այդ զրոյցը հանողը և այդ դժբախտութեանը պատճառ եղողը, բայց դուք կեղծաւորութեամբ գրգռողը:

Ե՞ս:

—Այո՛ դուք. յայտարարութիւն ո՞ւրկէ եկած է:

—Կարծեմ թէ Եանինայէն եկած ըլլալը գրուած էր լրագրին մէջ:

Ո՞վ գրեց Եանինա:

—Եանինա՞:

—Այո՛, հօրս վրայ տեղեկութիւններ հարցնելու համար ո՞վ նամակ գրեց Եանինա:

—Կարծեմ թէ ամէն մարդ կրնայ նամակ գրել Եանինա:

—Այսու, հաղերձ միայն մէկ անձ մըն է գրողը:

—Միայն մէկ ա՛նձ:

—Այո՛, և այդ անձը դուք էք:

—Այո՛, ես գրեցի, ինծի այնպէս կ'երեւի թէ երբ մէկը իր աղջիկը երիտասարդի մը հետ ամուսնացնել կ'ուզէ, այդ երիտասարդին ընտանիքին վրայ կրնայ տեղեկութիւններ հարցնել. ոչ միայն իրաւունք մըն է ատ, այլ և պարտք մը:

—Գիտնալով անկէ գալիք պատասխանը, ըսաւ Ալպէր, այդ նամակը գրեցիք:

—Ե՞ս, ո՛հ, կ'երդնում՝ գոչեց Տանկլար այնպիսի վստահութեամբ և անկասկածութեամբ մը որ գուցէ աւելի վախէն առաջ կու գար քան թէ երիտասարդին համար իր սրտին մէջ զգացած համակրութենէն. կ'երդնում որ բնաւ մտքէս չէր անցներ Եանինա նամակ գրել. Ալի փաշայի դէպքը գիտէի՞ միթէ:

—Ուրեմն մէկը դրդե՞ց ձեր այդ նամակը գրել:

—Անշուշտ:

—Մէկը ղրկե՞ց ձեզ կ'ըսէք։

—Այո՛։

Ո՞վ... ըսէք.. շուտ ըրէք։

Զարմանալու բան չկայ. ձեր հօրը անցեալին վրայ խօսած ատենս կ'ըսէի թէ անոր հարստութեան աղբիւրը անծանօթ մնացած էր միշտ։ Մէկը հարցուց ինծի թէ ձեր հայրը իր հարստութիւնը ո՞ւր ստացած է. Յունաստանի մէջ պատասխանեցի։ Ուրեմն Եանինա գրեցէք ըսաւ ինծի։

—Այդ խրատը տուողը ո՞վ է։

—Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսը ձեր բարեկամը։

Մօնթէ-Քրիսթօ կո՞մսը ձեզի ըսաւ որ այդ նամակը գրէք Եանինա։

Այո՛, ես գրեցի. կ'ուզէ՞ք ստացած նամակս տեսնել, կը ցուցունեմ։

Ալպէր և Պօշան իրարու երես նայեցան։

—Պարոն, ըսաւ այն ատեն Պօշան, որ դեռ բերանը բացած չէր, կարծեմ թէ այնպիսի մէկը կ'ամբաստանէք որ հիմա Բարիզէն բացակայ է և այս միջոցին չի կրնար ինքզինքը արդարացնել։

—Բնաւ մէկը չեմ ամբաստաներ, պարոն, ըսաւ Տանկլար, այլ եղածը կը պատմեմ. ձեզի ըսածս Պ. Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսին առջեւն ալ կրնամ կրկնել։

—Ի՞նչ պատասխան առնելնիդ կոմսը գիտէ՞։

—Ստացած պատասխանս ցոյց տուի անոր։

—Հօրս մկրտութեան անունը Ֆէրնան և ընտանիքիս անունը Մոնտէկօ ըլլալը գիտէ՞ր։

—Այո՛, շատ ժամանակ առաջ անոր ըսած էի։ Ինչ որ ուրիշը իմ տեղս պիտի ընէր, ես անկէ շատ աւելի պակաս ըրի գուցէ։ Այդ պատասխանին հետեւեալ օրը՝ երբ ձեր հայրը Մօնթէ-Քրիսթոյէն խրատուած՝ պաշտօնական կերպով աղջիկս ուզելու եկաւ ինչպէս որ գործը վերջացնել ուզողը այսպէս կ'ընէ, ես ալ մերժեցի, բայց առանց բացատրութիւն մը տալու և առանց շշուկ մը հանելու։ Ինչո՞ւ շշուկ հանէի. Պ. տը Մորսէրֆին պատիւը կամ անպատւութիւնը իմ ի՞նչ փոյթս։ Այդ բանը ոչ արժեթղթերուն գինը կրնար իջեցնել և ոչ ալ բարձրացնել։

Ալպէր զգաց որ կարմրութիւնը պատեց ճակատը։ Անտարակոյս, Տանկլար գձձութեամբ ու այնպիսի մարդու մը ստուգութեամբ ինքզինքը կը պաշտպանէր որ եթէ ոչ բովանդակ ճշմարտութիւնը, գոնէ ճշմարտութեան մէկ մասը կ'ըսէ և այն ալ ո՛չ թէ խղճահարութեան այլ վախնալուն համար։

Մորսէրֆի փնտռածը ի՞նչ էր։

Տանկլարին կամ Մօնթէ-Քրիսթոյին իրարմէ նուազ կամ աւելի յանձաւոր ըլլալը չէր, այլ թեթեւ կամ ծանր նախատինքի պատասխանող և իրեն հետ մենամարտող մարդ մը կը փնտռէր յայտնի կ'երեւէր որ Տանկլար չպիտի մենամարտէր։

Ասկէ զատ՝ իր մոռցած և չգիտցած բաները իր աչքին և մտքին առջեւ կը պարզէին։

Մօնթէ-Քրիսթօ ամէն բան գիտեր, քանի որ Ալի փաշային աղջիկը գնած էր։

Ամէն բան գիտնալուն Տանկլար յորդորած էր որ Եանինա նամակ գրէ։

Այդ նամակին պատասխանը կարդալէն յետոյ, Հայտէի ներկայացուելու համար Ալպէրին յայտնած փափաքին գոհացում տուած էր. Հայտէի առջեւ եղած ատեն կոմսը ձգած էր որ Ալիին մահուան վրայ խօսք բացուի՝ բնաւ չընդդիմանալով Հայտէի ըրած պատմութեանը. բայց անտարակոյս անոր հետ յունարէն լեզուով ըրած քանի մը խօսքերուն մէջ այնպիսի խրատներ տուած էր, որով Մորսէրֆ չէր կրցած իր հայրը ճանչնալ. ասկէ զատ Մորսէրֆին աղաչա՞ծ չէր որ Հայտէին առջեւը իր հօրը անունը չարտասանէ։

Վերջապէս Ալպէրը Նորմանտիա տարած էր այն միջոցին երբ լաւ գիտէր թէ այդ մեծ տարաձայնութիւնը պիտի հրատարակուէր։

Տարակուսելու տեղի չէր մնար, այդ ամէնը հաշւով եղած էր, և Մօնթէ-Քրիսթօ իր հօրը թշնամիներուն համամիտ էր։

Ալպէր անկիւն մը տարաւ Պօշանը և իր բոլոր դաղափարները յայտնեց անոր։

—Իրաւունք ունիք, ըսաւ լրագրապետը. Պ. Տանկլար այդ դէպքին մէջ բիրտ և պարզ գործիք մը եղած է. Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսէն պէտք է բացատրութիւն խնդրել—։

Ալպէր, Տանկլարի կողմը դառնալով, ըսաւ.

—Պարոն, ես առժամանակեայ կերպով կը մեկնիմ. միայն կը մնայ հաւաստել թէ ձեր ըրած ամբաստանութիւնը ստուգելու համար ուղղակի Մօնթէ-Քրիսթոյի տունը կ'երթամ։

Ու սեղանաւորը բարեւելով՝ Պօշանին հետ դուրս ելաւ, առանց Գավալգանթիին ուշադրութիւն դարձնելու։

Տանկլար մինչեւ դուռ անոնց ընկերացաւ եւ Ալպէրը դարձեալ ապահովցուց որ Պ. կոմս տը Մորսէրֆին դէմ անձնական ատելութեան պատճառ մը չունի բնաւ։

Ժ. ԳԼՈՒԽ

ՆԱԽԱՏԻՆՔԸ

Սեղանաւորին դրան առջեւ Պօշան կեցուց Մորսէրֆը։

—Մտիկ ըրէք, ըսաւ անոր. քիչ մը առաջ Պ. Տանկլարի տունը ձեզի ըսի թէ Մօնթէ-Քրիսթօէն պէտք է բացատրութիւն խնդրէք։

—Այո՛, հիմա անոր տունը կ'երթանք:

—Վայրկեան մը սպասեցէք. Մորսէրֆ. կոմսին տունը երթալնէդ առաջ մտածեցէք։

—Ի՞նչ բանի վրայ մտածեմ։

Ձեր գործին ծանրութեանը վրայ։

— Պ. Տանկլարի տունը երթալէն աւելի՞ ծանր է միթէ,

—Այո՛, Պ. Տանկլար դրամաթապաշտ մարդ մըն է, եւ լաւ գիտէք որ այդ կարգի մարդիկ իրենց դրամագլխին յարգը աղէկ գիտնալնուն՝ դիւրաւ չեն մենամարտիր։ Ընդհակառակը՝ միւսը ազնուական մըն է, գէթ այնպէս կ'երեւի. բայց ազնուական երեւոյթին տակ չէ՞ր վախնար չարագործի մը հանդիպելէ։

—Միայն մէկ բանէ կը վախնամ. գուցէ մերժէ մենամարտիլ։

—Ո՛հ, անհոգ եղէք, ըսաւ Պօշան. կոմսը մենամարտէ խոյս

չի տար. ես ալ մէկ բանէ կը վախնամ. կոմսը շատ լաւ կը մենամարտի. զգուշացէք, Ալպէր։

—Բարեկամ, ըսաւ Մորսէրֆ ժպիտով մը, իմ ուզածս ալ ատ է. ես խիստ երջանիկ պիտի ըլլամ՝ եթէ հօրս համար սպաննուիմ, որով երկուքս ալ կ'ազատինք։

—Այն ատեն ձեր մայրն ալ պիտի մեռնի։

—Խեղճ մայրս, ըսաւ Ալպէր, ձեռքը աչքերուն վրայ տանելով. գիտեմ որ պիտի մեռնի բայց լաւագոյն է որ այս վիշտով մեռնի քան թէ ամօթով։

—Հաստատապէս որոշա՞ծ էք, Ալպէր։

—Այո՛։

—Քալեցէք ուրեմն. բայց կը կարծէ՞ք որ տունը գտնենք զինքը։

Պօշան կ'ուզէր առանձին երթել. բայց Ալպէր դիտել տուաւ որ այդ գործը հասարակաց կանոնէն չեղելուն համար, կը ներէր որ մենամարտի սովորական կարգէն շեղի։

Երիտասարդը իր ըրած գործերը այնքան նուիրական կը համարէր որ Պօշան անոր կամքը կատարելու պատրաստ գտնուելէն զատ ուրիշ բան չէր կրնար ընել:

Ուստի Մորսէրֆին խօսքին համոզուեցաւ եւ անոր ընկերանալով գոհ եղաւ։

Ալպէր, մէկ ոստումով, դռնապանին սենեակէն մինչեւ սանդուխը գնաց։

Պաթիսթէն իրենց առջեւ ելաւ։

Կոմսը նոր հասած էր, բայց լոգարանին մէջ գտնուելուն, արգիլուած էր որ ո՛չ մէկը չընդունին։

—Լոգնալէն ետքը ի՞նչ պիտի ընէ, հարցուց Մորսէրֆ։

—Պիտի ճաշէ։

—Ճաշէ՞ն յետոյ։

—Ժամ մը պիտի քնանայ։

—Ետքը՞։

—Օբէրա պիտի երթայ:

—Աղէկ գիտե՞ս, հարցուց Ալպէր։

—Այո՛, պարոնը հրամայեց որ ճիշդ ժամը վեցին ձիերը պատրաստ ըլլան։

—Շատ լաւ, ըսաւ Ալպէր, այսչափ գիտնալը բաւական է: Յետոյ Պօշանին դառնալով յարեց.

—Եթէ տեսնելու գործ մը ունիք, Պօշան, շուտով կատարեցէք. եթէ այս իրիկուն ժամադրութիւն մը ունիք՝ վաղուան ձգեցէք։ Անպատճառ Օբէրան կը սպասեմ ձեզի. եթէ կրնաք՝ Ֆաթօ-Ռընոնի հետերնիդ բերէք։

Պօշան բաժնուելու ատեն խոստացաւ որ ժամը ութին քառորդ մնալով պիտի երթայ Ալպէրը առնելու։

Ալպէր իր սենեակը մտնելով՝ Ֆրանցին, Տըպրէին և Մորէլին նամակները գրեց և նոյն իրիկունը Օբէրա Թատրոնը զանոնք տեսնալու բաղձանք յայտնեց:

Յետոյ իր մօրը քովը փութաց, որ առջի իրիկուան պատահածները լսելէն ի վեր՝ սենեակի մը մէջ փակուած մարդ չէր ընդունէր։

Ալպէր անկողնոյ մէջ գտաւ զայն, որովհետև հրապարակաւ եղած այդ նախատինքը խորին վիշտ պատճառած էր անոր։

Ալպէրի ներկայութիւնը յուսացուած ազդեցութիւնը առաջ բերաւ Մէրսէտէսին վրայ։

Խեղճ կինը իր զաւկին ձեռքը սեղմեց և սկսաւ հեծկլտալ։

Սակայն թափած արտասուքը կը սփոփէին զինքը։

Ալպէր պահ մը ոտքի վրայ և լուռ մնաց իր մօրը քով։

Անոր աժգոյն դէմքէն և պռստած յօնքերէն յայտնի կ'երևէր որ վրէժխնդրութեան որոշումը հետզհետէ կ'ամրապնդուէր սրտին մէջ։

—Մայր իմ, ըսաւ Ալպէր Պ. տը Մորսէրֆ թշնամի մը ունի՞ և դուն կը ճանչնա՞ս զայն։

Մէրսէտէս սարսռաց։

Մէրսէտէս գիտեց որ երիտասարդը «հայրս» չէր ըսած, այլ պարոն տը Մորսէրֆ։

—Սիրելիս, ըսաւ Մէրսէտէս, հորդ կացութեան մէջ գտնուող մարդիկ շատ թշնամիներ կ'ունենան, զորս իրենք չեն

ճանչնար։ Բայց լաւ գիտես որ ճանչցուած թշնամիները նուազ վտանգաւոր են։

—Այո՛, գիտեմ. ես ալ քու խելացիութենէդ կը դիմեմ, մայր իմ. դուն այնպիսի անբաղդատելի կին մըն ես որ ամէն բան կը հասկնաս:

—Ի՞նչ ըսել կ'ուզես։

—Ըսել կ'ուզեմ թէ մեր տուած պարահանդէսին իրիկունը դուն դիտեցիր որ Պ. տը Մօնթէ-Քրիսթօ չուզեց մեր տան մէջ բան մը ուտել։

Մէրսէտէս իր տենդոտ թեւին վրայ կրթնեցաւ։

—Պ. տը Մօնթէ-Քրիսթօ կ'ըսես, գոչեց, բայց մեր գործը ի՞նչ յարաբերութիւն ունի անոր հետ։

—Գիտես, մայր իմ, թէ Մօնթէ-Քրիսթօ գրեթէ արևելեան մարդ մըն է, և Արևելցիները վրէժխնդրութեան բոլոր ազատութիւնները պահելու համար իրենց թշնամիներուն տան մէջ ոչ կ'ուտեն և ոչ կը խմեն։

—Պ. տը Մօնթէ-Քրիսթօ մեր թշնամի՞ն կ'անուանես, Ալպէր, յարեց Մէրսէտէս իր վրայ ծածկուած սաւանէն աւելի գունատելով. ո՞վ ըսաւ այդ բանը. խենդեցե՞ր ես, Ալպէր. Պ. տը Մօնթէ-Քրիսթօ մեր հետ քաղաքավարութեամբ վարուեցաւ միշտ Պ. տը Մօնթէ-Քրիսթօ քու կեանքդ ազատեց. դուն մեզի ներկայացուցիր զայն. ո՜հ, կ'աղաչեմ, զաւակս. եթէ այդպիսի գաղափար մը ունիս, հեռացո՛ւր մտքէդ. իմ յանձնարարութիւնս կամ աղաչանքս սա է, որ անոր հետ լաւ վարուիս։

—Մայր իմ, յարեց երիտասարդը տխուր նայուածքով մը, այդ մարդը պաշտպանելու համար անշուշտ ապացոյցներ ունիս։

—Ե՞ս, գոչեց Մէրսէտէս, իր աժգունելուն չափ արագօրէն կարմրելով և գրեթէ անմիջապէս յետոյ առաջուընէ աւելի տժգունելով։

—Այո՛, անտարակոյս յարեց Ալպէր, և քու ունեցած ապացոյցդ սա է որ այդ մարդը չի կրնար մեզի չարիք հասցնել, այնպէս չ՞է։

Մէրսէտէս սարսռաց, և իր հետազօտիչ նայուածքը զաւկին վրայ յառելով ըսաւ.

—Տարօրինակ խօսքեր կ'ընես, Ալպէր ինծի այնպէս կը թուի որ այդ մարդուն վրայ եզական գաղափարներ ունիս։ Ինչ ըրաւ քեզի կոմսը. երեք օր առաջ անոր հետ Նորմանտիա գացիք. երեք օր առաջ հոս և դուն ամենէն ընտիր բարեկամդ կը նկատէինք զայն։

Ալպէրի շրթունքներուն վրայ հեգնական ժպիտ մը երևցաւ։

Մէրսէտէս այդ ժպիտը տեսաւ, ու իր կնոջական ու մայրական կրկին բնազդումովը ամէն բան գուշակեց. սակայն խոհագէտ և քաջասիրտ կին մը ըլլալուն իր վրդովումը և սարսուռները յայտնի չըրաւ։

Ալպէր թողուց որ խօսակցութիւնը ընդհատուի. բայց վայկեան մը ետքը կոմսուհին նորէն սկսաւ խօսիլ։

—Քիչ մը առաջ ինծի հարցուցիր թէ ինչպէս եմ, ըսաւ, քեզի կ'իմացնեմ որ լաւ վիճակի մէջ չեմ գտնուիր, սիրելիս։

Պէտք է քովս նստիս, Ալպէր, և ինծի ընկերութիւն ընես. պէտք չէ որ առանձին մնամ։

—Մայր իմ, ըսաւ երիտասարդը, հրամանդ կը կատարէի (և գիտես թէ ինչ ուրախութեամբ կը կատարեմ ամէն անգամ) եթէ ստիպողական և կարևոր գործով մը ստիպուած չըլլայի քենէ հեռու գտնուելու ամբողջ իրիկունը։

—Ահ, շատ լաւ, պատասխանեց Մէրսէտէս հառաչանքով մը. գնա՛, Ալպէր, չեմ ուզեր քու որդիական սիրոյդ գերի ընել։

Ալպէր այդ խօսքերը չլսել ձևացուց, մայրը բարևեց և դուրս ելաւ։

Հազիւ թէ երիտասարդը դռնէն դուրս ելաւ, Մէրսէտէս իր հաւատարիմ ծառան կանչեց և հրամայեց որ բոլոր իրիկունը Ալպէրին ետևէն երթայ ամէն տեղ, չուտով գայ անոր ըրածները իմացնէ։

Յետոյ զանգակը հնչեցուց, սենեկապանուհին կանչեց, թէև տկար, հագուեցաւ որպէսզի որևէ դէպքի պատրաստ ըլլայ։

Սպասաւորը դժուարութիւն չունէր իրեն տրուած հրամանը կատարելու։

Ալպէր իր սենեակը մտնելով, վայելչապէս հագուեցաւ։

Ժամը ութին տասը մնացած, Պօշան եկաւ, և իմացուց թէ Շաթօ-Ռընօն խօսք տուած էր որ վարագոյրին բացուելէն առաջ նուագախումբի ետևի նստարաններուն վրայ պիտի գտնուի։

Երկուքնին միասին կառք նստան և Ալպէր ո՛ւր երթալը պահելու պատճառ մը չունենալով գոչեց։

—Օբէրայի թատրոնը տա՛ր։

Իր անհամբերութեամբը, վարագոյրը բացուելէն առաջ հասած էր։

Շաթօ-Ռընօն իր նստարանին վրայ կը գտնուէր։

Պօշան ամէն բան իմացուցած ըլլալուն Ալպէր պէտք չունէր բացատրութիւններ տալու։

Իր հօրը վրէժը լուծող այդ որդւոյն ընթացքը այնքան ընական էր, որ Շաթօ-Ռընօ բնաւ փորձ մը չըրաւ իր գաղափարներէն ետ կեցնելու զայն։

Տըպրէ դեռ եկած չէր, բայց Ալպէր գիտէր որ Օբէրայի ներկայացումներէն շատ քիչ անգամ բացակայ կ'ըլլար։

Մինչև վարագոյրին բացուիլը թատրոնին մէջ պտըտեցաւ Ալպէր։

Կամ նրբանցքներուն մէջ և կամ սանդուխին վրայ կը յուսար Մօնթէ-Քրիսթոյի հանդիպիլ։

Վարագոյրին զանգակը լսելուն, Մորսէրֆ իր տեղը գնաց և Շաթօ-Ռընոյի ու Պօշանի մէջտեղը նստաւ։

Բայց իր աչքերը այն սիւնամէջ օթեակին վրայէն չէր հեռացներ, որ առաջին արարուածին տևողութեանը, կարծես գոց մնալու յամառած էր։

Վերջապէս երբ Ալպէր հարիւրերորդ անգամ ըլլալով իր ժամացոյցը կը դիտէր, երկրորդ արարուածին սկիզբը օթեակին դուռը բացուեցաւ, և Մօնթէ-Քրիսթօ, սև զգեստներ հագած, ներս մտաւ և սրահին մէջ նայելու համար, օթեակին թեւին կռթընեցաւ։

Անոր ետևէն Մորել կը յառաջանար, և իր նայուածքը պըտըտցնելով, իր քոյրն ու քեռայրը կը փնտռէր։

Երկրորդ յարկը օթեակի մը մէջ տեսնելով զանոնք, նշան մը ըրաւ։

Կոմսը սրահին մէջ զգուշաւոր նայուածք մը պտըտցնելով տժգոյն դէմք մը բոցավառ աչքեր տեսաւ, որոնք իր ուշադրութիւնը կը գրաւէին կարծես։

Կոմսը ճանչցաւ որ Ալպէրն էր ան. բայց անոր դէմքին այլայլութիւնը դիտելով չտեսնել ձեւացուց զայն։

Ուստի առանց իր միտքը յայտնող շարժում մը ընելու՝ տեղը նստաւ, կրկնադիտակը պահարանին մէջէն հանելով ուրիշ կողմ ուղղեց զայն։

Սակայն կոմսը, առանց երեւցնելու՝ աչքերը երիտասարդէն վրայէն հեռացուցած չէր, և երկրորդ արարուածին վերջը վարագոյրը իջաւ, կոմսը իր անվրիպելի նայուածքովը տեսաւ որ երիտասարդը իր երկու բարեկամներուն հետ դուրս կ'ելլէր:

Քիչ մը ետքը իր դիմացը գտնուող առաջին կարգի օթեակին պատուհանին առջև անոր գլուխը երեւցաւ:

Կոմսը փոթորիկին մօտենալը կը զգար, օթեակին դրան փականքին մէջ բանալիին դառնալը լսած միջոցին խիստ զուարթ դէմքով Մորէլի հետ կը խօսէր, սակայն պատահելիքը գիտնալով ամէն բանի պատրաստուած էր։

Դուռը բացուեցաւ։

Այն ատեն միայն Մօնթէ-Քրիսթօ գլուխը դարձուց և կապարագոյն ու դողդոջուն Ալպէրը տեսաւ։

Պօշան և Շաթօ-Ռընօ անոր ետեւէն կը յառաջանային։

—Բարի եկաք, պարոն տը Մորսէրֆ. գոչեց կոմսը այնպիսի ազնուութեամբ մը, որով իր ողջոյնը քաղաքավարութեան սովորական ձեւերէն կը տարբերէր։

Իր դէմքը կատարեալ մտերմութեան մը նշանները ցոյց կ'ուտար

Այն ատեն Մորէլ յիշեց գերկոմսէն ստացած նամակը, որուն մէջ երիտասարդը առանց իր միտքը յայտնելու՝ կը խնդրէր որ Օբերայի թատրոնը գտնուի, և հասկցաւ որ սոսկալի դէպք մը տեղի պիտի ունենայ։

—Բարեկամական և քաղաքավարական փոխադարձ կեղծ ձեւեր ընելու եկած չենք հոս, պարոն կոմս, այլ բացատրութիւն մը պահանջելու։

Երիտասարդին դողդոջուն ձայնը հազիւ թէ անոր սեղմուած ակռաներուն մէջէն դուրս կ'ելլէր։

—Թատրոնի՞ մէջ բացատրութիւն կը պահանջէք, ըսաւ կոմսը այն հանդարտութեամբն ու ազդու նայուածքովը, որով՝ իր այդ կրկին յատկութիւններուն համար կը ճանչցուէր այդ խիստ յանձնապաստան մարդը։ Բարիզեան սովորութեանց որչափ ալ օտար ըլլամ, չեմ կարծեր, պարոն, որ բացատրութիւնները թատրոնի մէջ պահանջուին։

—Սակայն երբ մէկը ըսել կուտայ թէ տունը չէ, յարեց Ալպէր, և լոգարանի մէջ, սեղանի վրայ կամ անկողնի մէջ ըլլալուն՝ անկարելի է անոր քովը երթալ, ո՛ւր որ անոր հանդիպինք, հոն պէտք է տեսակցիլ անոր հետ։

—Ինծի հետ տեսակցութիւնը շատ դիւրին է ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, քանի որ պարոն, եթէ չեմ սխալիր, երէկ տունս կը գտնուէիք։

—Այո՛, պարոն, երէկ ձեր տունն էի, ըսաւ երիտասարդը, բոլորովին շփոթահար. որովհետև ձեր ով ըլլալը չէի գիտեր։

Այդ խօսքերը ընելու ատեն Ալպէր իր ձայնը բարձրացուցած էր. որպէսզի մօտակայ օթեակներուն մէջ գտնուողները և օթեակներուն նրբանցքներուն մէջէն անձնողները լսեն։

Արդարև օթեակներուն հանդիսականները նայուածքնին կոմսին օթեակին մէջ դարձուցին և նրբանցքին մէջէն անցնողները կռուին ձայնը լսելով՝ Պօշանի և Շաթօ-Ռընոյի ետին կեցան։

—Ո՞ւրկէ ելլելով հոս եկաք, պարոն, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, առանց յայտնի յուզում մը ցուցնելու, խելքերնիդ գլուխնիդ չէք երեւիր:

—Իմ խելքս միշտ գլուխս է, պարոն ըսաւ Ալպէր բարկութեամբ, բաւական է ձեր խորամանկութիւնները իմանամ, և կարող ըլլամ հասկցնելու որ կ'ուզեմ անոնց վրէժը լուծել։

—Պարոն, ձեր ըսածները լաւ չեմ հասկնար յարեց Մօնթէ-Քրիսթօ, եւ եթէ հասկնայի իսկ, կը տեսնեմ որ խիստ բարձր ձայնով կը խօսիք։ Ես իմ օթեակիս մէջն եմ պարոն, և ես միայն իրաւունք ունիմ ուրիշներէն աւելի ձայնս բարձրացնելու. դո՛ւրս ելէք, պարոն։

Ու Մօնթէ-Քրիսթօ հրամայական զարմանալի շարժումով մը Ալպէրին ցոյց տուաւ դուռը։

—Ա՛հ, շատ լաւ, ես ալ ձեր օթեակէն դուրս պիտի նետեմ

ձեզ։ յարեց Ալպէր իր դողդոջուն ձեռքերուն մէջ ձեռնոցը ճըմռթկելով, զոր կոմսը տեսաւ։

—Աղէկ, աղէկ, ըսաւ կոմսը սրտի հանդարտութեամբ. կը տեսնեմ որ ինծի հետ մենամարտիլ կ՚ուզէք. բայց ձեզի խրատ մը տամ, վերկոմս, և լաւ միտքերնիդ պահեցէք.— Մենամարտ հրաւիրելու համար ձայն հանելը գէշ սովորութիւն է. այդ ձայները կրնան ամէն մարդու հաճելի չըլլալ, պարոն տը Մորսէրֆ։

Այդ անունին վրայ՝ ունկնդիրներուն մէջ շշունչ մը տիրեց։ Առջի իրիկուընէ ի վեր Մորսէրֆի անունը ամենուն բերանը կը շրջէր։

Ալպէր ամէնէն աղէկ և ամէնէն առաջ հասկցաւ կոմսին ակնարկութիւնը. շարժում մը ըրաւ իր ձեռնոցը կոմսին դէմքին և Շաթօ-Ռընօ վախնալով որ այդ տեսարանը մենամարտի հրաւէր մը ըլլալէն չանցնի, ետևէն բռնեցին զայն։

Բայց Մօնթէ-Քրիսթօ առանց ոտքի ելլելու, իր աթոռը ծըռելով ձեռքը միայն երկնցուց և երիտասարդին կծկուած մատերուն մէջէն խոնաւցած և ճմռթկուած ձեռնոցը յափշտակելով բարձրաձայն ըսաւ։

—Պարոն, ձեռնոցնիդ իբրև նետուած կ՚ընդունիմ, և գնդակով մը ձեզ կը վերադարձնեմ զայն։ Հիմա դուրս ելէք սենեակէս եթէ ոչ՝ ծառաներս կը կանչեմ և ձեզ դռնէն դուրս նետել կուտամ։

Ալպէր, շփոթած, գինովի պէս դեգերելով և աչքը արիւնով լեցուն, երկու քայլ ետ քաշուեցաւ:

Մորէլ յարմար ժամանակը գտաւ դուռը ետևէն գոցելու։

Մօնթէ-Քրիսթօ նորէն իր կրկնադիտակը ձեռք առաւ և իբր թէ բան մը պատահած չըլլար, իր աչքերուն մօտեցուց զայն և սկսաւ ամէն կողմ դիտել։

Այդ մարդուն սիրտը պղինձէ էր եւ դէմքը՝ մարմարինէ։

—Ի՞նչ ըրիք, հարցուց Մորէլ, կոմսին ականջին մօտենալով։

—Ե՞ս, բան մը չըրի, գոնէ անձամբ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ։

—Սակայն՝ այս տարօրինակ տեսարանը անշուշտ պատճառ մը ունի։

—Տը Մորսէրֆ կոմսին դէպքին համար խեղճ երիտասարդը սաստիկ զայրացած է։

—Բայց այդ դէպքին մասնակի՞ց էք։

—Յանձնաժողովը Հայտէէն իմացեր է անոր հօր մատնութիւնը։

—Ստուգիւ, լսած էի. բայց չուզեցի հաւատալ թէ այն յոյն ստրկուհին, զոր նոյն օթեակին մէջ ձեզի հետ տեսայ, Ալի բաշային աղջիկն է։

—Սակայն ստոյգ է, ըսաւ կոմսը։

—Ո՜հ Տէր Աստուած, ուրեմն ամէն բան կը հասկնամ հիմա. այդ վէճը առաջուընէ մտածուած և պատրաստուած էր։

Ի՞նչպէս։

—Ալպէր ինծի տոմսակ մը գրած էր որ այս իրիկուն Օբէրա գտնուիմ, անշուշտ ձեզի ընելիք նախատինքին վկայ ըլլալու համար։

—Հաւանաբար. ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, իր անխռով հանդարտութեամբը։

—Բայց ի՞նչ պիտի ընէք։

—Որո՞ւ։

—Ալպէրին։

—Ալպէրին, կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ նոյն ձայնով, ո՛րչափ ստոյգ է ձեր գտնուիլը և ձեր ձեռքը սեղմելս, նոյնչափ ստոյգ է վաղը առտուան ժամը տասնէն առաջ զայն սպաննելս։

Մորէլ ալ Մօնթէ-Քրիսթոյի ձեռքը իր երկու ձեռքերուն մէջ բռնեց և այդ ցուրտ ու հանդարտ ձեռքը սեղմելով սարսռաց։

—Ո՜հ, կոմս, ըսաւ, հայրը շատ կը սիրէ զայն։

—Այդպիսի խօսքեր մի՛ ընէք ինծի, գոչեց Մօնթէ-Քրիսթօ առաջին անգամ բարկութիւն ցուցնելով, պիտի տանջեմ զայն։

Մորէլ, ապշահար, Մօնթէ-Քրիսթոյի ձեռքը ձգեց։

—Կո՛մս, կո՛մս, ըսաւ։

—Սիրելի Մաքսիմիլէն, ընդմիջեց կոմսը, մտիկ ըրէ՛ք Տիւբբէզ ի՜նչ հիանալի կերպով կ՚երգէ սա խօսքը.

Ո՛ Մաթիլդ, հոգւոյս պաշտելին։

Առաջին անգամ Տիւբբէզը Նաբոլի լսեցի, և ես ամենէն առաջ ծափահարեցի. կեցցես, կեցցես։

Մորէլ հասկցաւ որ առջի խնդրին վրայ ուրիշ ըսելիք չկար, ուստի սպասեց։

Ալպէրի վէճը վերջացած ատեն՝ վարագոյրը բացուած ըլլալով շատ չանցած, նորէն գոցուեցաւ։ Այն ատեն օթեակին դուռը նորէն զարնուեցաւ։

—Ներս մտէք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, առանց յուզում մը յայտնելու։

Պօշան դրան առջև երևցաւ։

—Բարի եկաք, պարոն Պօշան, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ. հրամմեցէք, նստեցէք, կ'աղաչեմ։

Պօշան ներս մտաւ, բարևեց և նստաւ։

—Պարոն, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօյին, ինչպէս տեսաք, քիչ մը առաջ Պ. տը Մորսէրֆին ընկերացած էի։

—Հաւանաբար ըսել կ'ուզէք, յարեց Մօնթէ-Քրիսթօ ժպտելով, թէ ինծի հետ ընթրելու պիտի գաք։ Պարոն Պօշան ուրախութեամբ կը տեսնեմ որ դուք աւելի զգուշաւոր էք։

—Պարոն, ըսաւ Պօշան, կը խոստովանիմ որ Ալպէր բարկանալուն համար յանձաւոր է, և ես իմ հաշուիս եկած եմ ձենէ ներում խնդրելու։ Երբ իմ խնդիրքս ընդունիք, ձեզ անկեղծ ճանչնալովս՝ կը յուսամ թէ չէք մերժեր նաև Եանինայի մարդոց հետ ձեր ունեցած յարաբերութեանց վրայ քիչ մը բացատրութիւն տալ ինծի. յետոյ ես ալ քանի մը խօսք պիտի ընեմ այդ նորատի յոյն կնոջ մասին։

Մօնթէ-Քրիսթօ շրթունքներովը և աչքերովը փոքր նշան մը ըրաւ, որով լռութիւն կը խնդրէր։

—Ահաւասիկ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, իմ բոլոր յոյսերս ի դերև կ'ելլեն։

—Ի՞նչ պատճառաւ, հարցուց Պօշան։

—Անտարակոյս, տարօրինակ մարդու համբաւը կ'ընծայէք ինծի. ձեր կարծիքին համեմատ՝ Լարա մը, Մանֆրէտ մը և լորտ Րութվէն մըն եմ ես. բայց երբ զիս իբր տարօրինակ տեսնելու փափաքնիդ կ'անցնի. ձեր ծրագիրը կը փոխէք և ռամիկ մարդ մը ընել կը ջանաք, վերջապէս ինէ բացատրութիւններ կը խնդրէք. ուրեմն զիս ծաղրել կ'ուզէք, պարոն Պօշան։

—Սակայն, յարեց Պօշան ամբարտաւանութեամբ, այնպիսի պարագաներ կան, ուր ուղղամտութիւնը կը հրամայէ...։

—Պարոն Պօշան, ընդմիջեց տարօրինակ մարդը, Պ. Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսին հրամայողը Պ. Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսն է։ Ուստի այս խօսքերը գոցեցէք, եթէ կը հաճիք. ուզածս կ'ընեմ, պարոն Պօշան. և հաւատացէք որ աղէկ կ'ընեմ ինչ որ կ'ընեմ։

—Պարոն, պատասխանեց Պօշան, պատուաւոր երիտասարդ-

ները այդչափով գոհ չեն ըլլար, պատուաւոր երաշխաւորութիւններ ալ պէտք են։

—Պարոն, ես ինքս կենդանի երաշխաւորութիւն մըն եմ, յարեց Մօնթէ-Քրիսթօ անհոգութեամբ, բայց իր աչքերը սպառնալին շողեր կը փայլատակէին։ Երկուքս ալ երակներնուս մէջ արիւն չունինք, զոր հոսեցնելու կը փափաքինք. ահա՝ մեր փոխադարձ երաշխաւորութիւնը։ Այս պատասխանը դերկոմսին տարէք և ըսէք անոր թէ վաղը ժամը տասնէն առաջ կը փափաքիմ անոր արիւնին գոյնը տեսնել։

—Ուրեմն, ըսաւ Պօշան, մենամարտի պայմանները որոշելէն զատ ուրիշ ընելու գործ չմնար։

—Բոլորովին անտարբեր եմ այդ մասին, պարոն, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսը. այդպիսի աննշան խնդրի մը համար թատրոնի մէջ անհանգիստ ընել չարժեր։ Ֆրանսայի մէջ սուրով կամ ատրճանակով կը մենամարտին. գաղթավայրերուն մէջ՝ լայնափող հրացանով, Արաբիոյ մէջ՝ դաշոյնով։ Ձեր բարեկամին ըսէք որ թէև նախատուողը ես եմ, սակայն զէնքի ընտրութիւնը իրեն կը թողում, և առանց վիճաբանութեան ու առանց ընդդիմութեան՝ իր ընտրութիւնը. մինչև իսկ վիճակաձգութեամբ մենամարտիլը։ Բայց ինծի համար գործը կը տարբերի. ես ապահով եմ որ պիտի շահիմ։

—Ապահո՞վ էք որ պիտի շահիք, յարեց Պօշան ապուշ նայուածքով կոմսին նայելով։

—Անշուշտ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ թեթևօրէն ուսերը ցնցելով. եթէ ոչ՝ Պ. տը Մորսէրֆի հետ չէի մենամարտեր։ Պիտի սպաննեմ զայն, այո՛, որովհետև պէտք է։ Միայն թէ այս իրիկուն տունս կը սպասեմ որ կարճ խօսքով մենամարտին մէջ գործածուելիք զէնքը ու որոշուած ժամը իմացընէք ինծի. չեմ սիրեր սպասցնելը։

—Ուրեմն առտուան ժամը ութին, Վէնսանի անտառին մէջ ատրճանակով պիտի մենամարտիք, ըսաւ Պօշան, չփոթելով և չգիտնալով թէ իր դիմացինը յանդուգն մեծխօսիկ մըն է թէ գերբնական էակ մը։

—Շատ լաւ, պարոն, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, հիմա որ ամէն

բան կարգի դրուած է, կ'աղաչեմ ձգեցէք որ ներկայացման ուշադրութիւն ընեմ, և ըսէք ձեր Ալպէր բարեկամին որ այս իրիկուն իմ վրաս չգայ. իր անվայել կոպտութիւններուն յանցաւոր պիտի ըլլայ. թող իր տունը վերադառնայ և քնանայ։

Պաշան զարմանքով դուրս ելաւ։

—Հիմա, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, Մորէլին դառնալով, ձեր խօսքին կրնամ վստահ ըլլալ. այնպէս չէ՞։

—Անտարակոյս, ըսաւ Մորէլ. եթէ հրաման մը ունիք պատրաստ եմ կատարելու. սակայն...։

—Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք։

—Կոմս, պէտք է որ այս մենամարտին բուն պատճառը իմանամ։

—Ըսել կ'ուզէք թէ խնդիրքս կը մերժէ՞ք։

—Բնա՛ւ։

—Բուն պատճառը, Մորէլ, այդ երիտասարդը անգամ չգիտեր, որովհետեւ կոյր զկուրայն կը քալէ. բուն պատճառը միայն ես և Աստուած գիտենք։ Բայց ճշմարիտ կ'ըսեմ, Մորէլ, որ Աստուած անոր պատճառը գիտնալով մեր հետ պիտի ըլլայ։

—Բաւական է այդչափը, կոմս, ըսաւ Մորէլ, երկրորդ վըկանիդ ո՞վ է։

—Ձենէ և ձեր էմմանուէլ եղբօրմէն զատ Բարիզի մէջ չեմ ճանչնար, որուն այդ պատիւը ընել ուզեմ։ Կը կարծէ՞ք որ էմմանուէլ բարեհաճի այդ ծառայութիւնը ընել ինծի։

—Կոմս, ինծի պէս անոր համար ալ կ'երաշխաւորեմ ձեզ։

—Լաւ, իմ ուզածս ալատ է. վաղը առտու ժամը ութին իմ տունս պիտի գաք, այնպէս չէ։

—Այո՛։

—Լռեցէ՛ք, վարագոյրը բացուեցաւ, մտիկ ընենք. այս օպերայի մէկ եղանակն անգամ կորսնցնելու սովորութիւն չունիմ Կիյոմ Թէլի երաժշտութիւնը որքան քաղցր է։

ԺԱ. ԳԼՈՒԽ

ԳՈՑԵՐԸ

Մօնթէ-Քրիսթօ իր սովորութեանը համեմատ, սպասեց որ Տիւբրէզ իր հռչակաւոր Եsուէս եկէf երգը երգէ. այն ատեն ոտքի ելաւ և թատրոնէն մեկնեցաւ։

Դրան առջև Մորէլ հետեւեալ առտու ժամը ճիշդ ութին էմմանուէլի հետ կոմսին տունը գտնուելու համար տուած խօսքը նորոգելով բաժնուեցաւ անկէ։

Կոմսը միշտ անխռով և ժպտախառն դէմքով հեծաւ իր կառքը և հինգ վայրկեան յետոյ տունը հասաւ։

Միայն թէ պէտք էր կոմսը չճանչնալ, որպէսզի իր տունը մտած ատեն Ալիին հետ խօսելու կերպէն խաբուէր մարդ։

Ալի՛, փղոսկրէ բունով ատրճանակներս ինծի բե՛ր։

Ալի ատրճանակներու արկղիկը իր տիրոջը տուաւ, և կոմսը սկսաւ իր զէնքերը քննել այնպիսի մարդու մը բնական անձկութեամբը, որ իր կեանքը կտոր մը երկաթի և կապարի պիտի յանձնէ։

Մօնթէ-Քրիսթօ իր սենեակներուն մէջ նշան առնելու համար յատկապէս շինել տուած էր այդ հրացաններն։ Կայծահան պարունակ մը բաւական էր գնդակը մղելու, և քովի սենեակէն ոչ ոք չէր իմացուէր որ կոմսը ինչպէս կ'ըսեն նշան առնողները իր ձեռքը կը վարժեցնէր։

Կոմսը հազիւ թէ զէնքը արկղիկին մէջէն հանելով ձեռքը առած էր և նպատակի մը համար պատին վրայ զետեղուած երկաթէ փոքր տախտակին վրայ նշանին կէտը կը փնտռէր, երբ իր դահլիճին դուռը բացուեցաւ և Պաթիսթէն ներս մտաւ։

Բայց ծառան իր բերանը բանալէն առաջ, կոմսը կիսաբաց դրան մէջէն մօտակայ սենեակէն պատին քովը մթութեան մէջ քօղարկուած կին մը տեսաւ, որ Պաթիսթէնի ետեւէն եկած էր։

Կինը կոմսին ձեռքը ատրճանակ և սեղանին վրայ երկու սուր տեսնելով, խսկոյն ներս խոյացաւ։

Պաթիսթէն նայուածքով մը իր տիրոջ խորհուրդ կը հարցնէր.

—Ո՞վ էք դուք, տիկին, ըսաւ կոմսը, քօղարկուած կնոջ ուղղելով խօսքը։

Անծանօթ կինը իր նայուածքը շուրջը ուղղեց, որպէս զի ապահով ըլլայ թէ բոլորովին առանձին կը գտնուի. յետոյ ծընբադրելու չափ ծռելով և յուսաբեկ ձայնով. ձեռքերը միացուցած ըսաւ։

—Էտմօ՛ն, զաւակս պիտի չսպաննէք։

Կոմսը քայլ մը ետ քաշուեցաւ, տկար ճիչ մը հանեց և զէնքը ձեռքէն նետեց։

Ի՞նչ անուն էր որ տուիք, տիկին տը Մորսէրֆ, ըսաւ կոմսը։

—Ձեր անո՛ւնը տուի, գոչեց կինը, իր քօղը վեր առնելով, ձեր անունը, զոր գուցէ ես միայն մոռցած չեմ։ Էտմօ՛ն, ձեզի եկողը տիկին տը Մորսէրֆը չէ, այլ Մէրսէտէսը։

—Մէրսէտէս մեռա՛ծ է, տիկին, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, և ես այդ անունով ուրիշ անձ չեմ ճանչնար։

—Մէրսէտէս կենդանի՛ է, պարոն, և ձեզ կը յիշէ. որովհետև ձեզ տեսնելուն պէս ճանչցաւ, և ձեզ տեսնելէն իսկ առա՞ջ ձեր ձայնէն, Էտմօն, ձեր ձայնին մէկ հնչիւնէն ճանչցաւ. այդ ժամանակէն ի վեր քայլ առ քայլ ձեր ետեւէն կուգայ, ձեր վրայ կը հսկէ, ձենէ կը զարհուրի։ Գ. տը Մորսէրֆին հարուածը տուող ձեռքը փնտռելու պէտք չունի։

—Ֆէրնանի՞ն, ըսել կ՚ուզէք, տիկին, յարեց Մօնթէ-Քրիսթօ դառն հեգնութեամբ մը, քանի որ մեր բուռն անունով զիրար կը կոչենք, բոլոր անունները ալ յիշենք։

Մօնթէ-Քրիսթօ այդ Ֆէրնան անունը այնպիսի յայտնի ատելութեամբ մը արտասանեց որ Մէրսէտէս ամբողջ մարմնոյն վրայ սոսկումի սարսուռ մը զգաց։

—Կը տեսնէք, Էտմօն, որ սխալած չեմ, գոչեց Մէրսէտէս, և իրաւունք ունիմ ըսելու որ զաւկիս խնայէք։

—Ո՞վ ըսաւ ձեզի, տիկին, որ ես ձեր զաւկին թշնամութիւն մը ընել կ՚ուզեմ։

—Մարդ չըսաւ. բայց մայր մը հեռատեսութիւն ունի. ես ամէն բան գուշակեցի և անոր ետեւէն այս իրիկուն Օբէրա եկայ, և օթեակի մը մէջ պահուըտելով ամէն բան տեսայ։

—Ուրեմն եթէ ամէն բան տեսաք, տիկին, անշուշտ պէտք է

միեւնոյնը տեսած ըլլաք որ Ֆէրնանի զաւակը հրապարակաւ զիս նախատեց, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, սոսկալի հանդարտութեամբ մը։

—Ո՛հ, գթութի՛ւն, պարոն։

—Տիկին, շարունակեց կոմսը անշուշտ տեսաք որ եթէ բարեկամներէս մէկը՝ Գ. Մորէլ անոր թեւը չբռնէր, իր ձեռնոցը երեսիս պիտի նետէր։

—Մտիկ ըրէք, զաւակս ալ ձեր ո՛վ ըլլալնիդ գուշակած է, և իր հօրը դժբախտութեանց պատճառը ձեզի կը վերագրէ։

—Տիկին, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, խօսքերը կը շփոթէք, դժբախտութիւններ չեն այլ պատիժ։ Ես չեմ Գ. տը Մորսէրֆը հարուածողը, այլ Նախախնամութիւնն է զայն պատժողը,

—Ինչո՞ւ ձեր գործը Նախախնամութեան կը վերագրէք, գոչեց Մէրսէտէս։ Ինչո՞ւ կը յիշէք, երբ նախախնամութիւն մը մոռնաս։ Եանինան և անոր կուսակալը ձեզի հետ ինչ առնչութիւն ունին, Էտմօն։ Ֆէրնան Մոնտէկօն Թէբէ-Տէլէնլի Ալին մատնելով ձեզի հանդէպ ի՞նչ յանցանք գործած եղաւ։

—Ես ալ ձեզի կ՚իմացընեմ որ, տիկին, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ, որ այդ բոլոր դէպքերը Ֆրանսացի հարիւրապետին և Վասիլիքիին աղջկան միջև տեղի ունեցած են։ Իրաւունք ունիք, ինծի հետ առնչութիւն մը չունին անոնք, և եթէ երդում ըրած եմ՝ վրէժ մը լուծելու համար, իմ վրէժխընդրութիւնս ոչ ֆրանսացի հարիւրապետէն է և ոչ ալ տը Մորսէրֆ կոմսէն, այլ Գաթալանցի Մէրսէտէսի ամուսին Ֆէրնան ձկնորսէն։

—Ո՛հ, պարոն, գոչեց կոմսուհին, ի՛նչ սոսկալի վրէժխընդրութիւն է այնպիսի յանձանքի մը համար, զոր ճակատագիրը ինծի գործել տուաւ, քանի որ ես եմ յանձաւորը, Էտմօն. և եթէ վրէժ լուծել կ՚ուզէք, ինէ լուծեցէք, որ ձեր բացակայութեանը և իմ առանձնութեանս միջոցին յուսահատեցայ,

—Բայց ինչո՞ւ ես բացակայ եղայ, և ինչո՞ւ դուք առանձին մնացիք, գոչեց Մօթէ-Քրիսթօ։

—Որովհետև ձեզ ձերբակալեցին ու բանտարկեցին, Էտմօն։

—Ինչո՞ւ զիս ձերբակալեցին ու բանտարկեցին։

—Չեմ գիտեր. ըսաւ Մէրսէտէս։

—Այո՛, չէ՛ք գիտեր, տիկին, գոնէ այնպէս կը յուսամ։

Ուրեմն հիմա ձեզի ըսեմ. որովհետև ձեզի հետ ամուսնանալու օրուանս առաջի իրիկունը Րեզերվի ճողաբարձին տակ՝ Տանկլար անունով մարդ մը այս նամակը գրած էր, զոր փէրնան ձկնորսը նամակատան յանձնելու գործը ստանձնած էր։

Ու Մօնթէ-Քրիսթօ գրասեղանին մօտենալով, գզրոց մը բացաւ, ուրկէ թուղթ մը հանեց, որ իր նախնական գոյնը կորսնցուցած էր և որուն մելանը ժանգի գոյն առած էր, ու Մէրսէտէսին ներկայացուց զայն։

Տանկլարի կողմէ ընդհ. դատախազին ուղղուած նամակն էր ան, զոր Մօնթէ-Քրիսթօի կողմը իբրև Թոմսըն և Ֆրէնչ վաճառատան ներկայացուցիչը՝ Պ. տը Պովիլին երկու հարիւր հազար ֆրանք վճարած օրը Էտմոն Տանթէսի արձանագրութեան տոմարին քով պահուած թուղթերուն մէջէն առած էր։

Մէրսէտէս սոսկումով կարդաց հետևեալ տողերը։

«Արքայական դահի և կրօնքի բարեկամ մը ընդհ. դատախազին կ՚իմացնէ, որ Փարաւոն նաւուն երկրորդ նաւապետը Էտմոն Տանթէ, որ այս առտու Իզմիրէն եկաւ, Նէապոլիս և Բօրթօ-Ֆէրրայօ հանդիպելով, Միւրայէն Յափշտակչին նամակ մը տարած է, և Յափշտակչէն Բարիզի Պօնաբարդեան ժողովուրդեան ուղղուած նամակ մը առած է։

«Տանթէսի յանցանքներուն ապացոյցը ձեռք կրնայ բերուիլ զայն բանտարկելով, որովհետև յիշեալ նամակը կամ իր վրայ, կամ հօրը տունը և կամ Փարաւոն նաւուն մէջ իր սենեակը պիտի գտնէք»։

—Տէր Աստուած, ըսաւ Մէրսէտէս, ձեռքը քրտնաթոր ճակտին տանելով, և այս նամակը…։

—Երկու հարիւր հազար ֆրանքի գնեցի, տիկին ըսաւ Մօնթէ Քրիսթօ, բայց դարձեալ աժան է, քանի որ այսօր կարող եղայ զայն ձեր աչքերուն առջև պարզելու։

—Այդ նամակը ի՞նչ հետևանք ունեցաւ։

—Այդ նամակին հետևանքը եղաւ՝ զիս բանտարկելնին, ինչպէս որ արդէն գիտէք, տիկին, բայց ձեր չգիտցածը այդ բանտարկութեան ո՛րքան տևելն է, ձեր չգիտցածը սա է որ տասնըչորս տարի ձենէ քառորդ մը մղոն հեռու Իֆ դղեակին ստորերկրեայ բանտին մէջ մնացի։ Ձեր չգիտցածը սա է որ այդ տասնըչորս տարիներուն ամէն օրուան մէջ առջի օրուան վրէժխնդրութեան

ուխտս նորոգեցի. սակայն չէի գիտեր որ զիս ամբաստանող Ֆէրնանին հետ ամուսնացած էք, և հայրս մեռած է անօթութենէ։

—Արդա՛ր Աստուած, գոչեց Մէրսէտէս, դողդղալով։

—Տասնըչորս տարի բանտի մէջ մնալէ յետոյ դուրս ելլելով իմացածներս ասոնք են, և ահա այդ պատճառաւ կենդանի Մէրսէտէսին և մեռեալ հօրս վրայ երդում ըրի որ Ֆէրնանէն վրէժս լուծեմ… ու ահա կը լուծեմ։

—Բայց ստոյգ գիտէ՞ք որ թշուառական Ֆէրնանը ըրաւ այդ բանը։

—Տիկին, հոգւոյս վրայ կ՚երդնում որ ան ըրաւ, բայց միթէ իր գործերը աւելի սոսկալի չե՞ն. որդեգրումով Ֆրանսացի էր, բայց պատերազմի ատեն Անգղիացիներուն կողմը անցաւ. ծննդեամբ Սպանիացի էր, բայց Սպանիացիներուն դէմ պատերազմեցաւ. Ալիին հասաառուն էր. բայց մատնեց և սպաննեց զայն։ Այսպիսի գործերուն քով կարդացած նամակնիդ բան մը չէ. սիրային գայթակղութիւն մը պէտք է որ ներուի այդ մարդուն հետ ամուսնացող կնոջմէն, բայց չներեր այն սիրահարը որ այդ կնոջ հետ պիտի ամուսնանար։ Ֆրանսացիները այդ նենգաւորէն վրէժնին չլուծեցին, Սպանիացիները այդ մատնիչը հրացանի չբռնեցին, Ալի իր գերեզմանին մէջ պառկած ըլլալով՝ անպատիժ թողուց այդ մատնիչը. բայց ես որ անկէ մատնուեցայ, չարչարուեցայ և գերեզմանի մէջ նետուեցայ։

Աստուծոյ շնորհիւ այդ գերեզմանէն դուրս ելլելով Աստուծոյ պարտաւոր եմ իմ վրէժխնդրութիւնս, որուն համար զիս ազատեց, և ահա պատրաստ կը գտնուիմ անոր կամքը կատարելու։

Հէգ կնոջ գլուխը խոնարհելով ձեռքերուն մէջ ինկաւ, սրունքները դանդաչեցին և ծունկի վրայ ինկաւ։

—Ներեցէք, Էտմոն, ըսաւ, ներեցէք ինծի համար որ տակաւին կը սիրեմ ձեզ։

Ամուսնական պատիւը սանձեց սիրային և մայրական եռանդը։

Իր ճակատը օթոցին դպչելու չափ խոնարհեցաւ։

Կոմսը անոր քով վազեց և գետնէն վերցուց զայն։

Այն ատեն կոմսուհին թիկնաթոռի մը վրայ նստած, իր արցունքներուն մէջէն Մօնթէ-Քրիսթօյի տժգոյն դէմքը տեսաւ.

րուն վրայ վիշտը ու տխրութիւնը սպաննական դրոշմ մը տպաւորած էին։

—Ի՛նչպէս չյիշեմ այն անիծեալ ցեղը. մրմնջեց կոմսը, պատժելու համար զիս մահուընէ կենդանացնող Աստուծոյ անհընազա՞նդ ըլլամ, ո՛հ, անկարելի է տիկին, անկարելի է...։

—Էտմօ՛ն. ըսաւ խեղճ կինը ամէն միջոց ի գործ դնելու ջանալով, երբ ձեզ Էտմօն կը կոչեմ, ինչո՞ւ զիս Մէրսէտէս չէք անուաներ։

—Մէ՛րսէտէս, կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ։ Մէ՛րսէտէս, այո՛, իրաւունք ունիք, այդ անունը տակաւին քաղցր է ինծի համար և ահա այնչափ երկար ատենէ ի վեր առաջին անգամն է որ այդ անունը իմ շրթունքներէս դուրս ելած ատեն այսպէս պարզ կը հնչուի։ Ո՛հ, Մէրսէտէս, ձեր անունը մելամաղձութեան հառաչանքներով, վշտագին հեծեծանքներով, յուսահատութեան հեծկլտանքներով, այո՛. ցուրտէն սառած. ստորերկեայ բանտիս խշտիքին վրայ կծկուած ատենս ձեր անունը արտասանեցի. տաքէն խանձած ու բանտիս սալաքարերուն վրայ գլորելու միջոցիս Մէրսէտէս կը գոչէի։ Մէրսէտէ՛ս, պէտք է որ վրէժս լուծեմ. որովհետեւ տասնըչորս տարի տանջուեցայ տասնըչորս տարի լացի և անիծեցի. ու հիմա կը կրկնեմ, Մէրսէտէ՛ս, պէտք է որ վրէժս լուծեմ։

Ու կոմսը վախնալով որ չըլլայ թէ այդ կնոջ աղաչանքներուն զիջանի, զոր այնչափ սիրած էր անցեալ յիշատակները օգնութեան կը կանչէր իր ատելութեան։

—Լուծեցէք վրէժնիդ, Է՛տմօն, գոչեց խեղճ մայրը, սակայն յանցաւորներէն լուծեցէք. վրէժխնդիր եղիք անոնցմէ. վրէժխնդիր եղիք ինէ, բայց իմ զաւկէս վրէժխնդիր մի ըլլաք։

—Սուրբ Գրքին մէջ գրուած է պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ «Հայրերուն մեղքը իրենց զաւակներուն վրայ պիտի իյնայ մինչեւ երեք և չորս սերունդ»։ Այդ պատգամը արձակողէն մե՞ծ եմ։

Ու այնպիսի հառաչանք մը արձակեց որ մռնչիւնի կը նմանէր ու իր գեղեցիկ մազերը սկսաւ չոյել։

—Էտմօ՛ն, ըսաւ Մէրսէտէս, իր թեւերը դէպի կոմսը տարածելով, Էտմօ՛ն, ձեզ ճանչնալէս ի վեր ձեր անունը պաշտելի

եղաւ ինծի և ձեր յիշատակը՝ յարգելի։ Էտմօ՛ն, բարեկամս, բարեկամս սրտիս հայելիին մէջ անդադար ցոլացած այդ ազնիւ և պայծառ պատկերը նսեմացնելու մի՛ հարկադրեք զիս։ Էտմօ՛ն, ձեզ կենդանի յուսացած ժամանակիս մէջ և մեռեալ կարծելէս ի վեր գիտնայիք թէ որքան աղօթած եմ ձեզի համար Աստուծոյ։ Այո՛, կը կարծէի թէ մեռած էք, ափսո՛ս, կը կարծէի թէ ձեր դիակը տխուր աշտարակի մը խորը թաղուած է. կը կարծէի թէ ձեր մարմինը անդունդներէն մէկուն խորութեանց մէջ գահավիժած է, ուր բանտապահները մեռեալ բանտարկեալները կը գլորեն, ու կ՚արտասուէի։ Ինչ կրնայի ընել ձեզի համար, Է՛տմօն եթէ ոչ աղօթել եւ լալ։ Հաւատացէք ինծի, տասը տարի շարունակ ամէն գիշեր միեւնոյն երազը կը տեսնէի։ Ըսին թէ դուք փախչիլ ուզելով, մեռեալ բանտարկեալի մը պատանքովը պատանքուեր էք, և ձեր կենդանի դիակը Իֆ դղեակին բարձրութենէն վար նետեր են. ժայռերուն վրայ ջախջախուելու ատեննիդ ձեր հանած ձայնին շնորհիւ ձեր դահիճները եղող դիապատիկները հասկցած են փոփոխութիւնը։

Կ՚երդնում, Է՛տմօն, միակ զաւկիս գլխուն վրայ, որուն ներողութիւնը խնդրելու եկած եմ, թէ տասը տարի ամէն գիշեր երազիս մէջ մարդիկ տեսայ, որոնք ժայռի մը գագաթը անձեւ և աննշան բան մը կը ճօճէին, տասը տարի ամէն գիշեր ահռելի ձայն մը լսեցի որ զիս սոսկացնելով և սառեցնելով քունէս կ՚արթնցնէր։ Է՛տմօն հաւատացէք որ ինչքան ալ յանցաւոր եղած ըլլամ, ես ալ չարաչար տանջուեցայ։

—Ձեր բացակայութեան ատեն ձեր հօրը մեռնիլը զգացա՞ծ էք երբեք, գոչեց Մօնթէ-Քրիսթօ, ձեռքը մազերուն մէջ մխրճելով. անդունդի մը խորութեանց մէջ հեծծալու ատեննիդ ձեր սիրած կնոջ ձեռքը ձեր հակառակորդին տալը տեսա՞ծ էք երբեք...։

—Ոչ, ընդմիջեց Մէրսէտէս, բայց տեսայ իմ սիրած անձս որ զաւկիս դահիճը ըլլալու պատրաստուած է։

Մէրսէտէս այդ խօսքերը այնպիսի ազդու վիշտով և այնպիսի յուսահատ ձայնով մը արտասանեց որ հառաչանք մը կոմսին կոկորդը կը խեղդէր այդ խօսքերէն և ձայնէն յետոյ։

Առիւծը ընկճուած էր և վրէժխնդիրը յաղթահարուած:

—Ի՞նչ կը խնդրէք, ըսաւ, կ'ուզէք որ ձեր զաւակը ապրի՞. գիտցէք որ պիտի ապրի:

Մերսէտէս այնպիսի ձայն մը յանեց որ Մոնթէ-Քրիսթոյի աչքերէն երկու կաթիլ արտասուք հոսեցուց, բայց այդ երկու կաթիլները գրեթէ իսկոյն աներեւոյթ եղան. անտարակոյս Աստուած հրեշտակ մը ղրկած էր ժողվելու համար այն արտասուքները, որոնք Կիւղարաթի և Օֆիրի ամենէն ազնիւ մարգարիտներէն թանկագին էին:

—Ո՛հ, շնորհակալ եմ Էտմօն, գոչեց Մերսէտէս կոմսին ձեռքը բռնելով և շրթունքներուն մօտեցնելով, շնորհակալ եմ. ահա ճիշդ երազիս և սիրածիս պէս կը գտնեմ քեզ. ո՛հ, հիմա կրնամ այդ խօսքերը համարձակօրէն ընել:

—Մանաւանդ որ, պատասխանեց Մոնթէ-Քրիսթօ, խեղճ Էտմօնը երկար ատեն պիտի չունենայ ձեզմէ սիրուելու: Մեռեալը իր գերեզմանը պիտի վերադառնայ, և ուրուականը մթութեանց մէջ պիտի խորասուզուի:

—Ի՞նչ կ'ըսէք, Էտմօն:

—Կ'ըսեմ թէ պէտք է մեռնիլ, քանի որ այնպէս կը հրամայէք, Մերսէտէս:

—Մեռնի՛լ, մի. ո՞վ ըսաւ այդպիսի խօսք մը. ո՞վ մեռնելու խօսք ըրաւ. մեռնելու գաղափարները ո՞ւրկէ ձեր միտքը կը վերադառնան:

—Մերսէտէս, կը կարծէ՞ք որ ես ապրելու փափաք ունենամ, երբ հրապարակաւ, ամբողջ սրահի մը մէջ, ձեր զաւկին և ձեր բարեկամներուն ներկայութեանը նախատուիմ, մանուկէ մը մենամարտի հրաւիրուիմ, և իմ ներողութեանս վրայ, իբր յաղթական փառաւորուի: Ձեզմէ ետքը, Մերսէտէս, ամենէն աւելի սիրած բանս իմ անձս է այսինքն իմ պատիւս, այսինքն այն զօրութիւնը որ զիս ուրիշ մարդոցմէ բարձր կը դարձնէ, այդ զօրութիւնը՝ իմ կենդանութիւնս է. մէկ խօսքով դուք իմ զօրութիւնս կը խորտակէք, ու ես կը մեռնիմ:

—Բայց այդ մենամարտը տեղի պիտի չունենայ, Էտմօն, քանի որ դուք կը ներէք:

—Տեղի պիտի ունենայ. տիկին ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ հանդիսաւոր շեշտով մը. միայն թէ ձեր զաւկին արեան տեղը, զոր երկիրը պիտի խմէր, իմս պիտի հոսի:

Մերսէտէս բարձր ճիչ մը արձակեց և դէպի Մոնթէ Քրիսթօ խոյացաւ. բայց յանկարծ կեցաւ:

—Էտմօ՛ն, ըսաւ, մեր գլխուն վրայ Աստուած մը կայ, (քանի որ դուք կենդանի էք, ու նորէն տեսայ ձեզ), ու ես իմ բոլոր սրտովս անոր կ'ապաւինիմ: Աստուծոյ օգնութեանը սպասելով՝ ձեր խօսքին կը վստահիմ. Զաւակս պիտի ապրի, ըսիք, այնպէս չէ՞:

—Այո՛, պիտի ապրի. տիկին, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ զարմանալով որ Մերսէտէս առանց ուրիշ զգացում մը յայտնելու, իր ըրած դիւցազնական զոհողութիւնը ընդունած էր:

Մերսէտէս իր ձեռքը կոմսին երկարեց:

—Էտմօ՛ն, ըսաւ, արտասուաթոր աչքերով, կոմսին նայելով, ո՛րքան ալ մեծ և բարձր գործ մըն է ձեր ըրածը: ո՛րքան վսեմ գործ մըն է գթալ այնպիսի թշուառ կնոջ մը, որ իր ակնկալութեանց հակառակ դէպքերու բերմամբ, ինքզինքը ձեզի կը յանձնէ: Աւա՜ղ, տարիքէս աւելի վիշտերէս ծերացած եմ: և չեմ կրնար ժպիտով մը կամ նայուածքով մը իմ Էտմօնիս յիշեցնել այն Մերսէտէսը, որուն դէմքը դիտելու համար ժամանակաւ ա՛յնչափ ժամեր անցուցած է: Ո՛հ, հաւատացէք ինծի, Էտմօ՛ն, ես ալ շատ վիշտեր կրեցի, ինչպէս ըսի ձեզի, ու կը կրկնեմ, առանց միակ ուրախութիւն մը յիշելու և առանց միակ յոյս մը տածելու կեանք մը անցընելը աղետալի վիճակ մըն է, ինչ որ ցոյց կուտայ աշխարհի մէջ ամէն բան լմնցած չէ. ոչ, ամէն բան լմնցած չէ. սրտիս մէջ կը զգամ որ այդպէս է: Ո՛հ, կը կրկնեմ, Էտմօն. ներելը բարձր, մեծ և վսեմ գործ մըն է ինչպէս որ դուք ըրիք:

—Բայց ի՞նչ պիտի ըսէիք, Մերսէտէս, երբ ձեզի ըրած զոհողութեանս մեծութիւնը գիտնայիք. ենթադրեցէք որ Աստուած աշխարհս ստեղծելէն և արգասաւորելէն ետքը, արարչագործութեան երրորդ մասին հասնելով՝ իր գործը դադրեցընէր հրեշտակի մը արցունքներուն խնայելու համար, զորս մեր մեղքերը իր անմահ աչքերէն հոսեցնել պիտի տային օր մը. ենթադրեցէք որ բան պատրաստելէ. կազմաւորելէ և արգասաւորելէ յետոյ՝ իր գործին վրայ զմայլելու միջոցին՝ Աստուած արեւը մարէր և աշ-

խարհս իր ոտքովը յաւիտենական խաւարին մէջ մղէր. այն ատեն կրնաք երեւակայել, և կամ ո՛չ, ո՛չ, չէք կրնար երեւակայել թէ այդ միջոցին իմ կեանքս կորսնցնելով ի՛նչ մեծ կորուստ պիտի ընեմ։

Մէրսէտէս կոմսին երեսը նայեցաւ այնպիսի նայուածքով մը, որ իր զարմանքը, հիացումը և երախտագիտութիւնը դրոշմած էին միեւնոյն ատեն։

Մօնթէ-Քրիսթօ իր ճակատը ջերմակէզ ձեռքերուն մէջ բռնեց կարծես գլուխը կարող չէր իր գաղափարներուն ծանրութիւնը տանիլ։

Էտմօ՛ն, ըսաւ Մէրսէտէս, միայն խօսք մը ունիմ ձեզի ըսելիք։

Կոմսը դառնութեամբ ժպտեցաւ։

—Էտմօ՛ն, շարունակեց Մէրսէտէս, եթէ ճակատս գունատած է, աչքերուս հուրը մարած, գեղեցկութիւնս կորսուած, վերջապէս եթէ Մէրսէտէս իրեն չի նմանիր ա՛լ, պիտի տեսնէք որ իր սիրտը միշտ նոյնն է...։ Մնա՛ք բարով ուրեմն, Էտմօն. ուրիշ խնդրանք չունիմ, երկինքին ուղղելիք...։ Առաջուան պէս ձեզ ազնիւ և բարձր տեսայ նորէն։ Մնա՛ք բարով, Է՛տմօն... մնաք բարով. շնորհակալ եմ։

Բայց կոմսը չպատասխանեց։

Մէրսէտէս դուռը բացաւ և աներեւոյթ եղաւ, կոմսը վշտագին և խորունկ մտածումներէ չսթափած, ուր կորսնցուցած վրէժխնդրութիւնը ընկղմած էր։

Էնվալիտի ժամացոյցը ժամը մէկ կը հնչէր, երբ տիկին տը Մորսէրֆը տանող կառքը, Շանզ-Էլիզէի սալայատակին վրայ կը թաւալէր. Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսը վեր առաւ գլուխը։

—Ի՛նչ յիմար եմ եղեր որ վրէժս լուծելու համար որոշում տուած օրս սիրտս ալ չեմ խլեր ըսաւ կոմսը ինքնիրեն։

ԺԹ. ԳԼՈՒԽ

ՄԵՆԱՄԱՐՏԸ

Մէրսէտէսի մեկնելէն յետոյ, Մօնթէ-Քրիսթոյի համար ամէն բան ստուերի մէջ թաղուեցաւ նորէն. իր գաղափարները դադրեցան, իր եռանդուն միտքը խիստ յոգնած մարդու մը պէս թմրեցաւ։

—Ի՛նչ, ըսաւ իւրովի, մինչ ճրագները ու մոմերը տխրագին ցոլքերով կը վառէին և ծառաները անհամբերութեամբ նախասենեակին մէջ կը սպասէին միթէ այնչափ յամրափոր պատրաստուած և այնչափ նեղութիւններով ու հոգերով բարձրացած շէնքը մէկ հարուածով, միայն մէկ խօսքով և մէկ շունչով պիտի կործանի՞. ես որ ինքզինքս բան մը կը կարծէի և անձիս վրայ կը պարծէի, ես որ Իֆ դղեակին ստորերկրեայ բանտին մէջ այնչափ նուաստանալէ յետոյ՝ անկէ դուրս ելլելով այս աստիճան բարձրանալու կարող եղայ, վաղը ափ մը փոշի պիտի դառնամ։ Ափսո՜ս, մարմնոյս մահուանը վրայ չեմ ցաւիր. այս կենդանական տարրին ջնջումը միթէ այն հանգարտութիւնը չէ՞ր պարգեւեր, ուր ամէն բան հակում մը ունի, ուր ամէն թշուառ շունչ կ'առնէ. միթէ մարմնոյ այն հանգարտութիւնը չէ՞ր պարգեւէր, որուն համար այնքան հառաչեցի, և որուն առջեւ անօթութեան վշտագին ճամբուն մէջ կը յառաջանայի, երբ Ֆարիա իմ բանտիս մէջ երեւցաւ։ Ինծի համար ի՛նչ է մահը, բայց եթէ մէկ աստիճան աւելի հանգարտութիւն և գուցէ երկու աստիճան աւելի լռութիւն։ Ոչ, ուրեմն գոյութեանս վրայ չեմ ցաւիր այլ այնքան յամրօրէն պատրաստուած և այնքան աշխատութեամբ արդիւնաւորած գաղափարներուս ջնջուելուն վրայ կը ցաւիմ։ Ուրեմն Նախախնամութիւնը, որ ինծի նպաստաւոր կը կարծէի, հակառակ է, ուրեմն Աստուած չուզեր որ ի գործ դնեմ իմ գաղափարներս։

«Այդ բեռը դրեթէ աշխարհի մը չափ ծանր է և վերցուցի զայն. կը կարծէի թէ մինչեւ վերջը կարող պիտի ըլլամ կրելու. իմ փափաքներուս համաձայն էր և ոչ թէ զօրութեանս, կամքիս

և կարողութեանս համապատասխան. հիմա պիտի սորվիմ հաշիւ կէս ճամբան թողուլ զայն։

«Ո՛ր, ուրեմն բախտին պիտի հնազանդիմ, մինչդեռ տասնըչորս տարուան յուսահատութիւնս և տասը տարուան ակնկալութիւնս նախախնամական յարձուցած էին զիս։

«Ինչո՞ւ կը պատահին այս ամենը, որովհետև մեռեալ կարծած սիրտս պարզ թմրութեան մէջ կը գտնուի եղեր. որովհետև թմրութենէ սթափեցաւ ու բաբախեց, որովհետև կնոջ մը ձայնովը կուրծքիս խորութենէն բխած այս բաբախումը ունեցայ։

«Սակայն, չարունակեց կոմսը, հետեւեալ առտուան մենամարտի վրայ զուշակութիւններ ընելով և ստոյգանապար խորունկ մտածումներու մէջ ընկղմելով, անկարելի է որ այնչափ ազնիւ սիրտ ունեցող կին մը եսասիրաբար ձգէ որ ես սպաննուիմ, ու իմ զօրութիւնս և գոյութիւնս ջնջուի:

«Անկարելի է որ իր սէրը կամ գոնէ իր մայրական յուսահատութիւնը այդ կէտին հասցնէ գործը։

«Այնպիսի առաքինութիւններ կան, որոնց չափազանցութիւնը կրնայ յանցանք մը ըլլալ։

«Ոչ. անշուշտ սրտաշարժ տեսարան մը երեւակայած է, գուցէ ոտքերուն մէջտեղը գայ նետուի, եւ այն ատեն քիչ մը առաջ վսեմ երեւցածը ծաղրականի պիտի փոխուի։

Ու մեծանձնութեան կարմրութիւնը պատեց կոմսին ճակատը:

—Ծաղրելի պիտի ըլլամ, յարեց Մօնթէ-Քրիսթօ, և այդ ծաղրին ես առարկայ պիտի դառնամ...։ Ե՞ս ծաղրելի ըլլամ, ո՛հ, աւելի լաւ կ'ըլլայ որ մեռնիմ։

Այսպէս չափազանցօրէն մտածելով հետեւեալ առտուան տարաբախտութեանց վրայ, որոնց դատապարտուած էր ինքը, Ալպէրը կենդանի թողելու համար Մէրսէտէսի խօսք տուած ըլլալուն, կոմսը վերջապէս ինքնիրեն ըսաւ.

—Յիմարութի՛ւն, յիմարութի՛ւն, մինթէ յիմարութիւն չէ՞ երթասարդին առջեւանակին դիմաց իբրեւ անշարժ նշան մը կենալը, ան մինթէ պիտի հաւատայ՞ թէ ես անձնասպանութեամբ

մեռայ. ամենուն. սակայն իմ յիշատակիս պատւոյն համար (անապարծութիւն մը չէ աս, այլ մեծանձնութիւն մը) հարկ է որ ամէն մարդ գիտնայ թէ ես իմ կամքովս և իմ ազատ կամքովս հաւանեցայ զարնելու համար վերցուցած ձեռքս կեցընելու. և իմ թշնամիներուս դէմ զինուած ձեռքովս կեցնելու, եւ իմ թշնամիներուս դէմ զինուած ձեռքովը ինքզինքս զարկի. պէտք էր որ այսպէս ըլլայ և ես այսպէս պիտի ընեմ,

Ու գրիչ մը առնելով իր գրասեղանին գաղտնի գզրոցին մէջէն թուղթ մը հանեց, որ ուրիշ բան չէր, բայց եթէ իր կտակը զոր իր Բարիզ հասնելէն ի վեր պատրաստուած էր. այն թղթին տակը յաւելուած մը ըրաւ. որուն մէջ դժուարահաւատ մարդոց կ'իմացնէր մահը:

—Այս բանը իմ պատւոյս համար կ'ընեմ, ըսաւ. և պէտք չէ որ այն Տանկլար Վիլֆօր և Մորսէրֆ թշուառականները կարծեն թէ զիպուածը իրենց թշնամիէն ազատեց զինքը:

Ընդհակառակը՝ թող գիտնան թէ պատիժէն ազատելնին իմ ազատ կամքէս կախում ունէր, և թէ աշխարհիս մէջ պատիժէն ազատելով միւս աշխարհին մէջ պիտի պատժուին և թէ միայն իրենց ժամանակը յաւիտենականութեան հետ փոխեցին:

Այդ տխուր անստուգութեանց մէջ դեգերելու միջոցին. որոնք տրտմութեամբ արթնցող մարդու մը գէշ երազներու կը նմանէին։ առտուան լոյսը պատուհաններու լուսաւորեց և իր ձեռքին տակ եղած գունատ կապոյտ թուղթը երեւան հանեց. անոր վրայ իր վերջին խօսքերը գրած էր։

Առտուան ժամը հինգն էր։

Յանկարծ յուշիկ ձայն մը հասաւ ականջին:

Մօնթէ-Քրիսթօ կարծեց թէ հեղձամղձուկ հառաչանքի պէս ձայն մը կը լսէ։

Գլուխը դարձուց, չուրջը նայեցաւ և մարդ չտեսաւ։

Սակայն ձայնը աւելի որոշակի կրկնուելուն, իր տարակոյսը ստուգութեան փոխուեցաւ։

Այն ատեն կոմսը ոտքի ելաւ, կամաց մը սրահին դուռը բացաւ և թիկնաթոռի մը վրայ Հայտէն տեսաւ թեւերը կախած և իր գեղեցիկ գլուխը գունատ և դէպ ի ետին հակած. խեղճ աղ-

Ջիկը իր Թիկնաթոռը ճիշդ դրան մէջտեղը դրած էր, որպէս զի կոմսը զինքը չտեսած դուրս չելլէ. բայց երկար ատեն արթուն կենալէն յոգնած, երիտասարդութեան վրայ բռնացող քունէն պարտուած էր։

Դրան բացուած ատեն հանած ձայնը չկրցաւ քունէն արթընցնել Հայտէն։

Մօնթէ-Քրիսթօ քաղցր և տխուր նայուածք մը յառեց անոր վրայ:

—Մէրսէտէս իր զաւակը յիշեց և ես մոռցայ որ աղջիկ մը ունիմ ըսաւ։

Յետոյ իր գլուխը ցնցելով, յարեց.

—Խ'եղճ Հայտէ, անշուշտ ուզած է զիս տեսնել և հետս խօսիլ, և անտարակոյս բանէ մը վախցած կամ բան մը գուշակած է...։ Ո՛չ, առանց անոր մնաս բարով ըսելու չեմ կրնար մեկնիլ, և զայն մէկուն չյանձնելէ առաջ չեմ ուզեր մեռնիլ:

Ու կամաց մը իր տեղը վերադարձաւ ու առջի տողերուն տակ գրեց։

«Մարսիլիոյ նաւատէր Բիէր Մօրէլ նախորդ տէրոջս որդի և հեծելազօրքի հարիւրապետ Մաքսիմիլիէն Մօրէլին կտակով կը Թողում քսան միլիոնի գումար մը, որուն մէկ մասը հարիւրապետը իր ժիւլի քրոջը և իր քեռայրին Էմմանուէլին պիտի նուիրէ եթէ սակայն կը կարծէ որ իրենց հարստութեան վրայ բարդուած այդ աւելորդ գումարը իրենց երջանկութեանը պիտի չվնասէ։

«Այս քսան միլիոնը Մօնթէ-Քրիսթոյի քարայրին մէջ Թաղուած է, որուն գաղտնիքը Պէրթուչչիօ գիտէ։

«Եթէ իր սիրտը ազատ է և կ'ուզէ ամուսնանալ Եանեայի կուսակալ Ալիի աղջկան Հայտէին հետ, զոր ես հայրական սիրով մեծցուցի, և ան որդիական սիրով սիրեց զիս չեմ ըսեր իմ վերջին կամքս, այլ իմ վերջին փափաքս պիտի կատարէ։

«Ներկայ կտակս Հայտէն իմ մնացեալ հարստութեանցս ժառանգորդ ըրած է արդէն, որոնք կը բաղկանան Անգղիոյ. Աւստրիոյ և Հոլանտայի մէջ ունեցած կալուածներէս, եկամուտներէս, ու զանազան պալատներու և տուներու մէջ ունեցած կարասիներէս, և որոնք, բացի վերոյիշեալ քսան միլիոնի գումարէն

և ծառաներուս ձգած զանազան գումարներէս, դարձեալ վաթսուն միլիոնի գումար մը կը կազմեն։»

Այս վերջին տողերը աւարտելու վրայ էր, երբ ետեւէն ձայն մը լսելով գրիչը ձեռքէն ձգեց։

—Հայտէ, ըսաւ, կարդացի՞ր։

Իրօք, նորատի աղջիկը իր արտեւանունքին մէջ Թափան-
ցող լոյսէն անթննալով, ոտքի ելած եւ կոմսին մօտեցած էր.
առանց իր թեթեւ քայլափոխներուն ձայնը հանելու, որոնք
գորգին վրայ անլսելի կ'ըլլային.

—Ո՛հ, տէր իմ, ըսաւ Հայտէ ձեռքերը իրարու միացնելով
այս պահուս ինչո՞ւ գիր կը գրես, ինչո՞ւ բոլոր հարստութիւնդ
ինծի կը Թողուս տէր իմ, արդեօք զիս պիտի Թողու՞ս։

—Ճամբորդութիւն մը պիտի ընեմ, սիրելի հրեշտակս,
ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, անհուն տխրութեամբ ու խանդաղատան-
քով, եւ եթէ դժբաղդութիւն մը պատահի ինծի...։

Կոմսը ընդմիջեց խօսքը։

—Շարունակէ՛, ըսաւ նորատի աղջիկը այնպիսի հրամա-
յական ձայնով մը, զոր կոմսը երբեք անոր բերնէն լսած չէր և
որմէ սարսռաց։

—Եթէ ինծի դժբախտութիւն մը պատահի, յարեց Մօնթէ-
Քրիսթօ, կ'ուզեմ որ աղջիկս երջանիկ ըլլայ։

Հայտէ տխրութեամբ ժպտելով և գլուխը ցնցելով ըսաւ.

—Մեռնելո՞ւ վրայ կը մտածես, տէր իմ։

—Մահուան վրայ մտածելը կեանք՚է, աղջիկս, ըսած է
իմաստունը։

—Ուրեմն եթէ դուն մեռնիս, ըսաւ Հայտէ, քու հարըս-
տութիւնդ ուրիշներուն ձգէ, որովհետեւ եթէ դուն մեռնիս...։
ա՛լ ապրելու պէտք՛ չունիմ։

Ու Թուղթը առնելով չորս կտոր ըրաւ և սենեակին մէջ-
տեղը նետեց։

Խեղճ աղջիկը այն աստիճան յուզուելու վարժուած չըլլալուն՝
գետինը ինկաւ ուժասպառ և այս անգամ փոխանակ քնանալու՝
նուաղեցաւ։

Մոնթէ-Քրիսթօ ծռեցաւ և իր թեւերուն մէջ առնելով վեր առաւ զայն, և անոր գեղեցիկ դէմքին գունատութիւնը, աղուոր աչքերուն գոցուիլը, գեղեցիկ մարմնոյն ուժաթափ ըլլալը և անշնչանալը տեսնելով, առաջին անգամ գիտեց որ Հայտէ այնպէս չէր սիրեր զինքը, ինչպէս աղջիկ մը իր հայրը։

—Աւա՜ղ, մրմնջեց կոմսը խորունկ վհատութեամբ մը, ուրեմն պիտի կրնայի երջանիկ ըլլալ տակաւին։

Յետոյ նուաղած Հայտէն իր սենեակը տարաւ և սենեկապանուհիներուն յանձնեց զայն. կոմսը իր սենեակը մտնելով, այս անգամ իսկոյն գոցեց զայն և պատռուած կտակը նորէն օրինակեց։

Վերջացընելու վրայ էր, երբ տան բակին մէջ կառքի մը ձայնը լսուեցաւ։

Մոնթէ-Քրիսթօ պատուհանին մօտենալով Մաքսիմիլիէնը ու Էմմանուէլը տեսաւ։

—Ճիշտ ատենին լմնցուցի, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ և իր կտակը երեք կնիքով կնքեց։

Վայրկեան մը ետքը, սրահին մէջ ոտքի ձայն լսելով ինքը գնաց դուռը բացաւ։

Մորէլ դրան սեմին վրայ երեւցաւ։

Որոշուած ժամէն քսան վայրկեանի չափ առաջ եկած էր։

—Գուցէ շատ կանուխ եկայ, պարոն կոմս, ըսաւ երիտասարդը. սակայն կը խոստովանիմ որ վայրկեան մը չկրցայ քնանալ, բոլոր տան մէջ գտնուողներն ալ չկրցան քնանալ ինծի պէս։ Ինքզինքս գտնելու համար, ձեր արիասիրտ քաջութիւնը տեսնելու շատ պէտք ունէի։

Մոնթէ-Քրիսթօ երիտասարդին կողմէ յայտնուած սիրոյն հանդէպ չկրցաւ ինքզինքը զսպել. իր շնորհակալութիւնը յայտնելու համար ոչ թէ իր ձեռքը երկնցուց անոր, այլ իր երկու թեւերը բացաւ։

—Մորէ՛լ, ըսաւ յուզուած ձայնով, սիրելի է ինծի այն օրը երբ տեսնեմ որ ձեզի պէս անձէ մը սիրուած եմ։ Բարի եկաք, Պ. Էմմանուէլ։ Ուրեմն ինծի հետ պիտի գա՞ք, Մաքսիմիլիէն։

—Զարմանալի՜ բան, ըսաւ երիտասարդ հարիւրապետը, արդեօք տարակո՞յս ունէիք։

—Սակայն եթէ ես յանցաւոր ըլլայի…։

—Մտիկ ըրէք, կոմս, երէկ իրիկուն բանավէճին առեն
ձեզ դիտեցի, և բոլոր գիշերը ձեր արիութեանը վրայ մտածեցի.
ես ինքնին ըսի որ արդարութիւնը ձեր կողմն ըլլալու է,
եթէ ոչ մարդոց դէմքերէն դատելու չէ զանոնք։

—Այսու հանդերձ, Ալպէր ձեր բարեկամն է, Մորէլ։

—Պարզ ծանօթութիւն մը ունիմ անոր հետ, կոմս։

—Առաջին անգամ զիս տեսած օրե՞րնիդ ան ալ տեսաք,

—Այո՛, ստոյգ է, բայց ի՞նչ կ'ուզէք որ ընեմ, պէտք է
որ միտքս ձգէք զայն յիշելու համար։

—Շնորհակալ եմ, Մորէլ։

Յետոյ զանգակը անգամ մը հնչեցնելով.

—Ա՛ռ սա թուղթը, ըսաւ Ալիին, որ իսկոյն ներս վազած
էր, եւ նօտարիս տար զայն: Մորէլ, կտակս է աս. երբ մեռնիմ,
գացէք տեղեկութիւն առնալու անկէ։

—Ի՞նչ, գոչե՛ց Մորէլ, պիտի մեռնի՛ք կ'ըսէք։

—Է՛հ, ամէն բանի մէջ կանխահոգ ըլլալու է, սիրելիս։
Բայց երէկ ինէ բաժնուելնէդ յետոյ ի՞նչ ըրիք։

—Թորթոնիի սրճարանը գացի, ուր ինչպէս կը յուսայի,
Պօշանը եւ Շաթօ-Ռընօն գտայ։ Ստուգիւ, զանոնք կը փնտռէի։

—Բանի որ ամէն բան որոշած էր, ի՞նչ պէտք ունէիր զա-
նոնք փնտռելու։

—Ստուգիւ, կոմս, գործը ծանր եւ անխուսափելի էր։

—Տարակո՞յս ունէիք միթէ։

—Ոչ, բայց եղած նախատինքը հրատարակուած է, եւ ամէն
մարդ արդէն անոր խօսքը կ'ընէ։

—Յետո՞յ:

—Կը յուսայի զէնքը փոխել, ու ատրճանակին տեղ սուրը
ընդունել տալ. ատրճանակը կոյր է:

—Յաջողեցա՞ք, հարցուց Մոնթէ-Քրիսթօ աշխուժօրէն, ա-
կնկալութեան աննշմարելի լոյսի մը առջև։

—Ոչ, վասնզի սրամարտութեան մէջ ձեր ունեցած ոյժը կը
ճանչնան։

—Ո՞վ մատներ է զիս:

—Ձեզի հետ կռուող սրամարտութեան վարպետները։

—Առաջարկութիւննիդ չընդունուեցա՞ւ:

—Բացարձակապէս մերժեցին զայն։

—Մորէլ, երբեք ատրճանակ քաշելս տեսա՞ծ էք, ըսաւ կոմսը,

—Երբեք։

—Դեռ ժամանակ ունինք, տեսէք երբեմն։

Մօնթէ-Քրիսթօ նորէն ձեռք առաւ այն ատրճանակը, որ Մէրսէտէսի ներս մտած ատեն բռնած էր, եւ երկաթ տախտակին վրայ խաղաթուղթի միաւոր մը փակցնելով՝ հետզհետէ միաւորին չորս ճիւղերը ջնջեց, չորս հարուածներու միջոցաւ։

Իւրաքանչիւր հարուածին՝ Մորէլի գոյնը կը նետէր։

Երիտասարդը քննեց Մօնթէ-Քրիսթոյի այդ քաջագործութիւնը կատարող գնդակները, ու տեսաւ որ այծեամներ սպաննելու գնդակիկներու չափ էին անոնք։

—Կը տեսնե՞ս, Էմմանուէլ, ըսաւ, ստուգիւ սոսկում կը պատճառէ ինծի։

Յետոյ դէպի Մօնթէ-Քրիսթօ դառնալով, ըսաւ.

—Կոմս, յանուն Աստուծոյ, մի՛ սպաննէք Ալպէրը, խեղճը մայր մը ունի։

—Ստոյգ է, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ. եւ ես չունիմ։

Այդ խօսքերը այնպիսի ձայնով մը արտասանեց որ Մորէլ սարսռաց։

—Դուք էք նախատուողը, կոմս։

—Անտարակոյս, բայց ի՞նչ ըսել կ'ուզէք։

—Ըսել կ'ուզեմ թէ առաջ դուք պիտի քաշէք։

—Առաջ ե՛ս պիտի քաշեմ։

—Ո՛հ, այո՛, եւ ատոր համար պնդեցի ու խօսքս քալեցուցի։

—Իրարմէ քանի՞ քայլ հեռու պիտի կանգնինք:

—Քսան։

Կոմսին շրթունքներուն վրայ սոսկալի ժպիտ մը երեւցաւ։

—Մորէլ, ըսաւ, տեսածնիդ մի՛ մոռնաք։

—Կը յուսամ որ ձեր գթասրտութեամբը Ալպէրը պիտի ազատէք։

—Ե՞ս գթամ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ։

—Եւ կամ ձեր ազնուասիրտ մեծանձնութեամբը. ձեր հարուածին մէջ չվրիպելնիդ գիտնալուս համար բան մը պիտի ըսեմ ձեզի, որ կրնայ ծիծաղելի ըլլալ, եթէ ուրիշի մը ըսեմ։

—Ի՞նչ բան:

—Անոր մէկ թեւը ջախջախեցէք, վիրաւորեցէք զայն, բայց մի՛ սպաննէք։

—Մորէլ, լաւ մտիկ ըրէք, ըսաւ կոմսը, Պ. տը Մորսէրֆին խնայելու համար աղաչելու պէտք չկայ. կանխաւ կ'իմացընեմ որ Պ. տը Մորսէրֆին վնաս չըլլալու համար այնչափ հոգ պիտի տարուի որ գերկոմսը իր երկու բարեկամներուն հետ ողջամբ պիտի վերադառնայ իսկ ես...։

—Ըսէք, դուք ի՞նչ պիտի ըլլաք։

—Ո՛հ. զիս պիտի վերցնեն ու այնպէս պիտի բերեն։

—Ի՞նչ կ'ըսէք գոչեց Մաքսիմիլիէն այլայլած։

Ըսածիս պէս պիտի ըլլայ, սիրելի Մորէլ, Պ. տը Մորսէրֆ պիտի սպաննէ զիս։

Մորէլ, ապշահար, կոմսին երեսը նայեցաւ։

—Երէկ իրիկուընէ ի վեր ի՞նչ պատահեցաւ, կոմս.

—Ինչ որ Ֆիլիփփի պատերազմին նախընթաց իրիկունը Պրիւթիւսի պատահեցաւ. ուրուական մը տեսայ։

—Ուրուակա՛ն մը։

—Այն ուրուականը ինծի ըսաւ թէ բաւական է որչափ ապրեցայ:

Մաքսիմիլիէն և Էմմանուէլ իրարու երես նայեցան։ Մօնթէ-Քրիսթօ իր ժամացոյցը հանեց։

—Երթա՛նք, ըսաւ, ժամը եօթը հինգ վայրկեան անցած է. ժամադրութիւնը ժամը ճիշդ ութին է։

Պատրաստ կառք մը իրենց կ'սպասէր. Մօնթէ-Քրիսթօ իր երկու վկաներու հետ կառք մտաւ։

Բակէն անցնելու ատեն դրան մը առջև կեցաւ ու ականջ դրաւ, եւ Մաքսիմիլիէն ու Էմմանուէլ, որոնք քաղաքավարութեան համար քանի մը քայլ առաջ անցած էին, լսել կարծեցին

որ ներսէն լսուած հեծկլտանքին կոմսը հառաչանքով մը պատասխանած էր:

Ժամը ճիշդ ութին ժամադրութեան վայրը հասած էին։

—Եկանք, ըսաւ Մորէ՛լ գլուխը դռնակէն դուրս հանելով. առաջ մենք հասանք։

—Ներեցէք, պարոն, ըսաւ Պաթիսթէն, որ անպատմելի սոսկումով մը իր տիրոջ հետ եկած էր. հոն ծառերուն տակ կարծեմ թէ կառք մը կը տեսնեմ։

Ամէնէն առաջ Մոնթէ-Քրիսթօ դիւրաթեքօրէն վար ցատկեց և ձեռքը Էմմանուէլին ու Մաքսիմիլիէնին տուաւ. որպէս զի կառքէն իջած ատենին անոնց օգնէ:

Մաքսիմիլիէն կոմսին ձեռքը բռնեց և չթողուց։

—Ո՛հ, սիրելի է ինծ այն ձեռքը, որ այնքան ազնիւ սիրտ ունեցող մարդու մը կը վերաբերի։

—Արդարև, երկու երիտասարդ կը տեսնեմ հոն, ըսաւ Էմմանուէլ, որոնք կը պտտին, և կարծես թէ մարդու կը սպասեն։

Մոնթէ-Քրիսթօ կեցուց Մորէլը, բայց ոչ թէ մէկ կողմ քաշելով այլ անոր քեռայրէն մէկ կամ երկու քայլ ետ մնալով:

—Մաքսիմիլիէն, ըսաւ, ձեր սիրտը ազա՞տ է։

Մորէլ զարմանքով Մոնթէ-Քրիսթոյի երեսը նայեցաւ:

—Մտերմական հարցում մը չէ. սիրելի Մաքսիմիլիէն, այլ պարզ հարցում մը կ'ընեմ. միայն կը խնդրեմ որ այո՛ կամ ոչ պատասխան տաք ինծի։

—Ծաղկատի աղջիկ մը կը սիրեմ, կոմս,

—Շատ կը սիրէ՞ք։

—Ահա այդ յոյսս ալ ի դերև ելաւ:

Յետոյ հառաչանք մը արձակելով.

—Խե՛ղճ Հայտէ, մրմնջեց կոմսը։

—Ստուգիւ, կոմս, գոչեց Մորէլ. եթէ ձեզ լաւ ճանչցած ըլլայի, պիտի կարծէի թէ արասիրտ չէք։

—Այնպիսի անձի մը վրայ կը մտածեմ, որմէ պիտի բաժնուիմ եւ որուն համար կը հառաչեմ: Ի՞նչ կ'ըսէք, Մորէլ, միթէ ներելի՞ է զինուորականի մը որ անվախ սիրտ ունեցողը չճանչնայ։

Ես իմ կեանքիս վրայ չեմ ցաւիր. ես որ քանի տարի կեանքի և մահուան մէջ անցուցած եմ, միթէ հո՞գս է ապրիլը կամ մեռնիլը- Ասկէ զատ, հոգ մի՛ ընէք, Մորէլ, եթէ տկարութիւն մը տեսաք իմ վրաս ան ալ ձեզի համար էր միայն: Գիտեմ որ մարդս սրտոտ մըն է, ուրկէ վայելուչ եւ պատշաճ կերպով պէտք է որ դուրս ելլէ։

Իրաւունք ունիք, բայց աղէկ մտքս եկաւ, հետերնիդ բերի՞ք ձեր զէնքերը:

—Ի՞նչ ընելու համար. կը յուսամ որ այդ պարոնները իրենցը բերած են:

—Երթամ տեղեկանամ, ըսաւ Մորէլ։

—Այո՛, բայց միջամտութեան պէտք չկայ, կը լսէ՞ք։

—Ո՛հ, անհոգ եղէք։

Մորէլ մօտեցաւ Պօշանին և Շաթօ-Ռընոյին, որոնք Մաքսիմիլիէնի յառաջանալը տեսնելով, իրենք ալ քանի մը քայլ յառաջացան։

Երեք երիտասարդները եթէ ոչ սիրով գէթ քաղաքավարութեամբ բարևեցին զիրար։

—Ներեցէք, պարոններ, ըսաւ Մորէլ, Պ. տը Մորսէրֆը չեմ տեսներ ձեր մէջ:

—Այս առտու, մեզի իմաց տուաւ թէ ժամադրավայրը մեզ պիտի գտնէ, պատասխանեց Շաթօ-Ռընօ:

—Ա՛հ, գոչեց Մորէլ:

Պօշան ժամացոյցը նայեցաւ:

—Ժամը ութը հինգ անցած է, ըսաւ, կորսուած ժամանակ չկայ, Պ. Մորէլ։

—Ո՛հ, ես այդ դիտաւորութեամբ չըսի, պատասխանեց Մաքսիմիլիէն։

—Ահա կառք մը կուգայ, ընդմիջեց Շաթօ-Ռընօ։

Իրօք, իրենց գտնուած քառուղիին անկիւնը վերջացող ծառուղիէն կառք մը կը յառաջանար։

—Պարոններ, ըսաւ Մորէլ, անտարակոյս արճականներ բերիք հետերնիդ. Պ. տը Մոնթէ-Քրիսթօն իրը գործածելու համար ունեցած իրաւունքը կը մերժէ։

—Կոմսին այդ ազնուութիւնը գուշակեցինք. Պ. Մորէլ, պատասխանեց Պօշան, ատրճանակներս բեր, զորս ութը կամ տասը օր առաջ գնած եմ, կարծելով որ այսպիսի գործի մը համար պէտք պիտի ունենամ անոնց։ Բոլորովին նոր են և գործածուած չեն բնաւ։ Կ'ուզէ՞ք զանոնք տեսնել:

—Ո՛հ, Պ. Պօշան, ըսաւ Մորէլ խոնարհութիւն մը ընելով, երբ զիս կ'ապահովէք թէ Պ. տը Մորսէրֆ այն զէնքերը տեսած չէ բնաւ, ձեր խօսքը բաւական է ինծի։

—Պարոններ, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ, այդ կառքին մէջ գտնուողը Մորսէրֆը չէ, այլ Ֆրանց և Տըպրէ։

Ստուգիւ, յիշեալ երկու երիտասարդները իրենց մօտեցան։

—Դո՞ւք ալ եկաք, պարոններ, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ իւրաքանչիւրին ձեռքը թօթուելով. ինչ առթիւ եկած էք:

—Որովհետև, ըսաւ Տըպրէ, Ալպէր այս առտու մեզի խնդրեց որ հոս գտնուինք։

Պօշան և Շաթօ-Ռընօ իրարու երես նայեցան զարմանքով։

—Պարոններ, ըսաւ Մորէլ, կարծեմ թէ գործին ի՛նչ ըլլալը հասկըցայ:

—Ի՛նչպէս:

—Երէկ կէս օրէն ետքը, Պ. տը Մորսէրֆէն նամակ մը առայ, որուն մէջ կը խնդրէր որ Օբէրան գտնուիմ:

—Ես ալ, ըսաւ Տըպրէ։

—Ես ալ, ըսաւ Ֆրանց:

—Ես ալ, ըսին Շաթօ-Ռընօ և Պօշան։

—Կ'ուզէր որ կոմսը մենամարտի հրաւիրելը տեսնէք, ըսաւ Մորէլ, և հիմա կ'ուզէ որ մենամարտին ներկայ գտնուիք:

—Այո՛, այդպէս է, Պ. Մաքսիմիլիէն, և հաւանաբար ճիշդ գուշակութիւն ըրիք, ըսին երիտասարդները:

—Բայց Ալպէր ո՞ւր մնաց արդեօք, տասը վայրկեան ուշացաւ, մրմնջեց Շաթօ-Ռընօ:

—Ահա տեսէք, ըսաւ Պօշան. իր ծառային հետ ձի հեծած՝ սրարշաւ կուգայ։

—Ի՛նչ անխոհեմութիւն, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ. ատրճանակով մենամարտելու համար ձիով գալ, խրատս մտիկ չէ ըրած բնաւ։

—Ասկէ զատ, ըսաւ Պօշան, տեսէք կապած փողկապը, հագած բաց զգեստը եւ սպիտակ բաճկոնը. ինչո՞ւ արդեօք իր սրտին վրայ նշան մըն ալ չէ փակցուցած, որով գործը աւելի շուտով կը լմննար։

Այդ միջոցին՝ Ալպէր հինգ երիտասարդներէ բաղկացած խումբէն տասը քայլ հեռու հասնելով՝ ձին կեցուց, վար իջաւ եւ անոր սանձը ծառային տալէն յետոյ անոնց մօտեցաւ։

Ալպէրի գոյնը նետած էր, աչքերը կարմրած ու ուռած։

Ակներև էր թէ բոլոր գիշերը րոպէ իսկ քնացած չէր։

Իր դէմքին վրայ այնպիսի տխրագին ծանրութիւն մը տըպաւորուած էր որ սովորական չէր իրեն։

—Շնորհակալ եմ, պարոններ, ըսաւ, որ բարեհաճեցաք հրաւէրիս պատասխանելու. հաւատացէք որ ձեր բարեկամութեան այս նշանին համար մեծապէս երախտապարտ եմ ձեզի։

Մորսէրֆին մօտեցած ատեն Մորէլ տասը քայլի չափ ետ քաշուած էր եւ անոնցմէ բաժնուած կը գտնուէր։

—Իմ շնորհակալութիւններս ձեզի ալ ուղղուած են, պարոն Մորէլ, ըսաւ Ալպէր. ինչո՞ւ չէք մօտենար, շատ հեռու կեցած էք։

—Պարոն, ըսաւ Մաքսիմիլիէն, գուցէ չէք գիտեր թէ ես Պ. տը Մօնթէ-Քրիսթոյին վկան եմ:

—Ստոյգ չէի գիտեր՝ բայց մտքէս անցաւ։ Աւելի լաւ. որչափ պատուաւոր մարդիկ գտնուին հոս, այնչափ աւելի գոհ պիտի ըլլամ։

—Պ. Մորէլ, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ, կրնաք Պ. Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսին իմացնել որ Պ. տը Մորսէրֆ եկած է եւ իրեն կը սպասենք։

Մորէլ շարժում մը ըրաւ, այդ յանձնարարութիւնը կատարելու համար։

Նոյն միջոցին Պօշան ալ կառքին մէջէն դուրս կը հանէր ատրճանակներու արկղիկը:

—Կեցէք, պարոններ, ըսաւ Ալպէր, Պ. Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսին երկու խօսք ունիմ ըսելիք:

—Առանձին պէտք խօսիք անոր հետ, հարցուց Մորէլ:

—Ոչ, պարոն. ամենուն առջեւ:

Ալպէրի վկաները իրարու երես նայեցան զարմանքով։

Ֆրանց և Տըպրէ ցած ձայնով իրարու քանի մը խօսք ըրին ու Մորէլ, անակնունելի հրաւէրին վրայ, կոմսին քով գնաց, որ Էմմանուէլի հետ կողմնակի ծառուղիի մը մէջ կը պտտէին։

Ի՞նչ կուզէ, հարցուց Մոնթէ-Քրիսթօ։

—Չեմ գիտեր, բայց ձեզի հետ խօսիլ կ'ուզէ։

—Ո՛հ, նոր նախատինք մը ընելով Թող Աստուած չփորձէ:

—Չեմ կարծեր որ այդպիսի դիտաւորութիւն մը ունենայ, ըսաւ Մորէլ:

Մաքսիմիլիէնի և Էմմանուէլի հետ Ալպէրի մօտեցաւ կոմսը։

Իր հանդարտ դէմքը և գոյնը տարօրինակ հակապատկեր մը կը ներկայացնէին Ալպէրի այլայլած դէմքին և գոյնին հետ, որ չորս երիտասարդներուն հետ կոմսին կը մօտենար։

Երբ իրարու երեք քայլ հեռու հասան, Ալպէր ու կոմսը կեցան։

—Պարոններ, ըսաւ Ալպէր, ինծի մօտեցէք։ կ'ուզեմ որ Մոնթէ-Քրիսթօ կոմսին ըսելիք խօսքերս լաւ լսէք, որոնք թէեւ խիստ զարմանալի պիտի երեւին ձեզի, սակայն ազատ էք ձեր ուզած անձին պատմելու։

—Խօսեցէք, պարոն ըսաւ կոմսը։

—Պարոն. ըսաւ Ալպէր դողդոջուն ձայնով բայց տակաւ ուժ առնելով, պարոն, Եպիռոսի մէջ Պ. տը Մորսէրֆի ունեցած ընթացքը հրատարակելնուդ համար ձեզ կը մեղադրէի, որովհետեւ Պ. Տը Մորսէրֆ կոմս ո՛րչափ ալ յանցաւոր ըլլար, չէի կարծեր որ զայն պատժելը ձեզի իյնար: Բայց այսօր, պարոն, գիտեմ որ դուք իրաւունք ունիք: Ալի փաշային դէմ Ֆէրնան Մոնտէ-կոյի ըրած մատնութիւնը չէ որ կը փութացնէ զիս ներում խնդրելու ձենէ, այլ ձեզի դէմ Ֆէրնան ձկնորսին ըրած մատնութիւնը, և այդ մատնութեան յաջորդող անլուր դժբախտութիւններն են. Ուստի կ'ըսեմ և բարձրաձայն կ'աղաղակեմ, այո՛, պարոն, հօրմէս վրէժնիդ լուծելու իրաւունք ունիք, և ես անոր

զաւակը շնորհակալ կ'ըլլամ ձեզի որ աւելի մեծ դժբախտութիւն մը չպատճառեցիք անոր։

Այդ անակնկալ տեսարանին ներկայ գտնուողներուն մէջ եթէ կայծակ մը իյնար, Ալպէրի այդ խօսքերէն աւելի ապշութեան չպիտի մատնէր զանոնք։

Իսկ Մոնթէ-Քրիսթօ անսահման երախտագիտութեան զգացումով կամաց կամաց իր աչքերը դէպի երկինք վերցուցած էր, չկրնալով իր զարմանքը զսպել թէ ինչպէս Ալպէրի եռանդոտ բնաւորութիւնը, որուն անձնկեղծութեան փորձը հռոմայեցի աւազակներուն մէջ տեսած էր, այդ յանկարծական նուաստութեան առջեւ կը խոնարհէր։

Ուստի այդ գործին մէջ Մերսէտէսի ազդեցութիւնը տեսաւ, և հասկըցաւ թէ անոր ազնիւ սիրտը ինչու չէր ընդդիմացած իր այն զոհողութեան, որուն անօգուտ ըլլալը կանխաւ գիտէր։

—Հիմա, պարոն, ըսաւ Ալպէր, եթէ այդ խնդրած ներողութիւնս բաւական կը նկատէք, կ'աղաչեմ որ ձեռքերնիդ տաք ինծի։ Չխաբելու համար այն հազուագիւտ արժանիքին հանդէպ, զոր դուք ունիք, ամէն արժանիքներուն առաջինը իմ կարծեօքս մարդուս իր յանցանքը խոստովանիլ գիտնալն է։ Բայց այդ խոստովանութիւնը ինծի հետ կապ ունի միայն։ Ես մարդոց բնութեան համեմատ կը վարուէի, բայց դուք Նախախնամութեան կամքին համեմատ վարուեցաք։ Հրեշտակ մը մենէ մէկը մահուընէ պիտի ազատէր, այն հրեշտակը երկինքէն իջաւ, ու մեզ եթէ ոչ երկու բարեկամներ, (ափսո՛ս, բախտը անկարելի կ'ընէ այդ բանը), գոնէ զիրար յարգող երկու անձեր դարձուց։

Մոնթէ-Քրիսթօ՝ աչքերը թրջուած, շնչհատ և բերանը կիսաբաց՝ իր մէկ ձեռքը Ալպէրին երկարեց. երիտասարդը այդ ձեռքը այնպիսի զգացումով սեղմեց որ պատկառալից սոսկումի կը նմանէր։

—Պարոններ, ըսաւ Ալպէր, Պ. Մոնթէ-Քրիսթօ կոմսը կը բարեհաճի ներել ինծի։ Անխորհուրդ կերպով փութանակի յարձակում մը գործեցի անոր վրայ։ Աճապարելը գէշ խրատատու մըն է, ու ես անխոհեմութեամբ վարուեցայ անոր հետ։ Հիմայ

յանցանքս ներուած է և կը յուսամ որ խղճիս ինծի հրամայածը ընելուս համար վատ պիտի չհամարուիմ։ Սակայն ո՛ր և է պարագայի մէջ եթէ իմ վրաս սխալ կարծիք ունենայ մէկը, աւելցուց երիտասարդը հպարտօրէն, թէ իր բարեկամները և թէ թշնամիները ասպարէզ կոչելով. պիտի ջանամ անոր կարծիքը ուղղել։

—Բայց ի՞նչ պատահեցաւ այս իրիկուն, հարցուց Պօշան, Շաթօ-Ռընոյին. ինծի այնպէս կը թուի թէ տխրագին դեր մը կը խաղանք հոս։

—Իրօք, պատասխանեց պարոնը, Ալպէրի ըրածը խիստ գէշ կամ խիստ լաւ գործ մըն է։

Ո՛հ, ի՛նչ կ'ըսէք, յարեց Տըպրէ Ֆրանցին, Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսը Պարոն տը Մորսէրֆը անպատուէ, և իր զաւկին աչքերուն արդար երեւի։ Իմ ընտանիքս եթէ Նանեայի պէս տասը դէպքեր ունենար, պիտի ստիպուէի տասը անգամ մենամարտիլ։

Իսկ Մօնթէ-Քրիսթօ, գլուխը կախած, թեւերը անշարժ և քսանըչորս տարուան յիշատակներուն տակ ընկճած, ոչ Ալպէրին, ոչ Պօշանին, ոչ Շաթօ-Ռընոյին և ոչ ալ հոն գտնուողներէն մէկուն վրայ կը խորհէր, այլ այն քաջասիրտ կնոջ վրայ, որ եկած էր իր զաւկին կեանքը խնդրելու, (որուն տեղը կոմսը իրը նուիրած էր), և զոր ազատած էր, ընտանեկան այնպիսի սոսկալի գաղտնիք մը խոստովանելով, որ կրնար այդ երիտասարդին սրտին մէջ որդիական սիրոյ զգացումը բոլորովին ջնջել,

—Միշտ Նախախնամութիւն, մրմնջեց կոմսը, և այսօր լաւ հասկցայ որ ես անոր կամքին գործադիրն եմ եղեր։

ԺԳ. ԳԼՈՒԽ

ՄԱՅՐՆ ՈՒ ՈՐԴԻՆ

Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսը տխրագին և հպարտ ժպիտով մը հինգ երիտասարդները բարեւեց և Մաքսիմիլիէնի ու Էմմանուէլի հետ կառք նստաւ նորէն։

Ալպէր, Պօշան և Շաթօ-Ռընօ առանձին մենամարտի դաշտը։

Երիտասարդը երկու վկաներուն վրայ այնպիսի նայուածք մը ձգեց որ առանց երկչոտութիւն ցուցնելու, եղածի մասին անոնց կարծիքը կը հարցնէր կարծես։

—Ներեցէք սիրելի բարեկամ որ ձեզի խնդակից ըլլամ, որ այսպիսի անյուսալի վախճանի մը կը յանգեցնէք անհաճոյ գործ մը, ըսաւ Պօշան թէ՛ խի՛ստ դիւրազգած ըլլալուն և թէ կեղծաւորութիւնը բնաւ չսիրելուն, իր ընկերոջմէն առաջ բերանը բանալով:

Ալպէր լուռ և իր մտածումներուն մէջ թաղուած մնաց:

Շաթօ-Ռընօ իր դիւրաթեք եղէգէ գաւազանովը ծեծելով կօշիկը, բաւականացաւ։

—Զմեկնի՞նք, ըսաւ վերջինը, այդ տաղտկալի լռութենէն ետքը:

—Երբ որ կ'ուզէք, պատասխանեց Պօշան՝ միայն թէ ձգեցէք որ իմ մեծարանքս Պ. տը Մորսէրֆին յայտնեմ. այսօր այդ ասպետական և հազուագիւտ մեծանձնութեան ապացոյցը տուաւ...։

—Ո՛հ, այո՛, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ։

—Մեծ բան է, իր անձին վրայ իշխել կարենալը, շարունակեց Պօշան։

--Ստոյգ է որ ես չէի կրնար այդպիսի բան մը ընել ՞ըսաւ, Շաթօ-Ռընօ ակներեւ ցրտութեամբ:

—Պարոններ, ընդմիջեց Ալպէր, կարծեմ չհասկցաք որ իմ ու Պ. Մօնթէ-Քրիսթոյի միջեւ խիստ ծանր դէպք մը անցած է...։

—Այո՛, այո՛, ըսաւ անմիջապէս Պօշան, բայց մեր ապուշները ձեր դիւցազնական գործը պիտի չկարենան ճանչնալ, եւ ուշ կամ կանուխ պիտի պարտաւորուիք այնպիսի ազդու խօսքերով բացատրել զայն որ ձեր մարմնոյ առողջութեան եւ կեանքին տեւողութեան պիտի վնասէ: Կ'ուզէ՞ք որ բարեկամական խրատ մը տամ ձեզի, Նափոլի, Լա Հէ կամ Ս. Բեթերսպուրկ գացէք, որոնք հանդարտիկ քաղաքներ են, եւ անոնց բնակիչները մեր Բարիզեան բորբոքած ուղեղներէն աւելի լաւ կը հասկնան պատուոյ գործերը: Այդ քաղաքներուն մէջ գէշ չէք ըներ, եթէ սրամարտութեան եւ ատրճանակ քաշելու վարժութիւններ ընէք. քանի մը տարիէն Ֆրանսա վերադառնալը մտքերնուդ հանեցէք եւ ձեր հանգստութեանը համար ակադեմական կրթութեանց պարապեցէք։ Այնպէս չէ՞, Պ. տը Շաթօ-Ռընօ, ստոյգ չէ՞ ըսածս։

—Ես ալ այդ կարծիքէն եմ, ըսաւ ազնուականը. ամէնէն ծանր մենամարտը առանց հետեւանքի տեղի ունեցածն է։

—Շնորհակալ եմ, պարոններ, պատասխանեց Ալպէր ցուրտ ժպիտով մը. եւ ես ձեր խրատին պիտի հետեւիմ ոչ թէ ինծի տալերնուդ, այլ Ֆրանսայէն մեկնելու դիտաւորութեանս համեմատ ըլլալուն համար։ Շնորհակալ եմ իբրեւ վկայ ձեր մատուցած ծառայութեանը համար. գիտցէք որ սրտիս մէջ խորապէս քանդակուած է ան. լսած խօսքերէս յետոյ կը տեսնեմ որ միայն անոր յիշատակը պիտի մնայ սրտիս մէջ։

Շաթօ-Ռընօ եւ Պօշան իրարու երես նայեցան։

Այդ խօսքերը երկուքին վրայ ալ նոյն ազդեցութիւնը գործած էին, եւ Մորսէրֆի ձայնը այնպիսի հաստատամտութիւն մը կը ցուցընէր որ ամէնքն ալ դժուարին կացութեան մը պիտի մատնուէին եթէ խօսակցութիւննին շարունակուէր։

—Մնա՛ք բարով, Ալպէր, ըսաւ յանկարծ Պօշան, իր ձեռքը անտարբերութեամբ երիտասարդին երկարելով. սակայն Ալպէր իր մտածութեանց մէջ ընկղմած կ'երեւէր, եւ Պօշանին երկարած ձեռքին չպատասխանեց։

—Մնա՛ք բարով, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ ալ, փոքր գաւազանը ձախ ձեռքը բռնելով, եւ աջովը բարեւելով։

Ալպէրի շրթունքները հազիւ թէ մրմնջեցին.

«Երթա՛ք բարով»։

Իր նայուածքը ամէն ինչ կը յայտնէր.

Զսպուած բարկութեան, մեծամիտ արհամարհանքի եւ ազնուասիրտ սրտմտութեան յատկանիշը իր վեր կը հանէր։

Երբ իր երկու վկաները նորէն իրենց կառքը, հեծան, Ալպէր քիչ մը ատեն ալ իր անշարժ եւ մելամաղձոտ դիրքին մէջ մնաց։

Յետոյ յանկարծ իր ձին փոքր ծառէն քակելով, որուն սանձը կապած էր ծառան, թեթեւաշարժօրէն թամբին վրայ ցատկելով Բարիզի ճամբան բռնեց:

—Մէկ քառորդէն Հէլտէր փողոցի տունը հասաւ։

Ձիէն իջած ատեն իրեն այնպէս թուեցաւ որ կոմսին ննջասենեակին վարագոյրին ետին իր հօրը տժգոյն դէմքը կը տեսնէ։

Ալպէր հառաչանքով իր դէմքը միւս կողմը դարձուց եւ սենեակը մտաւ:

Հոն վերջին ակնարկ մը ձգեց բոլոր այն հարստութեանց վրայ, որոնք իր մանկութենէն ի վեր կեանքը քաղցր եւ երջանիկ դարձուցած էին։

Անգամ մըն ալ այն նկարներուն նայեցաւ, որոնց դէմքերը գոգցես կը ժպտէին իրեն, եւ որոնց դաշտանկարները իրենց պայծառ գոյներով բնական կ'երեւէին։

Յետոյ կաղնիէ շրջանակին մէջէն իր մօրը պատկերը հանեց, պլլեց զայն եւ անոր ոսկեզօծ շրջանակը պարապ ձգեց,

Այնուհետեւ կարգի դրաւ թրքական գեղեցիկ զէնքերը, անգլիական փայլուն հրացանները, ճաբոնական յախճապակիները, քանդակուած բաժակները, արուեստական առարկաները որոնք Ֆէօշէրի կամ Պարիի ստորագրութիւնները կը կրէին, իր պահարանները աչքէ անցուց եւ ամէն մէկուն բանալին իր տեղը դրաւ. գրպանը ունեցած բոլոր դրամը իր գրադարանին մէկ գզրոցին մէջ պարպեց, եւ բաց թողուց զայն, եւ որուն մէջ դրաւ նաեւ իր ակնազարդները ամէնուն ճիշդ ցուցակը շինեց, եւ սեղանի մը ամենէն աչքառու կողմը դրաւ՝ անոր վրայ ցրուած գրքերը եւ թուղթերը վերցնելէ յետոյ։

Այս աշխատութեան սկսած միջոցին ծառան, որուն Ալպէր

հրամայած էր որ զինքը առանձին ձգէ, սենեակը մտած էր։

—Ի՞նչ կ՚ուզես, հարցուց անոր Մորսէրֆ, աւելի տխուր քան զայրացկոտ ձայնով։

—Ներեցէք, պարոն, ըսաւ սենեկապանը, ստոյգ է որ զիս արգիլեցիք անհանգիստ ընելէ ձեզ, սակայն Պ. տը Մորսէրֆ կոմսը կանչել տուաւ զիս։

Ինչո՞ւ չես երթար:

—Ձենէ հրաման չառած՝ չուզեցի Պ. կոմսին քովը երթալ։

—Ի՞նչ պատճառաւ։

—Պ. Կոմսը անտարակոյս գիտէ որ ձեզի հետ մենամարտի տեղը ընկերացած էի։

—Հաւանական է, ըսաւ Ալպէր,

—Երբ զիս կանչել կուտայ, անշուշտ մենամարտի արդիւնքը պիտի հարցնէ, ի՞նչ պիտի պատասխանեմ։

—Ճշմարտութիւնը։

—Ուրեմն պիտի ըսեմ որ մենամարտը տեղի չունեցաւ:

—Ըսէ որ Պ. տը Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսէն ներում խնդրեցիր գնա՛։

Սպասաւորը խոնարհութիւն մը ընելով դուրս ելաւ։

Ալպէր իր աշխատութեան վերսկսաւ, և ցուցակը վերջացնելու վրայ էր, երբ իրենց տան բակին մէջ ձիերու ոտնաձայնը և բոլոր տունը դղրդող կառքի մը անիւներուն աղմուկը իր ուշադրութիւնը գրաւեցին։

Պատուհանին մօտենալով տեսաւ որ հօրը կառքը ներս կը մտնէր ու կը մեկնէր։

Հազիւ տան դուռը կառքին ետեւէն գոցուած էր, երբ Ալպէր մօրը սենեակը, վազեր, և իր գալուստը իմացնող մէկը չգտնուելուն մինչեւ անոր ննջասենեակը գնաց և իր տեսածներուն ու ու գուշակածներուն վրայ սիրտը յուզուած, դրան սեմին վրայ կեցաւ:

Երկու մարմին մէկ հոգի եղածի պէս Ալպէր իր սենեակներուն մէջ ի՛նչ կարգադրութիւններ որ կ՚ըներ նոյնը Մէրսէտէս իր սենեակներուն մէջ ի գործ կը դնէր։

Ամէն բան կարգի դրուած էր. ասեղնագործութիւնները, զարդերը, գոհարները, ճերմակեղէնները և դրամները պահարաններու մէջ տեղաւորուած էին. կոմսուհին կը ժողվէր անոնց բանալիները։

Ալպէր այդ պատրաստութիւնները տեսած ատեն անոր միտքը հասկցաւ, և «Մայր իմ» գոչելով Մէրսէտէսի վիզը նետուեցաւ։

Եթէ պատկերահան մը Մէրսէտէսի և զաւկին երկու դէմքերը նկարելով. անոնց զգացածն ալ կարենար անոնց դէմքին վրայ նկարել, անտարակոյս խիստ գեղեցիկ նկար մը պիտի չինէր։

Ալպէր իր պատրաստութիւնները տեսած միջոցին բնաւ վախցած չէր. ընդհակառակը մօրը պատրաստութիւնները տեսնելով սոսկում մը զգացած էր։

—Ի՞նչ կ՚ընես, մայր իմ, հարցուց երիտասարդը։

—Դուն ի՞նչ կ՚ընէիր սենեակդ, պատասխանեց Մէրսէտէս։

—Ո՛հ, մայր իմ, գոչեց Ալպէր, խօսիլ չկարենալու չափ սիրտը փղձկելով, ինծի ի՞նչ կը նայիս. ո՛չ, իմ որոշածս դուն չես կըրնար որոշած ըլլալ, որովհետեւ ես եկայ իմացնելու որ կը բաժնուիմ այս տունէն և... քենէ։

—Ես ալ մեկնելու պատրաստուեցայ Ալպէր, որովհետեւ վստահ էի որ զաւակս ինձ պիտի ընկերանայ. սխալե՞ր եմ միթէ պատասխանեց Մէրսէտէս:

—Մայր իմ՝ ըսաւ Ալպէր հաստատամտութեամբ, ինծի սահմանած ճակատագրիս չեմ կրնար քեզ մասնակից ընել. այսուհետեւ պէտք է որ առանց անունի և առանց հարստութեան ապրիմ, ու այդ խիստ կեանքը սկսելու համար՝ մինչեւ որ ապրուստս ճարելու կարող ըլլամ, օրապահիկս ուրիշէն փոխ պիտի առնեմ։ Ուստի, սիրելի մայր իմ, այս նպատակաւ Ֆրանցին մօտ պիտի երթամ և ինծի պէտք եղածին չափ փոքր գումար մը պիտի խնդրեմ:

—Խեղճ զաւակս գոչեց Մէրսէտէս, դո՛ւն թշուառութեամբ ապրիս և անօթութեան համբերես, ո՛հ, ինծի մի ըներ այդպիսի խօսք մը, որպէս զի բոլոր որոշումներս չփոխես:

—Բայց իմ որոշումներս անփոփոխ պիտի մնան, մայր իմ,

պատասխանեց Ալպէր. տակաւին երիտասարդ եմ և ուժեղ, գուցէ քաջասիրտ ալ. երէկուընէ ի վեր հասկցայ որ մարդս եթէ կամք ունենայ, ինչեր չըներ։ Ո՛հ, մայր իմ, այնչափ թշուառ կեանք անցնողներ կան, որոնք ոչ միայն չմեռան. ալ երկինքէն անոնց խոստացուած երջանկութեան կորուստէն յետոյ և Աստուծոյ անոնց տուած ամէն ակնկալութեանց մնացորդներուն վրայ նոր երջանկութիւն մը կանգնեցին։ Այդ մարդիկը տեսայ և իմացայ որ իրենց թշնամիին կողմէ անդունդին խորը մխրճուելէ յետոյ այնպիսի զօրութեամբ և փառքով անոր մէջէն ելան որ իրենց հին յաղթողը ընկճելով, իրենց տեղը գահավիժեցին զայն։ Ո՛չ մայր իմ, այս օրուընէ սկսեալ իմ անցեալս չեմ ընդունիր, և իմ անցեալէս բան մը չեմ ուզեր, ոչ իսկ անունս. մայր իմ. կը հասկընաս միտքս, այնպէս չէ՞, որ զաւակդ չի կրնար այնպիսի մարդու մը անունը կրել. որպէս զի ուրիշի առջև ամօթապարտ չմնայ,

—Ալպէր, զաւակս, ըսաւ Մէրսէտէս, եթէ ես աւելի զօրաւոր սիրտ մը ունենայի, քեզի տալու խրատս ատ պիտի ըլլար. իմ մարած ձայնս լռելու ատեն քու խիղճդ խօսեցաւ. ուստի խղճիդ ականջ դիր, Ալպէր բարեկամներ ունէիր, առժամանակեայ կերպով դադրեցուր քու բարեկամութիւններդ, բայց քու մօրդ անուանը համար մի՛ յուսահատիր։ Քու տարիքիդ մէջ կեանքը քաղցր է տակաւին, սիրելի Ալպէր, որովհետև հազիւ քսանըմէկ տարեկան ես. և որովհետև քեզի պէս անարատ սիրտ մը ունեցողը անբիծ անուն մը ունենալու է, իմ հօրս անունը կրէ, որ Հէրէրա կը կոչուէր։ Քեզ լաւ կը ճանչնամ, Ալպէր. կեանքի որ ասպարէզին մէջ ալ մտնես, այդ անունը քիչ ատենէն պիտի հանդիսացնես։ Այն ատեն. սիրելիս, քու անցեալ թշուառութեանդ տեղ նորէն փառաւոր պիտի հանդիսանաս աշխարհի մէջ, և եթէ բոլոր իմ գուշակութեանցս հակառակ, ըսածս չըլլայ, գոնէ թող տուր որ յուսամ. ես որ ասկէ զատ մտածում մը պիտի չունենամ ուրիշ ապագայ մը չունիմ. և ինծի համար իմ գերեզմանս այս տանը սեմէն կը սկսի։

—Քու փափաքդ իրագործելու պիտի ջանամ, մայր իմ, ըսաւ երիտասարդը. այո՛, յոյսիդ ես ալ մասնակից պիտի ըլլամ՝ երկնքի

բարկութիւնը ալ պիտի չհալածէ մեզ, դուն որ այդչափ անբիծ ես, և ես՝ այնչափ անմեղ։ Բայց քանի որ որոշումնիս տուած ենք, փութացնենք գործերնիս. գրեթէ կէս ժամ կայ որ Պ. տը Մորսէրֆ դուրս ելած է. ինչպէս կը տեսնես՝ բացատրութիւններէ խուսափելու համար առիթը նպաստաւոր է։

—Ես պատրաստ եմ, զաւակս, ըսաւ Մէրսէտէս։

Ալպէր շուտ մը մինչև ծառուղին գնաց և կառք մը բերաւ։

Սէն-Բէր փողոցը կահաւորուած փոքր բայց վայելուչ տուն մը կար, ուր իր մայրը կրնար բնակիլ։

Կոմսուհին առնելու գացող կառքը Պ. տը Մորսէրֆի դրան առջև կեցած միջոցին, երբ Ալպէր կառքէն կ'իջնէր, մարդ մը երիտասարդին մօտեցաւ և նամակ մը տուաւ անոր։

Ալպէր ճանչցաւ այդ մարդը։

—Կոմսէն է այս նամակը, ըսաւ Պէրթուչիօ։

Ալպէր նամակը առաւ, բացաւ և կարդաց զայն։

Վերջացընելէն յետոյ՝ իր նայուածքովը Պէրթուչիօն փնտռեց. սակայն Պէրթուչիօ երիտասարդին նամակը կարդացած ատեն աներևոյթ եղած էր։

Այն ատեն Ալպէր աչքերը արցունքներով լցուած և սիրտը զգացած յուզումէն ուռած։ Մէրսէտէսի քով գնաց, և առանց խօսք մը ընելու, նամակը անոր տուաւ։

Մէրսէտէս կարդաց.

«Ալպէր,

Յայտարարելով որ ձեր գաղտնի խորհուրդը իմացած եմ, պէտք է ըսեմ որ ձեր սրտին փափկութիւնն ալ կը ճանչնամ։

«Ազատ էք դուք հիմա, և կոմսին տունէն մեկնելով, առանձին տուն մը պիտի քաշուիք ձեր մօրը հետ, որ ձեզի պէս ազատ է։ Բայց մտածեցէք, Ալպէր, դուք որ ազնիւ սիրտ մը ունիք, ձեր կրցածէն աւելի պարտքեր ունիք ձեր մօրը հանդէպ։

«Պայքարը ձեզի համար պահեցէք, նեղութիւնները դուք կրեցէք, բայց ձեր մայրը խնայեցէք այն առաջին թշուառութենէն, որ ձեր առաջին ջանքերուն մէջ անխուսափելի կերպով ձեր բաժինը պիտի ըլլայ. այսօր զայն հարուածող դժբախտու-

թեան նշոյլին անգամ արժանի չէ, և նախախնամութիւնը չուզեր որ անմեղը յանցաւորին տեղ պատժուի:

«Գիտեմ որ երկուքնիդ ալ Հէլտէր փողոցի տունէն պիտի մեկնիք, առանց անկէ բան մը առնելու. այս բանը ո՞ւրկից իմացայ, բնաւ մի՛ հարցնէք, ձեր ընելիքը գիտեմ, այսչափ բաւական է։

«Մտիկ ըրէք, Ալպէր։

«Քսանըչորս տարի առաջ մեծ ուրախութեամբ և գոհ սրտով կը վերադառնայի հայրենիքս։

«Նշանած մը ունէի, Ալպէր, նորատի սուրբ աղջիկ մը, զոր չափազանց կը սիրէի, և անդուլ տաժանելի աշխատութիւններով ձեռք բերած հարիւր յիսուն ոսկիներս օժիտ կը բերէի անոր։

«Այդ գումարը անոր համար էր, և ես ալ անոր սահմանած էի. բայց գիտնալով որ ծովը նենգաւոր է, մեր գանձը Մարսիլիոյ Մէյլան ծառուղիին վրայ հօրս բնակած տան փոքր պարտէզին մէջ թաղած էի։

«Ձեր մայրը, Ալպէր, այդ սիրելի խեղճ տունը լաւ կը ճանչնայ։

«Վերջին ատեններս Բարիզ գալու միջոցիս Մարսիլիայէն անցայ։

«Տխրագին յիշատակներ ունեցող տունը տեսնելու գացի, և իրիկունը բահ մը առնելով, պարտէզին անկիւնը փորեցի, ուր գանձս թաղած էի։

«Երկաթէ արկղիկը նոյն տեղն էր տակաւին. մարդ չէր դպած անոր։

«Պարտէզին այն անկիւնը կը գտնուի, ուր իմ ծննդեանս օրը հօրս կողմէ տնկուած գեղեցիկ թզենի մը իր ստուերովը կը ծածկէ։

«Այդ դրամը, Ալպէր, որ ատենօք իմ նշանածիս ապրուստին և հանգստութեանը պիտի ծառայէր, ահա այսօր զարմանալի ու ցաւալի դիպուածով մը միևնոյն գործածութեան պիտի ծառայէ։

«Ո՛հ, լաւ հասկըցէք իմ միտքս. ես որ կրնայի միլիոններ

նուիրել այդ թշուառ կնոջ, մինչ այն սև հացին կտորը կը վերադարձնեմ, որ սիրած անձէս բաժնուած օրէս ի վեր իմ խեղճ տանս մէջ մոռցուած է:

«Ազնուասիրտ մէկն էք դուք, Ալպէր, բայց գուցէ հպարտութենէ կամ ոխակալութենէ կուրցած ըլլաք։

«Եթէ իմ բարեկամութիւնս մերժէք, և եթէ ուրիշէ մը խնդրէք ինչ որ ես իրաւունք ունիմ ձեզի նուիրելու, պիտի ըսեմ թէ դուք չէք ուզեր որ ձեր մայրը ապրի։ Ու ձեր մօր կեանքը այնպիսի անձէ մը շնորհուած է, որուն հայրը ձեր հօրը պատճառաւ անօթութեան և յուսահատութեան տառապանքի մէջ մեռաւ։»

Նամակին ընթերցումը աւարտելէն յետոյ՝ Ալպէր գունատ և անշարժ կը սպասէր որ իր մօրը որոշումը տեսնէ։

Մէրսէտէս իր նայուածքը անպատում զգացումով մը դէպ ի երկինք ուղղեց։

—Կ'ընդունիմ, ըսաւ. վանք մը մտնելու համար հետս տանելիք օժիտս պէտք է վճարէ։

Ու ձեռքը սրտին վրայ դնելով՝ իր զաւկին թևը մտաւ և գուցէ իր յուսացածէն աւելի համարձակ քալուածքով դէպ սանդուխը յառաջացաւ:

ԺԳ. ԳԼՈՒԽ

ԱՆՁՆԱՍՊԱՆԸ

Մօնթէ-Քրիսթօ, Էմմանուէլի և Մաքսիմիլիէնի հետ, միւսներուն պէս քաղաք վերադարձած էր, բայց աւելի զուարթ կ'երևէր:

Էմմանուէլ տեսնելով որ կռուին յաջորդած էր խաղաղութիւնը, իր ուրախութիւնը և իր մարդասիրական զգացումները կը յայտնէր բացայայտօրէն:

Մօրէլ կառքին մէկ անկիւնը կծկընած, կը թողուր որ

իր քեռայրին զուարթութիւնը խօսքերով չզլանայ և կատարելապէս անկեղծ ուրախութիւն մը կը զգար, որ իր աչքերուն մէջ միայն կը փայլէր:

Թրոն կոչուած Բարիզի դրան առջև Պէրթուչչիոյին հանդիպեցան:

Իր Պաշտօնին մէջ եղող պահակի մը պէս գործակատարը հոն կեցած էր։

Մօնթէ-Քրիսթօ գլուխը դռնակէն դուրս հանեց ու ցած ձայնով քանի մը խօսք ըրաւ անոր հետ։ Գործակատարը աներևութացաւ:

—Պ. կոմս, ըսաւ Էմմանուէլ երբ կառքը Ռօյալ հրապարակին մօտերը հասաւ, կը խնդրեմ որ զիս դրանս առջև դուրս հանէք, որպէսզի կինս անհանգիստ չըլլայ թէ՛ ձեզի և թէ ինծի համար:

—Եթէ յաղթութիւնը ցուցնելու համար գալը ծաղրելի չհամարուէր, պարոն կոմսը կը հրաւիրէի որ մեր տունը գայ, սակայն Պ. կոմսն ալ հարկաւ իրեն համար դողացող սրտերը հանդարտեցնելու պէտք ունի։ Ահա հասա՛նք. Էմմանուէլ, ողջունենք մեր բարեկամը և թողունք զայն որ իր ճամբան շարունակէ։

—Վայրկեան մը սպասեցէք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, մէկ հարուածով այսպէս երկու բարեկամներէս մի զրկէք զիս: Էմմանուէլ, դուք ձեր սիրելի կնոջ քով գացէք. կը խնդրեմ որ իմ յարգանքս անոր մատուցանէք, իսկ, Մորէլ, մինչև Շանզ-Էլիզէ միասին եկէք։

—Շատ աղէկ, մանաւանդ որ ձեր թաղին մէջ գործ մը ունիմ, կոմս, ըսաւ Մաքսիմիլիէն։

—Ճաշի պիտի սպասե՞ն քեզի, հարցուց Էմմանուէլ։

—Ո՛չ, ըսաւ, երիտասարդը։

Կառքին դռնակը գոցուեցաւ. և կառքը ճամբան շարունակեց

—Կը տեսնէք որչափ բախտաւոր ըրի ձեզ, ըսաւ Մորէլ:

—Այո՛, և ես այս պատճառաւ ուզեցի որ միշտ քովս ըլլաք ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ։

—Ստուգիւ հրաշք մըն է, շարունակեց Մորէլ, իր բուն մըտածումին պատասխանելով։

—Ի՞նչ բանը, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ։

—Տեղի ունեցածը։

—Այո՛, պատասխանեց կոմսը ժպտելով, ճիշդ բառը ըսիք. Մորէլ, ստուգիւ հրաշք մըն է։

—Վերջապէս Ալպէր քաջասիրտ երիտասարդ մըն է. յարեց Մորէլ։

—Այո՛, խիստ քաջասիրտ է, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ. տեսած եմ որ գլխուն վրայ դաշոյն մը կախուած ու ինք անոր տակ պառկած էր։

—Ես ալ գիտեմ որ երկու անգամ մենամարտեցաւ և խիստ աղէկ մենամարտեցաւ, հիմայ այս առտուան ընթացքը ըսածիս հետ բաղդատեցէք։

—Անշուշտ ձեր ազդեցութիւնն էր, յարեց Մօնթէ-Քրիսթօ ժպտելով։

—Երջանիկ է Ալպէր զինուորական չըլլալուն համար, ըսաւ Մորէլ:

—Ի՞նչու համար։

—Միթէ մենամարտի ասպարէզին մէջ ներո՞ւմ կը խնդրուի, ըսաւ երիտասարդ հարիւրապետը, գլուխը շարժելով։

—Միթէ դուք ալ հասարակ մարդոց նախապաշարումներուն մէջ չէ՞ք կրնար իյնալ, Մորէլ, ըսաւ կոմսը քաղցրութեամբ. միթէ չէ՞ք կրնար համոզուած ըլլալ որ Ալպէր քաջասիրտ ըլլալովը վատասիրտ չի կրնար ըլլալ, և թէ այդ ընթացքը բռնելուն համար՝ պէտք է որ պատճառ մը ունենայ, և այդ ըրածը աւելի դիւցազնական էր քան թէ ուրիշ բան։

—Անտարակոյս, անտարակոյս, պատասխանեց Մորէլ, բայց ես ալ Սպանիացիին պէս կ'ըսեմ.—Երէկ քաջ էր, բայց այսօր վատ է։

—Ինծի հետ պիտի ճաշէք, այնպէս չէ՞, Մորէլ, ըսաւ կոմսը. խօսակցութիւնը ընդհատելու համար։

—Ոչ, ժամը տասնին ձենէ պիտի բաժնուիմ։

—Ուրեմն ճաշի՞ համար է ձեր ժամադրութիւնը։

Մորէլ ժպտեցաւ և գլուխը ցնցեց:

—Անշուշտ տեղ մը պիտի ճաշէք:

—Բայց եթէ անօթի չեմ, ըսաւ երիտասարդը։

—Ո՛հ, երկու զգացում կը ճանչնամ, ըսաւ կոմսը, որոնք ախորժակը կը կտրեն, և որոնց մէկն է վիշտը (բարեբախտաբար զձեզ խիստ ուրախ կը տեսնեմ. անշուշտ ան չէ պատճառը), և միւսը սէրը։ Ձեր սրտին համար ըսածնիդ յիշելով, ներելի է ինծի կարծել որ...։

—Ստոյգ է, կոմս, յարեց Մորէլ զուարթօրէն. չեմ մերժեր:

—Ինծի չէ՞ք պատմեր ձեր սէրը, Մաքսիմիլիէն, յարեց կոմսը այնպիսի եռանդուն ձայնով մը որուն մէջ այդ գաղտնիքը իմանալու փափաքը կը յայտնէր:

—Այս առտու ցոյց տուի ձեզի թէ սիրտ մը ունիմ, այնպէս չէ՞, կոմս։

Մօնթօ-Քրիսթօ, իբր պատասխան, ձեռքը երիտասարդին երկարեց։

—Այն սէրը Վէնսանի անտառին մէջէն ձենէ բաժնուելով՝ ուրիշ տեղ կը գտնուի, զայն գտնելու կերթամ։

—Գացէք, ըսաւ կամաց մը կոմսը, գացէք, բարեկամ, բայց կ՚աղաչեմ, եթէ ձեր առջև դժուարութիւն մը ելլէ, մի՛ մոռնաք որ աշխարհիս մէջ կարողութիւն մը ունիմ, և երջանիկ կը համարիմ ինքզինքս՝ եթէ այդ կարողութիւնս ինծի սիրելի եղող անձերուն օգտին համար գործածեմ, կը սիրեմ ձեզ, Մորէլ...:

Լաւ, ըսաւ երիտասարդը, պիտի յիշեմ ձեզ այն եսասէր զաւակներուն պէս. որոնք պէտք ունեցած ատեննին իրենց ծնողքը կը յիշեն: Երբ ձեզի պէտք ունենամ, և այս առիթը անշուշտ պիտի պատահի. ձեզի կը դիմեմ կոմս:

—Շատ լաւ, ձեր խօսքը կ՚ընդունիմ։ Երթաք բարով ուրեմն։

—Ցտեսութիւն։

Կառքը Շանզ-Էլիզէի տան դրան առջև հասած էր։

Մօնթէ-Քրիսթօ դռնակը բացաւ։

Մորէլ սալայատակին վրայ ցատկեց. Պէրթուչչիօ դրան սանդուխին վրայ կը սպասէր։

Մարինեիի ճամբէն աներևոյթ եղաւ Մորէլ և Մօնթէ-Քրիսթօ եկոյն Պէրթուչչիոյի մօտեցաւ։

—Ի՞նչ լուր. հարցուց անոր:

—Կոմսուհին իր տունէն պիտի մեկնի:

—Իր զաւկի՞ն հետ:

—Անոր Ֆլօրանթէն սենեկապանը կը կարծէ որ զաւակն ալ նոյնը պիտի ընէ։

—Եկո՛ւ։

Մօնթէ-Քրիսթօ իր սենեակը տարաւ Պէրթուչչիօն և քիչ մը առաջ կարդացած նամակնիս գրեց ու գործակատարին յանձնեց զայն։

—Գնա՛, ըսաւ, և շուտ ըրէ՛. աղէկ միտքս եկաւ, Հայտէին իմացնել տուր որ եկած եմ։

—Ահա հոս եմ, ըսաւ նորատի աղջիկը, որ կառքին ձայնը առնելով, արդէն վար իջած էր, և որուն դէմքը ուրախութենէն կը փայլէր, կոմսը ողջ առողջ տեսնելուն համար:

Պէրթուչչիօ դուրս ելաւ։

Հայտէ այնչափ անհամբերութեամբ սպասած այդ վերադարձին առաջին վայրկեաններուն մէջ բոլոր այն սրտի յուզումները զգաց զորս աղջիկ մը իր սերելի հայրը և սիրուհի մը իր սիրահարը կրկին տեսած ատեն կը զգայ։

Մօնթէ-Քրիսթօյի ուրախութիւնն ալ նորատի աղջկան ուրախութենէն նուազ չէր, թէև անոր չափ չէր յայտներ. երկար ատեն նեղութիւններ կրող սրտերուն համար ուրախութիւնը կը նմանի արևէն չորցած երկրի վրայ իջնող ցօղին, սիրտը և երկիրը իրենց վրայ իջած այդ ցօղի կաթիլները կը ծծեն, որով դուրսէն բան մը չերևիր։

Քանի մը օրէ ի վեր Մօնթէ-Քրիսթօ բան մը գիտած էր, որուն բաւական ատենէ ի վեր չէր համարձակէր հաւատալու. գիտած էր որ աշխարհի մէջ երկու Մէրսէտէս կար, և ինքը կըրնար տակաւին երջանի ըլլալ։

Կոմսին սիրավառ նայուածքը Հայտէի թամկացած աչքերուն մէջ անյագօրէն ընկղմած էր գոգցես, երբ յանկարծ դուռը բացուեցաւ:

Կոմսը իր յօնքը պռստեց։

—Պ. տը Մորսէրֆը եկաւ, ըսաւ Պաթիսթէն, կարծելով թէ այս խօսքին մէջ իր ներում խնդրելը պարունակուած էր։

—Ո՞րը, հարցուց կոմսը, դիրկո՞մսը թէ կոմսը:

—Կոմսը։

Ո՜վ Աստուած իմ, գոչեց Հայտէ, դեռ չլմնցա՞ւ։

—Լմնցած ըլլալը չեմ գիտեր, սիրելի զաւակս, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ Նորատի աղջկան ձեռքը բռնելով, բայց գիտցածս սա է որ դուն վախնալու բան չունիս։

—Սակայն եկողը այդ թշուառականն է որ․․․։

—Այդ մարդը բան մը չկրնար ընել ինծի, Հայտէ, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ, իր զաւկին հետ ունեցած գործիս առեն պէտք էր վախնալ։

—Այդ միջոցին զգացած նեղութեանս վրայ բնաւ գաղափար մը պիտի չկրնաս ունենալ, տէր իմ։

Մոնթէ-Քրիսթօ ժպտեցաւ։

—Հօրս գերեզմանին վրայ կ'երդնում որ եթէ դժբախտութիւն մը պատահի, իմ գլուխս չպիտի հասնի, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ, ձեռքը Նորատի աղջկան գլխուն վրայ երկարելով։

—Կը հաւատամ խօսքիդ, տէր իմ, ըսաւ Նորատի աղջիկը իր ճակատը կոմսին ներկայանալով։

Այդ անբիծ և գեղեցիկ ճակտին վրայ Մոնթէ-Քրիսթօ համբոյր մը զետեղեց․ միևնոյն առեն երկու սրտեր բաբախեցին՝ մէկը ուժգին և միւսը գաղտնի։

—Տէր Աստուած, մրմնջեց կոմսը, միթէ ինծի ներելի՞ է որ տակաւին սիրեմ․․․։ Պաթիսթէն, Պ. տը Մորսէրֆ կոմսը սրահը մտցուր, ըսաւ կոմսը գեղանի յոյն աղջիկը դէպի գաղտնի սանդուխ մը առաջնորդելով։

Քանի մը խօսք աւելցնենք այս այցելութենէն առաջ, որուն դուցէ Մոնթէ-Քրիսթօ կը սպասէր, բայց անտարակոյս մեր ընթերցողները չէին սպասեր։

Ինչպէս ըսինք, երբ Մէրսէտէս իր սենեակներուն մէջ ամէն բանի ցուցակը կը շինէր, որուն նմանը Ալպէր ալ իր սենեակներուն մէջ շինած էր, երբ կոմսուհին իր գոհարեղէնները կարգի կը դնէր, պահարանները կը գոցէր, և բանալիները կը միացնէր, բնաւ չէր գիտած որ տժգոյն և աղետալի գլուխ մը անդաստակին լոյս տուող ապակեպատ դրան առջև երեւցած էր, հոնկէ սենեակին

մէջ կը տեսնուէր և եղած խօսակցութիւնը կը լսուէր։ Հաւանաբար առանց տեսնուելու և առանց իր ձայնը լսուելու այդ դրան ապակիէն նայողը տիկին տը Մորսէրֆի սենեակին մէջ ամէն բան տեսած և լսած էր։

Այդ տժգոյն դէմքով մարդը ապակեպատ դրան առջեւէն գնաց տը Մորսէրֆ կոմսին սենեակը, և բակին վրայ նայող պատուհանի մը վարագոյրը վեր առաւ կարկամած ձեռքով մը․ տասը վայրկեան անշարժ, անձայն եւ իր սրտին բաբախման ականջ դնելով հոն կեցաւ․ իրեն համար տասը վայրկեանը խիստ երկար ժամեր երեւցան:

Այդ միջոցին Ալպէր իր մենամարտի ժամադրութենէն դառնալով՝ վարագոյրի մը ետին պահուըտած, հայրը տեսաւ եւ գլուխը դարձուց։

Կոմսին սիրտը գիտէր որ Ալպէրին կողմէ, Մոնթէ-Քրիսթոյի ուղղուած նախատինքը սոսկալի էր, եւ այնպիսի թշնամանքի հետեւանքը աշխարհիս ամէն կողմը մահացու մենամարտ մըն էր։

Քանի որ Ալպէր այդ մենամարտէն ողջամբ կը դառնար, ուրեմն կոմսը իր վրէժը լուծած էր։

Անպատում ուրախութեան շող մը լուսաւորեց այդ աղէտալի դէմքը, արեւուն վերջին ճառագայթին պէս, որ ամպերուն մէջ կորսուելէն առաջ կը շողայ։

Բայց ինչպէս ըսինք, պարապ տեղը սպասեց որ երիտասարդը իր յաղթութեան պատմութիւնը ընելու համար իր սենեակը գայ։

Իր հօրը պատւոյն վրէժը լուծելու համար Ալպէր մենամարտի երթալէն առաջ, իր հայրը տեսնել չուզելուն պատճառը կըրնայ հասկցուիլ․ բայց այդ վրէժը լուծելէն յետոյ, ինչո՞ւ արդեօք այն զաւակը չէր գար իր հօրը թեւերուն մէջ նետուելու։

Այն առեն կոմսը Ալպէրին գալը տեսնելով՝ անոր ծառան կանչել տուաւ։

Ինչպէս գիտենք, Ալպէր անոր հրամայած էր որ կոմսէն բան մը չպահէ։

Տասը վայրկեան ետքը՝ տը Մորսէրֆ զօրաւարը սեւ վերարկու, զինուորական փողկապ, սեւ տաբատ եւ սեւ ձեռնոցներ հագած՝ դրան սանդուխին վրայ երեւան եկաւ։

Կ'երեւի թէ առաջուընէ հրամաններ տուած էր. հազիւ թէ սանդուխին վերջին աստիճանը իջաւ, երբ իր լծուած կառքը կառանոցէն ելլելով իր առջին գնաց կեցաւ։

Այն ատեն կոմսին սենեկապանը կառքին մէջ զինուորական կրկնոց մը դրաւ, որ զետեղուած երկու սուրերուն պատճառաւ ուղիղ դիրք մը ունէր. յետոյ դռնակը գոցելով՝ կառապանին քով նստաւ։

Կառապանը երթալու տեղը հարցուց։

—Շանզ-Էլիզէ, Մոնթէ-Քրիսթօ կոմսին տունը, շուտ, ըսաւ զօրավարը։

Ձիերը մտրակին հարուածին տակ սուրացին. հինգ վայրկեանէն՝ կոմսին տան առջեւ հասան։

Պ. Տը Մորսէրֆ իր ձեռքերով դռնակը բացաւ, եւ կառքը դեռ բոլորովին չկեցած՝ երիտասարդի մը պէս կողմնակի ծառուղիին վրայ ցատկեց, զանգակը հնչեցուց, եւ իր ծառային հետ բաց դրան մէջ աներեւոյթ եղաւ։

Րոպէ մը ետքը՝ Պաթիսթէն տը Մորսէրֆ կոմսին գալուստը Մոնթէ-Քրիսթօյին կ'իմացնէր։ Մոնթէ-Քրիսթօ անոր սենեակը տանելով Հայտէն, հրաման ըրաւ որ տը Մորսէրֆ կոմսը սրահը մտցընեն:

Զօրավարը երրորդ անգամն էր որ սրահին երկայնքը կը չափչփէր, երբ գլուխը դարձուցած ատեն Մոնթէ-Քրիսթօն դրան սեմերուն վրայ կանգնած տեսաւ։

—Պ. տը Մորսէրֆն է եկեր, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ սրտի հանդարտութեամբ. կը կարծէի թէ լաւ չկրցան հասկցնել ինծի։

—Այո՛, ես եմ, ըսաւ կոմսը շրթունքներու այնպիսի սոսկալի կարկամութեամբ մը, որ իր խօսքերը յստակօրէն արտասանելու արգելք կ'ըլլար։

—Ուրեմն կը փափաքիմ գիտնալ թէ այսպէս կանուխ տը Մորսէրֆ կոմսը իմ տունս տեսնելու ուրախութիւնը ներկայացընող պատճառը ի՞նչ է։

—Այս առտու զաւկիս հետ ժամադրութի՞ւն մը ունէիք, պարոն, ըսաւ զօրավարը։

—Գիտէ՞ք ատիկա, պատասխանեց կոմսը։

—Նոյնպէս գիտեմ որ որդիս լաւ պատճառներ ունէր ձեզի հետ մենամարտելու եւ ձեզ սպաննելու համար ամէն կրցածը ընելու։

—Ստուգիւ, պարոն, իր ունեցած պատճառները խիստ իրաւացի էին. բայց կը տեսնէք որ հակառակ այդ պատճառներուն չսպաննեց զիս եւ ոչ իսկ հետս մենամարտեցաւ։

Սակայն իր հօրը անպատուութեան եւ իմ ընտանիքիս կորըստեան պատճառը ձեզ կը նկատէր։

—Ստոյգ է, պարոն, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ իր սոսկալի հանդարտութեամբը. երկրորդական պատճառը կը նկատէր եւ ոչ թէ սկզբնական։

—Անտարակոյս, ներում խնդրեցիք կամ բացատրութիւն տուիք:

Ես բնաւ բացատրութիւն չտուի, ընդհակառակը՝ ինք ներում խնդրեց։

—Բայց այդ ընթացքը ի՞նչ բանի կը վերագրէք։

—Իր համոզմանը. հաւանաբար այդ գործին մէջ ինէ աւելի յանցաւոր մէկը կար։

—Ո՞վ է այդ մարդը:

—Իր հայրը։

—Թող այնպէս ըլլայ, ըսաւ կոմսը գունատելով, բայց գիտէք թէ յանցաւորը չուզեր որ իր յանցանքը երեւան ելած ըլլալը իմանայ։

—Գիտեմ...։ Տեղի ունեցածին կը սպասէի։

—Կը սպասէիք որ տղաս վա՞տ մը ըլլար, գոչեց կոմսը։

—Պ. Ալպէր տը Մորսէրֆ բնաւ վատ չէ ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ։

—Մարդ մը, որ ձեռքը սուր կը կրէ, մարդ մը որ, իր սուրին տակ մահացու թշնամի մը ունի, այն մարդը երբ չի մենամարտիր վատ է. եթէ հոս ըլլար՝ իրեն երեսին պիտի ըսէի։

—Պարոն, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ ցուրտ շեշտով, չեմ կարծեր որ ձեր ընտանեկան պատմութիւնները լսելու համար հոս եկած ըլլաք։ Գացէք Ալպէրին պատմեցէք, գուցէ ան պատասխան տայ ձեզի։

—Ո՛հ, ոչ, ոչ, յարեց զօրավարը վաղանցուկ ժպիտով մը, իրաւունք ունիք, ես այդ բանին համար եկած չեմ, այլ եկայ ձեզի ըսելու թէ ես ալ իմ թշնամիս կը նկատեմ ձեզ. եկայ ձեզի ըսելու թէ բնազդումով կ'ատեմ ձեզ, թէ միշտ ճանչցած եւ միշտ ատած եմ։ Վերջապէս՝ քանի որ ներկայ դարուս երիտասարդներն ա՛լ չեն մենամարտիր, մեզի կ'իյնայ մենամարտիլը...։ Ինչ կ'ըսէք, պարոն։

—Բոլորովին համամիտ եմ. երբ ձեզի ըսի թէ պատահելիքը գուշակած էի, ձեր այցելութեան ի՛նչ նպատակաւ տրուիլը կ'ուզէի իմացնել։

—Աւելի լաւ... ուրեմն ձեր պատրաստութիւնները տեսած էք:

—Միշտ պատրաստ եմ, պարոն։

—Գիտէք թէ մինչեւ որ մէկը սպաննուի՝ պիտի մենամարտինք. ըսաւ զօրաւարը, կատաղութենէն ակռաները սեղմելով:

—Այո՛, մինչեւ մենէ մէկուն մեռնիլը պիտի կռուինք, յարեց Մօնթէ-Քրիսթօ, գլուխը վերէն վար թեթեւ շարժում մը ընելով։

—Քալեցէք երթանք ուրեմն. վկաներու պէտք չունինք։

—Իրօք, վկաները օգուտ մը չունին, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ քանի որ մենք լաւ կը ճանչնանք զիրար:

—Ընդհակառակը, զիրար չճանչնալնուս համար վկայի պէտք չունինք, ըսաւ կոմսը։

—Ի՞նչ կ'ըսէք, յարեց Մօնթէ-Քրիսթօ նոյն յուսահատական հանդարտութեամբ։ Միթէ դուք չէք այն Ֆէրնան զինուորը, որ Ուաթէրլոյի պատերազմին առջի իրիկունը փախաւ. դուք չէ՞ք այն Ֆէրնան տեղակալը, որ Սպանիոյ մէջ ֆրանսական բանակին իբր առաջնորդ և լրտես ծառայեց։ Դուք չէ՞ք այն հարիւրապետ Ֆէրնանը, որ իր բարերարը Ալի փաշան մատնեց,

ծախեց և սպաննեց։ Ու այս բոլոր Ֆէրնանները մէկ ըլլալով՝ տը Մորսէրֆ կոմս զօրավար և ֆրանսական խորհրդարանին անդամ չեղա՞ն։

—Ո՛հ, գոչեց զօրավարը, հրաշէկ երկաթի մը զարնուածի պէս կոմսին խօսքերէն վիրաւորուելով, ո՛վ թշուառական և որ իմ յանցանքներս երեսիս կուտաս այնպիսի միջոցի մը որ գուցէ զիս պիտի սպաննես. ո՛հ բնաւ անծանօթ չեմ քեզի, ո՛վ. սատանայ. ո՞վ ես դուն որ անցեալիս մթութեանց կը թափանցես, և չեմ գիտեր որ ջահին լուսովը կեանքիս պատմութեան բոլոր երեսները կը կարդաս. սակայն իմ ընդունած նախատինքիս մէջ գուցէ քենէ աւելի պատիւ ունիմ։ Ոչ, ոչ, դուն կը ճանչնաս զիս, գիտեմ, բայց ես չեմ ճանչնար քեզ, ո՛վ ոսկեզեղ և գոհարազեղ բախտախնդիր։ Բարիզի մէջ ինքզինքդ Մօնթէ-Քրիսթօ կոմս կ'անուանես, Իտալիոյ մէջ՝ Սէնպատ նաւաստի, Մալթայի մէջ՝ գիտե՞մ ես։ Բայց ես քու անունդ կը հարցնեմ, քու անունդ կ'ուզեմ գիտնալ, որպէսզի մենամարտի ասպարէզին մէջ սուրս սրտիդ մխած ատենս քու անունովդ կոչեմ քեզ։

Մօնթէ-Քրիսթօ կոմս սոսկալի կերպով գունատեցաւ եւ իր աչքերը գոգցես բոցավառեցան. մէկ ոստումով՝ սրահին քով սենեակը գնաց և հազիւ րոպէի մը մէջ իր փողկապը, թիկնոցը եւ բաճկոնը հանեց. նաւաստիի բաճկոնակ մը հագաւ, եւ գլուխը գլխարկ մը դրաւ, որուն տակէն իր երկար սեւ մազերը կ'երեւէին։

Այդ հագուստով, սոսկալի և անողոք դէմքով, ու բազուկները՝ կուրծքին վրայ ծալլած, զօրավարին առջև եկաւ, որ կոմսին աներեւոյթ ըլլալէն բան մը չհասկնալով, անոր կը սպասէր, և իր ակռաները կափկափելով ու սրունքներուն ոյժը կորսնցնելով ետ ետ քաշուեցաւ մինչեւ որ սեղանի մը մօտ հասաւ, ու իր կծկած ձեռքը անոր կռթընցուց։

—Ֆէրնան, գոչեց կոմսը, իմ հարիւր անուններս տեղ միայն անուն մը կուտամ՝ քեզ կայծակնահար ընելու համար. բայց այս անունը որո՛ւն ըլլալը գիտես դուն, այնպէս չէ՞, կամ գոնէ կը յիշես, այնչափ վիշտեր եւ այնչափ նեղութիւններ կրելէս ետքը՝

այսօր այնպիսի դէմք մը կը ցուցնեմ քեզի զոր վրէժխնդրութիւնը կ'երիտասարդացնէ. այնպիսի դէմք մը. զոր դուն շատ անգամ երազած պիտի ըլլաս... իմ Մէրսէտէս նշանածիս հետ ամուսնանալէդ ի վեր:

Զօրավարը, գլուխը դէպի ետին ծռած, ձեռքերը տարածած և իր նայուածքը յառած, այդ ահռելի տեսարանը կը դիտէր լռութեամբ:

Յետոյ կռթնելու տեղ մը գտնելու համար պատին մօտենալով կամաց մը մինչեւ դուռը սահեցաւ, ուրկից ետ ետ քալելով դուրս ելաւ աղետալի, ողբագին և սրտաճմլիկ ձայնով մը «Էտմօն Տանթէ՛ս» անունը կը լսուէր անոնց բերանէն:

Ու այնպիսի հառաչանքով մը, որ մարդու ձայնի չէր նմաներ, մինչեւ տան սիւնազարդ բակը հասաւ, ուրկէ գինովի պէս դուրս ելլելով իր սենեկապանին թեւերուն մէջ նետուեցաւ անհասկնալի ձայնով մը մրմնջելով:

— Տո՛ւնը, տո՛ւնը:

Ճամբան, զով օդը և իր ծառաներուն ուշադրութեան առարկայ ըլլալու ճիգերը անոր խելքը գլուխը բերին:

Ճամբան երկար չտեւեց, բայց որչափ իր տան կը մօտենար, այնչափ ալ ցաւերը կը նորոգուէին:

Տունէն քանի մը քայլ մնացած, կոմսը կառքը կեցնել տուաւ և կառքէն իջաւ:

Տան դուռը բոլորովին բացուած էր:

Փոքր կառք մը բակին մէջտեղը կեցած էր այդպիսի շքեղ տան մը բակին մէջ գտնուելուն համար կարծես զարմացած:

Կոմսը սոսկումով նայեցաւ այդ կառքին, բայց չհամարձակեցաւ մէկը հարցափորձ ընել, և դէպի իր սենեակը վազեց:

Սանդուխէն երկու հոգի կ'իջնային, անոնցմէ չտեսնուելու համար հազիւ ատեն ունեցաւ սենեակ մտնելու:

Մէրսէտէսն էր ան որ իր որդւոյն թեւին կռթընած, տունէն կը մեկնէր:

Խեղճ զօրավարէն հազիւ երկու բթամատ հեռուէն կ'անցնէին անոնք: վարագոյրի մը ետին պահուըտած՝ զգացեր Մերսէտէսին մետաքսէ շրջազգեստին դպաւ, եւ իր զաւկին սա

խօսքերը ըսած ատեն անոր գաղջ շունչը իր երեսին վրայ զգաց:

Արիութի՛ւն, մայր իմ, եկո՛ւ, եկո՛ւ, այս տունը մերը չէ՜ ա՛լ:

Խօսքերը վերջացան և ոտնաձայները հեռացան:

Զօրավարը կծկած ձեռքով վարագոյրը բռնած կը կենար, եւ իր սրտին մէջ այնպիսի սոսկումի հառաչանք մը կը զսպէր որ իր կնոջմէն ու զաւկէն զրկուած հայր մը երբեք անոր նմանը չէր հանած:

Շատ չանցած, կառքին երկաթէ դռնակին գոցուիլը՝ կառապանին ձայնը, և իր սենեակին ապակիները դղրդող կառքին անիւներուն թաւալիլը լսեց:

Այն ատեն իր ննջասենեակը վազեց. որպէս զի աշխարհիս մէջ իրեն ամենէն աւելի սիրելի եղող անձերը անգամ մըն ալ տեսնէ. սակայն կառքը մեկնեցաւ. և Մէրսէտէս կամ Ալպէր իրենց ամայացուցած տունը կամ ձգած հայրը և ամուսինը վերջին անգամ մըն ալ տեսնելու, մնաք բարով մը ըսելու և վշտակրութիւն մը, այսինքն ներողութիւն յայտնելու համար գլուխնին կառքէն դուրս չհանեցին:

Կառքին անիւներուն ձայնը բակին գմբէթին մէջ կը դղրդէր տակաւին երբ հրազէնի մը ձայնը լսուեցաւ և թանձր մուխ մը դուրս ելաւ այն ննջասենեակին պատուհանէն, որուն ապակին ատրճանակին պայթման ուժգնութենէն խորտակուած էր:

ԺԵ. ԳԼՈՒԽ

ՎԱԼԱՆԹԻՆ

Մորէլի ունեցած գործին եւ տուած ժամադրութեան ո՛ւր ըլլալը դիւրին է գուշակել։

Երիտասարդը Մոնթէ-Քրիսթոյէն բաժնուելով՝ դէպ ի Վիլֆորի տունը ճամբայ ինկաւ յամր քալուածքով։

Յամր քալուածքով ըսինք. որովհետեւ Մորէլ հինգ հարիւր քայլ տեղ քալելու համար կէս ժամէն աւելի ատեն ունէր. բայց այդ ընդարձակ ժամանակամիջոցին հակառակ, մտածումներուն անձնատուր ըլլալու համար, Մոնթէ-Քրիսթոյէն բաժնուած էր փութով։

Երիտասարդը իր այցելութեան ատենը գիտէր. Վալանթին նոյն միջոցին Նուարթիէի ճաշը տանելուն, ապահով էր որ այդ գորովալից պարտաւորութեան մէջ չպիտի խանգարէն զինքը։

Նուարթիէ եւ Վալանթին հրաման տուած էին որ շաբաթը երկու անգամ այցելէ եւ երիտասարդը իրեն եղած այդ շնորհը վայելելու կ'երթար։

Մորէլ որոշած ժամուն հասաւ, Վալանթին կը սպասէր։

Անձկալից եւ գրեթէ այլայլած դէմքով անոր ձեռքը բռնեց եւ իր մեծ հօր քով տարաւ զայն։

Այդ անձկութեան պատճառը Մորսէրֆի դէպքին հրատարակութիւնն էր. Օբէրային դէպքը ամէն մարդ լսած էր (ժողովուրդը ամէն բան կը լսէ)։

Վիլֆորի տան մէջ ամէն մարդ լաւ համոզուած էր որ այդ դէպքին հետեւանքը մենամարտ մը պիտի ըլլար անպատճառ։

Վալանթին իր կանացի բնազդումովը գուշակած էր որ Մորէլ վկան պիտի ըլլար Մոնթէ-Քրիսթոյի. երիտասարդին հանրածանօթ քաջութիւնը եւ կոմսին համար ունեցած սերտ բարեկամութիւնը գիտնալով, նորատի աղջիկը կը վախնար որ Մորէլ

միայն պարզ վկայ ըլլալով չբաւականանար գուցէ։

Ուստի դիւրին է երեւակայել թէ ի՛նչ հետաքրքրութեամբ Վալանթին մանրամասնութիւններ հարցուց եւ անոնց պատասխանները առաւ։ Մորէլ իր սիրուհիին աչքերուն մէջ անպատմելի ուրախութիւն մը նշմարեց, երբ ծաղկատի աղջիկը իմացաւ որ մենամարտի գործը այնպէս անյուսալիօրէն յաջող վախճան մը ունեցած էր։

—Հիմա, ըսաւ Վալանթին, նշան մը ընելով Մորէլին որ ծերունիին քով նստի եւ ինքն ալ իր մեծ հօր ոտնաթոռին վրայ նստելով, հիմա մեր գործերուն վրայ խօսինք քիչ մը։ Գիտես, Մաքսիմիլիէն, որ մեծ հայրս միտք ունէր այս տունէն մեկնելու եւ Պ. տը Վիլֆորէն հեռու տուն մը բնակելու:

—Այո՛, գիտեմ, ըսաւ Մաքսիմիլիէն. այդպիսի դիտաւորութիւն մը ունենալը կը յիշեմ, եւ ես ալ հաւանեցայ այդ գաղափարին։

—Հիմա, Մաքսիմիլիէն, իր դիտաւորութիւնը կը հաստատէ, ըսաւ Վալանթին։

Կեցցէ՛. գոչեց Մաքսիմիլիէն։

—Գիտե՞ս ինչ պատճառ առաջ պիտի բերէ տունէն մեկնելու համար։

Նուարթիէ աղջկան կը նայէր, որպէսզի աչքովը լռութիւն հրամայէ. բայց Վալանթին մեծ հօր երեսը չէր նայեր. իր աչքերը, իր նայուածքը, ժպիտը, ամէն բան Մորէլի համար էր։

—Ի՛նչ որ ըլլայ Պ. Նուարթիէի գտած պատճառը, ըսաւ Մորէլ, ապահով եմ որ իրաւացի է։

—Այո՛, ըսաւ Վալանթին պիտի ըսէ որ Սէն-Օնորէ արուարձանին օդը վնասակար է ինծի։

—Ստուգիւ, Վալանթին, Պ. Նուարթիէ իրաւունք ալ ունի. տասնըհինգ օրէ ի վեր կը տեսնեմ որ առողջութիւնդ խանգարուած է։

—Այո՛, քիչ մը, պատասխանեց Վալանթին. եւ այս բանիս համար մեծ հայրս բժիշկս եղած է, եւ որովհետեւ ամէն բան գիտէ, մեծ վստահութիւն ունիմ անոր վրայ։

—Բայց վերջապէս հիւա՞նդ ես, Վալանթին. հարցուց Մորէլ աշխուժով։

—Ո՛հ, ոչ ալ հիւանդութի՞ւն կ'ըսուի. բոլոր մարմնոյս վրայ ընդհանուր անհանգստութիւն մը միայն կը զգամ, բայց ոչ ուրիշ բան. ախորժակս կորսնցուցած եմ և կարծես թէ ստամոքսս ուրիշ բանի մը վարժուելու համար կը պայքարի։

—Այդ անծանօթ հիւանդութեան ի՞նչ դեղ կ'ընես։

—Ո՛հ, խիստ պարզ դեղ մը, ըսաւ Վալանթին. մեծ հօրս բերուած դեղի օշարակէն գդալ մը կ'առնեմ, գդալ մը ըսի, որովհետև մէկ գդալով սկսայ և հիմա չորս գդալ կ'առնեմ։ Մեծ հայրս կը պնդէ որ համայնաբոյժ դեղ մըն է ան։

Վալանթին կը ժպտէր, բայց այդ ժպիտին մէջ տխրութիւն մը կը տեսնուէր։

Մաքսիմիլիէն սիրավառ աչքերով ու լռութեամբ կը նայէր անոր։

Նորատի աղջիկը խիստ գեղանի էր, բայց իր տժգունութիւնը դէմքին աւելի սպիտակութիւն մը տուած էր, աչքերը սովորականէն աւելի հրավառ կը փայլէին, ձեռքերը որոնք սովորաբար գաղտակուրի պէս սպիտակ էին, կարծես թէ մոմէ թափուած ըլլային, այնքան տժգուն էին։

Երիտասարդը իր նայուածքը Նուարթիէի վրայ ուղղեց։

Ծերունին իր տարօրինակ ուշիմութեամբը կը դիտէր տարփատենջիկ Վալանթինը։

Մորէլի պէս ան ալ Վալանթինի վրայ դիտած էր այն գաղտնի մտահոգութեան հետքերը, որոնք այնչափ քիչ կը նշմարուէին որ մեծ հօրմէն և սիրահարէն զատ մէկը չէր տեսած։

—Բայց այն դեղը, որմէ մինչև չորս գդալ առնելու կարող եղար, կարծեմ թէ Պ. Նուարթիէի համար շինուած է, ըսաւ Մորէլ։

—Այո՛, այնչափ դառն է ի՛նչ որ ուտեմ կարծեմ թէ նոյն համը ունի, ըսաւ Վալանթին։

Նուարթիէ հետազօտիչ նայուածքով մը աղջիկը դիտեց։

—Այո՛, սիրելի մեծ հայրս. ըսաւ Վալանթին, խիստ դառն է համը։ Քովդ գալէս քիչ մը առաջ, գաւաթ մը շաքարախառն ջուր խմեցի. բայց այդ ջուրը այնչափ դառն էր որ կէսը ձգեցի։

Նուարթիէ գոյնը նետեց և նշան ըրաւ որ խօսիլ կուզէ։

Վալանթին գնաց բառարանը բերելու։

Նուարթիէ սրտի ակներև անձկութեամբ մը անոր վրայէն չէր բաժներ աչքերը։

Ստուգիւ, նորատի աղջկան արիւնը գլուխը կ'ելլէր, և այտերը կը կարմրէին։

—Ի՛նչ զարմանալի բան, գոչեց Վալանթին առանց իր զուարթութիւնը փոխելու, աչքերս շլացան. արդեօք արե՞ւը զարկաւ աչքերուս...։

Ու պատուհանին կռթընեցաւ։

—Արև չկայ հոս, ըսաւ Մորէլ, Վալանթինի անհանգստութենէն աւելի Նուարթիէի դէմքին այլայլումէն չփոթած։

Ու Վալանթինի քով վազեց։

Վալանթին ժպտեցաւ։

—Անհոգ եղիր, սիրելի մեծ հայրս, ըսաւ Նուարթիէին. բան մը չէ, Մաքսիմիլիէն, անցաւ. բայց մտիկ ըրէ, կառքի մը ձայնը կը լսուի բակին մէջ։

Այս ըսելով Նուարթիէի դուռը բացաւ, նրբադաւիթին պատուհանին քովը վազեց եւ ետ դարձաւ։

—Այո՛, ըսաւ տիկին Տանկլար և իր աղջիկը այցելութեան կուգան մեզի։ Մնա՛ք բարով, ես կ'երթամ, որովհետև հիմա պիտի գան զիս փնտռեն, և կամ նորէն կը տեսնուինք. Պ. Մաքսիմիլիէն, մեծ հօրս քովը կեցիր, կը խոստանամ որ ես երկար ատեն չեմ կեցըներ զանոնք։

Մորէլ անոր ետևէն նայեցաւ, դուռը գոցելը տեսաւ, տիկին տը Վիլֆորի ու միեւնոյն ատեն իր սենեակը տանող փոքր սանդուխէն վեր ելլելը լսեց։

Աներեւոյթ ըլլալուն պէս Նուարթիէ նշան ըրաւ Մորէլին որ բառարանը բերէ։

Մորէլ հնազանդեցաւ։

Երիտասարդը, Վալանթինին օգնութեամբ, ծերունիին միտքը շուտով կը հասկնար։

Որովհետև այբուբենին քսանըչորս գիրերը պէտք էր մէկիկ մէկիկ արտասանել և բառարանին մէջ ամէն մէկ խօսքը փնտռել,

հազիւ տասը վայրկեանի մէջ կրցաւ ծերունիին միտքը հետեւեալ խօսքերով թարգմանել.

«Վալանթինի սենեակին մէջ գտնուած բաժակը և շիշը հոս բերել տո՛ւր»։

Մորէլ իսկոյն հնչեցուց զանգակը. Պարուային տեղ անցնող ծառան կանչեց և Նուարթիէի անունովը հրամայեց։

Ծառան վայրկեան մը յետոյ վերադարձաւ։

Շիշը և գաւաթը բոլորովին պարպուած էին։

— Այս գաւաթն ու շիշը ինչո՞ւ պարապ են, հարցուց ծերունին. Վալանթին ըսաւ թէ գաւաթին կէսը խմած է միայն։

Այդ նոր հարցումին թարգմանութիւնը հինգ վայրկեան տեւեց։

—Չեմ գիտեր, ըսաւ ծառան. բայց սենեկապանուհին օրիորդ Վալանթինի սենեակն է, գուցէ ան խմած է։

—Հարցո՛ւր, ըսաւ Մորէլ, այս անգամ Նուարթիէի նայուածքէն հասկնալով անոր միտքը։

Ծառան դուրս ելաւ և գրեթէ անմիջապէս ետ դարձաւ։

—Օրիորդ Վալանթին, տիկին տը Վիլֆորի սենեակը երթալու ատեն, իր սենեակէն անցեր է, ըսաւ, և ծարաւ ըլլալուն գաւաթին մէջ եղածը խմեր է. իսկ շիշին մէջ եղածը Պ. Էտուար պարպած է՝ բադերուն լճակ մը ընելու համար։

Նուարթիէ իր նայուածքը դէպի երկինք ուղղեց, ինչպէս կ՚ընէ խաղամոլ մը, իր բոլոր ունեցածը մէկ անգամէն խաղալու ատեն։

Այնուհետեւ ծերունին իր նայուածքը դրան վրայ յառեց և անոր վրայէն չվերցուց։

Իրօք, եկողները տիկին Տանկլար և իր աղջիկն էին, զորս Վալանթին տեսեր էր։

Տիկին տը Վիլֆոր հրամայած էր որ իր սենեակը հրաւիրեն զանոնք։

Ահա ի՛նչ պատճառաւ Վալանթին իր սենեակէն անցած էր. որովհետեւ իր սենեակը մօրուին սենեակին հետ մէկ յարկի վրայ շինուած էր, և երկու սենեակները միայն Էտուարի սենեակէն բաժնուած էին։

Տիկին Տանկլար և իր աղջիկը սենեակ մտան, և տիկին տը

Վիլֆոր անոնց ցոյց տուած քաղաքավարութեան համեմատ. քաղաքավարութեամբ ընդունեց զանոնք։

Այդ միջոցին Վալանթին ալ հասաւ և քաղաքավարական ձեւերը սկսան նորէն։

—Սիրելի բարեկամուհի, ըսաւ տիկին Տանկլար, մինչ երկու ծաղկատի աղջիկները իրարու ձեռք կը բռնէին, Էօժէնիին հետ եկայ, ամենէն առաջ ձեզ իմացնելու որ մօտ օրերս աղջիկս Գավալգանթի իշխանին հետ պիտի ամուսնանայ։

Տանկլար նախընտրած էր իշխանի տիտղոսը գործածել քան կոմսի տիտղոսը։

—Ուրեմն ներեցէք որ իմ անկեղծ խնդակցութիւնս յայտնեմ պատասխանեց տիկին տը Վիլֆոր։ Պ. Գավալգանթի իշխանը եզական ձիրքեր ունեցող երիտասարդ մը կ՚երեւի։

—Մտիկ ըրէք, ըսաւ Տանկլար ժպտելով, եթէ իբր երկու բարեկամուհի մեր մէջ կը խօսինք, կրնամ ըսել որ իշխանին ի՛նչ ըլլալը դեռ չենք գիտեր։ Քիչ մը տարօրինակ է, և երբ այդպիսի մէկը տեսնենք. մենք Ֆրանսացիներս առաջին անգամ տեսնելուս, Իտալացի կամ Գերմանացի ազնուական մը կը կարծենք։ Սակայն խիստ բարեսիրտ և խելացի կ՚երեւի. Պ. Տանկլար կը պնդէ թէ խիստ հարուստ է ան։

—Անկէ զատ, ըսաւ Էօժէնի տը Վիլֆորի ալպոմը թղթատելով. աւելցուցէք նաև, տիկին, այդ երիտասարդին վրայ ձեր ունեցած մասնաւոր աչքը։

—Ես պէտք չունիմ հարցնելու թէ դուք այդ սիրոյն մասնակից էք, ըսաւ Տիկին տը Վիլֆոր.

—Ե՛ս, պատասխանեց Էօժէնի, իր սովորական համարձակութեամբը, ո՛հ, երբեք, տիկին. առտնին հոգերու և ո՛ր և է մարդու քմահաճոյքին մէջ շղթայելու համար ծնած չեմ, այլ արուեստագէտ և հետեւաբար սրտով, անձով և մտածութեամբ ազատ ըլլալու համար ծնած եմ։

Էօժէնի այդ խօսքերը այնպիսի համարձակ շեշտով արտասանեց, որ Վալանթինի երեսը կարմրեցաւ։ Երկչոտ աղջիկը կը զարմանար հասակակից աղջկան մը վրայ այդ աստիճան բուռն բնաւորութիւն մը տեսնելով, որ կանացի երկչոտութեան հետ հաշտ չէր։

—Սակայն, չարաճնակից Էօժէնի, քանի որ կամայ ակամայ ամուսնանալու ստիպուած եմ, պէտք է շնորհակալ ըլլամ Նախախնամութեան որ գոնէ Պ. Ալպէր տը Մորսէրֆէն ազատեց զիս եթե ոչ այսօր անպատիւ մարդու մը կինը պիտի ըլլայի։

—Ստոյգ է ըսաւ տիկին Տանկլար այն զարմանալի միամտութեամբ, որ երբեմն մեծ տիկիններու վրայ կ'երեւի, և յաճախակի ամարդութիւններով չեն կրնար բոլորովին ուղղել զայն. ստոյգ է որ եթէ Մորսէրֆի ընտանիքը վարանում չցուցնէր, աղջիկս Պ. Ալպէրի հետ պիտի ամուսնանար. զօրաւարը մեծ փափաք ունէր ամուսնութիւնը կատարելու. մինչև իսկ անձամբ եկաւ խօսքը վերջացնելու. բայց մենք լաւ ազատեցանք։

—Բայց, ըսաւ Վալանթին երկչոտութեամբ, միթէ հօրը անպատուութիւնը զաւկին վրայ կրնա՞յ իյնալ։ Կարծեմ թէ Պ. Ալպէր զօրավարին բոլոր մատնութեանց մէջ բոլորովին անմեղ է:

—Կը ներես, սիրելի բարեկամուհիս, ըսաւ ծաղկոտի աղջիկը անողոքօրէն, Պ. Ալպէր ալ նոյնքան անպատուուած կը համարուի. կ'երեւի թէ երէկ իրիկուն Օբերայի մէջ Պ. տը Մօնթէ-Քրիսթօն մենամարտի հրաւիրելէն յետոյ այսօր ներում խնդրած է։

—Անկարելի է, ըսաւ տիկին տը Վիլֆոր։

—Ա՛հ, սիրելի բարեկամուհիս, ըսաւ տիկին Տանկլար նոյն պարզութեամբը, բոլորովին ստոյգ է. ես Պ. Տըպրէէն իմացայ որ ներում խնդրած ատեն ներկայ է եղեր։—

Վալանթին ալ եղելութեան ճշմարիտ ըլլալը գիտէր, սակայն չպատասխանեց բնաւ։

Այդ խօսքերը իր միտքը բան մը ձգելուն, խելքը Նուարթիէի սենեակը գնաց, ուր Մորէլ իրեն կը սպասէր։

Այդ ներքին մտածումներուն մէջ ընկղմած, Վալանթին անկէ ի վեր դադրած էր խօսակցութեան մասնակից ըլլալէն, և քանի մը վայրկեանէ ի վեր եղած խօսքերն ալ չէր հասկցած, երբ յանկարծ տիկին Տանկլարի ձեռքը իր թեւին դպչելով՝ իր մտածումներէն սթափեցաւ ան։

—Ի՞նչ կը խնդրէք, տիկին, ըսաւ Վալանթին, ելեքտրական

հաղորդակցութենէ սարսռալու պէս, երբ տիկին Տանկլարի մատերը իրեն դպած էին։

—Սիրելի Վալանթին, տկար կ'երեւաք։

—Ե՞ս, ըսաւ նորատի աղջիկը. ձեռքը հրատապ ճակտին տանելով։

—Այո՛, անգամ մը սա հայելիին մէջ նայեցէք դէմքերնիդ. վայրկեանի մը մէջ երեք-չորս անգամ յաջորդաբար կարմրեցաք և գունատեցաք։

—Իրօք շատ գունատած ես, ըսաւ Էօժէնի:

—Ո՛հ, հոգ մի՛ ըներ, Էօժէնի. քանի մը օրէ ի վեր այսպէս եմ։

Եւ որչափ ալ խորամանկութիւն չէր կրնար, նորատի աղջիկը հասկցաւ որ դուրս ելլելու առիթ մըն էր ան, մանաւանդ որ տիկին տը Վիլֆոր ալ իրեն օգնութեան կը հասնէր հետեւեալ խօսքերով։

—Գնա՛, Վալանթին, իրա՛ւ. առողջութիւնդ տեղը չէ. այս տիկինները անշուշտ պիտի բարեհաճին ներել քեզի. գաւաթ մը ջուր խմէ և կ'աղէկնաս։

Վալանթին համբուրեց Էօժէնին, տիկին Տանկլարը բարեւեց (որ մեկնելու համար արդէն ոտքի ելած էր,) և դուրս ելաւ։

Այս խեղճ աղջիկը, ըսաւ տիկին տը Վիլֆոր. Վալանթինի մեկնելէն յետոյ, մեծ հոգ կը պատճառէ ինծի. պիտի չը զարմանամ եթէ անոր դժբախտութիւն մը պատահի։

Սակայն Վալանթին, իր տկարութիւնը սաստկացած ըլլալով որուն պատճառը ինք չէր հասկնար. Էտուարի սենեակէն անցած էր առանց պատասխանելու մանկան ո և է չարութեան, և իր սենեակէն սանդուխին քով երթալով անոնց աստիճաններէն վար կ'իջնէր. վերջին երեք աստիճանները հասած ատեն արդէն իսկ Մորէլի ձայնը կը լսէր, երբ իր աչքերուն վրայ ամպ մը պատեց իր կարկամած ոտքերը սխալ քայլ առին, իր ձեռքերը սանդուխին վանդակապատը բռնելու ոյժ չունեցան, և վերջին երեք աստիճանները իջնալէն առաջ գետինը գլորեցաւ։

Մորէլ վազելով դուռը բացաւ և Վալանթինը սանդուխին անդաստակին վրայ փռուած գտաւ։

Փայլակի արագութեամբ գետնէն վերցուց զայն, թեւերուն մէջ առաւ և թիկնաթոռի մը վրայ նստեցուց։

Վալանթին աչքերը բացաւ։

—Ո՛հ, որչափ անզգոյշ եմ եղեր, ըսաւ ջղային արագ և յստակ հնչումով. խելքս գլուխս չէ, մոռցայ որ մինչև անդաստակը երեք աստիճան ալ կայ։

—Տէր Աստուած, մէկ տեղդ ցաւցուցի՞ր, Վալանթին, գոչեց Մորէլ։

Վալանթին իր չուրջը նայեցաւ, եւ Նուարթիէի աչքերուն մէջ խորունկ սոսկում մը նշմարեց։

— Անհոգ եղիր, սիրելի մեծ հայրս, ըսաւ նորատի աղջիկը ժպտիլ ջանալով. բան մը չէ, բան մը չէ... միայն գլուխս դարձաւ։

—Դարձեալ նուաղում մըն է. ըսաւ Մորէլ իր ձեռքերը իրարու միացնելով, ո՛հ՛ Վալանթին զգուշացիր կ'աղաչեմ։

—Ոչ, ոչ, ըսաւ Վալանթին, բան մը չունիմ։ Հիմա ձեզի լուր մը տամ. ութը օրէն Էօժէնին պիտի ամուսնանայ և երեք օրէն մեծ խնճոյքի պէս հարսնախօսութեան ճաշ մը տեղի պիտի ունենայ։ Ամէնքնիս ալ հրաւիրուած ենք,. հայրս, տիկին տը Վիլֆոր ու ես... գոնէ այնպէս հասկցայ։

—Մեր կարգը ե՞րբ պիտի գայ արդեօք այդ բաները ընելու ո՛հ, Վալանթին, դուն որ քու մեծ հօրդ այնչափ համակրութիւնը գրաւած ես, աշխատէ որ «Բիչ ժամանակէն» պատասխանէ քեզի։

—Ուրեմն բարի մեծ հօրս անհոգութիւնը դրդելու և անոր յիշողութիւնը արթնցնելու գործը ինծի կը վստահիս.

—Այո՛, գոչեց Մորէլ. աճապարէ, Վալանթին, մինչև որ իմս չըլլաս ինծի այնպէս կը թուի որ պիտի կորսնցնեմ քեզ։

—Ո՛հ, պատասխանեց Վալանթին դողդոջուն շարժումով մը ատուգիւ, Մաքսիմիլիէն, խիստ երկչոտ ես եղեր իբր այնպիսի պաշտօնատար զինուորական մը, որ երբեք վախը ճանչցած չէ կ'ըսեն։ Հա՛, հա՛, հա՛։

Ու վշտագին կերպով սկսաւ խնդալ իր թեւերը կարկամեցան և դարձան, գլուխը թիկնաթոռին վրայ ինկաւ և անշարժ մնաց։

Սոսկումի ձայն մը, զոր Աստուած Նուարթիէի շրթունքներուն վրայ կը շղթայէր, անոր աչքերուն վրայ ցայտեց։

Մորէլ հասկցաւ որ օգնութիւն աղաղակել կ'ուզէր։

Երիտասարդը զանգակը ուժգնօրէն հնչեցուց։

Վալանթինի սենեակը գտնուող սենեկապանուհին և Պարուայի տեղն անցնող ծառան վազեցին եկան։

Վալանթին այնքան գունատած, այնքան պաղ և շնչասպառ կը գտնուէր որ ծառաները առանց իրենց հրամայուածներուն ականջ դնելու՝ սենեակէն դուրս ելան օգնութիւն աղաղակելով. այդ անիծեալ տան մէջ յարատև երկիւղը պատած էր զիրենք։

Տիկին Տանկլար և Էօժէնի, որոնք նոյն միջոցին կը մեկնէին, այդ աղմուկին պատճառը իմացան։

—Ես արդէն ձեզի ըսի որ խեղճ աղջկան վիճակը գէշ է, գոչեց տիկին տը Վիլֆոր։

ԺԶ. ԳԼՈՒԽ

ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Այդ միջոցին Պ. տը Վիլֆորի ձայնը լսուեցաւ, որ իր սենեակէն կը պոռար.

—Ի՛նչ կայ արդեօք։

Մորէլ նայուածքով ծերունիին խորհուրդ հարցուց. Նուարթիէ հանդարտած, աչքովը ցոյց տուաւ այն սենեակը. ուր գրեթէ նմանօրինակ պարագայի մը մէջ երիտասարդը պահուտած էր անգամ մը։

Հազիւ իր գլխարկը առնելու և այդ սենեակին մէջ նետուելու ատեն ունեցաւ Մորէլ։

Նրբանցքին մէջ ընդհ. դատախազին ոտնաձայները կը լսուէին։

Վիլֆոր սենեակին մէջ խոյացաւ, Վալանթինի քով վազեց և իր բազուկներուն մէջ առաւ զայն։

—Բժիշկ մը կանչեցէք, բժիշկ մը, Պ. տ'Ավրինեին, գոչեց Վիլֆոր, բայց կեցէք, ես անձամբ կ'երթամ։

Ու սենեակէն դուրս նետուեցաւ։

Միւս դռնէն ալ Մորէլ վազեց եկաւ.

Սոսկալի յիշատակ մը մեծապէս կը վրդովէր իր սիրտը։

Տիկին տը Սէն-Մէրանի մեռած գիշերը Վիլֆորի և բժիշկին միջև տեղի ունեցած խօսակցութիւնը ինկած էր Մորէլի միտքը։

Վալանթինի տկարութեան նշանները Պարուան մահուան առաջնորդող նշաններուն կը նմանէին, թէև նոյնքան սոսկալի չըլլային։

Նոյն միջոցին իրեն այնպէս թուեցաւ որ Մօնթէ-Քրիսթոյի ձայնը իր ականջին կը հնչէ, որ երկու ժամ առաջ իրեն ըսած էր.

«Եթէ երբեք բանի մը պէտք ունենաք, Մորէլ, ինծի դիմեցէք՝ ես կարող եմ ամէն բան ընելու»։

Իր մտածումէն աւելի շուտով Սէնթ-Օնորէ արուարձանէն Մաթինեօն փողոցը գնաց, և Մաթինեօն փողոցէն՝ Շանզ-Էլիզէ։

Նոյն միջոցին Պ. տը Վիլֆոր վարձու կառքով մը Պ. տ'Ավրինեի տունը հասած էր։

Զանգակը այնքան ուժգնօրէն հնչեցուց որ դռնապանը վախնալով դուռը բացած էր։

Վիլֆոր, առանց կարենալու խօսք մը ընել, դէպի սանդուխը նետուեցաւ։

Դռնապանը կը ճանչնար զայն. ուստի ձգեց որ անցնի, ետեւէն միայն պոռալով.

—Իր դահլիճը կը գտնուի, պարոն ընդհ. դատախազ, իր դահլիճը։

Վիլֆոր դահլիճին դուռը խորտակելու չափ ուժգնօրէն հրեց։

—Ո՛հ, ըսաւ բժիշկը, դո՞ւք էք։

—Այո՛, ըսաւ Վիլֆոր դուռը գոցելով, այո՛, պարոն բժիշկ, ես եմ ու եկայ հարցնելու թէ բոլորովին առանձի՞ն ենք. Պ. բժիշկ, տունս անիծեալ տուն մըն է։

—Ի՞նչ, դարձեա՞լ հիւանդ ունիք, ըսաւ բժիշկը արտաքուստ պաղութեամբ բայց ներքնապէս խորին յուզումով։

—Այո՛, պարոն բժիշկ, գոչեց Վիլֆոր դողդոջուն ձեռքով մը իր մազերը բռնելով։

Տ'Ավրինեի նայուածքը ըսել կ'ուզէր. «Ես կանխաւ ձեզի ըսի»։

Յետոյ իր շրթունքները կամաց մը սա խօսքերը արտասանեցին.

— Ո՞վ է հիմա ձեր տունը մեռնելու վրայ եղող անձը, և ո՞ր զոհը մեր տկարութեանը համար Աստուծոյ առջև պիտի ամբաստանէ մեզ։

Վշտագին հառաչ մը բրթեցաւ Վիլֆորի սրտէն, որ բժիշկին մօտեցաւ և անոր թեւը բռնելով, յարեց.

— Վալանթինը, կարգը Վալանթինինն է։

— Ձեր աղջի՞կը, գոչեց տ'Ավրինեի, ցաւագին զարմանքով մը։

— Կը տեսնէք որ սխալած էք, մրմնջեց դատաւորը, եկէք տեսէք զայն, և անոր ցաւի անկողնոյն մէջ ներում խնդրեցէք կասկածելնուդ համար։

— Ամէն անգամ որ զիս կը կանչէք, արդէն իսկ շատ ուշ է տ'Ավրինեի համար, հոգ չէ, կուգամ, բայց շուտ ընենք, ձեր տան մէջ եղող թշնամիներուն հետ ատեն կորսնցնել չգար։

— Ո՛հ, այս անգամ ալ իմ տկարութեանս համար պիտի չը մեղադրէք զիս. այս անգամ թունաւորիչը պիտի գտնեմ և ես պիտի սպաննեմ զայն։

— Զոհը ազատելու ջանանք, անոր վրէժը լուծելուն վրայ մտածելէ առաջ, ըսաւ տ'Ավրինեի, եկէ՛ք։

Ու Վիլֆորը բերող կառքը դատաւորը ու բժիշկը սրարշաւ տարաւ Վալանթինի տունը, ճիշդ այն միջոցին որ Մորէլ ալ Մօնթէ-Քրիսթոյի դուռը կը զարնէր։

Կոմսը տունն էր և Պէրթուչիոյի կողմէ իրեն ուղղուած տոմսակը մեծ մտահոգութեամբ կը կարդար։

Մորէլի գալը իմանալով, որ հազիւ երկու ժամ առաջ իրմէ բաժնուած էր, կոմսը վեր առաւ գլուխը։

Անտարակոյս երկու ժամուան մէջ շատ բաներ պատահեր էին. որովհետեւ երիտասարդը՝ որ ուրախութեամբ իրմէ բաժնուած էր, այլայլած դէմքով կը վերադառնար։

Կոմսը ոտքի ելլելով Մորէլի առջեւ վազեց։

— Ի՞նչ կայ, Մաքսիմիլիէն, հարցուց կոմսը. գոյնդ նետեր է և քրտինք կը հոսի ճակատէդ։

Մորէլ թիկնաթոռի մը վրայ ինկաւ։

— Այո՛, ըսաւ, շուտ եկայ, բայց ձեզի հետ խօսելու պէտք ունիմ։

— Բոլոր ընտանիքդ առողջ վիճակի մէ՞ջ է, հարցուց կոմսը սիրալիր մարդասիրութեամբ մը, որուն անկեղծութեան վրայ անկարելի էր կասկածիլ։

— Շնորհակալ եմ, կոմս, շնորհակալ եմ, ըսաւ երիտասարդը, խօսքը բանալու համար յայտնապէս շփոթած։

— Անշուշտ, ինծի ընելիք խօսք մը ունիք, յարեց կոմսը, ա՛լ աւելի մտահոգ։

— Այո՛, ստոյգ է, ըսաւ Մորէլ. ձեզի դիմելու համար այնպիսի տունէ մը կուգամ, ուր մահը մտած է։

— Արդեօք Պ. տը Մորսէրֆի տունէ՞ն կուգաք, հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ։

— Ո՛չ, ըսաւ Մորէլ, Պ. տը Մորսէրֆի տան մէջ ո՞վ մեռաւ արդեօք։

— Զօրավարը քիչ մը առաջ ատրճանակով ինքզինքը սպաններ է, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ։

— Ո՜հ, ինչ սոսկալի դժբախտութիւն է, գոչեց Մաքսիմիլիէն։

— Այդ դժբախտութիւնը ո՛չ կոմսուհիին համար է և ոչ ալ Ալպէրի համար, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, մեռած հայր մը և ամուսին մը անպատուուած հայրէն ու ամուսինէն ընտրելի է. արիւնը կը մաքրէ նախատինքը։

— Թշուա՜ռ կոմսուհի, ըսաւ Մաքսիմիլիէն, ամէնէն աւելի անոր վրայ կը ցաւիմ՝ ազնիւ կին մըն է։

— Ալպէրին համար ալ ցաւեցէք, Մաքսիմիլիէն, որովհետեւ հաւատացէք որ կոմսուհիին արժանաւոր զաւակն է. բայց ձեր

գործին դառնանք, ըսիք որ ինծի կը դիմէիք, արդեօք բարեբախտութիւնը պիտի ունենա՞մ որ ինծի դիմելու պէտք ունենաք։

— Այո՛, պէտք ունիմ ձեզի, և ես յիմարի մը պէս այնպէս կարծեցի թէ դուք պիտի կրնաք ինծի օգնութեան հասնիլ այնպիսի պարագայի մը մէջ, ուր Աստուած միայն կարող է օգնել։

— Ըսէք, հոգ չէ, ըսէք ուղածնիդ ի՞նչ է։

— Ո՛հ, ստուգիւ չեմ գիտեր թէ այսպիսի գաղտնիք մը մարդոց յայտնելը ներելի՞ է ինծի. բայց ճակատագիրս կը դրդէ զիս, և հարկը կը բռնադատէ, կոմս։

Մորէլ խօսքը ընդմիջեց վարանումով։

— Կը կարծէ՞ք որ ձեզ սիրեմ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ երիտասարդին ձեռքը բռնելով գորովագին։

— Ո՛հ, ստուգիւ կը քաջալերէք զիս. սակէ զատ՝ հոս կը զգամ (Մորէլ ձեռքը իր սրտին վրայ դրաւ) որ ձեզմէ գաղտնիք պահելու չեմ բնաւ։

— Իրաւունք ունիք, Մորէլ ձեր սրտին հետ խօսողը Աստուած է, և ձեզի հետ խօսողը՝ ձեր սիրտը. ուրեմն ըսէք ինչ որ ձեր սիրտը ձեզի կ'ըսէ։

— Կոմս, հրաման կուտա՞ք որ ձեզի ծանօթ մէկուն վրայ լուր առնելու համար Պաթիսթէնը ձեր կողմէ ղրկեմ։

— Երբ ես պատրաստ եմ ձեր կամքը կատարելու, անշուշտ իմ ծառաներս ա՛լ աւելի պատրաստ պիտի ըլլան ձեր հրամանը գործադրելու։

— Ո՛հ, կոմս, պատճառը սա է թէ մինչեւ որ անոր աղէկ ըլլալը չիմանամ պիտի չկրնամ ապրիլ։

— Կ'ուզէ՞ք որ Պաթիսթէնը հոս կանչեմ։

— Ո՛չ, ես անձամբ կ'երթամ և անոր հետ կը խօսիմ։

Մորէլ դուրս ելաւ, Պաթիսթէնը կանչեց և քանի մը խօսք ըրաւ մեղմաձայն։

Սենեկապանը վազելով մեկնեցաւ։

— Գործերնիդ լմնցուցի՞ք, հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ, Մորէլի գալը տեսնելով։

— Այո՛, և հիմա աւելի հանգիստ պիտի ըլլամ։

— Գիտէ՞ք որ ձեզի կը սպասեմ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ ժըպտագին։

— Այո՛ ես ալ պիտի սկսիմ խօսիլ, մտիկ ըրէք, կոմս, իրիկուն մը պարտէզի մը մէջ խիտ ծառերու ետին պահուըտած էի և հոն ըլլալս մէկուն մտքէն չէր անցներ։ Երկու հոգի քովէս անցան. (ներեցէք որ առայժմ անոնց անունը չյիշեմ) թէեւ խիստ կամաց ձայնով իրարու հետ կը խօսէին, սակայն անոնց խօսակցութիւնը լսելու այնքան մեծ փափաք կը զգայի որ ըսածներէն խօսք մը անգամ չփախցուցի։

— Ձեր գունատութիւնը և սարսուռը կը յայտնեն թէ աղէտի մը շուրջը կը դառնայ խնդիրը, Մորէլ։

— Այո՛, բարեկամ, մեծ աղէտ մըն էր պատահածը, քիչ մը առաջ մէկը մեռած էր այն տունը, որուն պարտէզին մէջ կը գտնուէի։ Երկու խօսակիցներէն մէկը տան և պարտէզին տէրն էր և միւսը՝ բժիշկը։ Առաջինը իր երկիւղը և վիշտը կը յայտնէր երկրորդին. որովհետեւ ամիսէ ի վեր երկրորդ անգամն էր որ մահը այդ տան վրայ կ'իջնէր յանկարծակի և արագ հարուածով մը. կարծես թէ սատակիչ հրեշտակ մը Աստուծոյ բարկութեանը կը յանձնէր զայն։

— Ի՞նչ կ'ըսէք, յարեց Մօնթէ-Քրիսթօ. իր նայուածքը Մորէլի վրայ յառելով և աննշմարելի շարժումով մը իր թիկնաթոռը այնպէս մը դարձնելով որ ինքը ստուերին մէջ մնաց և պատուհանէն եկած լոյսը Մորէլի երեսին կը զարնէր։

— Այո՛, շարունակեց երիտասարդը, ամսուան մը մէջ մահը երկու անգամ այդ տունը մտաւ։

— Ի՞նչ կը պատասխանէր բժիշկը, հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ։

— Կը պատասխանէր թէ այդ մահը բնական չէր, և անոր պատճառը...։

— Ի՞նչ բանի կը վերագրէր.

— Թոյնի։

— Իրա՞ւ կ'ըսէք, յարեց Մօնթէ-Քրիսթօ այնպիսի թեթեւ հազով մը զոր սաստիկ յուզման միջոցին կա՛մ իր կարմրութիւնը, կամ գունատութիւնը և կամ խօսակցութիւնը չյայտնելու համար կը գործածէր. իրա՞ւ կ'ըսէք, Մաքսիմիլիէն, այդ խօսքերը դուք լսեցի՞ք:

—Այո՛, սիրելի կոմս, ականջովս լսեցի, և բժիշկը կ'աւելցը-

նէր որ եթէ այդ տեսակ դէպք մը նորէն տեղի ունենար, ոստիկանութեան իմացնելու ստիպուած էր։

Մօնթէ-Քրիսթօ խիստ մեծ հանդարտութեամբ մտիկ կ'ընէր և կամ այնպէս կը ցուցնէր։

—Մահը, ըսաւ Մաքսիմիլիէն, երրորդ անգամ իր հարուածը կրկնեց, բայց ոչ տան տէրը և ոչ ալ բժիշկը բան մը չըսին. գուցէ չորրորդ անգամ մըն ալ պիտի հարուածէ. կոմս, ի՞նչ բան կը կարծէք որ զիս ստիպէ այդ գաղտնիքը իմանալու համար։

—Սիրելիս, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, կարծեմ թէ այնպիսի պատմութիւն մը կ'ընէք զոր ամէն մարդ գոց ըրած է. գիտեմ այն տունը, որուն մէջ այդ խօսակցութիւնը լսեցիք, կամ գոնէ անոր նման տուն մը կը ճանչնամ, որուն մէջ պարտէզ մը, ընտանիքի հայր մը և բժիշկ մը կան, այնպիսի տուն մը, ուր երեք տարօրինակ և անակնկալ մահեր պատահեցան: Ես այդ գաղտնիքը մտերմաբար լսած չեմ ոչ մէկէն, և սակայն ձեզի չափ լաւ գիտեմ զայն. միթէ կը կարծէք որ խիղճս անհանգի՞ստ է։ Ո՛չ, ինծի չի վերաբերիր ան. կ'ըսէք թէ սատակիչ հրեշտակ մը այդ տունը Աստուծոյ բարկութեանը կը մատնէ կարծես. բայց ո՞վ կ'ըսէ թէ ձեր ենթադրութիւնը ճշմարտութիւն չէ: Մի՛ տեսնէք այն բաները զորս տեսնելու շահ ունեցողներն անգամ չեն ուզեր տեսնել։ Եթէ այդ տան մէջ շրջողը ոչ թէ Աստուծոյ բարկութիւնն է, այլ անոր դատաստանը, Մաքսիմիլիէն, գլուխնիդ դարձուցէք, և արգիլել մի ուզէք Աստուծոյ դատաստանը։

Մորէլ սարսռաց:

Կոմսին ձայնին մէջ աղետալի, հանդիսաւոր և սոսկալի բան մը կար:

—Բայց ո՞վ կ'ըսէ թէ այդ աղէտը նորէն պիտի սկսի, շարունակեց այնպիսի փոխուած ձայնով մը որ կարծես թէ այս վերջին խօսքերը նոյն մարդուն բերնէն չէին ելլեր:

—Նորէն սկսած է, կոմս, գոչեց Մորէլ, և ես այս պատճառաւ դիմեցի ձեզի։

—Ի՞նչ կ'ուզէք որ ընեմ. ընդհ. դատախազին իմացնե՞մ:

Մօնթէ-Քրիսթօ այս վերջին խօսքերը այնքան յստակ և ազդու ձայնով մը արտասանեց որ Մորէլ յանկարծ ոտքի ելլելով գոչեց.

—Կոմս, կոմս, խօսքս որո՛ւ վրայ է գիտէ՞ք, այնպէս չէ՞։

—Կատարելապէս, սիրելիս, և հիմա ապացուցանելու համար, ճշդութեամբ պատմեմ ձեզի կամ գոնէ մարդոց անունները տամ։ Ձեր խօսքին նայելով, իրիկուն մը Պ. տը Վիլֆորի պարտէզին մէջ պտըտէր էք, և կարծեմ տիկին տը Սէն-Մէրանի մահուան իրիկունը պիտի ըլլայ։ Պ. տը Սէն-Մէրանի և անկէ ոչ նուազ մարքիզուհիին տարօրինակ մահուան վրայ Պ. տ'Ավրինիի հետ Պ. տը Վիլֆորի խօսիլը լսեցիք։ Պ. տ'Ավրինի կ'ըսէր թէ մեռեալը կամ երկու մեռեալներն անգամ թունաւորուած էին, և դուք ազնուասիրտ մարդ մը ըլլալով. այն օրէն ի վեր ձեր սրտին բաբախումը կը շօշափէք, ձեր խիղճը կը քննէք, որպէսզի գիտնաք թէ այդ գաղտնիքը պէտք էր յայտնե՞լ թէ ոչ։ Միջին դարուն մէջ չենք գտնուիր, բարեկամ, ա՛լ Ս. Վէհմ կոչուած գաղտնի ատեաններ և ազատ դատաւորներ չկան, բայց ի՞նչ պիտի հարցնէք այդ մարդոց. ո՛վ խիղճ, ի՞նչ կ'ուզես, ինէ, ըսաւ Սթէրըն։ Եթէ կը ննջեն անոնք, սիրելիս, ձգեցէք որ ննջեն, եթէ քուներնին կորսնցուցած են, ձգեցէք որ իրենց քնատութեան մէջ գունատին, և դուք որ քնանալու համար խղճի տագնապներ չունիք, քնացէք ի սէր Աստուծոյ։

Մորէլի դիմագծերուն վրայ ահռելի տխրութիւն մը նկարուեցաւ։

Մոնթէ-Քրիսթոյի ձեռքը բռնեց Մորէլ։

— Բայց աղէտը նորէն կը սկսի կ'ըսեմ, կոմս։

— Թող սկսի, ըսաւ կոմսը, զարմանալով երիտասարդին պնդելուն վրայ, որմէ բան մը չէր հասկընար. ուշադրութեամբ անոր երեսը նայեցաւ. թո՛ղ սկսի. դժբախտ ընտանիք մըն է ան. Աստուած դատապարտած է զանոնք, և իրենց պատիժը պիտի կրեն. ամէնքն ալ պիտի ոչնչանան այն թուղթէ վանականներուն պէս, զորս փոքր տղաք կը շինեն, և որոնք շինողին մէկ շունչովը իրարու ետեւէ կ'իյնան, եթէ երկու հարիւր հատ իսկ ըլլան։ Երեք ամիս առաջ Պ. տը Սէն-Մէրան մեռաւ, երկու ամիս առաջ, տիկին տը Սէն-Մէրան, անցեալ օր՝ Պարուան, այսօր ծերունի Նուարթիէն կամ նորատի Վալանթինը։

— Ուրեմն դուք գիտէիք և բան մը չէիք ըսեր ինծի, գոչեց

Մորէլ անանկ սոսկումով մը, որմէ Մոնթէ-Քրիսթօ սարսռաց, այն անողոք մարդը որ երկնակամարին անկումին առջեւ անգամ անտարբեր պիտի կենար։

— Ինծի ի՞նչ այդ բանը, յարեց Մոնթէ-Քրիսթօ ուսերը ցընցելով. միթէ ես կը ճանչնա՞մ այդ անձերը, և միթէ պէ՞տք է մէկը ազատելու համար միւսը կորսնցընել, ոչ. որովհետեւ յանցաւորը և զոհը իրարմէ նախամեծար չեմ համարեր։

— Բայց ես, ես, գոչեց Մորէլ իր վիշտէն հեծեծագին, ես կը սիրեմ զայն։

— Կը սիրէ՞ք, ո՞վ, գոչեց Մոնթէ-Քրիսթօ ոտքի վրայ ցատկելով և Մորէլի երկու ձեռքերը բռնելով, որոնք դէպի երկինք բարձրացած էին կարկամած։

— Խենթի պէս և մոլեգին կը սիրեմ այնպիսի մարդու մը պէս որ անոր մէկ կաթիլ արտասուքը խնայելու համար իր բոլոր արիւնը կուտայ, այո՛, Վալանթին տը Վիլֆորը կը սիրեմ, զոր այս միջոցիս սպաննելու կ'աշխատին. կը լսէ՞ք, կը սիրեմ զայն, և Աստուծոյ ու ձեզ կը հարցնեմ թէ ի՞նչ կերպով կրնամ ազատել զայն։

Մոնթէ-Քրիսթօ այնպիսի վայրագ ճիչ մը հանեց, որուն վրայ միայն վիրաւոր առիւծի մը մռնչիւնը լսողները կրնան գաղափար մը ունենալ։

— Թշուա՛ռ մարդ, կոչեց կոմսը, նոյնպէս ձեռքերը գալարելով, Վալանթի՞նը կը սիրես, անիծեալ ցեղի մը աղջիկը կը սիրես։

Երբեք Մորէլ լսած չէր այդպիսի խօսուածք մը։

Երբեք այս աստիճան ահռելի աչք մը իր դէմքին վրայ բոցավառած չէր։

Երբեք սոսկումի ոգին, զոր այնչափ անգամ թէ պատերազմի դաշտերուն և թէ Ալճէրիայի մահագոյշ գիշերներուն մէջ տեսած էր. իր շուրջը աւելի աղետաբեր հուրեր սփռած չէին։

Մորէլ սարսափով ետ քաշուեցաւ։

Իսկ Մոնթէ-Քրիսթօ այդ բարձրաձայն և կրքով արտասանուած խօսքերէն յետոյ՝ պահ մը աչքերը գոցեց, արտաքին շողիւնէ մը շլացածի պէս։

Եւ այդ պահուն այնպիսի զօրութեամբ մը ինքզինքը ամ-

փափեց որ կարծես փոթորիկներէ ուռած իր կուրծքին ալեծուփ շարժումը կամաց կամաց հանդարտեցաւ, ինչպէս մրրկածին ամպերէն յետոյ մրրկայոյզ և փրփրադէզ ալիքները կը խաղային արեւուն ազդեցութեան տակ։

Կոմսին այդ լռութիւնը, մտքի ամփոփումը և պայքարը գրեթէ քսան երկվայրկեան տեւեցին։

Յետոյ կոմսը իր գունատ ճակատը վեր առնելով.

—Տեսէք, սիրելի բարեկամ, ըսաւ հազիւ հանդարտ ձայնով մը, տեսէք Աստուած ինչպէս կը պատժէ այն մարդիկը որոնք անապարծութեամբ և պաղութեամբ անտարբեր կը մնան իրենց առջև ներկայացած սոսկալի տեսարաններուն առջև։ Ես որ իբր անկարեկից և հետաքրքիր հանդիսատես, այդ եղեռնային աղէտը կը դիտէի, ես որ իբր չար հրեշտակ մը, մարդոց ոճրագործութիւններուն վրայ կը ծիծաղէի գաղտնիքին ետին ապաստանելով, (հարուստ և զօրաւոր մարդիկ դիւրաւ կը պահեն իրենց գաղտնիքը), և ահա ես ինքս այն օձին խածուածը կը զգամ, որուն մոլար ընթացքը կը դիտէի, և խածուածը սրտիս կ'ազդէ։

Մորէլ գաղտնի հառաչանք մը արձակեց։

—Բաւական է, չարունակեց կոմսը, դադրեցուցէք ձեր հեծեծանքը, մարդ եղէք, զօրացէք և մի՛ յուսահատիք. որովհետև ես ձեր քովն եմ, ու ձեր վրայ կը հսկեմ։

Մորէլ գլուխը շարժեց տխրօրէն։

—Յուսացէք կ'ըսեմ, կը հասկընա՞ք, գոչեց Մոնթէ-Քրիսթօ։ Գիտէք որ բնաւ սուտ չեմ խօսիր և բնաւ ալ չեմ խաբուիր։ Կէսօր է, Մաքսիմիլիէն, փառք տուէք Աստուծոյ որ կէսօրին եկաք, և իրիկուան կամ առտուան չթողուցիք գործը։ Մտիկ ըրէք ըսածներուս, Մորէլ, կէսօր է, եթէ այս պահուս Վալանթին մեռած չէ, չպիտի մեռնի։

—Ո՛հ, Աստուած իմ, Աստուած իմ, գոչեց Մորէլ, հոգեվարքի մէջ ձգեցի զայն։

Մոնթէ-Քրիսթօ իր ձեռքը ճակտին տարաւ։

Ահռելի գաղտնիքով ծանրացած այդ գլխին մէջ ի՞նչ կ'անցնէր կը դառնար արդեօք։

Լոյսի կամ խաւարի հրեշտակը ի՞նչ կ'ըսէր արդեօք կոմսին սրտին, որ միանգամայն անողոք և մարդասէր էր։

Աստուած միայն գիտէ։

Մոնթէ-Քրիսթօ ձեռքը ճակտէն վար առաւ. այս անգամ քունէն արթնցող մանկան մը պէս հանդարտ էր ան։

—Մաքսիմիլիէն, ըսաւ, հանդարտ սրտով ձեր տունը գացէք. կը հրամայեմ ձեզի որ քայլ մը չառնէք, հոն երթալ չփորձէք և ձեր դէմքին վրայ մտատանջութեան ստուէրը չերեւցնէք. ձեզի լուր կուտամ, գացէք։

—Աստուած իմ, Աստուած իմ, ըսաւ Մորէլ, ձեր անտարբերութեամբը կը սարսափեցնէք զիս, կոմս։ Միթէ մահուան վրայ ազդեցութիւն ունի՞ք. միթէ ձեր կարողութիւնը մարդուս կարողութենէն վե՞ր է. հրեշտա՞կ մը թէ Աստուած մըն էք։

Երիտասարդը որ վտանգի առջեւէն փախած չէր բնաւ, Մոնթէ-Քրիսթոյի առջեւէն ետ կը քաշուէր անպատում սոսկումով մը։

Բայց Մոնթէ-Քրիսթօ տխրագին ու միեւնոյն ատեն քաղցր ժպիտով մը անոր նայեցաւ, որով Մաքսիմիլիէնի աչքերը արտասուքներով լցուեցան։

—Շատ բանի մէջ կարողութիւն ունիմ, բարեկամ, պատասխանեց կոմսը. գացէք առանձին մնալու պէտք ունիմ։

Մորէլ յաղթահարուած այն զարմանալի ազդեցութենէն զոր Մոնթէ-Քրիսթօ իր շուրջը եղողներուն վրայ կը բանեցնէր, դիմադրել անգամ չփորձեց. կոմսին ձեռքը թօթուելով մեկնեցաւ։

Միայն թէ դրան առջև կեցաւ, Պաթիսթէնի սպասելու համար, որուն՝ Մաթինեոն փողոցին անկիւնէն վազելով գալը տեսած էր։

Վիլֆոր և տ'Ավրինեի հիւանդին քով հասած էին շուտ մը։

Վալանթին նուաղած էր, և բժիշկը պարագային համեմատ խնամքով քննած էր հիւանդը, անոր հիւանդութեան գաղտնիքին վրայ ունեցած ծանօթութեամբը։

Վիլֆոր բժիշկին նայուածքէն և շրթունքներէն կախուած մնացած էր՝ անոր քննութեան հետեւանքին կը սպասէր։

Նուարթիէ նորատի աղջիկէն աւելի գունատ և Վիլֆորէն աւելի բժշկին ձայնը լսելու փափաքող, նոյնպէս կը սպասէր և ամէն բան իր խելքովը ու զգացողութեամբը կը յայտնէր։

Վերջապէս տ'Ավրինիի սա խօսքերը արտասանեց մեղմաձայն.

—Կենդանի է տակաւին։

—Տակաւի՞ն կ'ըսէք, գոչեց Վիլֆոր. ո՛հ, Պ. բժիշկ ի՛նչ սոսկալի խօսք է ասիկա։

—Այո՛, ըսաւ բժիշկը, կը կրկնեմ ըսածս. կենդանի է տակաւին, և ես այդ բանին վրայ մեծապէս կը զարմանամ։

– Բայց ազատա՞ծ է, հարցուց հայրը։

—Այո՛, քանի որ կենդանի է։

Այդ միջոցին տ'Ավրինիի նայուածքը Նուարթիէի աչքերուն հանդիպեցաւ։

Այնպիսի անսովոր ուրախութեամբ կը փայլէր և ըսելիք շատ մը խօսքեր ունենալը կը յայտնէր որ բժիշկը զարմացաւ։

Ծաղկատի աղջիկը Թիկնաթոռին վրայ ձգեց. անոր շըրթունքները իրենց գունատութեամբը ու սպիտակութեամբը հազիւ դէմքին միւս մասերէն կը զանազանուէին. անշարժ մնաց Նուարթիէի երեսը նայելով, որ բժիշկին բոլոր շարժումները ուշադրութեամբ կը դիտէր։

—Պարոն, ըսաւ այն ատեն տ'Ավրինի, խօսքը Վիլֆորին ուղղելով Օր. Վալանթինի սենեկապանուհին հոս կանչեցէք, եթէ կը հաճիք։

Վիլֆոր իր աղջկան բռնած գլուխը ձգեց և անձամբ վազեց սենեկապանուհին կանչելու։

Վիլֆոր՝ սենեակին դուռը գոցելուն պէս՝ տ'Ավրինի Նուարթիէին մօտեցաւ։

—Ինծի ըսելիք խօ՞սք մը ունիք, պարոն, հարցուց։

Ծերունին յայտնի նշաններով գոցեց աչքերը. ինչպէս արդէն կը յիշենք՝ այո՛ ըսելու միակ նշանն էր ան։

—Ինծի՞ միայն։

—Այո՛, ըսաւ Նուարթիէ։

—Շատ ըսաւ, հիմա ձեզի հետ առանձին կ'ըլլամ։

Նոյն միջոցին Վիլֆոր սենեկապանուհիին հետ մէկտեղ վերադարձաւ այս վերջինին ետեւէն կուգար տիկին տը Վիլֆոր ալ։

—Ինչ եղաւ արդեօք սիրելի զաւակս, ըսաւ տիկինը. հիմա իմ սենեակս էր, ու քիչ մը անհանգիստ ըլլալուն կը տրտնջար, բայց չէի կարծեր որ իր տկարութիւնը այսչափ ծանր ըլլայ։

Ու մանկամարդ կինը լալով, ճշմարիտ մօր մը խանդաղատանքի բոլոր նշաններով Վալանթինին մօտեցաւ և անոր ձեռքը բռնեց։

Տ'Ավրինի Նուարթիէ աչքերը կը դիտէր միշտ, որոնք կ'ընդարձակուէին և կը բոլորակուէին, իր այտերը կ'այլագունէին ու կը դողային, և քրտինքը մարգարտանման ճակտին վրայէն վար կը հոսէր։

—Ո՛հ, ըսաւ բժիշկը ակամայ, ինքն ալ Նուարթիէի նայուածքին ուղղութեամբը դիտելով, այսինքն իր աչքերը տիկին տը Վիլֆորի վրայ յառելով, որ սա խօսքերը կը կրկնէր.

—Խեղճ աղջիկը իր անկողնին մէջ աւելի հանգիստ պիտի ըլլայ. եկո՛ւ, Ֆանի, իր անկողինը պառկեցնենք զայն։

Պ. տ'Ավրինի, որ այդ առաջարկութեան մէջ Նուարթէի հետ առանձին մնալու միջոց մը կը փնտռէր, գլխովը նշան ըրաւ թէ խիստ աղէկ կ'ըլլայ եթէ իր անկողինը տանին զայն, բայց խստիւ արգիլեց որ իր հրամայածէն զատ բան մը չտան անոր։

Ուստի երկու կիները Վալանթինը բռնելով տարին, որ իր նուաղումէն սթափած էր, բայց շարժելու և խօսելու անկարող էր. իր անդամները զգացած ցնցումէն ուժաթափ եղած էին։

Սակայն Վալանթին կարող եղաւ իր մեծ հայրը բարեւելու, որ կարծած էր թէ իր հոգին իրմէ կը խլեն, իր քովէն հեռացընելով զայն։

Տ'Ավրինի հիւանդին ետեւէն գնաց, անոր մասին պատուէրներ տուաւ և հրամայեց Վիլֆորին որ կառք մը բռնէ, անձամբ դեղագործին երթայ, պատուիրած դեղերը իր առջև չինել տայ, իր ձեռքովը բերէ զանոնք ու աղջկան սենեակին մէջ իրեն սպասէ։

Վալանթինին բան մը չտալու համար տուած պատուէրը նորոգելէն յետոյ՝ Նուարթիէի մօտ իջաւ, զգուշութեամբ դուռը գոցեց, և ապահով ըլլալով որ մէկը չպիտի լսէ իրենց խօսակցութիւնը, ըսաւ.

—Ըսէ՛ք ձեր աղջկան հիւանդութեան վրայ բան մը գիտէ՞ք։

—Այո՛, ըսաւ ծերունին։

—Մտիկ ըրէք կորսնցնելու ատեն չունինք, ձեզի հարցումներ ընեմ և դուք պատասխանեցէք։

Նուարթիէ նշան ըրաւ որ պատասխանելու պատրաստ է։

—Վալանթինի այսօրուան պատահած դէպքը կանխատեսեցի՞ք։

—Այո՛։

Տ'Ավրինեի պահ մը մտածեց. յետոյ Նուարթիէի մօտենալով յարեց.

—Ներեցէք ինծի ըսելիք խօսքերուս համար. մեր այս սոսկալի կացութեան մէջ ամէն բան պէտք է որ յայտնի ըսենք, հէգ Պարուային մեռնիլը տեսա՞ք։

Նուարթիէ իր աչքերը դէպի երկինք բարձրացուց։

—Գիտէ՞ք ի՛նչ բանէ մեռաւ, հարցուց տ'Ավրինեի իր ձեռքերը Նուարթիէի ուսին վրայ դնելով։

—Այո՛, պատասխանեց ծերունին։

—Կը կարծէ՞ք որ բնական մահուամբ մեռած ըլլայ:

Ժպիտի պէս բան մը նկարուեցաւ Նուարթիէի անշարժ շրթունքներուն վրայ:

—Ուրեմն կը կարծէ՞ք որ Պարուա թունաւորուած ըլլայ։

—Այո՛։

—Այն թոյնը, որուն ինքը զոհ եղաւ, կը կարծէ՞ք որ իրեն համար սահմանուած ըլլար։

—Ոչ։

—Հիմա կը կարծէ՞ք որ Պարուան թունաւորող ձեռքը ուրիշ մը վնասել ուզելով, Վալանթինին վնասուած ըլլայ այսօր։

—Այո՛։

—Ուրեմն Վալանթին ալ պիտի մեռնի՞, հարցուց տ'Ավրինեի, իր ամենէն ուշադիր նայուածքը Նուարթիէի վրայ յառելով:

Ու կը սպասէր որ իր այդ խօսքին ազդեցութիւնը ծերունիին վրայ տեսնէ։

—Ո՛չ, պատասխանեց Նուարթիէ, այնպիսի յաղթական նայուածքով մը, որ կրնար էր ամենէն յաջող գուշակողին կարծիքը ի դերեւ հանել։

—Ուրեմն կը յուսա՞ք, ըսաւ տ'Ավրինեի, զարմանքով:

—Այո՛։

—Ի՞նչպէս կը յուսաք։

Ծերունին աչքերով հասկցուց որ չէր կրնար պատասխանել։

—Ո՛հ, այո՛ ստոյգ է, մրմնջեց տ'Ավրինեի։

Յետոյ Նուարթիէի դառնալով ըսաւ.

—Կը յուսաք որ մարդասպանը պիտի տաղտկանա՞յ։

—Ոչ։

—Ուրեմն կը յուսաք որ թոյնը ազդեցութիւն պիտի չը գործէ՞ Վալանթինի վրայ։

—Այո՛։

—Վալանթինը թունաւորելու փորձերնին գիտէք, այնպէս չէ՞։

Ծերունին աչքերով նշան ըրաւ որ այդ մասին բնաւ տարակոյս չունի։

—Ուրեմն ի՞նչպէս կը յուսաք որ Վալանթին պիտի ազատի։

Նուարթիէ, իր աչքերը մէկ կողմ յառած, կեցաւ. տ'Ավրինեի անոր նայուածքին ուղղութիւնը դիտեց, և հոն շիշ մը տեսաւ, որուն մէջ ամէն առտու իրեն բերուած դեղը կը գտնուէր։

—Ո՛հ, հասկցայ, ըսաւ տ'Արինեի, յանկարծ միտքը բան մը իյնալով. արդեօք նախազգուշութեամբ...:

—Նուարթիէ չթողուց որ խօսքը աւարտէ:

—Այո՛, ըսաւ։

—Թունաւորուելէ զգուշացնելու համար...։

Այո՛։

—Քիչ քիչ այդ դեղի՞ն վարժեցուցի՞ք զայն...։

—Այո՜, այո՛, այո՛, ըսաւ Նուարթիէ, իր միտքը հասկցնելուն համար ուրախացած։

—Իրօք. ձեզի տուած դեղերուս մէջ բրուսինի թոյն դնել տալս ըսած էի։

—Այո՛։

—Եւ այդ թոյնին վարժեցնելով թոյնի մը ազդեցութիւնները ոչնչացնե՞լ ուզեցիք։

Նուարթիէ իր ուրախութիւնը յայտնեց։

—Արդարև, ձեր նպատակին հասած էք, գոչեց տ'Ավրինեի։ Առանց այդ զգուշութեան, Վալանթին այսօր պիտի սպաննուէր և մենք չպիտի կարենայինք օգնութիւն հասցնել. իր ցնցումը սաստիկ էր, բայց անազդեցիկ. այս անգամ թոյնը պիտի չկըրնայ Վալանթինը սպաննել։

Գերմարդկային ուրախութիւն մը ծերունիին աչքերուն մէջ փայլեցաւ, զորս անսահման երախտագիտութեամբ դէպի երկինք բարձրացուց։

Այդ միջոցին Վիլֆոր ներս մտաւ։

— Ահա, պարոն բժիշկ, ձեր ուզած դեղը բրի, ըսաւ:

— Այս դեղը ձե՞ր առջեւ պատրաստուեցաւ։

— Այո՛, պատասխանեց ընդհ. դատախազը։

— Ձեր ձեռքէն ուրիշ մարդու ձեռք անցա՞ւ։

— Ոչ։

— Տ'Ավրինեի շիշը առաւ. և անոր մէջ գտնուող դեղէն քանի մը կաթիլ ափին մէջ դրաւ ու խմեց։

— Լաւ, ըսաւ, Վալանթինի քովը երթանք հիմա. հոն հարկեղած պատուէրները պիտի տամ, և դուք անձամբ պիտի հսկէք, պարոն տը Վիլֆոր, որպէսզի իմ ըսածներէս դուրս բան մը չըլնեն։

Երբ Վիլֆորի հետ Վալանթինի սենեակը կը մտնէր տ'Ավրինեի, խիստ երեւոյթով, մեղմ ու որոշ ձայնով Իտալացի քահանայ մը Պ. տը Վիլֆորի տան պատկից տունը կը վարձէր իրեն համար։

Զգիտցուիր թէ ի՛նչ պայմանագրութեամբ այդ տան երեք վարձակալները երկու ժամ յետոյ կարասիները պարպած էին, բայց թաղին մէջ զրոյց ելած էր թէ այդ տունը իր հիմերուն վրայ հաստատ չըլլալուն՝ օր մը պիտի փլչէր. սակայն այդ բանը արգելք չէր ըլլար նոր վարձակալին որ իր համեստ կարասիովը նոյն օրը ժամը հինգին գայ անոր մէջ բնակելու:

Նոր վարձակալը պայմանագրութիւն կնքեց. երեք, վեց կամ ինը տարուան համար, և կալուածատէրերուն սովորութեան համեմատ, վեց ամիսը կանխիկ վճարեց.

Ինչպէս ըսինք, Նոր վարձակալը Իտալացի էր և պարոն Ճիագոմօ Պուզոնի կը կոչուէր։

Իսկոյն գործաւորներ կանչուեցան, և արուարձանին յետամնաց և փոքրաթիւ անցորդներ նոյն գիշերը զարմանքով կը տեսնէին որմնադիրներ և հիւսներ, որոնք խախուտ տան հիմերը նորոգելու զբաղած էին։

ԺԷ. ԳԼՈՒԽ

ՀԱՅՐՆ ՈՒ ԱՂՋԻԿԸ

Նախընթաց գլխին մէջ տեսանք որ տիկին Տանկլար պաշտօնապէս տիկին տը Վիլֆորին իմացընելու գացած էր Պ. Անտրէա Գավալգանթիի հետ օրիորդ Էօժէնի Տանկլարին մօտաւոր ամուսնութիւնը։

Այդ պաշտօնական յայտարարութենէն առաջ, որ ամուսնութեան մեծ գործը կատարելու փափաքողներուն որոշումը ի յայտ կը բերէր, վէճ մը ծագած էր, զոր ընթերցողներուն պիտի պատմենք։

Ուստի մեր ընթերցողներէն կը խնդրենք որ քայլ մը ետ դառնան, եւ այդ մեծ աղէտին առտուն այն փառաւոր ոսկեզօծ սրահը յիշեն, որուն վրայ արդէն խօսեցան, և որուն շքեղութիւնը կ'աւելցնէր անոր Տիրոջը Պառոն Տանկլարին գոռոզութիւնը։

Նոյն սրահին մէջ առտուան ժամը իննին ատեններ Պառոնը քանի մը վայրկեանէ ի վեր խիստ մտախոհ և յայտնապէս մտահոգ երեւոյթով կը պտըտէր, բոլոր դռներէն ներս նայելով և աղմուկներուն ականջ դնելով։

Երբ իր համբերութեան սահմանը անցաւ, սենեկապանը կանչելով, ըսաւ.

—Էօթիէն, նայէ անգամ մը ինչ բանի համար օրիորդը աղաչեր է որ սրահը իրեն սպասեմ, և իմացիր թէ ինչ պատճառաւ այսչափ երկար ատեն հօս կը սպասեցընէ զիս։

Տանկլար, իր անհամբերութիւնը այդ խօսքերով յայտնելէն յետոյ, սիրտը քիչ մը հանդարտած երեւցաւ։

Իրօք, օրիորդ Տանկլար արթննալէն ետքը, իր հօրը հետ առանձին տեսնուիլ ուզած էր, և իրենց տեսակցութեան տեղը ոսկեզօծ սրահը որոշած էր։

Աղջկան այդ նորօրինակ ընթացքը, մանաւանդ անոր պաշտօնական ձեւը, քիչ զարմանք պատճառած չէին սեղանաւորին,

որ անմիջապէս իր աղջկան փափաքը կատարած էր, անկէ առաջ սրահը երթալով։

Էթիէն, շատ չանցած, Տանկլարին պատասխանը բերաւ։

—Օրիորդին սենեկապանուհին, ըսաւ, ինծի իմացուց որ օրիորդը վրան գլուխը շտկելուն պէս, պիտի չուշանայ ձեր քովը գալու։

Տանկլար գլխովը նշան մը ըրաւ, իմացնել ուզելով թէ գոհ է ստացած պատասխանէն։

Սեղանաւորը ամէնուն և իր մարդոց իսկ առջեւ ինքզինքը բարեմիտ մարդ մը ու տկար հայր մը ցոյց կուտար։

Իր խաղացած ժողովրդային խաղին մէջ իրեն սեփականած դերին մէկ մասն էր ան. կը կարծէր թէ իրեն կը յարմարէր ան, ինչպէս կը յարմարէր Նախկին Թատրոնի հայրերուն կրած դիմակներուն, որոնց կողմնակի աջ երեսը ամփոփ եւ զուարթ շրթունք մը ունէր, իսկ ձախ երեսը՝ կախուած և տխրագին շրթունք մը։

Զմոռնանք ըսելու որ մտերմութեան մէջ իր ամփոփ և զուարթ չրթունքը կախուած և տխրագին չրթունքին ուղղութեանը հաւասար կ'իջնէր, այնպէս որ շատ անգամ բարեմիտ մարդը կ'աներեւութանար և բիրտ ամուսինի մը կամ բռնակալ հօր մը տեղի կուտար։

—Այս խենթը ինչ բանի համար հետս խօսիլ կ'ուզէ արդեօք, մրմնջեց Տանկլար, և ինչո՞ւ համար իմ դահլիճս չգար ու հոս կը հրաւիրէ զիս։

Մտահոգութիւն պատճառող այդ մտածումը իր ուղեղին մէջ քան անգամ կը դառնար, երբ դուռը բացուեցաւ և Էօժէնի ներս մտաւ սեւ ծաղիկներով բանուած սեւ մետաքսէ չրջազգեստ մը հագած, մազերը յարդարած և ձեռքը ձեռնոց դրած, կարծես թէ իտալական Թատրոնին մէջ իր Թիկնաթոռին վրայ նստելու կ'երթար:

—Ի՞նչ խօսք ունիս ինծի, Էօժէնի, գոչեց հայրը, և ինչո՞ւ այս հանդիսաւոր սրահը ուզեցիր գալ և ոչ իմ դահլիճս, ուր աւելի հանգիստ պիտի ըլլայինք։

—Իրաւունք ունիք, պարոն, պատասխանեց Էօժէնի նշան

մը ընելով իր հօրը թէ կրնայ նստիլ: Մեր առջեւը երկու խնդիրներ կը դնէք, որոնք մեր ընելիք խօսակցութիւնը կանխաւ կը համառօտեն։ Ուստի երկու խնդիրներուն ալ պատասխանեմ, և սովորական օրէնքին հակառակ, նախ երկրորդէն սկսիմ, որ աւելի պարզ է։ Մեր ժամադրավայրին սրահը որոշելուս պատճառը, պարոն, սեղանաւորի մը դահլիճին անհաճոյ տպաւորութիւններէն և ազդեցութիւններէն հեռու ըլլալու համար է։ Դրամարկղի տոմարները, թէեւ լաւ ոսկեզօծուած ըլլան, բերդի դռներու պէս գոցուած պահարանները, պանքատոմսերու կոյտերը, որոնց ուրկից գալը չգիտցուիր, և այն բազմաթիւ նամակները, որոնք Անգլիայէն, Հոլանտայէն, Սպանիայէն, Հնդկաստանէն, Չինաստանէն և Բերուէն կուգան, ընդհանրապէս հօր մը մտքին վրայ տարօրինակ ազդեցութիւն մը կ'ընեն և մոռցընել կուտան թէ աշխարհիս մէջ գործերէն աւելի մեծ և աւելի նուիրական բան մը կայ։ Ուստի որոշեցի որ այս սրահը գանք, ուր գեղեցիկ շըրջանակներով ձեր, իմ և մօրս կենդանագիրները և ամէն տեսակ հովուական դաշտանկարներ և վիպական սրտառուչ պատկերներ կը տեսնէք: Արտաքին երեւոյթները մեծ ազդեցութիւն կ'ընեն իմ վրաս, գուցէ ձեզի համար սխալ մը համարուի ատ. սակայն ի՞նչ ընեմ, եթէ այսպէս մտացածին գաղափարներ չունենայի, արուեստագէտ չէի ըլլար։

—Շատ լաւ, պատասխանեց Տանկլար, որ անխռով հանդարտութեամբ ականջ դրած էր իր աղջկան ըսածներուն, բայց անոր մէկ խօսքն անգամ չէր հասկցած, որովհետեւ թագուն խորհուրդներ ունեցող մարդու մը պէս այնչափ մտածումներու մէջ ընկղմած էր որ իր խօսակցին գաղափարներուն մէջ իր բուն գաղափարին թելը փնտռելու առեն չունէր։

— Ահա երկրորդ խնդիրը գրեթէ պարզեցի, և դուք կարծեմ գոհ եղաք, ըսաւ Էօժէնի բոլորովին անխռով սրտով, իր շարժումներուն ու խօսքերուն մէջ առնական համարձակութիւն մը ցոյց տալով։ Հիմա դառնանք առաջին խնդրին. կը հարցնէիք թէ ինչո՞ւ այս տեսակցութիւնը խնդրեցի ձենէ. երկու խօսքով պատճառը ձեզի ըսեմ, պարոն. չեմ ուզեր Պարոն Անտրէա Գավալգանթի կոմսին հետ ամուսնանալ։

Տանկլար իր Թիկնաթոռին վրայէն վեր ցատկեց, և իր աչքերը ու բազուկները դէպի երկինք բարձրացուց։

—Այո՛, պարոն, չարունակեց Էօժէնի միշտ միեւնոյն հանդարտութեամբ, ձեզ զարմանքի մէջ կը տեսնեմ. այդ փոքր գործին խօսքը ըլլալէն ի վեր բնաւ ընդդիմութիւն մը չյայտնեցի, միշտ հաւաստի ըլլալով որ ժամանակը հասած ատեն կրնամ ընդդիմանալ բոլոր անոնց, որոնք խորհուրդ չհարցուցին ինծի և բոլոր այն գործերուն, որոնք իմ անկախ և ազատ կամքիս անհաճոյ են։ Սակայն այս անգամուան հանդարտութիւնս և անտարբերութիւնս ուրիշ պատճառ մը ունէր. հնազանդ և անձնուէր աղջիկ մը ըլլալովս... (թեթեւ ժպիտ մը նկարուեցաւ նորատի աղջկան ծիրանեգոյն շրթունքներուն վրայ), հնազանդելու կը ջանայի։

—Յետո՞յ, հարցուց Տանկլար։

—Յետոյ, պարոն, կրկնեց Էօժէնի, բոլոր կարելի ջանքերս ի գործ դրի և հիմա որ ժամանակը հասած է, իմ բոլոր ջանքերուս հակառակ՝ կը զգամ որ անկարող եմ հնազանդելու։

—Բայց վերջապէս այդ մերժումին պատճառը ի՞նչ է, ըսաւ Տանկլար, որ տկարամտութեամբ, այդ խիստ պատճառաբանութեան բեռին տակ ընկճուած կ'երեւէր, և իր աղջկան անխռով սրտով խօսիլը կը ցուցնէր որ կանխաւ անոնց վրայ մտածած էր եւ կամքի զօրութիւն ունէր։

—Պատճա՞ռը կը հարցնէք, յարեց նորատի աղջիկը, ո՛հ, պատճառը այն մարդուն ուրիշէ մը աւելի տգեղ, աւելի խենթ կամ աւելի անհաճոյ ըլլալը չէ, ո՛չ. Պ. Անտրէա Գավալգանթին կրնայ իսկ բաւական գեղեցիկ տիպար մը ըլլալ այն անձերուն համար, որոնք դէմքի վայելչութիւնը ու հասակը կը դիտեն. և կամ անոր մասին ուրիշէ մը նուազ համակրութիւն ունենալս չէ. գիշերօթիկ դպրոցէ ելլող աղջիկները այդպիսի պատճառներ կ'ունենան. բայց ես բնաւ մէկը չեմ սիրեր, պարոն, դուք լաւ գիտէք, այնպէս չէ՞։ Ուստի չեմ կրնար հասկնալ թէ ի՞նչ պատճառաւ, առանց անհրաժեշտութեան, մշտնջենապէս ընկերոջ մը հետ ապրելու համար կեանքս նեղութեան մէջ դնեմ։ Միթէ իմաստունը տեղ մը ըսած չէ՞. «Աւելորդ բան մի՛ ըներ», և ուրիշ տեղ մը. «Ամէն բան քու վրադ կրէ»։ Այս երկու առակները լատիներէն և յունարէն լեզուով իսկ սորված եմ. մէկը կարծեմ

Ֆէտրն և միւսը Պիասը։ Ուստի, սիրելի հայր, կեանքի ալեկոծութեան մէջ, (քանի որ կեանքը մեր ակնկալութեանց մշտնջենական ալեկոծութիւնն է), անօգուտ բեռ ծովը կը նետեմ, և լոկ իմ կեանքովս կը մնամ կատարելապէս առանձին և հետեւաբար կատարելապէս ազատ ապրելու տրամադիր ըլլալով։

—Խե՜ղճ աղջիկ, մրմնջեց Տանկլար, գոյնը նետած, որովհետեւ երկար փորձառութեամբը լաւ գիտեր այդպէս յանկարծ իր դիմացը ելլող արգելքին դժուարութիւնը։

—Խե՜ղճ աղջի՜կ կ'ըսէք, յարեց Էօժէնի, խե՜ղճ աղջի՜կ կ'անուանէք զիս, պարոն. ո՛հ, ստուգիւ այդ բացագանչութիւնը թատերական և կեղծ կ'երեւի ինծի։ Ընդհակառակը՝ երջանիկ եմ. կը հարցնեմ ձեզի թէ ի՞նչ կը պակսի ինծի։ Ամէն մարդ իմ գեղեցկութիւնս կը գովէ. նպաստաւոր ընդունելութիւն մը գտնելու միջոց մըն է ատ։ Ես ալ լաւ ընդունելութիւնները կը սիրեմ, որոնք դէմքերը կը զուարթացնեն, և զիս շրջապատողները նուազ տգեղ կը ցուցնեն ինծի։ Բաւական խելք և զգացում ունիմ, որոնցմով կարող պիտի ըլլամ ամէնուն կեանքը դիտելով բարի օրինակներ քաղել, ինչպէս կ'ընէ կապիկը, երբ կանանչ ընկոյզը կոտրելով անոր պարունակութիւնը դուրս կը հանէ։ Հարուստ եմ քանի որ դուք Ֆրանսայի ամէնէն մեծ հարուստներէն մէկն էք, և ես ալ ձեր միակ աղջիկն եմ, դուք Բորթ-Սէն-Մարթէն և Կէթէ թատրոններուն մէջ ներկայացուած թատերախաղերու հայրերուն չափ յամառ չէք, որոնք իրենց աղջիկները ժառանգութենէ կը զրկեն թոռներ չունենալնուն համար։ Մանաւանդ որ զիս ժառանգութենէ գոնէ բոլորովին զրկելու իշխանութիւնիդ օրէնքը նախազգուշութեամբ առած է ձենէ, ինչպէս Պ. այս ինչին կամ այն ինչին հետ ամուսնանալու համար զիս բռնադատելու իշխանութիւնիդ կ'արգիլէ։ Այսպէս գեղանի, հանճարեղ, տաղանդաւոր և հարուստ եմ, ինչպէս կ'ըսեն, կատակախաղ օբէրաներուն մէջ. միթէ բարեբախտութիւն մը չէ՞ աս, պարոն. ինչո՞ւ ուրեմն զիս խեղճ կ'անուանէք։

Տանկլար տեսնելով որ իր աղջիկը կը ժպտէր և անմտօրէն կը պարծենար, չկրցաւ իր մէկ բիրտ շարժումը զսպել, զոր ձայնով մը յայտնեց, բայց շուտով լռեց։

Իր աղջկան հետազօտիչ նայուածքին, և կնճռոտ գեղեցիկ սև յօնքին դիմացը գտնուելով, իսկոյն իր բարկութիւնը իջեցուց։

—Իրօք, աղջիկս, պատասխանեց Տանկլար ժպիտով մը, քու բոլոր պարծենցած յատկութիւններուդ տէրն ես բացի մէկ բանէ զոր չեմ ուզեր անքաղաքավարութեամբ յայտնի ընել, կը նախընտրեմ որ դուն ինքնին գուշակես։

Էօժէնի, Տանկլարի երեսը նայելով, կը զարմանար թէ ինչպէս սեղանաւորը կ'ուզէր վիճիլ այն փառապսակին ծաղիկներէն մէկուն վրայ, զոր այնչափ հպարտօրէն զետեղած էր գլխուն վրայ։

—Աղջիկս, շարունակեց սեղանաւորը, չամուսնանալու համար առած որոշումդ յայտնած ատեն կատարելապէս ինծի բացատրեցիր թէ քեզի պէս աղջկան մը դիտաւորութիւնները և զգացումները որո՛նք են, հիմա ես ալ պիտի ըսեմ թէ ինծի պէս հայր մը ի՛նչու իր աղջիկը կ'ամուսնացնէ:

Էօժէնի խոնարհութիւն մը ըրաւ ոչ թէ հլու աղջկան մը, այլ վիճաբանելու պատրաստ հակառակորդի մը պէս։

—Աղջիկս, յարեց Տանկլար, երբ հայր մը իր աղջիկը ամուսնացնել կ'ուզէ, միշտ ո՛ր և է պատճառ մը ունի այդ ամուսնութիւնը կատարելու։ Ոմանք այն փափաքը ունին զոր քիչ մը առաջ դուն կը յայտնէիր, այսինքն կ'ուզեն իրենց թոռները տեսնել: Ես այդ տկարամտութիւնը չունիմ, և անկեղծօրէն կ'ըսեմ թէ ընտանեկան ուրախութիւններու մասին անտարբեր եմ. Այս բանը կրնամ յայտնապէս ըսել այնպիսի աղջկան մը, զոր բաւական խելացի ըլլալուն համար, ապահով եմ որ այդ անտարբերութեան պատճառը կը հասկնայ և զիս չի մեղադրեր։

—Ուզածիս պէս կը խօսիք, ըսաւ Էօժէնի. համարձակօրէն խօսինք, պարոն իմ ուզածս ալ ատ է։

—Ո՛հ, ըսաւ Տանկլար, ընդհանրապէս համարձակախօսութիւնս չեմ գովեր, բայց կը տեսնես որ երբ առիթը ներկայանայ, քեզի համամիտ եմ։ Ուրեմն ես ալ համարձակօրէն պիտի խօսիմ. քեզի ամուսին մը առաջարկելս ո՛չ թէ քեզի համար էր, որովհետև այն միջոցին բնաւ քու վրադ չխորհեցայ. (համարձակախօսութիւնը կը սիրես. ես ալ քու ուզածիդ համաձայն կը խօսիմ), այլ ուզեցի որ կարելի եղածին չափ շուտով այդ ամուսինը առնես քանի մը առևտրական պատճառներու համար, որոնք ինծի նպաստաւոր են։

Էօժէնի շարժում մը ըրաւ։

—Ստոյգ են ըսածներս, աղջիկս, բայց պէտք չէ որ մեղադրես զիս. որովհետև ստիպեցիր որ այսպէս խօսիմ. ակամայ թուաբանական մեկնութեանց մէջ կը մտնեմ քեզի պէս անձի մը հետ, որ կը վախնայ սեղանաւորի մը դահլիճը մտնելու, որպէսզի անհաճոյ և հակաբանաստեղծական տպաւորութիւններ չկրես. կարծեմ այսպէս կ'ըսեն փիլիսոփաները։ Բայց այն սեղանաւորի դահլիճին մէջ, ուր թէև անցեալ օր բարեհաճեցար մտնել, որպէսզի այն հազար ֆրանքը ստանաս զոր ամէն ամիս քու հաճոյքիդ գործածելու համար կը շնորհեմ, գիտցիր. սիրելի օրիորդ, որ ամուսնանալ չուզող ծաղկատի անձերու համար իսկ խիստ օգտակար բաներ կան սորվելու այդ դահլիճին մէջ: Ջղային դիւրագրգռութեանդ համար և իբր օրինակ քեզի կ'իմացնեմ այս սրահին մէջ թէ այն դահլիճին մէջ միշտ կը սորվի մարդ թէ սեղանաւորի մը վարկը իր ֆիզիքական և բարոյական կեանքն է, թէ վարկը մարդս կը կենդանացընէ, ինչպէս որ շունչը մարմինը. և այդ խնդրին վրայ Պ. Մօնթէ-Քրիսթօն այնպիսի խօսքեր ըսաւ զորս երբեք չեմ մոռնար։ Այն դահլիճին մէջ կը սորվինք որ մարդս ո՞րչափ վարկը կը կորսնցնէ, այնչափ մարմինը դիակ կը դառնայ և այդ բանը խիստ քիչ ժամանակի մէջ պիտի պատահի այն սեղանաւորին, երբ այսպիսի լաւ դատողութիւն ունեցող աղջկան մը հայրը ըլլալու պատիւն ունի։

Բայց Էօժէնի փոխանակ այդ խօսքերուն առջև խոնարհելու գլուխը աւելի բարձրացուց։

—Ուրեմն հարստութիւննիդ կորսնցուցիք, ըսաւ։

—Այո՛, ճիշդ է ըսածդ, յարեց Տանկլար իր եղունգներովը կուրծքը քերելով, և իր դժնէ դէմքին վրայ վատասիրտ բայց խորամանկ մարդու մը ժպիտը ցուցընելով։

—Ի՞նչ կ'ըսէք։

—Այո՛, կորսնցուցի. ահա այդ սոսկալի գաղտնիքն ալ

Իր աղջկան հետազօտիչ նայուածքին, և կնճռած գեղեցիկ սև յօնքին դիմացը գտնուելով, իսկոյն իր բարկութիւնը իջեցուց։

—Իրօք, աղջիկս, պատասխանեց Տանկլար ժպիտով մը, քու բոլոր պարծենցած յատկութիւններուդ տէրն ես բացի մէկ բանէ զոր չեմ ուզեր անքաղաքավարութեամբ յայտնի ընել, կը նախընտրեմ որ դուն ինքնին գուշակես։

Էօժէնի, Տանկլարի երեսը նայելով, կը զարմանար թէ ինչպէս սեղանաւորը կ'ուզէր վիճիլ այն փառապսակին ծաղիկներէն մէկուն վրայ, զոր այնչափ հպարտօրէն զետեղած էր գլխուն վրայ։

—Աղջիկս, շարունակեց սեղանաւորը, չամուսնանալու համար առած որոշումդ յայտնած ատեն կատարելապէս ինծի բացատրեցիր թէ քեզի պէս աղջկան մը դիտաւորութիւնները և զգացումները որո՛նք են, հիմա ես ալ պիտի ըսեմ թէ ինծի պէս հայր մը ի՛նչու իր աղջիկը կ'ամուսնացնէ։

Էօժէնի խոնարհութիւն մը ըրաւ ոչ թէ հլու աղջկան մը, այլ վիճաբանելու պատրաստ հակառակորդի մը պէս։

—Աղջիկս, յարեց Տանկլար, երբ հայր մը իր աղջիկը ամուսնացնել կ'ուզէ, միշտ ո՛ր և է պատճառ մը ունի այդ ամուսնութիւնը կատարելու։ Ոմանք այն փափաքը ունին զոր քիչ մը առաջ դուն կը յայտնէիր, այսինքն կ'ուզեն իրենց թոռները տեսնել։ Ես այդ տկարամտութիւնը չունիմ, և անկեղծօրէն կ'ըսեմ թէ ընտանեկան ուրախութիւններու մասին անտարբեր եմ։ Այս բանը կրնամ յայտնապէս ըսել այնպիսի աղջկան մը, զոր բաւական խելացի ըլլալուն համար, ապահով եմ որ այդ անտարբերութեան պատճառը կը հասկնայ և զիս չի մեղադրեր։

—Ուզածիս պէս կը խօսիք, ըսաւ Էօժէնի. համարձակօրէն խօսինք, պարոն իմ ուզածս ալ ատ է։

—Ո՛հ, ըսաւ Տանկլար, ընդհանրապէս համարձակախօսութիւնս չեմ գովեր, բայց կը տեսնես որ երբ առիթը ներկայանայ, քեզի համամիտ եմ։ Ուրեմն ես ալ համարձակօրէն պիտի խօսիմ. քեզի ամուսին մը առաջարկելս ո՛չ թէ քեզի համար էր, որովհետև այն միջոցին բնաւ քու վրադ չխորհեցայ. (համար-

ձակախօսութիւնը կը սիրես. ես ալ քու ուզածիդ համաձայն կը խօսիմ), այլ ուզեցի որ կարելի եղածին չափ շուտով այդ ամուսինը առնես քանի մը առևտրական պատճառներու համար, որոնք ինծի նպաստաւոր են։

Էօժէնի շարժում մը ըրաւ։

—Ստոյգ են ըսածներս, աղջիկս, բայց պէտք չէ որ մեղադրես զիս. որովհետև ստիպեցիր որ այսպէս խօսիմ. ակամայ թուաբանական մեկնութեանց մէջ կը մտնեմ քեզի պէս անձի մը հետ, որ կը վախնաս սեղանաւորի մը դահլիճը մտնելու, որպէսզի անհաճոյ և հակաբանաստեղծական տպաւորութիւններ չկրես. կարծեմ այսպէս կ'ըսեն փիլիսոփաները։ Բայց այն սեղանաւորի դահլիճին մէջ, ուր թէև անցեալ օր բարեհաճեցար մտնել, որպէսզի այն հազար ֆրանքը ստանաս զոր ամէն ամիս քու հաճոյքիդ գործածելու համար կը շնորհեմ, գիտցիր. սիրելի օրիորդս, որ ամուսնանալ չուզող ծաղկատի անձերու համար իսկ խիստ օգտակար բաներ կան սորվելու այդ դահլիճին մէջ։ Ջղային դիւրագրգռութեանդ համար և իբր օրինակ քեզի կ'իմացնեմ այս սրահին մէջ թէ այն դահլիճին մէջ միշտ կը սորվի մարդ թէ սեղանաւորի մը վարկը իր Ֆիզիքական և բարոյական կեանքն է, թէ վարկը մարդս կը կենդանացընէ, ինչպէս որ շունչը մարմինը. և այդ խնդրին վրայ Պ. Մօնթէ-Քրիսթօ այնպիսի խօսքեր ըսաւ զորս երբեք չեմ մոռնար։ Այն դահլիճին մէջ կը սորվինք որ մարդս ո՞րչափ վարկը կը կորսնցնէ, այնչափ մարմինը դիակ կը դառնայ և այդ բանը խիստ քիչ ժամանակի մէջ պիտի պատահի այն սեղանաւորին, երբ այսպիսի լաւ դատողութիւն ունեցող աղջկան մը հայրը ըլլալու պատիւն ունի։

Բայց Էօժէնի փոխանակ այդ խօսքերուն առջև խոնարհելու գլուխը աւելի բարձրացուց։

—Ուրեմն հարստութիւննիդ կորսնցուցիք, ըսաւ։

—Այո՛, ճիշդ է ըսածդ, յարեց Տանկլար իր եղունգներովը կուրծքը քերելով, և իր դժնէ դէմքին վրայ վատասիրտ բայց խորամանկ մարդու մը ժպիտը ցուցընելով։

—Ի՞նչ կ'ըսէք։

—Այո՛, կորսնցուցի. ահա այդ սոսկալի գաղտնիքն ալ

յայտնուեցաւ, ինչպէս կ'ըսէ ողբերգակ բանաստեղծը։ Հիմա, աղջիկս, քեզի կ'իմացնեմ թէ ինչպէս այս դժբախտութիւնը կրնայ քու միջոցաւդ թեթեւնալ, չեմ ըսեր ինծի, այլ քեզի համար։

—Ո՛հ, գոչեց Էօժէնի, եթէ կը կարծէք որ ձեր ըսած դժբախտութեան վրայ ինծի համար կը ցաւիմ, կը սխալիք, պարոն։

«Ձեր հարստութեան կորուստը ինծի ի՞նչ վնաս ունի. միթէ ես տաղանդս կը կորսնցընե՞մ եւ չե՞մ կրնար Բասթայի, Մալիպրանի եւ Կրիզիի պէս ձեռք բերել այն հարստութիւնը, զոր դուք բնաւ պիտի չտայիք ինծի, որչափ ալ հարուստ ըլլայիք. ձեր յանդիմանական խօսքերով եւ խոժոռ նայուածքով ինծի տուած տասներկու հազար խեղճ ֆրանքներնուդ տեղ՝ ծափահարութիւններով, կեցցէներով եւ ծաղկեփունջներով հարիւր կամ հարիւր յիսուն հազար ֆրանքի եկամուտ մը պիտի ստանամ, առանց մէկուն պարտաւոր ըլլալու,

«Եթէ չունենայի իսկ այն տաղանդը, որուն վրայ տարակուսելնիդ ձեր ժպիտը կ'ապացուցանէ, միթէ անկախութեան մոլեգին սէրը, մինչ այդ սէրը պիտի թողու՞ր զիս գոհ ըլլալու, գանձերուն տեղը կը բռնէ եւ իմ վրաս այնչափ կը տիրէ որ գրեթէ բնազդում մը եղած է։

«Ոչ, պարոն, ինծի համար երբեք չեմ ցաւիր, իմ գործս ամէն ատեն կրնամ գլուխ հանել, բաւական է որ ձեռքս գրքեր, մատիտներ, դաշնակ մը ունենամ, որոնք թանկագին բաներ չըլլալուն, միշտ կրնամ գնել։

«Գուցէ կը կարծէք որ տիկին Տանկլարի համար ցաւ կը ըզգամ. ձեր այդ սխալն ալ ուղղեցէք, պարոն. եթէ չեմ սխալիր՝ մայրս իր բոլոր զգուշութիւնները ի գործ դրաւ, ձեզի սպառնացող թշուառութենէն չվնասուելու համար. կը յուսամ որ մայրս ապահովցուցած է իր գործը, բայց հարստութեան այդ զբաղումներով պարապած ատեն բնաւ հոկողութիւն չըրաւ, այլ ազատասիրութիւնս պատճառ բռնելով՝ բոլորովին անկախ թողուց զիս։

«Ո՛հ, ոչ, պարոն, մանկութենէս ի վեր չատ բաներու պատահիլը տեսայ, եւ զանոնք լաւ հասկնալու համար, չեմ կարծեր որ դժբախտութիւնը պէտք եղածէն աւելի ազդէ իմ վրաս. ին-

քզինքս ճանչնալէս ի վեր մէկը չսիրեց զիս. իմ ուզածս ալ աս է, եւ այդ պատճառաւ բնականաբար ես ալ մէկուն վրայ սէր չունեցայ: Ահա, պարոն, բոլոր իմ զգացումներս ասոնք են։

—Ուրեմն օրիորդ կ'ուզես որ ես կորսուի՞մ, ըսաւ Տանկլար չափազանց գունատած, բան մը որուն պատճառը թշնամանուած հայրական սէրը չէր թուեր։

—Ե՞ս ձեր կորուստը ուզեմ, չեմ հասկընար ի՞նչ ըսել կ'ուզէք, պատասխանեց Էօժէնի։

—Աւելի լաւ, այդ կերպով ես ալ յոյսի նշոյլ մը կ'ունենամ. մտիկ ըրէ։

—Խօսեցէք, պարոն, ըսաւ Էօժէնի, այնպիսի ուշադրութեամբ մը հօր երեսը նայելով որ սեղանաւորը ինքզինքին վրայ մեծ ճիգ մը ընելու էր, ծաղկատի աղջկան ազդու նայուածքին առջեւ աչքերը չխոնարհեցնելու համար։

—Պ. Գավալգանթին, շարունակեց Տանկլար, քեզի հետ ամուսնանալով, երեք միլիոն ֆրանքի օժիտ պիտի բերէ, զորս իմ քովս տոկոսի պիտի դնէ։

—Ո՛հ, չատ լաւ, ըսաւ Էօժէնի, մեծ արհամարհանքով մը եւ ձեռնոցները իրարու վրայ յղկելով։

—Կը կարծես որ այդ երեք միլիոն ֆրանքը քեզի կորսնցնե՞լ պիտի տամ, ըսաւ Տանկլար. երբեք, այդ երեք միլիոնը գոնէ տասը միլիոն չահ պիտի բերէ։ Սեղանաւորի մը հետ երկաթուղիի մը շինութեան հրամանագիրը ստացած եմ. այնպիսի գործ մըն է այս, որ անմիջապէս յաջողութեան տասապելական յոյսեր կը ներշնչէ։ Ուստի ութը օրէն իմ հաշիւիս չորս միլիոն ֆրանք դնելու եմ. այս չորս միլիոնը, նորէն կ'ըսեմ, տասը կամ տասներկու միլիոն պիտի բերէ։

—Բայց անցեալ օր ձեզի տուած այցելութեանս ատեն, պարոն, զոր պիտի բարեհաճիք մտքերնիդ բերել, յարեց Էօժէնի, հինգուկէս միլիոն ֆրանք ձեր դրամարկղին մէջ դնելնիդ տեսայ. կը յիշեմ որ այդ գումարը երկու պանքատմսեր էին, եւ դուք կը զարմանայիք թէ այդպիսի մեծարժէք թուղթ մը ինչպէս աչքերս չէր շլացներ փայլակի մը պէս։

—Այո՛, բայց այդ հինգուկէս միլիոնը իմս չէ, եւ հանրու-

թեան իմ վրաս ունեցած վստահութեանը ապացոյցն է միայն. Ժողովրդական սեղանաւորի տիտղոս ունենալով՝ հիւանդանոցներու վերատեսուչներուն վստահութիւնը գրաւած եմ, և այդ հինգուկէս միլիոնը հիւանդանոցներու կը վերաբերի։ Եթէ ուրիշ ատեն ըլլար՝ այդ դրամը բնաւ գործածելու չէի վարանէր, բայց այսօր ըրած մեծ կորուստներս ամէն մարդ գիտէ, և ինչպէս ըսի, վարկս պակսիլ սկսաւ։ Ամէն վայրկեան տնօրէնութիւնը կրնայ իր աւանդը պահանջել, և եթէ ուրիշ բանի գործածած եմ զանոնք, պիտի ստիպուիմ ամօթալից կերպով սնանկանալ։ Սնանկութիւնը չեմ ատեր, հաւատա՛ ինծի, սակայն հարստացընող և ոչ աղքատացընող սնանկութիւնը։ Եթէ Պ. Գավալգանթիին հետ ամուսնանաս և ես երեք միլիոն փրանքը առնեմ կամ այնպէս կարծուի թէ ես առի զանոնք, իմ վարկս պիտի վերահաստատուի, և հարստութիւնս պիտի շտկուի, որ մէկ երկու ամիսէ ի վեր անիմանալի չար բախտի մը պատճառաւ ոտքերուս առջև փորուած անդունդներուն մէջ կը գահավիժի։ Հասկցա՞ր ըսածներս։

—Ամենքն ալ. երեք միլիոնի համար գիս գրաւ կը դնէք, այնպէս չէ՞։

—Գումարը ո՛րչափ ալ մեծ ըլլայ, այնչափ մարդիկ կը խաբուին, և վարկ ձեռք կը բերուի։

—Անշուշտ. բայց վերջին խօսք մը ընեմ, պարոն. ինծի կը խոստանա՞ք որ Պ. Գավալգանթիին բերելիք օժիտին անունը գործածէք և գումարին չդպչիք։ Նասխրական գործ մը չէ աս, այլ փափուկ գործ մը։ Հարստութիւննիդ վերահաստատելու համար կ'ուզեմ ձեզի ծառայութիւն մը ընել, բայց միւսներուն աղքատանալուն համար ձեր գործակիցը չեմ ուզեր ըլլալ։

—Իրաւ կ'ըսեմ, գոչեց Տանկլար, որ այս երեք միլիոն փրանքով...։

—Կը կարծէ՞ք որ առանց այդ երեք միլիոնին դպչելու գործերնիդ կրնաք տեսնել։

—Կը յուսամ. բայց այն պայմանաւ որ կատարուելիք ամուսնութիւնը իմ վարկս պիտի հաստատէ,

—Պիտի կրնա՞ք Պ. Գավալգանթիին վճարել այն հինգ հարիւր հազար փրանքը, զոր օժիտ պիտի տաք ինծի.

—Քաղաքապետին քովէն դարձած ատեն պիտի ընդունի։

—Լա՛ւ։

—Բայց ի՞նչ ըսել կ'ուզես լաւ ըսելով։

—Ըսել կ'ուզեմ թէ ամուսնութեան պայմանագրութիւնը ստորագրելով, բոլորովին ազատ պիտի թողո՞ւք զիս։

—Բոլորովին։

—Ուրեմն դարձեալ կ'ըսեմ. պարոն, Անտրէա Գավալգանթիին հետ ամուսնանալու պատրաստ եմ։

—Բայց գիտաւորութիւնդ ի՞նչ է։

—Ո՛հ, իմ գաղտնիքս է ատ. ո՞ւր պիտի մնայ ձեր վրայ ունեցած իմ գերազանցութիւնս, երբ ձեր գաղտնիքը իմանալով ձեզի յայտնեմ իմ գաղտնիքս։

Տանկլար ամօթապարտ մնաց։

—Ուրեմն, ըսաւ, պատրաստ ես քանի մը պաշտօնական այցելութիւններ ընելու, որոնք անհրաժեշտ են։

—Այո՛, պատասխանեց Էօժէնի։

—Երեք օրէն պայմանագրութիւնը ստորագրելու։

—Այո՛։

—Ուրեմն ես ալ հիմա կ'ըսեմ. լա՛ւ։

Տանկլար իր աղջկան ձեռքը բռնեց և իր ձեռքերուն մէջ սեղմեց զայն։

Բայց զարմանալի բան, ձեռքի ճնշման միջոցին ո՛չ հայրը «Շնորհակալ եմ», զաւակս, համարձակեցաւ ըսելու և ոչ ալ աղջիկը ժպտեցաւ անոր երեսին։

—Խօսքերնիս լմնցա՞ւ, հարցուց Էօժէնի ոտքի ելլելով։

Տանկլար գլխովը նշան ըրաւ թէ ա՛լ ըսելու խօսք չունէր։

Հինգ վայրկեան յետոյ, դաշնակը օրիորդ տ'Արմիյիի մատներուն տակ կը հնչէր, և օրիորդ Տանկլար կ'երգէր Տէզտէմոնայի դէմ Պարապանթիոյի ըրած անէծքը։

Երգին վերջը՝ Էթիէն ներս մտաւ և Էօժէնիին իմաց տուաւ թէ ձիերը կառքին լծուած էին և տիկին Տանկլար իրեն կը սպասէր, իր այցելութիւնները ընելու համար։

Երկու տիկիններուն Վիլֆորի տունը երթալը գիտենք. հոնկէ մեկնեցան՝ իրենց այցելութիւնը շարունակելու համար։

ԺԸ. ԳԼՈՒԽ

ՊԱՅՄԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Քիչ մը առաջ պարզուած տեսարանէն երեք օր ետքը, այսինքն օրիորդ Էօժէնի Տանկլարի և Անտրէա Գավալգանթիի ամուսնութեան պայմանագրութիւնը ստորագրելու համար որոշուած օրուան իրիկուան ժամը հինգին, երբ քաղցր օդ մը Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսին տան առջին գտնուած պարտէզակին ծառերուն բոլոր տերեւները կը շարժէր, կոմսը դուրս ելլելու կը պատրաստուէր։ Իր ձիերը ոտքերնին դոփելով կը սպասէին և կառապանը արդէն քառորդէ մը ի վեր անոնց սանձը բռնած իր նստարանին վրայ նստած էր. նոյն միջոցին փառաւոր կառք մը, որ արդէն շատ անգամ մեր ընթերցողներուն նկարագրեցինք, մանաւանդ Օթէօյլի երեկոյթին իրիկունը, կոմսին դրան անկիւնը դարձաւ սրարշաւ, և անոր սանդուխին վրայ Պ. Անտրէա Գավալգանթին դուրս հանեց. այս վերջինը այնքան փառաւոր հագուած էր որ կարծես թէ իշխանուհիի մը հետ ամուսնանալու կ'երթար։

Իր սովորական ընտանութեամբը կոմսին առողջութիւնը հարցուց ու թեթեւօրէն առաջին յարկը ելլելով սանդուխին վըրայ պատահեցաւ անոր։

Երիտասարդը տեսնելուն, կոմսը կեցաւ, իսկ Անտրէա Գավալգանթին աճապարանքով վեր ելլելուն, չկրցաւ իր ընթացքը կասեցնել։

—Բարի իրիկուն, սիրելի Պ. Մօնթէ-Քրիսթօ, ըսաւ կոմսին։

—Ո՛հ, Պ. Անտրէա, դո՞ւք էք, պատասխանեց կոմսը կէս հեգնական ձայնով մը, ի՞նչպէս էք։

—Շատ աղէկ, ինչպէս կը տեսնէք. ձեզի շատ մը խօսքեր ունիմ. բայց նախ ըսէք, դո՞ւրս կ'ելլէիք թէ տուն կը դառնայիք։

—Դուրս կ'ելլէի, պարոն։

—Որպէսզի չուշանաք, ձեր կառքը կը նստիմ, եթէ կը հաճիք, կառքին մէջ կը խօսինք, ու Թոմ իմ կառքս մեր ետեւէն կը բերէ։

—Ոչ, ըսաւ կոմսը արհամարհոտ աննշմարելի ժպիտով մը, որ երիտասարդին ընկերանալ չէր ուզեր. կը նախընտրեմ ձեզի հետ հոս խօսիլ, սիրելի պարոն Անտրէա. սենեակի մը մէջ աւելի լաւ կը խօսի մարդ, և կառապանէն լսելու վտանգէն ազատ կ'ըլլայ։

Յետոյ կոմսը առաջին յարկի մէկ փոքր սրահը մտաւ, աթոռի մը վրայ նստաւ, և մէկ սրունքը միւսին վրայ դնելով՝ նշան ըրաւ երիտասարդին որ նստի։

Անտրէա խիստ զուարթ դէմք մը ցոյց տուաւ։

—Գիտէք, սիրելի կոմս, ըսաւ, որ ամուսնութեան պայմանագրութիւնը ստորագրելու արարողութիւնը այս իրիկուան ժամը ինին աներոջս տունը տեղի պիտի ունենայ։

—Իրա՞ւ կ'ըսէք, յարեց Մօնթէ-Քրիսթօ։

—Ի՛նչպէս, չէ՞իք գիտեր, և միթէ Պ. Տանկլար չիմացո՞ւց ձեզի։

—Այո՛ ըսաւ, կոմսը, երէկ նամակ մը առի անկէ, բայց չեմ կարծեր որ անոր մէջ ժամը որոշուած ըլլայ։

—Կարելի է. աները կարծելով որ արարողութեան ժամը ամէնուն յայտնի է՝ փոյթ չէ ըրած նշանակելու։

—Ուրեմն երջանիկ պիտի ըլլաք, Պ. Գավալգանթի, ըսաւ կոմսը. խիստ բաղդաւոր ամուսնութիւն մըն է. ատկէ զատ՝ օրիորդ Տանկլար ալ գեղեցիկ է։

—Ո՛հ, այո՛, պատասխանեց Գավալգանթի, խիստ համեստ ձայնով մը։

—Մանաւանդ որ խիստ հարուստ ալ է, գոնէ այնպէս կը կարծեմ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ։

—Կը կարծէ՞ք, յարեց երիտասարդը։

—Անտարակոյս, կ'ըսեն թէ Պ. Տանկլար իր հարստութեան կէսը կը պահէ գոնէ։

—Տասնըհինգ կամ քսան միլիոն ֆրանք ունենալը կը խոստովանի, ըսաւ Անտրէա, ուրախութենէն բոցավառ աչքերով։

—Մանաւանդ որ Պ. Տանկլար դեռ նոր մտած է այն շահագիտութեանց մէջ, որոնք Միացեալ Նահանգներու և Անգլիոյ մէջ հինցած են, բայց Ֆրանսայի մէջ բոլորովին նոր են։

—Այո՛, այո՛, գիտեմ ի՛նչ ըսել կ'ուզէք․ երկաթուղիի մենաշնորհին վրայ է ձեր խօսքը, այնպէս չէ՞։

—Ամէնուն ըսածին նայելով այդ գործէն տասը միլիոն մը պիտի շահի գոնէ։

—Տասը միլիոն, կը կարծէ՞ք, գէշ գումար մը չէ ատ. ըսաւ Գավալքանթի, որուն գլուխը ոսկեզօծ խօսքերուն մետաղէ ձայնէն կը դառնար։

—Բայց այդ հարստութիւնները ձերը պիտի ըլլան, յարեց Մօնթէ-Քրիսթօ, և խիստ իրաւամբ․ օրիորդ Տանկլար սեղանաւորին միակ աղջիկն է։ Մանաւանդ որ ձեր հարստութիւնն ալ, ձեր հօրը խօսքին նայելով, ձեր նշանածին հարստութեանը կը հաւասարի։ Բայց դրամի խօսքերը մէկդի թողունք։ Գիտէ՞ք, Պ. Անտրէա, որ բոլոր այդ գործերը ձեր ցոյց տուած ճարտարութեամբը կատարուեցան։

—Է՛հ, ըսաւ երիտասարդը, քաղաքագէտ մը ըլլալու համար ծնած էի։

—Եւ դուք քաղաքագէտներու կարգը պիտի անցնիք, քաղաքագիտութիւնը՝ ինչպէս գիտէք չի սորվուիր, այլ բնազդ մըն է...։ Ուրեմն սրտերնիդ յափշտակուած է։

—Ստուգիւ այնպէս է և շատ կը վախնամ, պատասխանեց Անտրէա այնպիսի ձայնով մը, որով Թէաթր-Ֆրանսէի մէջ Տօրանթ կամ Վալէր Ալսէսթին կը պատասխանէ։

—Օրիորդը ձեզ կը սիրէ՞։

—Անշուշտ պէտք է որ սիրէ, ըսաւ Անտրէա սէգ ժպիտով մը, քանի որ հետս պիտի ամուսնանայ։ Սակայն ամէնէն կարևոր կէտը չմոռնանք։

—Ի՞նչ բան։

—Ըսել կ'ուզեմ թէ պարագաները մեծապէս օգնեցին ինծի։

—Ի՞նչ կ'ըսէք։

—Անշուշտ։

—Պարագանե՞րը կ'ըսէք։

—Ոչ, դուք։

Ե՛ս․ ի՛նչ կ'ըսէք, իշխան, յարեց Մօնթէ-Քրիսթօ, այդ տիտղոսը լաւ արտասանելով։ Ես ի՞նչ կրցայ ընել ձեզի․ ձեր անունը, ընկերային դիրքը և ձեր արժանիքը բաւական չէի՞ն միթէ։

—Ոչ, աւելցուց Անտրէա․ ոչ, ի՛նչ կ'ուզէք՝ ըսէք․ ես կը պնդեմ որ ձեզի պէս մարդու մը դիրքը իմ անունէս, ընկերային դիրքէս և արժանիքէս աւելի գործ տեսան։

—Զարաչար կը սխալիք, պարոն, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, երիտասարդին խորամանկութիւնը և անոր խօսքերուն նպատակը հասկընալով․ ձեր պարոն հօրը ազդեցութեանը ու հարստութեանը տեղեկանալէս յետոյ միայն ձեզ պաշտպանեցի. վերջապէս ձեզ ճանչնալու բարեբախտութիւնը ո՞վ ընծայեց ինծի, քանի որ ձեզ և ձեր մեծաշուք ծնողքը երբեք տեսած չէի, բայց եթէ՝ իմ երկու մտերիմ բարեկամներս, որոնք են լորտ Վիլմոր և աբբայ Պիւզոնի։ Ի՞նչ բանէ մղուած, հաւանեցայ ոչ թէ երաշխաւորել այլ պաշտպանել ձեզ, բայց եթէ՝ ձեր հօրը անունէն, որ Իտալիոյ մէջ այնքան ծանօթ և յարգելի է․ անձամբ չեմ ճանչնար ձեզ։

Կատարեալ հանդարտութեամբ արտասանուած այդ խօսքերէն Անտրէա հասկցաւ որ առայժմ իրմէ աւելի զօրաւոր ձեռքի մը տակ կը գտնուէր, և այդ զօրութիւնը դիւրաւ չէր խորտակուեր։

—Ուրեմն հայրս իրա՞ւ խիստ հարուստ է, Պ. կոմս, ըսաւ երիտասարդը։

—Այնպէս կ'երևի, պարոն, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ։

—Ինծի խոստացած դրամը ղրկա՞ծ էք արդեօք։

—Նամակ մը ստացայ անկէ։

—Երեք միլիոն ֆրանքին համար ի՞նչ կ'ըսէ։

—Հաւանաբար ճամբայ հանած է։

—Իրաւցնէ պիտի ստանա՞մ։

—Զարմանալի՛ բան, յարեց կոմսը, կարծեմ թէ մինչև հիմա դրամի պակասութիւն չքաշեցինք։

Անտրէա այն աստիճան զարմանքի մատնուեցաւ որ ակամայ պահ մը սկսաւ խորհիլ։

—Ուրեմն, ըսաւ վերջապէս, ինծի միայն կը մնայ առաջարկ մը ընել ձեզի․ կը յուսամ թէ պիտի չմերժէք՝ եթէ անհաճոյ իսկ երևի ձեզի։

—Խօսեցէք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ։

—Հարստութեանս շնորհիւ շատ մը երևելի մարդոց հետ յա-

բարերութիւններ ունեցայ, և գոնէ առայժմ բազմաթիւ բարեկամներու հետ կը տեսնուիմ: Բայց Բարիզեան ընկերութեանց մէջ այսպէս ամուսնանալու առեն պէտք է որ երեւելի մէկը պաշտպանէ զիս, և քանի որ հայրական ձեռքը բացակայ կը գտնուի, զօրաւոր ձեռք մը պէտք զիս խորանին առջև տանի. և որովհետև հայրս Բարիզ չի կրնար գալ, այնպէս չէ...:

—Ձեր հայրը ծերացած է և վէրքերով ծածկուած. ամէն անգամ որ ճամբորդութիւն կ'ընէ՝ շատ կը նեղուի:

—Կ'իմանամ. ես ալ առաջարկ մը պիտի ընեմ ձեզի։

—Ինծի՞։

—Այո՛, ձեզի։

—Ի՞նչ առաջարկ։

—Որ իմ հօրս տեղը բռնէք։

—Սիրելի պարոն, ձեզի հետ պատիւ ունեցած այնքան յարաբերութիւններէս յետոյ կ'երեւի թէ զիս լաւ չէք ճանչցեր որ այդպիսի առաջարկ մը կ'ընէք ինծի։ Կէս միլիոն ֆրանք փոխ ուզեցէք ինէ, ստուգիւ այնչափ պիտի չնեղուիմ, թէև այդպիսի փոխառութիւն մը քիչ անգամ պատահի։ Ուրեմն գիտցէք որ Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսը աշխարհային գործերու մանաւանդ բարոյական հաղորդակցութեանը մէջ միշտ խիղճ կ'ընէ և կրնամ իսկ ըսել՝ Արեւելեան մարդու մը աւելորդապաշտութիւնները ունի. Գահիրէ, Իզմիրի և Կ. Պոլսոյ մէջ պալատներ ունենամ և ամուսնութեան մը նախագահեմ. երբեք։

—Ուրեմն կը մերժէ՞ք առաջարկս:

—Պարզապէս. եթէ զաւակս կամ եղբայրս ըլլայիք, դարձեալ պիտի մերժէի։

—Ո՛հ, ուրեմն ի՞նչ պիտի ընեմ հիմա, գոչեց Անտրէա յուսահատ։

—Քիչ մը առաջ ըսիք թէ բազմաթիւ բարեկամներ ունիք։

—Լաւ, բայց Պ. Տանկլարին տունը ներկայացուցիք զիս։

—Բնաւ. ճշմարտութիւնը պարզենք. ես միեւնոյն ճաշին անոր հետ Օթէօյլ հրաւիրեցի ձեզ, բայց դուք անձամբ ներկայացաք անոր. գործը բոլորովին կը տարբերի։

Այո՛, բայց դուք օգնեցիք իմ ամուսնութեանս։

—Երբեք, հաւատացէք ըսածիս. բայց ինչո՞ւ չէք յիշեր ձեզի տուած պատասխանս, երբ այն առաջարկը ըրիք ինծի, աղաչելով. ես խնամութիւն չեմ ըներ, սիրելի իշխանս, իմ սկզբունքս է աս։

Անտրէա յուսահատ մնաց։

—Բայց վերջապէս ներկայ պիտի գտնուի՞ք գոնէ, ըսաւ։

—Բոլոր Բարիզ ներկայ պիտի գտնուի՞։

—Ո՛հ, անշուշտ։

—Ուրեմն ես ալ բոլոր Բարիզի պէս ներկայ պիտի գտնուիմ, ըսաւ կոմսը։

—Պայմանագրութիւնն դուք ալ պիտի ստորագրէ՞ք։

—Անպատեհութիւն մը և խիղճ ընելու բան մը չկայ այդ գործին մէջ։

—Քանի որ ատկէ աւելի շնորհ մը չէք ուզեր ընել ինծի, պէտք է գոհ ըլլամ այդչափով։ Բայց վերջին խօսք մը ունիմ, կոմս.

—Ի՞նչ խօսք։

—Խրատ մը։

—Զգուշացէք. խրատը ծառայութիւն մը ընելէն աւելի ծանր է:

—Առանց ձեզի դպչելու, կրնաք ընել ըսածս։

—Ըսէք ուրեմն։

—Կնոջս օժիտը հինգ հարիւր հազար ֆրանք է։

—Պ. Տանկլար ալ այդպէս ըսաւ։

—Ընդունի՞մ այդ գումարը թէ նօտարին քով ձգեմ։

—Եթէ գործը վայելուչ կերպով կատարել կ'ուզէք, ահա ասպէս կը կատարուին անոնք. ձեր երկու նօտարները պայմանագրութեան ստորագրումին հետեւեալ կամ միւս օրը ժամադիր կ'ըլլան, ու երկու օժիտները իրարու հետ կը փոխանակեն եւ իրարմէ ընկալագիր կ'առնեն ամուսնութիւնը կատարուելէն յետոյ՝ միլիոնները ձեր ձեռքը կը յանձնեն իբրեւ տէր այն ստացուածքին։

—Կարծեմ, ըսաւ Անտրէա կեղծ մտահոգութեամբ մը, աներոջս բերանէն լսեցի թէ դիտաւորութիւն ունի մեր դրամագլու-

իր երկաթուղիի այն ծանօթ գործին մէջ դնել, որուն խօսքը քիչ մը առաջ կ'ընէինք։

—Տարուան մը մէջ ձեր դրամագլուխը եռապատկելու միջոց մըն է առ, ինչպէս ամէն մարդ կը հաստատէ, յարեց Մօնթէ-Քրիսթօ։ Պարոն Տանկլար բարի հայր մըն է և լաւ կը վճարէ։

—Ահա ամէն բան կարգին է ուրեմն, ձեր մերժումէն զատ, որ սիրտս կը վիրաւորէ, ըսաւ Անտրէա։

—Ասոր պատճառը՝ նմանօրինակ պարագաներու մէջ ունեցած խղճահարութիւնս է։

—Ուզածնուդ պէս թող ըլլայ. ըսաւ Անտրէա, ուրեմն այս իրիկուն ժամը իննին։

—Շատ լաւ, այս իրիկուն ժամը իննին։

Մօնթէ-Քրիսթոյի թեթև ընդդիմութեան հակառակ, որուն շրթունքները գունատեցան, առանց իր ժպիտը փոխելու, Անտրէա կոմսին ձեռքը բռնեց, թօթուեց զայն և իր կառքին մէջ նետուելով աներևոյթ եղաւ։

Մինչև ինը՝ Անտրէա չորս-հինգ ժամ ունէր. ուստի փութաց իր բարեկամներուն այցելութիւն տալով իմացնել անոնց թէ մեծ փառաւորութեամբ ներկայանան սեղանաւորին տունը, միևնոյն ատեն անոնց միտքը կը շլացնէր այն ապագայ գործերու յաջողութեամբը, որոնք ամենուն ուշադրութիւնը գրաւած էին, և որոնց ձեռնարկելու իրաւունք ունէր Տանկլար։

Իրիկուան ժամը ութուկէսին, Տանկլարի մեծ սրահը, բակը և նոյն յարկին վրայ գտնուած միւս երեք սրահները անուշաբոյր զգեստներ կրող բազմութեամբ մը լցուած էին, որոնք խիստ քիչ համակրութիւն բայց նոր բան մը տեսնելու մեծ հետաքրքրութիւն մը կը ցուցընէին։

Ակադեմական մը պիտի ըսէ թէ այդ տեսակ երեկոյթները ծաղիկներու փունջեր են, որոնք յեղյեղուկ թիթեռնիկներ, անօթի մեղուներ և բզզացող իշամեղուներ կը ժողվեն։

Աւելորդ է ըսել թէ սրահները բազմաթիւ ճրագներով լուսաւորուած էին. մետաքսէ վարագոյրներուն ոսկեզօծ քիւերուն վրայ լոյսերը կը շողային և տձև բայց մեծագին կարասիները շքեղօրէն կը փայլէին։

Օրիորդ Տանկլար խիստ վայելուչ պարզութեամբ մը հագուած էր. սպիտակ ծաղիկներով բանուած սպիտակ սնդուսէ շրջազգեստ մը հագած էր. սպիտակ վարդ մը սև սաթի նման մազերուն մէջ կիսով չափ աներևութացած էր, և իր վրայ գոհար մը չէր կրեր բնաւ։

Միայն թէ իր աչքերուն մէջ յայտնի կ'երևէր այն կատարեալ ստուգութիւնը, որ ռամկօրէն կուսական համարուած իր անբիծ հագուստին կեղծ ըլլալը ի յայտ կը բերէր։

Երեսուն քայլ հեռու, Տըպրէի, Պօշանի և Շաթօ-Ռընոյի հետ կը խօսակցէր տիկին Տանկլար։ Տըպրէ այդ արարողութեան մեծ հանդէսին ներկայ գտնուելու համար՝ ամէնուն պէս այդ տունը մտած էր։

Պ. Տանկլար երեսփոխաններէ և տէրութեան ելմտական պաշտօնեաներէ շրջապատուած, նոր հարկահաւաքութեան եղանակ մը կը բացատրէր, զոր ի գործ դնել կը յուսար երբ կառավարութիւնը ստիպուէր զինքը պաշտօնատուն հրաւիրել։

Անտրէա, Օբէրայի ամէնէն պճնասէր և զուարթ երիտասարդը իր թևը առած էր բաւական ամբարտաւանութեամբ, թէև ըստ բաւականի համարձակութիան պէտք ունէր. իր ապագայ կեանքին ծրագիրը և իր հարիւր եօթանասունհինգ հազար ֆրանքի եկամուտով Բարիզեան շուայտութեանց մէջ ընելիք յառաջադիմութիւնները կը բացատրէր։

Բազմութեան մեծագոյն մասը գոճազմներու, սուտակներու, զմրուխտներու, աւերակներու և ադամանդներու մակընթացութեան ու տեղատուութեան պէս մէկ կողմէն միւսը կը շարժէին սրահներուն մէջ։

Ինչպէս ամեն տեղ, այդ հանդէսին մէջ ալ, շատ աչքի զարնողները ամէնէն տգեղները և ամէնէն պառաւ կիներն էին, որոնք աւելի պճնազարդուած էին։

Եթէ սպիտակ գեղեցիկ շուշան մը կամ քաղցրաբոյր վարդ մը տեսնել ուզէր մէկը. պէտք էր պարզ հագուած մօր մը կամ մօրաքրոջ մը ետին պահուըտած անկիւնը փնտռել և գտնել զայն։

Այդ աղմկալի բազմութեան, չփոթ ձայներուն և աղաղակներուն մէջ մերթ ընդ մերթ ծառաներուն ձայնը ելմտական

պաշտօնատան մէջ ծանօթ մէկուն, կամ բանակի մէջ յարգելի և կամ երեւելի գիտունի մը գալուստը իմացնելու համար անոնց անունը կ'արտասանէր. այն ատեն բազմութիւնը թեթեւ շարժում մը այդ անձը կ'ընդունէր։

Բայց այդ մարդկային ալիքներուն ովկէանը դողացընելու իշխանութիւնը ունեցող մէկուն համար ո՛րչափ անձեր անտարբերութեամբ կամ արհամարհոտ ժպիտով մը կ'ընդունուէին։

Երբ միաձոյլ ժամացոյցին լեզուակը ժամը ինը կը նշանակէր, և երբ անոր մեքենաներուն հաւատարիմ թարգման հնչիւնը ինը անգամ կը լսուէր, Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսին անունն ալ միեւնոյն ատեն հնչեց, և ամբողջ բազմութիւնը ելեքտրական բոցէ մը մղուածի պէս՝ դէպի դուռը դարձաւ։

Կոմսը՝ իր սովորական պարզութեամբը սև զգեստներ հագած էր. սպիտակ բաճկոնը լայն և ձեւաւոր կուրծքը ի յայտ կը բերէր. իր սև փողկապը այնպիսի փայլուն գոյն մը ունէր որ իր մարմնոյ աղօտ դեղնութիւնը պայծառ կ'երեւցընէր։

Իր վրայ գոհար չէր կրեր բացի բարակ շղթայէ մը, որ սպիտակ բաճկոնին վրայ հազիւ կ'երեւէր։

Նոյն միջոցին բազմութիւնը բոլորակ մը կազմեցին շուրջը։

Կոմսը մէկ ակնարկով տեսաւ որ տիկին Տանկլար սրահին մէկ ծայրն էր, Պ. Տանկլար՝ միւս ծայրը, իսկ օրիորդ Էօժէնի իր առջեւը կը գտնուէր։

Նախ տիկին Տանկլարի մօտեցաւ, որ տիկին տը Վիլֆորի հետ կը խօսակցէր. Վալանթին՝ միշտ հիւանդ ըլլալուն՝ մօրուն առանձին եկած էր։

Կոմսը, առանց իր ճամբէն շեղելու, բազմութեան մէջէն անցնելով Էօժէնիին մօտեցաւ, և այնչափ անճապարանքով և զգուշաւոր կերպով ողջունեց զայն որ սէգ արուեստագէտը զարմացաւ։

Անոր քով կը գտնուէր օրիորդ Լուիզ տ'Արմիլլին, որ շնորհակալ եղաւ կոմսին ազնուութեան համար. կոմսը Իտալիոյ համար յանձնարարական նամակներ տուած էր և զորս կը յուսար թէ մօտերս պիտի գործածէր.

Օրիորդներուն քովէն հեռանալով Մօնթէ-Քրիսթօ գնաց Տանկլարին քով, որ կոմսը տեսնելուն պէս մօտեցած էր, անոր ձեռքը բռնելու համար։

Ընկերային այդ երեք պարտքերը կատարելէն յետոյ՝ Մօնթէ-Քրիսթօ կեցաւ և իր անվրէպ նայուածքը ձգեց իր շուրջը, որով ըսել կ'ուզէր. «Ես իմ պարտքս կատարեցի, հիմա ուրիշները իրենց պարտքը թո՛ղ կատարեն»։

Անտրէա, որ յարակից սրահի մը մէջ կը գտնուէր, Մօնթէ-Քրիսթօյի ունեցած սարսուռը ինքն ալ զգալով, վազելով եկաւ զայն ողջունելու։

Կոմսին շուրջը լեցուած էր բազմութիւնը և անոր խօսքերուն վրայ իրարու հետ կը վիճաբանէին, ինչպէս քիչ խօսող և բերնէն բնաւ պարապ խօսք մը չհանող մարդոց կը պատահի։

Այդ միջոցին ներս մտան և իրենց գրութիւնները դրին ստորագրութեան համար պատրաստուած ոսկեզօծ սեղանին ոսկեյուռ թաւիշէ ծածկոյթին վրայ։

Նօտարներէն մէկը նստաւ և միւսը ոտքի վրայ կեցաւ։

Պայմանագրութեան ընթերցումը սկսելու կը պատրաստուէին, զոր հանդէսին ներկայ եղող Բարիզի կէս ժողովուրդը պիտի ստորագրէր։

Ամէն ոք նստաւ, կիները բոլորակ մը կազմեցին, և այրերը որոնք այդ արարողութեան աւելի անտարբեր էին, Անտրէայի տենդոտ յուզմանը, Պ. Տանկլարի ուշադրութեանը, Էօժէնիի անտարբերութեանը և այդ ուշագրաւ գործին մէջ տիկին Տանկլարի ճարտար ու զուարթ ընթացքին վրայ զանազան մեկնութիւններ կ'ընծայէին։

Պայմանագրութիւնը խորին լռութեամբ կարդացուեցաւ. բայց ընթերցումէն անմիջապէս յետոյ, սրահներուն մէջ ձայները կրկնապատկուեցան,

Երկու երիտասարդներուն ունեցած մեծ գումարներուն և միլիոններուն արձագանգը կը հնչէր բոլոր նախանձոտ բազմութեան մէջ։

Նշանածներուն օժիտը և ադամանդները մասնաւոր սենեակի մը մէջ ի տես դրուած էին։

Օրիորդ Տանկլարին գեղեցկութիւնը երիտասարդներուն աչքերուն կրկնապատկուած կ'երեւէր և նոյն միջոցին կը գերազանցէր արեւուն պայծառութիւնը։

Աւելորդ է ըսել թէ կիները այդ միլիոններէն նախանձելով՝ չէին կարծեր որ մէկը գեղեցիկ ըլլալու համար, այնչափ միլիոններու պէտք ունենայ։

Անտրէա իրեն եղած պատիւը, փաղաքշանքը և համակրութիւնը տեսնելով, սկսած էր կարծել թէ տեսած երազը կ'իրականանայ, այնպէս որ իր խելքը կորսնցնելու վրայ էր։

Նոտարը հանդիսաւորապէս գրիչը ձեռք առաւ, իր գլխէն վեր բարձրացուց և ըսաւ.

—Պարոններ, պայմանագրութիւնը պիտի ստորագրուի։

Նախ պառոնը պիտի ստորագրէր, յետոյ Պ. Գավալգանթիի հօր փոխանորդութիւնը ընողը, անոնցմէ ետքն ալ տիկին Տանկլար և ապագայ ամոլները։

Պառոնը գրիչը առաւ և ստորագրեց, յետոյ Պ. Գավալգանթիի փոխանորդը։

Տիկին Տանկլար, տիկին տը Վիլֆորի թեւը մտած մօտեցաւ։

—Սիրելիս, ըսաւ անոր, գրիչը ձեռք առնելով, յուսահատական չէ՞ Պ. Մօնթէ-Քրիսթօյ կոմսին տան մէջ պատահած սպանութեան և գողութեան անակնկալ դէպքը, որուն քիչ մնաց կոմսը զոհ պիտի ըլլար և որ Պ. տը Վիլֆորը մեզմէ կը զրկէ։

—Տէր Աստուած, ըսաւ Տանկլար այնպիսի ձայնով մը որ կը նշանակէր. Իրա՛ւ ալ հոգս չէ բնաւ։

—Կը վախնամ որ անոր բացակայութեանը ակամայ պատճառ եղած եմ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ։

—Եթէ դուք ըլլայիք պատճառը, կոմս, ըսաւ տիկին Տանկլար ստորագրելով, երբեք պիտի չներեմ ձեզի։

Անտրէա իր ականջները բացաւ։

—Սակայն ես յանցանք չունիմ, ըսաւ կոմսը. հիմա եղելութիւնը պատմեմ ձեզի։

Ամէն մարդ անհամբերութեամբ ականջ կը դնէր, Մօնթէ-Քրիսթօ, որ այնքան քիչ անգամ կը բանար բերանը, խօսելու կը պատրաստուէր։

—Կը յիշէ՞ք, ըսաւ կոմսը ընդհանուր լռութեան մէջ, գողնալու համար եկող այդ թշուառականը իմ տանս մէջ մեռաւ, տունէս մեկնած ատեն, կարծեմ, իր մեղսակից ընկերոջմէն սպաններ է։

—Այո՛, ըսաւ Տանկլար։

—Անոր օգնութեան հասնելու համար՝ հանուեցընել և զգեստները անկիւն մը նետել տուի. ոստիկանութիւնը զանոնք առաւ դիւանատուն յանձնելու համար. սակայն ոստիկանութիւնը անոր թիկնոցն ու տաբատը վերցուցած ատեն մոռցած էր անոր բաճկոնն ալ առնելու։

Անտրէա յայտնապէս գունատեցաւ և կամաց մը դրան մօտեցաւ, հորիզոնին վրայ ամպի մը երեւիլը տեսաւ, և այդ ամպին տակ փոթորիկ մը կը գուշակէր։

—Այդ ցնցոտի բաճկոնը այսօր գտնուեցաւ. բոլորովին արիւնաթաթաւ և սրտին տեղը ծակուած։

Տիկինները վախու ճիչ մը արձակեցին. և անոնցմէ երկուքը հոգի նուաղելու վրայ էին։

—Ինծի բերին զայն և մարդ չէր գիտեր թէ այդ հին զգեստը ո՛ւրկից եկած է. ես միայն խորհեցայ որ զոհ եղողին բաճկոնն է հաւանաբար։ Սենեկապանս այդ աղտոտ զգեստը զարշանքով խառնած ատեն յանկարծ գրպանին մէջ թուղթ մը գտնելով հանեց զայն. նամակ մըն էր, բայց որո՞ւ ուղղուած կը կարծէք. ձեզի ուղղուած էր ան, պարոն։

—Ինծի՞, գոչեց Տանկլար։

—Այո՛, արիւնով թաթխուած թուղթին վրայ ձեր անունը կարդացի, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ, մինչ բազմութիւնը ընդհանուր զարմանքի ձայներ կը հանէր։

—Բայց, հարցուց տիկին Տանկլար, անձկութեամբ իր էրկանը երեսը նայելով, այդ բանը Պ. տը Վիլֆորի գալուն ինչ արգելք կ'ըլլայ։

—Խնդիրը բոլորովին պարզ է, տիկին, պատասխանեց Մօնթէ Քրիսթօ. այդ բաճկոնը ու նամակը ապացոյցներն էին. ուստի երկուքն ալ ընդհանուր դատախազին ղրկեցի։ Այսպիսի խնդրոյ մը մէջ ամէնէն ապահով ճամբան ոստիկանութեան դիմելն է. այնպէս չէ՞, պարոն. կարելի է որ ձեզի դէմ դաւաճանութիւն մըն էր ան։

Անտրէա Մօնթէ-Քրիսթոյի երեսը նայեցաւ ապշութեամբ և երկրորդ սրահին մէջ աներեւոյթ եղաւ։

—Կարելի է, ըսաւ Տանկլար. սպաննուած մարդը հին թիապարտ մը չէ՞ր։

—Այո՛, պատասխանեց կոմսը, Քատրուս անունով հին թիապարտ մըն է եղեր։

Տանկլարի գոյնը քիչ մը նետեց։ Անտրէ երկրորդ սրահէն ալ մեկնելով՝ նախասենեակը անցաւ։

—Բայց ինչո՞ւ չէք ստորագրեր. ստորագրեցէք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ. կը տեսնեմ որ պատմութիւնս ամէն մարդու յուզում կը պատճառէ, որուն համար խոնարհաբար ներում կը խնդրեմ ձենէ, տիկին և օրիորդ Տանկլար։

Տիկին Տանկլար ստորագրելէ յետոյ գրիչը նօտարին յանձնեց։

—Պարո՛ն Գավալգանթի իշխան, ըսաւ քարտուղարը, պարո՛ն Գավալգանթի իշխան, ո՞ւր էք։

—Անտրէ՛ա, Անտրէ՛ա, յարեցին քանի մը երիտասարդներ, որոնք այդ ազնուական իտալացիին հետ այնչափ ընտանեցած էին, որ մկրտութեան անունով կը կոչէին զայն։

—Կանչէ՛ իշխանը, գոչեց Տանկլար պարապանի մը, և իմացուր որ ստորագրելու կարգը իրեն եկած է։

Բայց նոյն միջոցին հանդիսականներու բազմութիւնը սարսափով մը գլխաւոր սրահը խուժեց. կարծես թէ ահեղի հրէշ մը մտած էր սենեակներուն մէջ։

Իրօք, վախնալու, պոռալու և փախչելու տեսարան մը կար։

Ոստիկան զինուորներու պաշտօնատար մը իւրաքանչիւր սրահին դրան առջև երկերկու ոստիկան-զինուոր դնելէ յետոյ՝ Տանկլարի կը մօտենար ոստիկանութեան գործակալի մը հետ։

Տիկին Տանկլար երկիւղալի ձայն մը հանեց ու նուաղեցաւ։

Տանկլար, որ հարուածը իրեն ուղղուած կը կարծէր, (մարդս երբեմն այդպիսի խղճի խայթեր կ'ունենայ, որոնք բնաւ հանդարտ չեն թողուր զայն), մեծ ոստումով մը իր հրաւիրեալներուն երեսը կը նայէր։

Ի՞նչ կը խնդրէք, պարոն, հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ, ոստիկանութեան գործակալին մօտենալով։

—Պարոններ, Անտրէա Գավալգանթի կոչուած անձը ո՞վ է ձեր մէջ, հարցուց պաշտօնատարը, առանց կոմսին պատասխանելու։

Սրահին բոլոր անկիւններէն ապուշութեան ձայներ ելան։

Ամէն կողմ նայեցան և ամէն կողմ փնտռեցին։

--Բայց ո՞վ է այդ Անտրէա Գավալգանթին, հարցուց Տանկլար գրեթէ խելայեղ։

—Թուլօնի թիապարտութենէ փախած հին թիապարտ մը։

—Ի՞նչ է գործած յանցանքը։

—Քատրուս անունով իր շղթայակից ընկերը Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսին տունէն դուրս ելած տեն սպաննելուն համար ամբաստանուած է, ըսաւ պաշտօնատարը անողոք ձայնով մը։

Մօնթէ-Քրիսթօ իր շուրջը ակնարկ մը ձգեց։

Անտրէա աներևոյթ եղած էր։

ԺԹ. ԳԼՈՒԽ

ՊԵԼՃԻՔԱՅԻ ՃԱՄԲԱՆ

Տասնապետին անյուսալի գալուստէն և անոր յայտարարութենէն, պարոն Տանկլարի սրահներուն մէջ տեղի ունեցած շփոթալից տեսարանէն քանի մը վայրկեան յետոյ, սեղանաւորին ընդարձակ տունը այնպիսի արագութեամբ պարպուած էր որ կարծես թէ հրաւիրեալներու մէջ ժանտախտի կամ համաճարակի դէպք մը պատահած էր. քանի մը վայրկեանի մէջ՝ ամէն ոք դռներէն ու սանդուխներէն մեկնելու, կամ աւելի ճիշդը, փախչելու կը փութար. այնպիսի դէպք մըն էր, ուր պէտք չէ սովորական մխիթարութիւնները իսկ փորձել, որոնք մեծ աղէտներու մէջ ամէնէն մօտ բարեկամներն անգամ տաղտկալի ցոյց կուտան։

Սեղանաւորին տան մէջ մնացողներն էին Տանկլար որ իր դահլիճը փակուած՝ ոստիկանութեան պաշտօնատարին հարցումներուն կը պատասխանէր. տիկին Տանկլար, որ սարսափահար, դահլիճը մտած էր, և Էօժէնի որ սէգ նայուածքով ու արհամարհոտ շրթունքով իր սենեակը քաշուած էր օրիորդ Լուիզ տ'Արմիյի իր անբաժանելի ընկերուհիին հետ։

Իսկ բազմաթիւ ծառաները որոնք նոյն իրիկունը սովորականէն աւելի կրկնապատկուած էին. տարօրինութեան հանդէսին պատճառաւ՝ Բաֆէ տը Բառիի պղպղակ չինողները, խոհարարները և սեղանայարդարները, անոնց վրայ աւելցուած էին. իրենց պաշտօնին մէջ իրենց եղած նախատանքին համար բարկութիւններին տէրերնուն վրայ դարձնելով, խմբովին հաւաքուած էին խոհանոցները և իրենց սենեակները, առանց կարեւորութիւն ընծայելու իրենց ծառայութեանը, որ բնականաբար ընդմիջուած էր։

Զանազան շահեր ունեցող այդ անձերուն մէջ միայն երկու անձեր կան, որոնց վրայ խօսիլ պարտք կը համարինք, և որոնք են օրիորդ Էօժէնի Տանկլար ու օրիորդ Լուիզ տ'Արմիյի։

Ինչպէս ըսինք, ծաղկատի նշանած աղջիկը սեգ կերպարանքով և արհամարհոտ շրթունքներով ու թշնամուած թագուհիի մը քալուածքով իր սենեակը քաշուած էր իր ընկերուհիին հետ, որ իրմէ աւելի դեղներ և աւելի յուզուեր էր։

Էօժէնի իր սենեակը հասնելով՝ դուռը ներսէն գոցեց, իսկ Լուիզ աթոռի մը վրայ ինկաւ։

—Տէր Աստուած, այս ի՛նչ սոսկալի բան է, ըսաւ նորատի երգչուհին. ո՞րուն միտքէն կ'անցնէր որ Պ. Անտրէա Գավալգանթին սրիկայ մը... մարդասպան մը... և թիապարտութենէ փախչող մը ըլլայ...

Հեգնական ժպիտ մը կարկամեց Էօժէնիին շրթունքները։

—Ստուգիւ, ճակատագիրս է եղեր, ըսաւ. Մորսէրֆէն ազատեցայ որպէսզի Գավալգանթիին իյնամ։

—Ո՛հ, իրարու հետ մի՛ շփոթեր զանոնք, Էօժէնի։

—Լռէ՛, էրիկ մարդիկ անարժան են, և ես զանոնք ատելու համար երջանիկ եմ. բայց հիմա ա՛լ աւելի կը նախատեմ զանոնք։

—Հիմա ի՞նչ պիտի ընենք հարցուց Լուիզ։

—Ի՞նչ պիտի ընենք, կ'ըսես։

—Այո՛։

—Ինչ որ պիտի ընէինք երէկ... պիտի մեկնինք։

—Բայց հիմա որ ալ պիտի չամուսնանաս, միշտ նոյն դիտաւորութիւնը ունի՞ս։

—Մտիկ ըրէ՛, Լուիզ. մեր երաժշտական տետրակին պէտ չափուած ձեւուած կեանքը ատելի է ինծի. իմ սիրած և փափաքած կեանքս արուեստագէտի կեանքն է, ազատ և անկախ կեանք մը, որու մէջ մարդս ուզածը կ'ընէ և իր ըրածին վրայ մէկուն հաշիւ տալու պէտք չունի։ Ինչո՞ւ համար կենամ, որպէսզի ասկէ մէկ ամիսէն նորէն զիս ամուսնացնե՞լ ուզեն, և որո՞ւ հետ, գուցէ Պ. Տըպրէին հետ, ինչպէս խօսքը եղած էր ատենօք։ Ո՛չ, Լուիզ. ոչ, այս իրիկուան դէպքը պատրուակ մը կրնայ ըլլալ՝ իմ հարցընելէս և փնտռելէս առաջ Աստուած կ'իմացնէ ինծի, օրհեալ ըլլայ Աստուած։

—Ի՞նչ անվախ և քաջասիրտ աղջիկ ես, ըսաւ խարտեաշ և նուրբ աղջիկը իր թխագոյն ընկերուհին։

—Մինչեւ հիմա զիս չէի՞ր ճանչնար, Լուիզ. հիմա մեր գործերուն վրայ խօսինք. կառքը ի՞նչպէս եղաւ։

—Բարեբախտաբար երեք օրէ ի վեր գնուած է։

—Որոշուած տեղը տանիլ տուի՞ր։

—Այո՛։

—Մեր անցագիրերը ի՞նչ ըրիր։

—Ահաւասիկ։

Ու Էօժէնի, իր սովորական համարձակութեամբը, Լուիզին ներկայացուցած թուղթը բանալով կարդաց.

«Պ. Լէօն տ'Արմիյլին, քսան տարեկան, արուեստագէտ, սեւ մազերով, սեւ աչքերով. իր քրոջը հետ պիտի ճամբորդէ։»

—Շատ լաւ, այս անցագիրը որո՞ւ միջոցաւ ստացար։

—Հռոմի և Նափոլիի թատրոններուն տնօրէններուն համար Մօնթէ-Քրիսթոյէն նամակներ խնդրած միջոցիս կնոջ զգեստով ճամբորդելու մասին ունեցած վախս յայտնեցի անոր. իմ միտքս հասկցաւ, և էրիկ մարդու անցագիր մը ստանալու աշխատեցաւ. երկու օր ետքը՝ այս անցագիրը ստացայ, որուն վերջը իմ ձեռքովս Իր կնոջը հետ պիտի ճամբորդէ խօսքը աւելցուցի։

—Ուրեմն, ըսաւ Էօժէնի ուրախութեամբ, միայն մեր արկղերը պատրաստելու գործը մնաց. հարսանիքի իրիկունը մեկնելու տեղ՝ պայմանագրութիւնը ստորագրելու իրիկունը կը մեկնինք։

—Աղէկ մտածէ, Ժօժէնի։

—Ո՛հ, ես լաւ մտածած եմ. հաշիւներու, ամսավերջներու, գիներուն բարձրանալուն և իջնելուն, սպանիական արժեթուղթերուն, Հայիթիի թուղթերուն խօսքերը լսելէն ձանձրացած եմ։ Այս ամէնուն տեղը, կը հասկնա՞ս, Լուիզ, ազատութեան օդը, թռչուններուն երգը, Լոմպարտիոյ մարգագետինները, Վենետիկի ջրանցքը, Հռոմի պալատները և Նաբոլիի ծովեզրը պիտի վայելենք։ Ո՞րչափ է մեր ունեցածը, Լուիզ։

Նորատի աղջիկը գրասեղանի մը մէջէն կղպուած թղթապանակ մը հանեց, բացաւ զայն և քսան երեք պանքատոմսեր համրեց։

—Քսան երեք հազար փրանք, ըսաւ։

—Գոնէ նոյնչափ արժէքով ալ մարգարիտներ, ադամանդներ և գոհարներ ունինք, ըսաւ Ժօժէնի։ Հարուստ ենք և քառասունհինգ հազար փրանքով երկու տարի իշխանուհիներու պէս կամ չորս տարի պատշաճօրէն ապրելու միջոց ունինք։ Բայց վեց ամիս չանցած, դուն երաժշտութեամբ և ես իմ ձայնովս մեր դրամագլուխը կը կրկնապատկենք։ Դրամները դուն առ և գոհարեղէններու արկղիկն ալ ես կ՚առնեմ, որպէսզի եթէ մեզմէ մէկը իր գանձը կորսնցնելու դժբախտութիւնը կ՚ունենայ, միւսինը միշտ ձեռքերնիս ըլլայ։ Հիմա արկղը պատրաստենք, շուտ ընենք արկղը։

—Կեցիր, ըսաւ Լուիզ, տիկին Տանկլարի դրան ականջ դնելով։

—Ի՞նչ բանէ կը վախնաս.

—Կը վախնամ որ յանկարծ վրայ չհասնին։

—Դուռը գոցած եմ։

—Գոցէ պահանջեն որ բանանք զայն։

—Թող պահանջեն եթէ ուզեն, մենք չենք բանար։

—Ճշմարիտ ամազոն մըն ես. Ժօժէնի։

Եւ երկու ծաղկատի աղջիկները զարմանալի աշխուժով մը սկսան մորթարկղի մը մէջ զետեղել ճամբորդութեան մէջ անհրաժեշտ եղած բոլոր բաները։

—Աղէկ, ըսաւ Ժօժէնի, հիմա զգեստներս փոխելու միջոցիս՝ դուն արկղը գոցէ։

—Բայց ես չեմ կրնար գոցել զայն, ըսաւ Լուիզ. քեզի չափ ոյժ չունիմ. դուն գոցէ։

—Ո՛հ, ստոյգ է, ըսաւ Ժօժէնի ծիծաղելով, մոռցայ որ ես Հէրքիւլն եմ և դուն՝ անզօր Ոմփաղէսը։

Ծաղկատի աղջիկը իր սրունքը մորթարկղին վրայ կռթընցնելով՝ իր սպիտակ և պնդակազմ թևերը պրկեց մինչև որ սընտուկին երկու բաժանումները իրարու միացան, և օրիորդ տ'Արմիյլին փակաղակին ակիշը երկու օղակներու մէջ անցուց։

Այս գործողութենէն յետոյ՝ Ժօժէնի պահարան մը բացաւ, որուն բանալին իր վրայ կը կրէր, և ճամբորդութեան համար բամբակով լցուած մանիշակագոյն մետաքսէ կրկնոց մը հանեց։

—Ինչպէս կը տեսնես, ըսաւ, ամէն բան մտածեցի. այս կրկնոցով ճամբան չպիտի մսիս բնաւ։

—Բայց դո՛ւն։

—Ես բնաւ չեմ մսիր, ինչպէս շատ լաւ գիտես, մանաւանդ էրիկ մարդու զգեստներով...։

—Հո՛ս, հոս պիտի հագուիս։

—Անշուշտ։

—Բայց ատեն պիտի ունենա՞ս։

—Բնաւ հոգ մի՛ ըներ, վախկոտ աղջիկ. մեր բոլոր ծառաները իրենց գործով զբաղած են. մանաւանդ որ ի՛նչ կրնան ըսել, յուսահատութեան մատնուած ըլլալուս, եթէ սենեակս փակուիմ։

—Իրաւ է որ բան մը չեմ կրնար ըսել։

—Եկո՛ւ ուրեմն օգնէ ինծի։

Ու նոյն պահարանին մէջէն, (ուրկից օրիորդ տ'Արմիյլին համար կրկնոց մը հանած էր, և նրբակազմ օրիորդն ալ իր կըռնակը առած էր զայն), կօշիկէն մինչև թիկնոցը էրիկ մարդու զգեստ հագած էր. ճերմակեղէններու միայն պէտք եղածները հանեց։

Այն ատեն Ժօժէնի այնպիսի արագութեամբ մը, որ ցոյց կուտար թէ անտարակոյս առաջին անգամը չէր որ զուարճանալու համար ուրիշ սեռի մը զգեստները կը հագնէր, կօշիկները և տաբատը հագաւ, փողկապը կապեց, գոց բաճկոն մը մինչև վիզը կոճկեց, և թիկնոց մը հագաւ, որ իր մարմնոյն նուրբ ու կոր ձևը կը նկարէր։

—Ստուգիւ այդ զգեստները շատ վայելեցին, ըսաւ Լուիզ զարմանքով անոր նայելով. բայց այդ գեղեցիկ սեւ մազերդ, այդ շքեղ հիւսքերդ, որոնց համար բոլոր կիները նախանձելով կը հառաչեն, էրիկ մարդու գլխարկին մէջ կրնա՞ն ամփոփուիլ։

—Հիմա կը տեսնես, ըսաւ Էօժէնի։

Ու ձախ ձեռքովը թանձր մազերուն հիւսքը բռնելով, որոնք հազիւ երկար մատերուն մէջ կ'ամփոփուէին, աջ ձեռքովն ալ երկար մկրատ մը առաւ, եւ իր թիկնոցէն հեռացնելու համար դէպ ի ետեւ ծռելով՝ իր առատ ու գեղեցիկ մազերը կտրեց, որոնք նորատի աղջկան ոտքերուն տակ ինկան։

Գլխաւոր հիւսքը կտրելէն յետոյ՝ Էօժէնի հետզհետէ իր քունքերուն մազերն ալ կտրեց, առանց բնաւ ցաւ յայտնելու. ընդհակառակը՝ իր աչքերը սովորականէն աւելի վառվռուն եւ աւելի զուարթ կը փայլէին եղեւնոսի նման սեւ յօնքերուն տակ։

—Ո՛հ, մե՛ղք գեղեցիկ մազերուդ, ըսաւ Լուիզ ցաւելով։

—Է՛հ, այսպէս շատ աւելի աղէկ չե՞մ, գոչեց Էօժէնի իր ստուար խոպոպները ձեռքերովը ուղղելով, որոնք բոլորովին առնական դարձած էին, եւ այսպէս աւելի գեղեցիկ չե՞մ երեւիր։

—Ո՛հ, կարծեմ թէ երդում ըրած ես, Էօժէնի։

Ու երկու նորատի աղջիկները, որոնց աչքերը գրեթէ արցունքներով լցուած էին, մէկը իր անձին եւ միւսը իր բարեկամուհիին վրայ ունեցած անձնուիրութեանը համար, փախուստի պատրաստութիւնները տեսած ատեննին ջանացին տակնուվրայ եղած առարկաներուն հետքը ջնջելու։

Յետոյ ճրագնին մարեցին. եւ ամէն կողմ դիտելով ու ականջ դնելով երկու փախստականները զարդախուցի մը դուռը բացին, որ մինչեւ տան բակը տանող սանդուխին վրայ կը բացուէր. Էօժէնի առջեւէն կը քալէր եւ արկղին մէկ կողմէն բռնած էր եւ հազիւ երկու ձեռքերովը վեր կ'առնէր։

Բակին մէջ մարդ չկար, ժամացոյցը կէս գիշեր կը հնչէր։

Դռնապանը անկողին գացած չէր տակաւին։

Էօժէնի կամաց մը անոր մօտեցաւ եւ տեսաւ որ թիկնաթոռին վրայ երկնցած, իր խցիկին մէջ կը քնանար։

Լուիզի քով վերադարձաւ, եւ գետինը ձգած արկղը, իր ըն-

կերուհիին հետ առնելով, եւ պատին տակի ստուերին մէջէն քալելով. դրան մօտեցան։

Էօժէնի Լուիզին հրամայեց որ դրան անկիւնը պահուըտի, որպէսզի եթէ դռնապանը դիպուածով արթննայ՝ մէկ հոգի տեսնէ միայն։

Այն ատեն անվախ օրիորդը բակը լուսաւորող ճրագին մօտ երթալով.

—Բա՛ց դուռը, գոչեց բարձրաձայն երգող դերասանի մը գեղեցիկ ձայնովը ու խցիկին պատուհանը զարկաւ։

Դռնապանը ոտքի ելաւ, ինչպէս Էօժէնի գուշակած էր, եւ քանի մը քայլ իսկ յառաջացաւ, որպէսզի դուրս ելլողը ճանչնայ, բայց տեսնելով որ սպասողը երիտասարդ մըն էր, որ անհամբերութենէն, եղէգէ գաւազանովը իր տաբատը կը ծեծէր, անմիջապէս դուռը բացաւ։

Լուիզ կիսաբաց դռնէն օձի պէս դուրս սողոսկեցաւ իսկոյն։

Էօժէնի ալ անոր ետեւէն դուրս ցատկեց. թէեւ հանդարտ կ'երեւէր, սակայն իր սիրտը սովորականէն աւելի կը բաբախէր։

Այդ միջոցին բեռնակիր մը կ'անցնէր, արկղը անոր վրայ բեռնաւորեցին, ու իրենց երթալիք տեղը Վիքթուար փողոցը. թիւ 36ը ըլլալը իմացընելով՝ այդ մարդուն ետեւէն յառաջացան, որուն ներկայութիւնը Լուիզին վախը կը փարատէր։ իսկ Էօժէնի Ցուդիթի կամ Տալիլայի մը պէս անվախ էր։

Որոշեալ փողոցին թիւ 36ը հասնելով՝ Էօժէնի հրամայեց բեռնակրին որ արկղը գետինը դնէ. քանի մը ֆրանք տուաւ անոր, եւ դուռը զարնելէ յետոյ ճամբեց զայն։

Էօժէնիին զարկած դուռը լուացարարուհիի մը տան դուռն էր, որուն կանխաւ իմաց տրուած ըլլալով, դեռ քնացած չէր եւ իսկոյն դուռը բացաւ։

Օրիորդ, ըսաւ Էօժէնի, կառքը դռնապանին դուրս հանել տո՛ւր, եւ ղրկէ զայն որ ձիերը բերէ. ահա իր աշխատութեանը համար հինգ ֆրանքնոց մը։

—Ստուգիւ զարմանք կը պատճառես ինծի, եւ կրնամ իսկ ըսել որ քենէ կ'ակնածիմ, ըսաւ Լուիզ։

Լուացարարուհին զարմանքով անոր կը նայէր, բայց որովհե-

տեւ առաջուց համաձայնած էին որ իրեն քան ոսկի պիտի տան, գիտողութիւն չըրաւ բնաւ։

Բառորդ մը յետոյ գոնապանը կառապանով և ձիերով վերադարձաւ, որոնք իսկոյն կառքին լծուեցան. անոր վրայ գոնապանը չուանով մը հաստատեց արկղը։

—Ահա անցագիրնիդ, ըսաւ կառապանը. ո՞ր ճամբան պիտի բռնենք, երիտասարդ քաղաքացի:

—Ֆոնթէնըպլոյի ճամբան, պատասխանեց Էօժէնի, գրեթէ առնական ձայնով մը։

—Ի՞նչ կ՚ըսես, հարցուց Լուիզ:

—Մենէ քան ոսկի առնող կինը քառասուն ոսկի ընդունելու համար կրնայ մատնել մեզ, ծառուղիին վրայ մեր ճամբան կը փոխենք, ըսաւ Էօժէնի։

Ու ծաղկաւէտ աղջիկը ոտքը գրեթէ ոտնդիրին չը դպցուցած՝ կառքին մէջ նետուեցաւ։

—Միշտ իրաւունք ունիս, Էօժէնի, ըսաւ երգի ուսուցչուհին, իր բարեկամուհիին մօտ նստելով։

Բառորդ մը ետքը կառապանը շիտակ ճամբան կը բռնէր և մտրակին շաչիւնովը Սէն-Մարթէն կոչուած Բարիզի դռնէն կ՚անցնէր։

—Ա՜հ, ըսաւ Լուիզ շունչ առնելով, ահա Բարիզէն դուրս ելանք:

—Այո՛, սիրելիս, և ըրած յափշտակութիւնս լաւ կը յաջողիմ, պատասխանեց Էօժէնի։

—Այո՛, բայց առանց բռնութիւն բանեցնելու, ըսաւ Լուիզ։

—Վատութիւն կը համարիմ այդպիսի գործ մը, պատասխանեց Էօժէնի։

Լա Վիլէթի քարայատակին վրայ կառքին հանած ձայնին մէջ այդ խօսքերը կորսուեցան։

Պ. Տանկլար ա՛լ աղջիկ չունէր։

Ի. ԳԼՈՒԽ

ԶԱՆԳԱԿԻՆ ԵՒ ՇԻՇԻՆ ՊԱՆԴՈՒԿԸ

Թողունք օրիորդ Տանկլարը և իր բարեկամուհին Պրիւսէլի ճամբուն վրայ, ու դառնանք խեղճ Անտրէա Գավալգանթիին, որ երջանկութեան թեւերով թռչելու ատեն իր գնացքին մէջ կայնայ յանկարծ։

Պ. Անտրէա Գավալգանթին իր ծաղկատի տարիքին մէջ խիստ խորամանկ և խորամիտ է։

Ուստի սրահին մէջ իր ոճրագործութեան խօսքը եղած միջոցին տեսանք որ աստիճանաբար դրան կը մօտենար, մէկ սենեակէն միւսը կ՚անցնէր և վերջապէս աներեւոյթ եղած էր:

Մոռցանք դէպք մը յիշելու, զոր պէտք չէ զանց ընել. Գավալգանթիի անցած սենեակներէն մէկուն մէջ Էօժէնիին օժիտը ի տես դրուած էր, այսինքն անոր ադամանդէ զարդերը, Գաշմիր ցփսիները, Վալանսի ասեղնագործութիւնները, անգղիական քօղերը, վերջապէս այն անթիւ առարկաները, որոնց միայն անունը նորատի աղջիկներուն սիրտը կը հրճուեցնէ։

Այդ սենեակին մէջէն անցնելու ատեն՝ Անտրէա ադամանդէ զարդերուն ամենէն թանկագինը վերցուց. այդ բանը ցոյց կուտար թէ երիտասարդը ո՛չ միայն խորամանկ և խորամիտ էր, այլեւ հեռատես։

Ճամբորդութեան այս պաշարով աւելի թեթեւութիւն մը զգացած էր, պատուհանէն դուրս ցատկելու և ոստիկաններու ձեռքէն փախչելու համար։

Նախկին ըմբիշի մը պէս բարձրահասակ ու յաղթամարմին, Սպարտացիի մը պէս ջղապինդ երիտասարդ մը ըլլալուն, քառորդ մը վազելով փախած էր անկէ, առանց գիտնալու թէ ո՛ւր կ՚երթայ, միայն այդ տունէն հեռանալու նպատակաւ, որուն մէջ քիչ մնաց պիտի ձերբակալուէր։

Մոն-Պլան փողոցէն մեկնելով՝ Լաֆայէթ փողոցին ծայրը հա-

սած էր, քաղաքին դունէն դուրս ելլելու համար, ինչ որ գողերու յատուկ բնազդում մըն է։

Անտրէա, չնչասպառ եղած, կանգ առաւ հոն։

Բուլուարին առանձին էր, և ձախ կողմը Սէն-Լազարի ընդարձակ արտը կը գտնուէր, իսկ աջ կողմը Բարիզ իր բովանդակ ընդարձակութեամբը կը տարածուէր։

—Արդեօք պիտի կորսուի՞մ, հարցուց իւրովի, ոչ, եթէ իմ թշնամիներէս աւելի ճարպիկ գտնուիմ, ուրեմն ազատութիւնս դեռ վտանգի մէջ է:

Նոյն միջոցին Բուասոնիէր արուարձանէն եկող կառք մը տեսաւ, որուն կառապանը իր ծխափողը քաշելով կ'երեւէր թէ Սէն-Տընի արուարձանը մտնել կ'ուզէր, ուր անտարակոյս իր սովորական կայանը պիտի կ'ենար։

—Է՛հ, բարեկամ, գոչեց Պէնէտէթթօ։

—Ի՞նչ կայ, պարոն, հարցուց կառապանը։

—Ձիդ յոգնա՞ծ է։

—Յոգնա՛ծ մի, ո՛հ, այո՛, բոլոր օրը բան մը չըրաւ. չորս անգամ ճամբորդ ունեցայ. և քսան սու պարգեւ առի, ընդամենը եօթը ֆրանք, և ես տասը ֆրանք կառքին տիրոջը պիտի տամ։

—Այդ եօթը ֆրանքին վրայ կ'ուզե՞ս քսան ֆրանքոց մըն ալ աւելցնել, զոր ես պիտի տամ քեզի, հէ՞, ի՞նչ կ'ըսես:

—Սիրայօժար, պարոն. միթէ քսան ֆրանքը կը մերժուի՞, ի՞նչ կը խնդրէք, ըսէք:

—Խիստ դիւրին բան մը, եթէ ձիդ յոգնած չէ։

—Զեփիւռի պէս պիտի սուրայ, կ'ըսեմ. միայն ըսէք ինծի թէ ո՞ր կողմը կ'ուզէք երթալ։

—Լուվրին կողմը։

—Ո՛հ, հասկցայ, համեմօղիի երկիրը պիտի երթաք։

—Կ'ուզեմ բարեկամներէս մէկուն ետեւէն հասնիլ, որուն հետ վաղը Շաբէլ-ան-Սէրվալ որսի պիտի երթամ. իր կառքովը մինչեւ ժամը տասներմէկուկէս հոս պիտի սպասէր ինծի. հիմա կէս գիշեր է, կ'երեւի թէ սպասելէն ձանձրանալով՝ մինակ մեկնած է։

—Հաւանական է։

—Ուրեմն անոր ետեւէն հասնելու փորձ մը կ'ընա՞ս ընել։

—Իմ ուզածս ալ ատ է։

—Եթէ ասկէ մինչեւ Պուրժէ անոր չհասնինք՝ միայն քսան ֆրանք պիտի ստանաս, իսկ եթէ մինչեւ Լուվրը չհասնինք՝ երեսուն ֆրանք:

—Իսկ եթէ հասնի՞նք:

—Քառասուն, ըսաւ Անտրէ վայրկեան մը վարանելով, ցուցնելէ յետոյ, մտածելով որ բան մը չէր կորսնցներ, եթէ խոստանար։

—Շատ աղէկ, ըսաւ կառապանը, հեծէք. յառաջ։

Անտրէա կառքը նստաւ, որ սրարշաւ Սէն-Տընի արուարձանէն Սէն-Մարթէն արուարձանին բոլոր երկայնքէն անցաւ, ու դունէն դուրս ելլելով անվերջանալի վիլէթը մտաւ։

Երեւակայական բարեկամին ետեւէն հասնելու հոգ չէին ըներ, թէեւ Գաւալգանթի մերթ ուշ մնացող անցորդներուն և դեռ բաց գտնուող պանդոկներուն կը հարցընէր թէ աչխէտ ձիու մը լծուած կանաչ կառքի մը անցնիլը տեսա՞ծ էին, և որովհետեւ Ստորին-Նահանգաց ճամբուն վրայ խիստ շատ կառքեր կը բանին, և անոնց տասնին ինը կանաչ են, ամեն քայլափոխին կը տեղային տեղեկութիւնները։

Այդպիսի կառքի մը անցնիլը տեսած էին միշտ. հինգ հարիւր, երկու հարիւր կամ հարիւր քայլ առջեւէն՝ նկարագրուածին նման կառք մը կ'երթար. անկէ առաջ կ'անցնէին, բայց իր բարեկամինը չէր ան:

Անգամ մըն ալ կառք մը իրենց կառքէն առաջ անցաւ. ճեպակառքի երկու ձիերէ լծուած կառք մըն էր ան։

—Ա՛հ, ըսաւ Գավալգանթի ինքնիրեն, ինչո՞ւ այս կառքը, երկու ձիերը և մանաւանդ անոնց անցագիրը չունենայի։

Ու սրտին խորէն հառաչեց։

Օրիորդ Տանկլարին և օրիորդ տ'Արմիյլին հեծած կառքն էր ան։

—Յառա՛ջ, յառա՛ջ, ըսաւ Անտրէա, պիտի չկրնանք հասնիլ։

Ու խեղճ անասունը սկսաւ նորէն սրարշաւ ընթանալ, և հեւալով Լուվրը հասաւ։

—Ստուգիւ, ըսաւ Անտրէա, կը տեսնեմ որ բարեկամիս պիտի չկրնամ հասնիլ, և ձիդ պիտի սպաննեմ, ուստի աւելի լաւ կ'ըլլայ որ հոս կենամ։ Ահա քեզի երեսուն ֆրանք, այս գիշեր

Շըվալ-Րուժ կը պառկիմ, և առտուն կառք մը գտնելով կը մեկնիմ։ Երթաս բարով, բարեկա՛մ։

Ու Անտրէա կառապանին ձեռքը վեց հատ հինգ ֆրանքնոց դնելով՝ ճամբուն քարայատակին վրայ ցատկեց աշխուժօրէն։

Կառապանը առած դրամները ուրախութեամբ գրպանեց եւ կանոնաւոր ընթացքով Բարիզի ճամբան բռնեց։

Անտրէա Շըվալ-Րուժի պանդոկը մտնել ձեւացուց, բայց դրան առջեւ քիչ մը կենալէն յետոյ՝ տեսնելով որ կառքը հորիզոնին վրայ աներեւոյթ կ'ըլլար, իր ճամբան շարունակեց, և խիստ շուտ ու կանոնաւոր քայլերով երկու մղոն տեղ յառաջացաւ։

Այն ատեն քիչ մը հանգչեցաւ. Շաբէլ-ան-Սէրվալին շատ մօտեցած պիտի ըլլար, ուր երթալը իմացուցեր էր։

Անտրէա Գաւալգանթի ոչ թէ յոգնութենէն, այլ իր որոշումը տալու և ծրագիր մը պատրաստելու համար էր որ հոն կը կենար։

Ճամբորդութեան կառք կը նստիլը անկարելի էր, սուրհանդակի կառք մը վարձելը նոյնպէս անկարելի էր. մէկ կամ միւս եղանակով ճամբորդելու համար անհրաժեշտ պէտք էր անցագիր ունենալ։

Ուստի, այսինքն Ֆրանսայի ամէնէն բաց և լաւ հսկողութեան տակ գտնուող նահանգներէն մէկուն մէջ կենալը դարձեալ անկարելի էր, մանաւանդ յանցապարտութեան մէջ Անտրէայի պէս փորձառու մարդու մը համար։

Անտրէա փոսին եզերքի կողմը նստաւ. գլուխը իր երկու ձեռքերուն մէջ առած, սկսաւ խորհիլ։

Տասը վայրկեան ետքը՝ գլուխը վեր առաւ. երիտասարդը տուած էր իր որոշումը։

Փոշիով ծածկեց իր վերարկուին մէկ կողմը. զոր հազիւ ատեն ունեցած էր Տանկլարի նախասենեակին մէջէն յափշտակելու և իր պարահանդէսի զգեստներուն վրայէն հագնելու։ Շաբէլ-ան-Սէրվալ մտնելով՝ գիւղին մէջ գտնուած միակ պանդոկին դուռը զարկաւ համարձակօրէն։

Պանդոկապետը դուռը բացաւ։

—Բարեկամ, ըսաւ Անտրէա, Մօրթֆօնթէնէն Սէնլի երթա-

լու պահուս, ձիս, որ անզուսպ կենդանի մըն է, խրտչելով ցատկեց և զիս տասը քայլ անդին նետեց։ Այս գիշեր պէտք է որ Գոմբիէնէ երթամ, եթէ ոչ՝ ընտանիքս խիստ մեծ մտահոգութեան պիտի մատնուի. վարձու ձի մը ունի՞ք։

Պանդոկապետ մը, աղէկ կամ գէշ, միշտ ձի մը կ'ունենայ։

Շաբէլ-ան-Սէրվալին պանդոկապետը իր ձիապանը կանչեց, և հրամայեց որ Պլան անունով ձին թամբէ, յետոյ եօթը տարեկան որդին արթնցուց, որ պարոնին ետին պիտի հեծնէր և ձին ետ պիտի բերէր։

Անտրէա քսան ֆրանք տուաւ պանդոկապետին, և դրամը գրպանէն հանած միջոցին՝ այցատոմս մը ձգեց գետինը։

Այդ այցատոմսը Բաֆէ տը Բարիի իր բարեկամներէն մէկունն էր, և պանդոկապետը Անտրէայի մեկնելէն յետոյ՝ գետնէն առնելով զայն, կարծեց որ իր ձին Պ. կոմս տը Մոլէոնին վարձած էր, որ Սէն-Տոմինիք փողոցը, թիւ 25 կը բնակէր. այցատոմսին վրայ եղած անունն ու բնակութեան տեղը ասոնք էին։

Պլան շուտ չէր յառաջանար, բայց միօրինակ և շարունակ կը յառաջանար։

Երեք ու կէս ժամուան մէջ մինչեւ Գոմբիէնը ինը մղոն տեղ ընթացաւ։

Ժամը չորս կը զարնէր, երբ կայանին առջեւ հասաւ։

Գոմբիէնի մէջ ընտիր պանդոկ մը կայ. զոր գիշեր մը հոն պառկողները անգամ կը յիշեն։

Անտրէա, որ Բարիզի շրջականները կատարած պտոյտներուն մէջ գիշեր մը հոն մնացած էր, Զանգակին և Շիշին պանդոկը միտքը եկաւ. ամէն կողմ դիտեց, և լապտերի մը լոյսովը անոր անունը դրան մը վրայ կարդաց. տղան ճամբելով, որուն տուաւ քովը ունեցած բոլոր մանր դրամները, գնաց պանդոկին դուռը զարկաւ՝ մտածելով որ իր առջեւ երեք-չորս ժամ ունի, և թէ լաւ քունով ու ընտիր ընթրիքով մը պէտք էր ուժ առնել ետքէն կրելիք յոգնութեան համար։

Դուռը բացողը ծառայ մըն էր։

—Բարեկամ, ըսաւ Անտրէա, ես Սէն-Ժան-օ-Պուայէն կուգամ, ուր ճաշս ընելով կը յուսայի թէ կէս գիշերին անցնող կառ-

քը պիտի կարենամ մտնել, սակայն յիմարի մը պէս կորսուած եմ, և ահա չորս ժամէ ի վեր անտառին մէջ կը թափառիմ։ Բակին վրայ նայող սա փոքր գեղեցիկ սենեակներէն մէկը ինծի համար պատրաստել տուր և պաղ վառեակ մը ու շիշ մը Պորտոյի գինի ղրկէ՛ ինծի։

Ծառան կասկածելու պատճառ չունէր. Անտրէա կատարեալ հանգարտութեամբ կը խօսէր. գլանիկը բերանը և ձեռքերը վերարկուին գրպանը դրած էր, իր զգեստները վայելուչ էին, մօրուքը՝ գեղաբոյս և կօշիկները ձեւաւոր. ուշ մնացող դրացիի մը երեւոյթն ունէր։

Երբ ծառան իր սենեակը կը պատրաստէր, պանդոկապետուհին արթնցաւ. Անտրէա իր ամենէն քաղցր ժպիտովը ընդունեց զայն և հարցուց թէ արդեօք իրեն չէ՞ր կրնար տալ թիւ 3 սենեակը, զոր իր վերջին ճամբորդութեանը մէջ ինքը վարձած էր։ Դժբաղդաբար թիւ 3 սենեակը՝ քրոջը հետ ճամբորդող երիտասարդ մը վարձած էր։

Անտրէա յուսահատ երեւոյթ մը առաւ, և միայն այն ատեն մխիթարուեցաւ, երբ պանդոկապետուհին ապահովցուց զինքը թէ թիւն 7 սենեակը թիւ 3 սենեակին ամէն յարմարութիւնները ունէր. մինչեւ որ սենեակը պատրաստուեցաւ, ոտքերը տաքցուց ու Շանթիյլի բրած իր վերջին ճամբորդութիւնները պատմեց։

Պարապ տեղը չէ որ Անտրէա բակին վրայ նայող գեղեցիկ սենեակներուն գովեստը բրած էր։ Այդ պանդոկին բակը խիստ շքեղ երեւոյթ մը ունէր իր երեք կարգ սիւնազարդ գաւիթներովը, որոնք թատերասրահի մը երեւոյթը կուտային անոր, եւ յասմիկներովը ու անուշաբոյր բաղեղներովը, որոնք բնական զարդերու պէս սիւներուն վրայ կ'ելլէին։

Վառեակը թարմ էր, գինին հին, և կրակը շողշողուն եւ ճարճատուն։

Անտրէա զարմացաւ այդպիսի ախորժակով մը ճաշելուն համար. կարծես թէ բան մը պատահած չէր բնաւ։

Յետոյ պառկեցաւ, և գրեթէ իսկոյն քնացաւ այն քաղցր քունով, զոր մարդս քսան տարեկանին մէջ կ'ունենայ, խղճի խայթերու մատնուած ատենն իսկ։

Ստիպուած ենք խոստովանելու որ Անտրէա կրնար խղճի խայթեր ունենալ, սակայն չունէր։

Անտրէայի պատրաստած ծրագիրը հետեւեալն էր, որով պիտի կրնար ապահովութեան մէջ ըլլալ։

Լուսնալուն պէս պիտի արթննար, իր պարտքը ճշգիւ վճարելէն յետոյ պանդոկէն պիտի մեկնէր, անտառը պիտի երթար, ու պատկերահանութեան պարապելու պատրուակով գիւղացիի մը տունը պիտի օթեւանէր, փայտահատի զգեստներ և տապար մը ձեռք պիտի ձգէր, վայելուչ զգեստները հանելով գործաւորի զգեստը պիտի հագնէր. յետոյ ձեռքը հողով աղտոտած, մազերը կապարէ սանտրով մը թխացած, գոյնը արեւէն խանձածի պէս ներկած, որուն գաղտնիքը իր հին բարեկամներէն սորված էր, անտառէ անտառ անցնելով, ամենէն մօտ սահմանագլուխը պիտի հասնէր. գիշերը պիտի քալէր, ու ցորեկը անտառներուն կամ ճամբաներուն վրայ պիտի քնանար, և միայն հաց գնելու համար մերթ ընդ մերթ բնակուած տեղերու պիտի մօտենար։

Սահմանագլուխը անցնելուն պէս՝ Անտրէա իր ադամանդները պիտի ծախէր, ու անոնց դրամը առնելով՝ տասնի չափ պանքտոմներուն վրայ պիտի աւելցնէր, որոնք դիպուածի ատեն գործածելու համար միշտ իր մօտ կը պահէր. և այդ կերպով դարձեալ յիսուն հազար Ֆրանքի տէր պիտի ըլլար, որով դէշ վիճակ մը պիտի չունենար։

Ասկէ զատ՝ մեծ յոյս ունէր որ Տանկլարի ընտանիքը պիտի ջանային իրենց ձախորդութեան լուրը հերքել։

Ահա այդ պատճառաւ Անտրէա իր յոգնութենէն յետոյ այնչափ շուտ և այնչափ հանգիստ քնացաւ։

Առտուն կանուխ արթննալու համար՝ երիտասարդը իր պատուհանին փեղկերը չէր գոցած, այլ միայն բաւականացած էր իր դրան պարգուանակները դնելու և սեղանի մը վրայ բոլորովին մերկ սրածայր դանակ մը տեղաւորելու, զոր միշտ իր վրայ կը կրէր, և որուն երկաթին աղէկ մխուած ըլլալը գիտէր։

Առտուան ժամը գրեթէ եօթնին՝ Անտրէա իր դէմքին վրայ եկած արեւուն գաղջ ու փայլուն ճառագայթէն արթնցաւ։

Ամէն ուղղամիտ մարդու ուղեղին մէջ իշխող գաղափարը

(մարդս միշտ իշխող գաղափար մը ունի) քնանալու միջոցին ամենէն վերջը ունեցած գաղափարը արթնցած միջոցին ալ ամենէն առաջ միտքը կը լուսաւորէ։

Անտրէա աչքերը բոլորովին չբացած՝ իշխող գաղափարը արդէն իր միտքը գրաւած էր և իր ականջին կը փսփսար, որ խիստ երկար ատեն քնացած էր։

Անկողնէն վար ցատկեց և պատուհանին առջեւ վազեց։

Ոստիկան-զինուոր մը բակին մէջտեղը բռնած էր։

Աշխարհի մէջ ամենէն աւելի աչքի զարնող բանը՝ մտահոգութիւն չունեցող մարդուն համար իսկ ոստիկանն է. սակայն երկչոտ խիղճ մը կամ վախնալու պատճառ ունեցողին համար անոր համազգեստին դեղին, կապոյտ և սպիտակ գոյները սոսկալի գոյներ կ'երեւին։

—Այս ոստիկան-զինուորը ինչո՞ւ եկած է, հարցուց Անտրէա իւրովի։

Յետոյ յանկարծ ինքնիրեն պատասխանեց այն կորովամտութեամբը, զոր ընթերցողը անոր վրայ տեսաւ։

—Ոստիկան-զինուորի մը պանդոկ գալը զարմանք չի կրնար պատճառել. շուտով հագուինք։

Ու երիտասարդը այնպիսի արագութեամբ մը հագուեցաւ, որ քանի մը ամսէ ի վեր վարած Բարիզեան կեանքին մէջ իր սենեկապանը չէր կրցած այնպէս շուտ հագուեցնել։

—Մինչեւ մեկնիլը կը սպասեմ, ըսաւ Անտրէա հագուելու ատեն, և այն ատեն կը փախչիմ։

Կօշիկները հագնելէն ու փողկապը կապելէն յետոյ, կամաց մը պատուհանին մօտեցաւ և երկրորդ անգամ շղարշէ վարագոյրը քիչ մը բացաւ։

Ոչ միայն առաջին ոստիկան-զինուորը մեկնած չէր, այլ և պանդոկին միակ սանդուխին վարի կողմը կապոյտ, դեղին և սպիտակ համազգեստով երկրորդ ոստիկան-զինուոր մը կանգնած էր, իսկ երրորդ մը՝ ձի հեծած և լայնափող հրացան մը բռնած՝ պանդոկին միակ դրան առջեւ պահակութիւն կ'ընէր։

Այդ վերջին ոստիկան զինուորը տեսնողը կը հասկնար որ մէկը ձերբակալելու եկած են. որովհետեւ իր առջեւ կիսաբոլորակ մը

կազմած էին հետաքրքիր մարդիկ, որոնք պանդոկին դուռը բոլորովին պաշարած էին։

—Զիս փնտռելու եկած են, ըսաւ Անտրէա։

Ու գունատ դէմքով, սրտի անձկութեամբ իր շուրջը դիտեց Անտրէա։

Իր սենեակը նոյն յարկին բոլոր սենեակներուն պէս միայն անդաստակին վրայ կը նայէր ու ամէն կողմէ բաց էր։

—Կորսուեցայ, գոչեց Անտրէա։

Անտրէայի կացութեան մէջ գտնուող մարդու մը համար ձերբակալութեան հետեւանքը պիտի ըլլար դատաստանի ենթարկուիլ և մահուան դատապարտուիլ անողոք և անյապաղ կերպով։

Պահ մը իր գլուխը երկու ձեռքերուն մէջ սեղմած բռնեց։

Այդ պահուն քիչ մնաց որ վախէն պիտի խենթենար։

Սակայն իր գլխին մէջ ընդհարող անթիւ գաղափարներուն հանդէպ յանկարծ յոյսի նշոյլ մը ծագեցաւ. տխուր ժպիտ մը իր այլագունած շրթունքներուն և այլայլած այտերուն վրայ նկարուեցաւ։

Իր շուրջը նայեցաւ, և գրասեղանի մը մարմարին վրայ փռուած առարկաները ամբողջովին գտաւ, այսինքն գրիչ մը, մելան և թուղթ։

Գրիչը մելանին մէջ թաթխեց, և իր ձեռքին դողդոջիւնը զսպելով, տետրակին առաջին էջին վրայ հետեւեալ տողերը գրեց.

«Վճարելու դրամ չունիմ բնաւ, բայց ես անպատիւ մարդ չեմ. ուստի գրաւի համար այս ասեղը կը թողում, որ ըրած ծախքերուս տասնապատիկը կ'արժէ։ Ներեցէք առտուն կանուխ փախչելուս համար. որովհետեւ կ'ամչնայի»։

Իր փողկապին ասեղը հանեց և թուղթին վրայ դրաւ։

Յետոյ փոխանակ իր դրան պարզունակները գոցուած ձգելու, բացաւ զանոնք, մեկնելու ատեն կարծես մոռնալով դուռը գոցել, կիսաբաց թողուց, և այդ տեսակ մարմնամարզութեան վարժ մարդու մը պէս վառարանին մէջ սողոսկեցաւ։ Աքիլլէսի պատկերը ներկայացնող թուղթէ ճակատը վառարանին առջին քաշեց նորէն, ոտքովը մոխրին մէջ իր քայլերուն հետքը ջնջեց, և սկսաւ կոր խողովակէն վեր ելլել, որ փախչելու միակ ճամբան կը ներկայացնէր։

Նոյն միջոցին, ամենէն առաջ, Անտրէայի աչքին զարնող ոս-

տիկան-զինուորը սանդուխէն վեր կ'ելլէր ոստիկանութեան պաշտօնեայի մը առաջնորդութեամբը և սանդուխին վարի կողմը սպասող երկրորդ ոստիկան-զինուորէն պաշտպանուած, որ հարկ եղած ատեն կրնար դուռը պահպանող ընկերը օգնութեան կանչել։

Ահա ի՛նչ կերպով Անտրէան փնտռելու եկած էին։

Լուսնալուն պէս՝ ամէն կողմ հեռագիր քաշելով բոլոր կայաններուն իմաց տուած էին, և ոստիկանութեան ուշադրութիւնը արթնցընելով, Թաւրուսի սպաննիչին հետապնդումը կը հրամայէին։

Գոմփիէնը թագաւորի բնակատեղի մը, որսորդութեան քաղաք մը և պահակազօրքի կայան մը ըլլալով, ոստիկան-զինուորներով և ոստիկանութեան պաշտօնեաներով լեցուն էր. ուստի հեռագրական հրամանը հասնելուն պէս՝ խուզարկութիւնները սկսած էին, և Ջանդակին ու Շիչին պանդոկը քաղաքին առաջին պանդոկն ըլլալուն՝ անկէ սկսած էին,

Մանաւանդ որ նոյն գիշերը Խորհրդարանի դրան առջեւ պահնորդութիւն ընող պահակները (Խորհրդարանը Ջանդակի պանդոկին պատկից է) կը հաստատէին որ նոյն գիշերը բազմաթիւ ճամբորդներ եկած էին այդ պանդոկը։

Առտուան ժամը վեցին փոխուած պահնորդը կը յիշէր իսկ որ իր պաշտօնին գլուխը անցած ատեն, այսինքն ժամը չորսը քանի մը վայրկեան անցած, ճերմակ ձիու մը վրայ երիտասարդ մը տեսած էր և ձիուն գաւակին վրայ գիւղացի տղայ մը կը գտնուէր. այդ երիտասարդը հրապարակին մէջ ձիէն վար իջած, ձին ու գիւղացին ճամբելով գացած էր Ջանդակի պանդոկին դուռը զարնելու, ուր մտնելէն յետոյ դուռը նորէն գոցուած էր։

Այն նոյն յամող երիտասարդին վրայ ամենուն կասկածը արթնցաւ։

Այդ երիտասարդը Անտրէայէն զատ ուրիշ մէկը չէր կրնար ըլլալ։

Այս յայտնի տեղեկութեանց վրայ՝ ոստիկանութեան պաշտօնեան և ոստիկան-զինուորը, որ տասնապետ մըն էր, դէպի Անտրէայի դուռը կը յառաջանային։

Անտրէայի դուռը կիսաբաց էր։

Օ՛ հո՛, բաց դուռը գէշ նշան է, ըսաւ տասնապետը, որ իր

գործին մէջ հին աղուէս մըն էր․ կը նախընտրէր որ լաւ մը փակուած ըլլար։

Իրօք, սեղանին վրայ երիտասարդին ձգած տոմսակը և սանեղը ցաւալի ճշմարտութիւնը կը հաստատէին։

Անտրէա փախած էր։

Սակայն տասնապետը մէկ փորձով գոհ եղող մարդ չէր։

Իր չուրջը դիտեց, անկողնին տակը նայեցաւ, վարագոյրներուն ետին և պահարաններուն մէջ փնտռեց, և վերջապէս վառարանին մօտեցաւ։

Անտրէայի ի գործ դրած զգուշութեանց շնորհիւ, մոխիրին մէջէն անցնելուն հետքը չէր մնացած։

Սակայն փախչելու ճամբայ մըն էր ան, և այդպիսի պարագայի մէջ, փախստեան բոլոր ճամբաները մեծ ճշդութեամբ պէտք էին խուզարկելու։

Ուստի տասնապետը ոստեր և յարդ բերել տուաւ ու սանդ մը լեցնելու պէս վառարանին մէջ լեցուց զանոնք և կրակը տուաւ։

Կրակը աղիւսէ որմերուն մէջ ձայն հանեց, մուխի անթափանց մրրիկ մը խողովակներէն դուրս ելաւ և հրաբուխի տխուր ժայթքումին պէս դէպի երկինք բարձրացաւ․ սակայն տասնապետը յուսացածին պէս փախստականին վար իյնալը չտեսաւ․ որովհետև Անտրէա իր պզտիկութենէն մարդոց հետ պայքարելուն, ոստիկան-զինուորէ մը աւելի խորամիտ, թէև այս վերջինը տասնապետի պատուաւոր աստիճանին ալ բարձրացած ըլլար․ ուստի վախնալով որ կ'այրի տանիքին վրայ ելած և խողովակին առջեւ կծկուած էր։

Պահ մը խորհեցաւ թէ ազատած է․ վասնզի տասնապետին ձայնը լսեց, որ երկու ոստիկան-զինուորները կանչելով բարձրաձայն կը պոռար անոնց,

«Հոս չէ»։

Սակայն երիտասարդը կամաց մը վիզը երկարելով տեսաւ որ այդ երկու ոստիկան-զինուորները փոխանակ առնել քալելու, ընդհակառակը՝ իրենց խուզարկութիւնը կը կրկնապատկէին։

Ուստի ինքն ալ իր չուրջը դիտեց։

Խորհրդարանը, որ ԺԶ․ դարուն հսկայաձև շէնք մըն էր, տխուր պատնէշի պէս բարձրացած էր։

Աջ կողմի պատուհաններէն կը տեսնուէին տանիքին վրայի եղած բոլոր անկիւններն ու խորշերը, լեռան վրայէն հովիտի մը մէջ տեսնելու պէս։

Անտրէա հասկցաւ որ քիչ մը յետոյ, տասնապետին գլուխը պիտի տեսնէ այդ պատուհաններէն մէկուն մէջ։

Եթէ հոն տեսնէին զինքը, կորսուած էր։

Տանիքներուն վրայ հալածուիլը յաջող վախճան մը չէր ներկայացներ իրեն։

Ուստի որոշեց նորէն վար իջնել, բայց ոչ թէ վեր ելած ճամբայէն, այլ նմանօրինակ ուրիշ ճամբայէ մը։

Սողալով այնպիսի ծխանի մը մօտեցաւ, ուրկից բնաւ ծուխ չէր ելլեր, և առանց տեսնուելու, անոր մէջ աներևոյթ եղաւ։

Նոյն միջոցին խորհրդարանի մէկ փոքր պատուհանը բացուեցաւ, և տասնապետին գլուխը տեսնուեցաւ։

Պահ մը այդ շէնքը զարդարող քարէ արձանի մը պէս անշարժ կենալէն յետոյ՝ յուսահատութեան երկար հառաչ մը արձակելով աներևոյթ եղաւ։

Տասնապետը իբր օրէնքի ներկայացուցիչը անխռով և ծանրախոհ կերպարանքով պանդոկ մտաւ, առանց պատասխանելու հրապարակին վրայ խռնուած բազմութեան դիտողութիւններուն։

—Ի՞նչ լուր, հարցուցին երկու ոստիկան-զինուորները։

—Այս առտու. կանուխ սրիկան ասկէ հեռացած պիտի ըլլայ, զաւակներս, պատասխանեց տասնապետը։ Սակայն հիմա Վիլէր-Գոթըրէի ու Նոյոնի ճամբուն վրայ մարդ կը ղրկենք և անտառին մէջ փնտռել կուտանք, ուր անշուշտ պիտի ձերբակալենք զայն։

Պատուաւոր պաշտօնատարը տասնապետներու յատուկ ձայնով հազիւ թէ վերջին խօսքը իր բերնէն հանած էր, երբ սոսկումի երկար ձայն մը զանգակի մը անդադար հնչիւնին հետ լսուեցաւ պանդոկին բակին մէջ։

—Օ՜ հօ՜, ի՞նչ է աս, գոչեց տասնապետը։

—Այդ ճամբորդը կ'երևի թէ շատ կ'աճապարէ, ըսաւ պանդոկապետը։ Տղայ, նայէ՛ ո՞ր սենեակէն զանգակ կը հնչեցնեն։

—Թիւ 3։

—Վազէ գնա՛։

Նոյն միջոցին ձայները և զանգակին հնչիւնը կրկնապատկուեցան։

Ծառան վազելով գնաց։

—Կեցի՛ր, ըսաւ տասնապետը, ծառան կեցնելով. ինծի այնպէս կ'երևի թէ այդ զանգակը հնչեցնողը ծառայ չուզեր, այլ ոստիկան-զինուոր մը։ Թիւ 3 սենեակը ո՞վ կը բնակի։

—Ճեպընթաց կառքով իր քրոջը հետ այս իրիկուն եկող երիտասարդ մը, որ երկու անկողինով սենեակ մը ուզեց։

Զանգակը երրորդ անգամ հնչեց յուսահատական շեշտով։

—Օգնեցէք ինծի, պարոն, գոչեց տասնապետը. շուտով ինծի հետ եկէք։

—Կեցէք, ըսաւ պանդոկապետը, թիւ 3 սենեակը երկու սանդուխ ունի, մէկը դուրսէն և միւսը՝ ներսէն։

—Աղէկ, ըսաւ տասնապետը, ես ներքին կողմէն կ'երթամ հրացանները լցուա՞ծ են։

—Այո՛, տասնապետ։

—Դուք արտաքին սանդուխին վրայ հսկեցէք, և եթէ փախչիլ ուզէ՝ հրացաններդ պարպեցէք. հեռագրին նայելով՝ ծանր յանցանք մը գործած է։

Տասնապետը իսկոյն ներքին սանդուխին մէջ աներևութացաւ։

Բազմութիւնը, Անտրէայի խօսքերը լսելով՝ սկսաւ շշուկներ հանել։

Անտրէայի գլուխը եկած էր այդ դժբախտութիւնը։

Վառարանին մինչև երեք քառորդը իջած էր մեծ ճարպիկութեամբ, սակայն ոտքը սխալելով, ձեռքերը պատերուն կըռթնցուցեր էր. իր ուզածէն աւելի մեծ աղմուկով և աւելի շուտով վար իջած էր։

Եթէ սենեակը առանձին գտնուէր՝ հոգ չէր. սակայն սենեակին մէջ մարդ կար։

Անկողնի մը մէջ երկու կիներ քնացած էին, որոնք Գավալգանթիին հանած ձայներէն արթնցան։

Իրենց նայուածքը ձայնին ուղղութեան յառելով, վառարանին մէջէն մարդու մը դուրս ելլելը տեսան։

Երկու կիներէն մէկը, այսինքն խարտեաշ աղջիկը այնպիսի ձայն մը հանած էր որ բոլոր տան մէջ լսուած էր. իսկ միւս թխագոյն աղջիկը զանգակին չուանը ձեռք առնելով, ու իր բոլոր ուժովը զայն շարժելով օգնութիւն կը պոռար:

Ինչպէս կ'երեւայ, Անտրէ վտանգի մէջ էր:

—Գթացէք վրաս, գոչեց երիտասարդը գունատած ու չփոթահար, առանց տեսնելու այն անձերը, որոնց կ'ուղղէր խօսքը. գթացէք վրաս, մարդ մի՛ կանչէք. ազատեցէք զիս, ես վնաս մը չունիմ ձեզի:

—Մարդասպան Անտրէա՛ն է, գոչեց ծաղկատի աղջիկներէն մէկը:

—Խօժէնի՛, օրիորդ Տանկլար, մրմնջեց Գավալգանթի սոսկումէն ապշահար:

—Հասէ՛ք, հասէ՛ք, գոչեց օրիորդ տ'Արմիլլի, Խօժէնիին անշարժ ձեռքէն զանգակին չուանը առնելով և իր ընկերուհիէն աւելի ուժգին հնչեցնելով:

—Ետեւէս ինկած են, ազատեցէք զիս, ըսաւ Անտրէա, ձեռքերը իրարու միացնելով. գթացէք վրաս, կը պաղատիմ, մի՛ մատնէք զիս:

—Շատ ուշ է, ա՛լ վեր կ'ելլեն, պատասխանեց Խօժէնի:

—Ուրեմն տեղ մը պահեցէք զիս. ըսէք թէ առանց պատճառի վախցաք. այդ կերպով անոնց կասկածը փարատած ու կեանքս ազատած կ'ըլլաք:

Երկու նորատի աղջիկները, իրենց վերմակին տակ զիրար գրկած, երիտասարդին պաղատագին ձայնը լսելով լուռ կեցան. իրենց մտքին մէջ սոսկումը ու անելութիւնը իրարու կը բաղխէին:

—Շատ լաւ, ըսաւ Խօժէնի, եկած ճամբէդ դարձիր թշուառ մարդ. գնա՛, բան մը չենք ըսեր:

—Ահա՛ նե՛րսն է, նե՛րսն է, պոռաց ձայն մը, անդաստակին վրայէն. ներսն է, տեսնեմ զայն:

Իրօք, տասնապետը բանալիին ծակէն նայելով, Անտրէան տեսաւ որ կանգնած կը պաղատէր:

Հրացանի բունին մէկ ուժգին հարուածով փականքը խորտակեց, երկու հարուածներով պարզուանկները կոտրեց. դուռը ներսի կողմը ինկաւ ջախջախուած:

Անտրէա դէպի միւս դուռը վազեց, բացաւ զայն եւ պատրաստուեցաւ դուրս նետելու ինքզինքը:

Բայց հոն երկու ոստիկան-զինուորները տեսաւ, որոնք հրացաննին իրեն ուղղեցին:

Անտրէա յանկարծ կեցաւ, գունատած, անշարժ և ընկճուած անօգուտ դանակը իր կծկուած ձեռքերուն մէջ բռնած էր:

—Ինչո՞ւ չես փախչիր, գոչեց օրիորդ տ'Արմիլլի, որ սկսած էր մեղքնալ զայն, վախը փարատելու սկսելէն ի վեր. փախի՛ր:

—Եւ կամ ինքզինքդ սպաննէ, ըսաւ Խօժէնի այն Վեստեան կոյսերէն մէկուն ձայնովը ու անողոքութեամբը, որոնք կրկէսին մէջ յաղթական ելած ըմբշամարտին իրենց բթամատովը կը հրամայէին որ իր գետին զարկած հակառակորդը սպաննէ:

Անտրէա այդ ձայնէն սարսռաց և արհամարհոտ ժպիտով մը նորատի աղջկան նայեցաւ, որով կը ցուցնէր թէ իր կորսուած վիճակին մէջ պատուոյ այդ վսեմ վայրագութիւնը չէր հասկնար բնաւ:

—Ինքզինքս սպաննե՞մ, ըսաւ իր դանակը նետելով, բայց ինչո՞ւ:

—Բու բերնովդ ըսիր հիմա թէ քեզ մահուան պիտի դատապարտեն, գոչեց օրիորդ Տանկլար, և իբր յետին դատապարտեալ մը պիտի գլխատեն քեզ:

—Միթէ իմ հո՞գս է, պատասխանեց Գավալգանթի, բազուկները իրարու պլլելով. ամէն մարդ բարեկամ ունի:

Տասնապետը, սուրը ձեռքը, դէպի Գավալգանթին յառաջացաւ:

—Օ՛ն, ըսաւ Գավալգանթի, սուրդ պատեանդ դարձուր, քաջ զինուորս, այդչափ վախնալու բան չկայ. ահա ես ինքնին անձնատուր կ'ըլլամ ձեզի:

Եւ իր ձեռքը երկնցուց որ երկաթը անցընեն:

Երկու ծաղկատի աղջիկները սոսկումով կը դիտէին Բարիզեան երիտասարդին թիապարտի մը փոխուիլը:

Անտրէա աղջիկներուն կողմը դարձաւ, և յանդուգն ժպիտով մը ըսաւ.

—Պ. հօրդ համար յանձնարարութիւն մը չունի՞ս, օրիորդ Էօժէնի· հաւանաբար Բարիզ պիտի վերադառնամ։

Էօժէնի իր երկու ձեռքերուն մէջ պահեց գլուխը։

—Օ՛ հո՛, ըսաւ Անտրէա, ամչնալու բան չկայ. ճեպակառքով ետեւէս գալուդ համար չեմ նեղանար... Գրեթէ քու ամուսինդ չէի՞։

Ու այս հեգնական խօսքերուն վրայ՝ Անտրէա դուրս ելաւ, թողլով երկու փախստականները որ իրենց խայտառակութեան ներկայ գտնուողներուն մեկնութեանց ենթակայ ըլլան։

Ժամ մը ետքը՝ երկուքնին ալ կնոջ զգեստ հագնելով՝ իրենց կառքը հեծան։

Պանդոկին դուռը գոցած էին, որպէս զի բազմութեան հետաքրքրութենէն ազատ ըլլան. սակայն դուռը բացուելէն ետքն ալ՝ երկու կարգ հետաքրքիրներու մէջէն կ'անցնէին։

Էօժէնի կառքին վարագոյրները իջեցուց. իրաւ է որ անոնց երեսը չէր տեսներ, սակայն անոնց ձայները կը լսէր, և խայտառակ խօսքերը մինչեւ իր ականջին կը հասնէին։

—Ո՜հ, ինչո՞ւ աշխարհս անապատ մը չըլլար, գոչեց ծաղկատի աղջիկը օրիորդ տ'Արմիյլիին գիրկը նետուելով և այն բարկութեամբ բորբոքած, որ Ներոնին ըսել կուտար թէ ինչո՞ւ հռոմայեցի ժողովուրդը միայն մէկ գլուխ չունենար, որպէսզի մէկ հարուածով կտրոր զայն։

Հետեւեալ առտու՝ Պրիւսէլ հասան և Ցրանտրի պանդոկը իջան։

Առջի իրիկունէ ի վեր Անտրէայի անունը բանտապահին արձանագրութեան տոմարին մէջ անցած էր։

ՎԵՐՋ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐԻ

5717